YAŞLILIĞA GÜNEYDOĞU PENCERESİNDEN BAKIŞ

Özgür ALTINDAĞ

ÇİZGİ KİTABEVİ | e-Kitap

YAŞLILIĞA GÜNEYDOĞU PENCERESİNDEN BAKIŞ

Özgür ALTINDAĞ

Özgür ALTINDAĞ

1982 Yozgat doğumlu olan yazar, 1999 yılında girdiği Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Lisans Programından 2004 yılında mezun olmuştur. 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programına başlamış eğitimini 2007 yılında yoksulluk alanında yazdığı yüksek lisans tezi ile tamamlamıştır. 2005 yılında Sosyal Hizmet Uzmanı olarak SHÇEK Burdur İl Müdürlüğü Burdur Erkek Yetiştirme Yurdunda çalışmaya başlamış, 2006 yılında Adalet Bakanlığı İstanbul 2. Çocuk Mahkemesine atanmış, aynı yıl Adalet Bakanlığı Ankara 9. Aile Mahkemesine atanmıştır. Yedi yıllık alan çalışması sonrası akademiye geçerek 2011 yılında Dicle Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamış aynı yıl doktora eğitimine devam etmek için 35. Madde ile Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde 6 yıl görevlendirilmiştir. Doktora tez çalışmasını 2017 yılında yaşlılık alanında yaptığı tez çalışması ile tamamlayarak doktor unvanı almıştır. Halen Dicle Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümünde görevine devam etmektedir.

Web: www.ozguraltindag.com

E-posta: ozgur@ozguraltindag.com

YAŞLILIĞA GÜNEYDOĞU PENCERESİNDEN BAKIŞ

Özgür ALTINDAĞ

ÇİZGİ
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları
Sosyoloji

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Haziran 2020

ISBN: 978-605-196-453-9
Yayıncı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
ALTINDAĞ, Özgür
YAŞLILIĞA GÜNEYDOĞU PENCERESİNDEN BAKIŞ

Ön ve Arka Kapak Fotoğrafı
Hilal BAYAR

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Cağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com
/ cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ETMEM GEREKENLER. 9
ÖNSÖZ.....15
GİRİŞ.....17

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA DAİR BİLGİLER.....19

2. BÖLÜM

YAŞLILIK KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ.....47
ÇALIŞMANIN KURAMSAL TEMELİ.....47
Artur Manfred Max Neef'in İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli.....47
Ekosistem Yaklaşımı.....50
Baskı Karşıtı Uygulama.....57
YAŞLILIK KAVRAMI VE KAPSAMI.....68
Yaşlılık Kavramı.....68
Yaşlıların Genel Fiziksel ve Psiko-sosyal Özellikleri.....74
Toplum İçinde Yaşlılığın Anlamı.....78
Sosyal Bir Sorun Olarak Yaşlılık.....84
YAŞLILIK POLİTİKALARI.....87
Uluslararası Yaşlılık Politikaları.....88
Uluslararası Göstergeler, Belgeler, Toplantılar ve Kuruluşlar.....88
Uluslararası Toplantılar ve Belgeler.....90
Uluslararası Kurumlar.....103
Ulusal Yaşlılık Politikaları.....108
Yasal Düzenlemeler ve Belgeler.....111
YAŞLILIĞI DENEYİMLEMEDE FARKLILIK YARATAN ETMENLER.....130
DİYARBAKIR İLİNE AİT BİLGİLER.....157

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI 167
YAŞLILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ 167
YAŞLILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ 178
Yaşlıların Sosyo-Ekonomik İhtiyaçları 191
YAŞLILARIN AİLELERİNE VE AİLE İLİŞKİLERİNE DAİR ÖZELLİKLERİ 194
YAŞLILARIN GÖÇ DENEYİMİ 205
Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Bilgiler 205
Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Sorunlar 217
Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin İhtiyaçlar 224
Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Hizmet Beklentileri 226
YAŞLILARIN GÜNDELİK YAŞAMLARI 232
Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair Bilgiler 232
Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair Sorunlar 248
Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair İhtiyaçlar 256
Yaşlıların Günlük Yaşamlarına Dair Hizmet Beklentileri 263
YAŞLILARIN HAYATA VE GELECEĞE DAİR GÖRÜŞLERİ 271
Yaşlıların Hayata ve Geleceğe Dair İhtiyaçlar 271
Yaşlıların Hayata ve Geleceğe Dair Hizmet Beklentileri 274

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER 277
YAŞLILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER 279
YAŞLILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER 287
YAŞLILARIN AİLELERİNE VE AİLE İLİŞKİLERİNE DAİR ÖZELLİKLERE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER ... 291
YAŞLILARIN GÖÇ DENEYİMİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER 292
YAŞLILARIN GÜNDELİK YAŞAMLARINA İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER 300
YAŞLILARIN HAYATA VE GELECEĞE DAİR GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER .. 308
ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ 320

YARARLANILAN KAYNAKLAR 321

Doğduğu topraklara özlemle yaşayan, bu özlemle hayata
gözlerini yuman tüm yaşlılara…

TEŞEKKÜR ETMEM GEREKENLER…

"Yaşlılığa Güneydoğu Penceresinden Bakış" adını verdiğim bu çalışmam aslında "Diyarbakır'da Yaşlı Olmak: İhtiyaçlar, Sorunlar ve Hizmet Beklentileri" başlıklı doktora tez araştırmama dayanıyor. Neredeyse 4 yıl süren bu zorlu çalışmada elbette yorgunluk, sevinç, hüzün, heyecan, umut, umutsuzluk gibi pek çok duyguyu bir arada yaşadım. Oldukça yorucu ve zaman zaman tüketici olan bu süreci tek başıma asla kaldıramazdım. Çalışmanın ortaya çıkma sürecine değişen düzeylerde katkı sunan yüzlerce insan oldu, onları anmadan çalışmanın anlam kazanması mümkün değil.

Öncelikle görüş, önerileri ve katkıları ile tüm sürece yön veren tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Sema BUZ'a çok teşekkür ederim. Araştırmanın öneri aşamasından itibaren tüm model kurgusunun oluşmasında, örnekleminin belirlenmesinde, anket sorularının oluşturulmasında yazdığım her satırı çok titizlikle okuyup desteklerini sunan tez izleme komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ve Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Hem yaşamımın çoğu döneminde hem de bu araştırma sürecinin tamamında her sıkıştığım an bilgisine ve desteğine başvurduğum yüreğinden iyilik eksik olmayan, dünyanın yaşayan en pozitif insanlarından biri olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve yüksek lisans eğitimlerim sonrasında doktora eğitimim süresince de içinde bulunduğum ve onlarla ça-

lışmaktan her zaman mutluluk duyduğum, keyif aldığım Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapan tüm öğretim elemanlarına teşekkür ediyorum.

Diyarbakır'a gidiş geliş süreçlerimde izin konusunda elinden gelen tüm desteği sunan dönemin Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı olup şuan Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı olan değerli hocam Prof. Dr. Sunay İL'e çok teşekkür ediyorum.

Araştırmanın yöntem kısmında özellikle örneklem belirleme aşamasında kafamın en karmaşık olduğu zamanda tüm bulanıklığı gideren istatistikçi Fatma DEMİR ERKUL'a ve onunla irtibat kurmamı sağlayan eşi ve çalışma arkadaşım Ercem ERKUL'a teşekkür ediyorum.

Araştırmanın veri toplama sürecinde yaşlılarla irtibat kurmamda ve çeviri desteği konusunda ellerinden gelen tüm desteği sunan ALTINDAĞ ailesinin değerli üyelerine, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmet Daire Başkanlığı çalışanlarına, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yaşlı Çınarlar Evi çalışanlarına, teşekkürlerimi sunuyorum.

Veri toplama sürecinde Kürtçe'yi etkin bir şekilde kullanamadığım için araştırmanın veri toplama sürecinin her aşamasında bana destek olan veri toplama sürecinde Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencileri olan Volkan KUTLU, Ronay ERDİNÇ, Mahmut CENGİZ, Zelal KARADAŞLI, Aysel ASLAN ve Emine SADAK meslektaşlarım ile Sur ilçesindeki görüşmelerin büyük bölümünü yapan Vedat KAYRAN'a, veri toplama sürecinde beni yalnız bırakmayan sevgili dostum sosyal hizmet uzmanı Serhat BİLEN'e onca zorluğa ve yaşanılan pek çok tatsız olaya rağmen sonuna kadar sundukları destek için en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Diyarbakır'da oldukça uzun süren veri toplama sürecinin her bölümünde lojistik ihtiyaçların karşılanmasında elinden gelen tüm desteği sunan kardeşimin sevgili eşi Umut KUMAŞ'a çok teşekkür ediyorum.

Veri toplama sürecinde birçok görüşmeye ev sahipliği yapan başta Dilan, Birlik ve Dorşin Kıraathanesi olmak üzere adını hatırlayamadığım onlarca kıraathane sahibine de teşekkür ederim.

Veri çözümleme sürecinde desteklerini esirgemeyen sevgili öğrencilerimiz Volkan KUTLU ve Gökhan KAYHAN'a teşekkür ediyorum.

Veri girişi ve analizi sürecinde üzerimdeki yükün önemli bir kısmını paylaşan istatistikçi Gizem SEVİN'e çok teşekkür ediyorum.

Veri toplama aşamasından sonra özellikle soruların gruplanma sürecinde en tükendiğim anda verdiği destek ile ufkumu açan değerli çalışma arkadaşım Dr. Gökhan TOPÇU'ya teşekkür ediyorum.

Araştırmanın her aşamasında benim için zaman yaratıp yazdığım her metni okuyan, sunduğu her öneri ve katkı ile tezin ilerlemesine kilit katkılar sunan, ihtiyaç duyulan her an desteğinin esirgemeyen sevgili dostum Doç. Dr. Aslıhan AYKARA'ya teşekkür ediyorum.

Yine yardıma ihtiyacım olan her an güler yüzü ve pozitif tavırları ile yanımda olan, bu süreçte yaşadığımız benzer sorunlarda birbirimize destek olduğumuz, yüzlerce anı biriktirdiğimiz, varlığı ile yaşamıma güç, gülümsemesi, gitarı ve sesi ile hayatıma renk katan, pudinglerin Ankara'da onsuz yenmediği değerli dostum Çağrı SEVİN'e çok teşekkür ediyorum.

Sadece tez ile ilgili konularda değil yardımına ihtiyaç duyduğum her an bir telefon kadar yakın olan, zor anlarımın çoğunda yanımda olan, en karamsar anları pozitifliği ile tersi-

ne çevirebilen, her iyi insanın yanında olması gereken gerçek bir dost olan Dr. Öğr. Üyesi Dr. Ahmet EGE'ye çok teşekkür ediyorum.

Ankara'dan ayrılış sürecinde varlıkları ile moral kaynağı olan sevgili hocam Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA'ya, arkadaşlarım Dr. Hande ALBAYRAK, Dr. Öğr. Üyesi Dr. Melih SEVER ve beni evlerinin sıcak ortamında ağırlayan Gülsüm & Ahmet EGE çiftine çok teşekkür ediyorum.

Altı yıllık araştırma görevliliği süresince aynı odayı paylaştığım, acısıyla tatlısıyla yüzlerce anı biriktirdiğim, ufuk açıcı yüzlerce tartışma yaptığımız, doktora eğitim sürecinde elinden gelen desteği sunan sevgili arkadaşım Dr. Oktay TATLICIOĞLU'na teşekkür ediyorum.

Tüm doktora eğitimi sürecinde güler yüzü ve yardımseverliği ile her an yanımda olan ve desteğini esirgemeyen sevgili dönem arkadaşım Doç. Dr. Ercüment ERBAY'a teşekkür ediyorum.

Atlamam mümkün değil, özellikle analiz aşamalarında sundukları sakin ve sıcak çalışma ortamı ve yaptıkları ikramlar için Bilkent Starbucks yöneticileri ve çalışanlarına çok teşekkür ediyorum.

Gereken yerlerde çeviri desteği sunan Nazlı MUTLU'ya teşekkür ediyorum.

Araştırmama kaynaklık eden tezin bitimine kadar kimi doğal nedenlerle, kimi trafik kazası, kimi de Sur ilçesindeki çatışmalarda yaşamını yitiren, 116 soruluk görüşme formunu sıkılmadan sonuna kadar yanıtlayan, o kıt imkânları ile bile sürekli ikramlarda bulunan, bazen kahkahalarıyla bizleri de güldüren, bazen hüzünleri ile bizleri ağlatan, ağır travmatik yaşam öyküleri olan, birçoğu açlık sınırının da altında yaşayan tüm katılımcılara en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onların bu özverili katkıları olmadan bu çalışmayı bitirmem asla mümkün değildi.

Benim için çok özel bir teşekkürü hak eden bir isim de kitabımın kapak fotoğraflarını benim için çok ciddi bir emek harcayarak çeken ve bana ulaştıran değerli arkadaşım, belgesel fotoğrafçısı, araştırma ve gezi yazarı Hilal BAYAR'dır. Kendisine bu harika kareler için ne kadar teşekkür etsem az.

Bir teşekkür de bu süreçte verdiği destekle kitabı çıkarmamda gereken motivasyonun oluşmasında büyük emeği olan Dr. Zuhal AKMEŞE'ye olacak.

Bir de yaşamımda yeri çok ayrı olan tüm eğitim hayatım boyunca duaları ile gücüme güç katan 12.04.2016 tarihinde ebediyete uğurladığımız canım anneannem rahmetli Şükriye KAYHAN'a Allah'tan rahmet diliyorum.

Son olarak beni bugünlere getiren, varlıkları ile gücüme güç, canıma can katan, ihtiyaç duyduğum hemen her konuda yardımlarını asla esirgemeyen, birer eğitimci oldukları için beni en başından bu yana bu 30 yıllık zorlu maratonda asla yalnız bırakmayan, yılmadan direnmemi sağlayan ilkokul öğretmenim, canım annem Ülfet ALTINDAĞ'a, entelektüel bilgi birikimi ile beni hep kendine hayran bırakan, bir babadan çok bir arkadaş olan canım babam Mehmet Zeydin ALTINDAĞ'a, dünya üzerinde her insanın sahip olduğu için kendini hep şanslı hissedeceği bir kardeş olan canım kardeşim Dr. Özlem ALTINDAĞ KUMAŞ'a ve canımın canı Arminime bana kattıkları her şey için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Dr. Özgür ALTINDAĞ

ÖNSÖZ

Yaşlılığın tüm yönleriyle araştırılması için, yaşlıların farklılıklarının dikkate alınarak; ihtiyaçlar, sorunlar ve hizmet beklentilerinin ortaya çıkarılması gereklidir. Bu bağlamda bu değişkenler ışığında çalışılacak en uygun kuramsal temel ekosistem yaklaşımı, Max Neef'in ihtiyaçlar hiyerarşisi ve baskı karşıtı uygulamanın birlikte kullanımı ile mümkün olmuştur.

Bu çalışmada Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşleri doğrultusunda sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin ortaya konulması ve bunlara dair çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Nicel yöntem ilkelerine uygun olarak tarama modelinde tasarlanan bu araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan 116 soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri bu görüşme formu kullanılarak Diyarbakır kent merkezinde yaşayan 218 kadın, 218 erkek toplam 436 yaşlı ile 6 Temmuz 2014 - 25 Ocak 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21,0 paket programı ile çözümlenmiş, araştırma sonuçları yaşlıların aktarımları, gözlemler, çeşitli istatistiksel analizlerin sonuçları ile ortaya konulmuştur.

Max Neef'in ihtiyaçlar hiyerarşisi, ekosistem yaklaşımı ve baskı karşıtı uygulama ışığında yapılan analiz sonucunda Diyarbakır il merkezinde yaşayan yaşlıların en büyük sorunlarının ekonomik temelli olduğu, zorunlu göç sonrası hala

çözülemeyen pek çok sorun yaşadıkları, kent içinde yıllardır süren çatışma ortamı ile asayiş olaylarından ciddi derecede etkilendikleri, yaşadıkları pek çok sorunun temelinde baskı unsurlarının olduğu, geçmiş yaşam hikâyelerinin doğrudan tüm yaşamlarını etkilediği, ataerkil sistem ve aile desteğinin hala güçlü olduğu, kurumsal hizmetlere ilişkin bilgi ve katılımın eksik olduğu, buna ek olarak cinsiyetçi bakış açısının da özellikle kadın yaşlıların yaşadığı sorunları artırdığı, yaşlıların yerel yönetimlerden kendilerine özel kuruluşların yapılmasını istedikleri, yaşlıların çoğunlukla eski yaşadıkları yere dönmek istedikleri, aktarılan tüm sorunların altında en temelde uygulanan politikaların olduğu görülmüştür. Bu sorunların çözümünde de yine yaşlıların yaşam kalitelerini artırmaya yönelik politikalar ve bu kapsamda oluşturulacak kurumsal hizmetler büyük önem taşımaktadır. Tüm bu süreçlere yaşlıların katılımının sağlanması hayati bir öneme sahiptir.

Bu üç yaklaşım çerçevesinde yapılan analiz sonrasında sorunların ortadan kaldırılmasında uygulanacak politik çözümlerin yerel güçlerle birlikte bütüncül bir bakış açısıyla hareket etmesini zorunlu kıldığı görülmüştür. Yaşlıların ifade ettikleri sorun ve ihtiyaçların giderilmesi, buna dönük hizmet beklentilerinin karşılanması Diyarbakır özelinde yaşlılığın ele alınmasında farklılığın göz ardı edilmemesi ve yerel bilgi üretmenin öneminin anlaşılması açısından son derece önemlidir.

Çalışma bir tez raporu formatından farklı bir şekilde kurgulanmış, ilk bölümde araştırmanın yöntemsel temelleri ile ilgili ilk ağızdan bilgi aktarılmış sonrasında çalışmanın kuramsal temellerinden bahsedilmiş, ardından çalışmanın bulguları verilmiş son bölümde çalışmanın sonuçlarına ve yazarın sonuçlara ilişkin önerilerine yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Son yıllarda yaşlılığa dair çok sınırlı çalışmanın yapıldığı göz önüne alındığında bu çalışmanın hem ulusal hem de bölgesel odağının olması alanyazına çok şey katacaktır.

Dr. Özgür ALTINDAĞ

GİRİŞ

Yaşlılık sadece bir yaşam dönemi iken gerekli hizmet ve politikaların eksikliği nedeniyle önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda yaşlılık temalı araştırmalar da son yıllarda konunun öneminin artması ile birlikte popülerlik kazanmıştır. Yaşlıların ihtiyaç ve sorunlarının belirlenmesi, hizmet beklentilerinin ortaya çıkarılması amacıyla özellikle gelişmiş pek çok ülkede sıklıkla araştırmalar yapılmakta, yaşlı nüfusun refahının artırılmasına çalışılmaktadır.

Türkiye'nin nüfusu hala genç sayıldığı için yaşlılığa dair sorunlar şuan için göz ardı edilerek çok şiddetli sorunların çözümünde geçici çözümler kullanılmaktadır. Devlet kuruluşları tarafından yaşlılıkla ilgili yapılan eylem planları yaşlılığa dair sorunları genel bir bakış açısı ile ortaya koymakta bunlara dair eylem planları sunmaktadır. Sorun ve çözümlerin çok genel bir bakış açısı ile ele alındığı yaşlıların farklılıklarının dikkate alınmadığı görülmektedir. Ancak Türkiye özelinde yaşlılık süreci ihtiyaçlar, yaşanılan yer, cinsiyet, ekonomik durum, sağlık durumu, ailevi özellikler, kentte yaşayanlar için kente gelme nedeni ve şekli gibi birçok değişkene göre oldukça farklılaşabilmektedir.

Türkiye'de yaşlılığın bir hastalık yerine bir yaşam süreci olarak ele alındığı çalışmalar oldukça azdır. Yapılan araştırmaların çoğu yaşlıları çeşitli rahatsızlıkları olan, yatılı bakım kuruluşlarında kalan, çeşitli sorunlara sahip, yaşam doyumları düşük… bireyler olarak göstermektedir. Araştırmaların

çoğu yaşlılık sürecindeki ihtiyaçlara çok az yer vermekte, farklı yaşlı grupları ile çalışma yerine ağırlıklı olarak yatılı bakım altında olan yaşlılara Türkçe'ye uyarlanan yaşam doyumu ve yaşam kalitesi ölçekleri uygulanmakta ve buradan çıkan sonuçlar yayınlanmaktadır.

Yaşlıların bulundukları yerden başlayan, sorun ve ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaya çalışan yaşlılığı sadece bir sorun alanı olarak alma yerine yaşlıların farklılıklarını da dikkate alan yerel ölçekli çalışmalara ihtiyaç vardır.

Yaşlılık sürecinde ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçlarla, bireysel özellikler, yaşanılan yere gelme nedeni ve biçimi, kültürel özellikler ile kişisel hikâyeler arasındaki bağlantılarının Max Neef'in İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Ekosistem Yaklaşımı ve Baskı karşıtı Uygulama temelinde incelenerek ortaya çıkarılması bu açıdan son derece önemlidir.

Bu çalışma Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'daki günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin ortaya konulması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amacıyla tüm bu bağlamları içerecek şekilde kurgulanmıştır.

Bu anlamda yerel düzeyde yaşlıları odağa alan ve onların sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerini ortaya çıkarmaya çalışan ilk çalışma olması, yaşlılık ve göç temalarını bir arada alması, etnisitenin önemli bir değişken olduğuna vurgu yapılması, sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin belirlenmesinde bu üç yaklaşımın bir arada kullanılması araştırmanın bir nevi sonuç raporu olan bu çalışmanın önemini artırmaktadır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA DAİR BİLGİLER

Bu başlık altında çalışmama yön veren araştırmayı tanıtan araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, tanımları, araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, veri toplama süreci ile süre ve olanaklarından bahsederek çalışmamın arka planı, yapılış süreci ve düşünce temellerinden bahsedeceğim.

Araştırmamın Temel Problemi

Yaşlanma bir gerçeklik olarak yaşayan her canlının yaşamak zorunda olduğu bir süreci ifade etmektedir. Birbirinden çok farklı tanımlamalar yapılsa da tanımlardaki ortak nokta yaşlanmanın varlığı ve yaşayan her canlının başına geleceğidir.

Yaşlılık tanımlamalarında Dünya Sağlık Örgütü'nün kronolojik yaşı tanımlamak için kullandığı "65 yaş ve üzeri yaş" tanımı ile Birleşmiş Milletlerin "60 yaş ve üzeri" tanımlamaları temel alınmaktadır. Yaşlılık doğal bir süreç iken dünyada meydana gelen pek çok değişme ülkelerin demografik yapısında da ciddi değişimler yaratmıştır. Sağlık alanında yaşanan ilerlemeler, yaşam standartlarındaki yükselmeler… insan ömrünü uzatmış ancak doğurganlık oranlarındaki düşüşlerin sonunda nüfus dengesinde ciddi değişimler yaşanmaya başlamıştır. Artan yaşlı nüfusa paralel olarak artmayan genç

nüfus ülkelerin demografik düzenini bozmaya başlamış yıllar içinde makasın daha da açılması ile ekonomik dengeler de bozulmaya başlayınca yaşlılık ülkeler için bir sorun alanına dönüşmüştür. Bu sorun, ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeleri etkilemiş görünse de yakın gelecekte özellikle gelişmekte olan ülkeleri de tehdit etmeye başlayacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde artan yaşlı nüfusa oranla yaşlılığa dönük sosyal politikalardaki eksiklikler yaşlanma sürecinde bireylerin haklarından yararlanmalarını engellemekte, var olan sorunların etkisini artırmaktadır.

Türkiye'nin nüfusu da hızla yaşlanmaktadır. Elli yıllık süre içinde Türkiye'nin Avrupa'nın hem en kalabalık hem de en çok yaşlı barındıran ülkesi olması beklenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki sosyal politikalara bakıldığında yaşlılığı temel alan ve yaşlılara dönük sosyal politikaların oldukça eksik olduğu söylenebilir. Türkiye'nin nüfusu hala genç sayıldığı için yaşlılık ile ilgili çıkabilecek sorunlar yeni yeni gündeme gelmekte var olan sorunlar da ağırlıklı olarak kurum bakımı veya evde bakım modelleri ile sadece "bakım" odaklı ele alınarak çözülmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'deki yapı içinde yaşlıların ihtiyacı olan ana konu bakım olarak ele alınarak politikaların oluşturulmuş olduğu, yaşlılık sürecini birbirinden çok farklı şekillerde geçiren insanların dikkate alınmadığı söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye'de yaşlılık süreci ihtiyaçlar, yaşanılan yer, cinsiyet, ekonomik durum, sağlık durumu, ailevi özellikler, kentte yaşayanlar için kente gelme nedeni ve şekli gibi birçok değişkene göre oldukça farklılaşabilmektedir.

İnsanın yaşlanması onun varlığının da yaşlandığı anlamına gelmez. İnsanın yaşının ilerlemesine paralel şekilde genel olanaklara erişimin de kolaylaşması insanların yaşamında çok ciddi bir değişim olmadan, zorlanmadan yaşamalarına olanak sağlar. Bu bağlamda insanın yaşamı süresince

pek çok ihtiyacı olduğu ve bunların en yeterli düzeyde karşılanması halinde insanın kaliteli bir yaşam süreceği söylenebilir. Yaşanılan yer odağına bakıldığında Türkiye'nin batısı ile doğusu arasında çok ciddi farklıların olduğu bir gerçektir. Özellikle yaşlanma sürecinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yaşayan insanların 80'li ve 90'lı yıllardaki deneyimleri onları pek çok açıdan farklılaştırmıştır. Belirtilen dönemde yaşanan göç süreçleri pek çok ailenin hikâyesini değiştirmiştir. Yaşlılık sürecini kentte geçirmeye başlayan insanların neler yaşadıkları, sürece uyum sağlama durumları, mutlu olup olmadıkları gibi konularda yapılan araştırma sayısı oldukça sınırlıdır.

Diğer yandan yaşlılığın yaşanma biçiminde farklılığa neden olduğu düşünülen diğer bir konu da toplumsal cinsiyettir. Konuya cinsiyet temelli bakıldığında Türkiye gibi geleneksel değerlerin halen ön planda olduğu ülkelerde kadın ve erkek rollerinin çoğu zaman keskin sınırlarla birbirinden ayrıldığı söylenebilir. Bu doğrultuda herhangi bir sosyal sorunun yaşandığı an ve sonrasında yine en büyük zorluğu ağırlıklı olarak çocuklar ve kadınların yaşadığı / yaşayacağı söylenebilir. Kadına yüklenen sorumluluklardaki fazlalık özellikle birçok kadın için çok ciddi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Kadının yaşlanma sürecinde bakıma muhtaç hale gelen ebeveynleri, eşinin ebeveynleri veya eşinin kendisine bakmak zorunda kalması çoğunlukla rastlanılan bir durumdur. Bu Türkiye'ye özgü bir durum da değil hemen her ülkede görülen bir durumdur. Kadının bakımı üstlenici rolü kadını pek çok açıdan mağdur da edebilmektedir. Bu bağlamda Giddens'ın (1989, s.158) da belirttiği gibi kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik temelden çok kültürel olduğu savının doğru olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyetin yaşlılık sürecine nasıl yansıdığı da önemlidir. Erkeği her dönem dışarı ile bağlantılı bir varlık haline getiren bu bakış açısı kadını daha çok edilgen bir halde eve yöneltmektedir.

Bu açıdan bakıldığında kültürel yapı yaşlanma sürecinde ciddi bir etkendir.

Yaşlılığın odağa alındığı çalışmalara bakıldığında Türkiye'de yaşlılığın bir hastalık olarak değil de bir yaşam süreci olarak ele alındığı çalışmaların oldukça az olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalara bakıldığında çalışmaların çoğunluğunun yaşlıları huzurevlerinde yaşayan, kronik hastalıkları olan, yaşam doyumu düşük, sürekli farklı sorunlar yaşayan… bireyler olarak gösterdikleri söylenebilir. Yaşlılık sürekli olarak bir sorun ile birlikte ele alınması ve araştırmaların bu temelde kurgulanması ciddi bir eksiklik yaratmaktadır.

Yaşlılık süreci ile ilgili yapılan araştırmalarda yaşam kalitesi oldukça sık kullanılmaktadır. Yaşam kalitesi genellikle ekonomik, sosyal, psikolojik ve sağlık göstergeleri dikkate alınarak dört temel kategoride ele alınmaktadır (Hazer ve Aslan, 2010, s.145). Literatüre bakıldığında özellikle yaşlılık ve yaşam kalitesi temasının çalışıldığı ve sonuçları birbirini tümüyle ya da kısmen tekrar eden çok sayıda araştırma vardır. Sosyal hizmet anabilim dalında da kurum bakımı, geriatri, yaşlı ihmal ve istismarı, yaşlı hizmet modelleri konulu çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda yaşlıların bulunduğu yerden başlayan, sorun ve ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaya çalışan yaşlılığı sadece bir sorun alanı şeklinde ele almayan çalışmalara da ihtiyaç vardır.

Yapılan literatür taramalarında doğrudan yaşlılık, cinsiyet, zorunlu göç ve kentte yaşama gibi bağlamların odağa alındığı içeriğinde yaşlılığa dair sosyal politikaların sorgulandığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Çalışmaların ağırlıklı olarak kurum bakımı altındaki yaşlılarla yaşlıların yaşam doyumları ve yaşam kaliteleri hakkında bilgi edinmek için yapıldığı görülmektedir (Kumtepe vd., 2013, Bingöl vd., 2010, Aylaz vd., 2005, Çınar ve Kartal, 2008, Bahar vd., 2005, Topbaş vd., 2004, Demet vd., 2002, Bostancı ve Yılmaz, 2002, Maral vd., 2001, Ekici ve Ünal, 1992).

Sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalara bakıldığında bazı çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Karataş ve Duyan (2002) tarafından yapılan araştırmada Kocatepe yaşlı dayanışma merkezinin hizmet çevresinde oturan yaşlıların sosyo demografik özellikleri ve gereksinimleri araştırılmış, Kocatepe ve çevresinde yaşayan ve merkezden destek alan yaşlıların profili ortaya çıkarılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular bu çalışmadaki bazı bulgular ile benzerlik taşımaktadır.

Diğer çalışmalara bakıldığında, Danış (2009) tarafından yapılan "Kurumlarda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler: Ankara örneğinde bir alan araştırması" başlıklı doktora tez çalışmasında kurum bakımı altında olan yaşlılarla çalışılmış, yaşlıların sahip oldukları özellikler, kurumların genel yapısı, yaşlıların yakın çevreleri ile ilişkilerinin varlığı ve düzeyi, günlük yaşam içinde yaptıkları faaliyetleri ve tüm bunların yaşam kalitelerine etkisi araştırılmış yapılan araştırma sonunda yaşlı bakımı ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Önal Dölek (2011) tarafından yapılan "Türkiye'de üniversite hastanelerindeki geriatri bilim dallarına bağlı geriatri ünitelerinde verilen hizmetin sosyal hizmet temelinde değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmasında hastanedeki geriatrik hizmetlerdeki çalışmalar sosyal hizmet temelinde değerlendirilmiş, geriatrik hizmet ekibinde sosyal hizmet uzmanının yeri ve rolü tartışılmış geriatrik hizmet içindeki sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.

Daşbaş (2014) tarafından yapılan "65 yaş üstü bireylerin aile içi yaşlı istismarı konusundaki değerlendirmeleri" başlıklı doktora tez çalışmasında hastaneye ayaktan tedavi için başvuruda bulunan yaşlılarla çalışılmış, yaşlıların kendi değerlendirmeleriyle yaşadıkları aile içi istismar durumları, hangi tür istismara maruz kaldıkları ve istismarın kimin tarafından gerçekleştirildiği incelenmiştir.

Çağlar (2015) tarafından yapılan "Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları" başlıklı doktora tez çalışmasında Türkiye ve Almanya'daki yaşlı bakım hizmet model ve uygulamaları karşılaştırmalı bir biçimde araştırılmış Türkiye'de mevcut ve gelecekteki yaşlı bakım ve destek hizmetlerinin nasıl olması ve nasıl bir örgütlenmenin yapılmasına ilişkin bir yaşlı bakım modeline ilişkin öneri ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Diyarbakır, kadın ve göç temasının ön plana alındığı Pala (2013) tarafından yapılan "Zorunlu göç ve kadın deneyimi: Diyarbakır örneği" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında zorunlu göç süreci Diyarbakır'da yaşayan kadınlar üzerinden nitel bir bakış açısı ile ele alınmış araştırma kadınların gözüyle yerinden edilme, dil, sosyal çevre, gündelik hayat, sağlık, geleceğe ilişkin beklentiler temaları üzerinden ele alınmıştır.

Bu çalışmaların literatüre ciddi katkılar sağladığı açıktır. Bunun yanında yaşlılık sürecinde insanların bireysel özellikleri, ihtiyaçların karşılanma biçimi, yaşadıkları yer ve o yere gelme nedenleri ve biçimleri ile özgün yaşam hikâyelerinin yaşlılık sürecini yaşamada ortaya çıkan farklılıkları anlamada çok farklı bir boyut açacağı düşünülmektedir. Yaşlılık konusu farklılıkları anlamada oldukça kilit bir kavramken yaşlılığın kim tarafından, nerede ve nasıl yaşandığının betimlenmesi pek çok gizli ayrıntıyı gözle görülür hale getirmektedir.

Bu kapsamda Türkiye özelinde yaşlılığın temelde ciddi bir sosyal sorun olma potansiyeli olduğu varsayımından hareketle, yaşanan pek çok sorunun yaşlıları diğer gruplara göre daha incinebilir bir hale getirdiği düşünülmektedir. Yaşlılık sürecinde ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçlarla, bireysel özellikler, yaşanılan yere gelme nedeni ve biçimi, kültürel özellikler ile kişisel hikâyeler arasındaki bağlantılarının ortaya çıkarılmasında oldukça önemlidir. Araştırma kapsamında ele alınan örneklem Diyarbakır il merkezinde yaşayan yaşlılar ara-

sından seçilmiştir. Diyarbakır'ın seçilme nedeni hem araştırmacının bir süre yaşadığı şehir olması nedeni ile ifade edilen problemlerin çoğunu bizzat doğrudan gözlemlemesi, diğer yandan Diyarbakır'ın diğer bölge illerine oranla daha fazla göç almış olmasıdır. Diğer yandan kentin yerel yönetim anlayışındaki farklılıklar önemli bulunmaktadır. Kentte yaşayan yaşlıların sorunları pek çok değişkene göre analiz edildiği için pek çok farklılığı içinde barındıran Diyarbakır'ın farklılıkları ortaya koyma adına iyi bir seçenek olacağı düşünülmüştür.

Farklı bir açıdan bakıldığında hem kozmopolit yapısı hem de bölgedeki stratejik yapısı gereği önemli bir kent olan Diyarbakır hem araştırma olanakları açısından hem de araştırmanın örneklemine uygun potansiyel öznelerin bulunması açısından yeterli özelliklere sahiptir. Diyarbakır'da farklı etnik unsurların bir arada yaşaması, güncel nüfusunun oluşmasında göçün çok önemli bir neden olması, geleneksel değerlerin halen etkin olması, kayda değer bir yaşlı nüfusa sahip olması Diyarbakır'ın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın bu açıdan "yaşlılığa güneydoğu penceresinden bakmayı" amaçladığı söylenebilir. Diyarbakır'ın kozmopolit yapısının yanında ilde göçün hemen her şeklinin görülebileceği bir yer olması da ayrıca önemlidir.

Bu çalışmada Birleşmiş Milletlerin yaşlılık tanımına uygun olarak Diyarbakır'da yaşayan 60 yaş üzeri yaşlıların ihtiyaçları, sorunları ve hizmet beklentileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda hem Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların ihtiyaçlarına kente gelme nedeni ve şekli, kişisel özellikleri, kültürel özellikleri, kentte yaşama süreleri, yaşadığı hane gibi değişkenler odağından bakılmış, ihtiyaçların neler olduğu, hangisinin neden karşılanamadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Diyarbakır özelinde kültürel yapı, 80 ve 90'lı yıllarda yaşanan sürecin yaşlanma sürecine nasıl yansıdığı, kültürel ya-

pının bireysel egemenliği ön plana alan "modern" yaşam kurgusundan nasıl etkilendiği, toplumsal cinsiyetin yaşanma sürecini nasıl etkilediği, yaşlıların son süreçte neler hissettikleri, mutluluk kaynaklarının neler olduğu, kendilerini nasıl ifade ettikleri, nasıl sosyalleştikleri, kente uyum noktasına neler yaşadıkları, sorunlarını nasıl çözdükleri, sorun çözme biçimlerinde yaşanan değişim… konuları da önemli bulunmuştur. Ayrıca kadın odağından bakıldığında yaşlı kadınların birçoğunun ana dilleri olan Kürtçe dışında dil bilmemelerinin kent yaşamındaki etkileri de merak edilmiştir.

Araştırma kapsamında görünür hale getirilen sorunların çözümünde baskı karşıtı uygulama odağında sosyal hizmet bakış açısı ile çözüme dayalı öneriler üretilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın temel problemi ile bağlantılı olarak erkek ve kadın yaşlılar arasındaki farklılıkların görünür hale getirilmesinde kuramsal açıdan toplumsal cinsiyet bakış açısından yararlanılmış görünür kılınan sorunların analizi, sorunlara dönük çözüm önerilerinin oluşturulması ve konunun sosyal hizmet ile bağının kurulmasında da baskı karşıtı uygulamadan yararlanılmıştır. Yine araştırma sürecinde pek çok değişken bir arada olduğundan ihtiyaç halinde eklektik bir kuramsal bakış açısı oluşturulmuştur.

İnsanların yaşlılık sürecini yaşamalarında yaşanılan yere gelme şekli, nedeni, o yerde yaşanılan süre, kişisel özellikler, kültürel özellikler, yaşanılan hane gibi değişkenler farklılık veya zorluk yaratabilmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin neler olduğuna ve ortaya çıkan sorunların çözüm yollarına dair yeterli bilgiye sahip olunamaması bu araştırmamın temel problemidir.

Araştırmamın Amacı

Bu araştırmamın genel amacı, Diyarbakır'daki yaşlıların sorunlarını, ihtiyaçlarını ve hizmet beklentilerini görünür kılmaktı, bu bağlamda araştırmamın genel amacına uygun olarak bazı temel sorulara yanıt aradım:

- Diyarbakır'daki yaşlıların bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşleri nelerdir?
- Diyarbakır'daki yaşlıların sorunları, ihtiyaçları ve hizmet beklentileri nelerdir?
- Diyarbakır'daki yaşlıların bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşlerine göre sorunları, ihtiyaçları ve hizmet beklentileri arasında nasıl bir bağlantı vardır?

Araştırmamın Önemi

Bu çalışmam Diyarbakır özelinde yaşlıları odağa alan ve onların sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerini ortaya çıkarmaya çalışan ilk çalışma olmuştur. Diğer yandan Türkiye'de hem yaşlılık hem de göç odağını ele aldığı için özellikle önemlidir.

Bu çalışmamda Diyarbakır özelinde yaşlılara sunulan hizmetler ve yaşlıların beklentilerini ortaya çıkararak yaşlıların beklentileri temelinde yeni hizmet modellerinin oluşturulmasının önünün açılacağını umuyorum.

Bu araştırmanın ayrıca kozmopolit bir nüfusa sahip olan Diyarbakır'da farklı müracaatçı gruplarına yönelik hizmet geliştirilmesi anlamında birçok araştırmaya yol göstereceği ve ilgili birçok düzenlemenin yapılmasına ciddi katkı sağlayacağını öngörüyorum.

Diğer yandan kamusal olanaklarda var olan eksikliklerin ortaya çıkarılması için de ciddi bir fırsat olacaktır.

Araştırma sonunda elde edilen veriler ışığında Diyarbakır özelinde yaşlıların sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentileri temel alınarak sorunların çözümüne yönelik bir dizi öneri sunmaya çalıştım. Bu doğrultuda araştırmamın sonuçlarının ilgili devlet kurumları, bölge belediyeleri ve birçok sivil toplum kuruluşu tarafından takip edileceği ve önerilerin uygulamaya geçirileceğini düşünüyorum.

Araştırmanın örneklemi içinde yer alan Diyarbakır ili Sur ilçesinde 12.12.2015 – 09.03.2016 tarihleri arasında kamuoyunda hendek olayları olarak bilinen bir süreç başlamış ve ilçede ciddi bir savaş ortamı oluşmuş, aylar süren sokağa çıkma yasakları sonunda çok sayıda ölüm olayı meydana gelmiştir. Sur ilçesinde birebir görüşme yaptığımız pek çok mahalledeki evler yanmış veya yıkılmış, ilçede yaşayan pek çok insan ilçeden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışma tarihi Sur ilçesinin Suriçi denilen bölgesinde yaşayan yaşlılarla yapılan son çalışmalardan biri olduğu için de ayrı bir önem taşımaktadır.

Araştırmamdaki Sınırlılıklar

Araştırma kapsamında görüştüğümüz kişilerin birçoğunun anadili Kürtçe olduğu için görüşmelerde çevirmen kullandım. Anne tarafım Yozgat baba tarafım Diyarbakır olduğu için Kürtçeyi günlük konuşma dilinde çok aktif kullanamadığımdan hiç Türkçe bilmeyen yaşlılarla yaptığımız görüşmelere bu noktada doğrudan dâhil olamadım ve aslında bu durumun bir miktar veri kaybına neden olduğunu düşünüyorum. Bu sınırlılık konusu tezlerde "bu çalışma 112 soruluk bir anket ile sınırlıdır" gibi genelde çok sığ, yanlış ve fazlaca genel geçer ifadelerle yazılan bir bölümdür ama benim bu araştırmamdaki en büyük sınırlılıklardan birinin kesinlikle

bu durum olduğuna inanıyorum. Sonrasında bu tip bir çalışmayı planlayan diğer araştırmacılar için de bu bilgilerin yol gösterici olacağına inandığım için bu bölümü en doğru ve yalın haliyle aktarmanın önemli olduğuna inanıyorum.

Diğer yandan araştırma veri toplama süreci için toplamda Diyarbakır'a toplamda 9 sefer gittim ve Diyarbakır'da yaşanan toplumsal olaylar nedeniyle neredeyse 15 iş günü sokağa çıkma yasağı yaşandığı için verilerin toplanmasında ciddi bir gecikme yaşadım. Üniversitedeki akademik dönemler içerisinde alınan izinlerin bir sınırı olduğu için bu olayların yaşanması sebebiyle süre planlamasında yaşanan bu aksaklıkları da çok ciddi bir sınırlılık olarak görüyorum. Bu sınırlılıkların hiçbiri görüleceği gibi benimle doğrudan ilgili olmayan ama çalışmanın gidişatını etkileyen konular.

Araştırmamın Tanımları

Araştırmamda 5 temel kavramı işevuruk bir şekilde tanımlamam gerekti. Bu doğrultuda yaşlı kavramını "Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireyler" olarak, zorunlu göçü "Diyarbakır dışındaki bir yerleşim biriminden güvenlik gerekçesi ile zorunlu bir biçimde Diyarbakır il merkezine gelme süreci" olarak, ihtiyacı "Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin bireysel, ailesel ve sosyo-ekonomik özelliklerine, göç deneyimlerine ve Diyarbakır'daki günlük yaşamlarına ilişkin Max Neef'in sınıflandırması uyarınca yaşamı sürdürebilme, korunma, duygulanım, anlayış, katılım, boş vakit geçirme, yaratıcılık, kimlik ve özgürlük başlıklı ihtiyaçları" olarak, sorunu "Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin, bireysel, ailesel, sosyo-ekonomik, göç deneyimlerine ve Diyarbakır'daki günlük yaşamlarına ilişkin sorunlar" olarak, hizmet beklentisini "Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin, bireysel, ailesel, sos-

yo-ekonomik, göç deneyimlerine ve Diyarbakır'daki günlük yaşamlarına ilişkin sorunları ve ihtiyaçlarına yönelik hizmet beklentileri" olarak tanımladım.

Araştırmamın Modeli

Aslında araştırmamı daha nitel tarzda kurgulamaya niyetlenmiştim ama sonrasında jüri ile oturup konuyu enine boyuna tartıştık ve Diyarbakır özelinde konuyu bütüncül bir bakış açısı ile ele alan çalışma olmadığını fark ettik. Sonrasında temelde nicel bir kurguya sahip olsa da aslında açık uçlu soruların sayıca fazlalılığı epeyce nitel veriyi de ortaya çıkarmış oldu.

Yaşlılığa dair literatürü incelendiğimde, yaşlılık ve göç sürecinde yaşananların farklı boyutlarda ele alındığını, konuya ilişkin olarak hem nitel hem de nicel tasarımlı bazı araştırmaların yapıldığını, sayıca çok olmamakla birlikte bazı temel verilerin elde edildiğini gördüm. Bu inceleme sırasında yaşlıların tüm yaşamlarının yaş, cinsiyet gibi özelliklere göre farklılık gösterebileceğini öngördüm ve çalışmamı bu doğrultuda yapmaya karar verdim.

Bu bağlamda aslında bu araştırmam, Diyarbakır ilinde yaşayan 60 yaş üzeri kişilerin genel özelliklerinin, yaşadıkları sorunların, ihtiyaçların ve hizmet beklentilerinin belirlenmeye çalışıldığı ve araştırma değişkenlerinde ayarlama, değiştirme yapılmadığı için bir "tarama araştırması" oldu (Neuman,2010, s.395). Araştırmamın yürütülmesinde bir tarama araştırması tekniği olan "yüz yüze görüşme" tekniğini (Neuman,2010, s.436) kullandım. Soru sormaya dayalı olan tarama model araştırmalar sosyal hizmet araştırmalarında yaygın olarak kullanılıyor. Bu kapsamda kullanılan anket ile katılımcılardan sistematik bir şekilde veri toplanmakta ve böylece katılımcıların araştırma konusu ile ilgili fikirleri alınmaktadır (Krysik ve Finn, 2015, s.288).

Bu araştırma kapsamında Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları, hayata ve geleceğe dair görüşleri ve bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin bireylerin kendi değerlendirmeleri ile tüm yönleri dikkate alınarak ele alınmasını oldukça önemli buldum ve çalışmamı bu öğeler üzerine inşa ettim.

Araştırmamda temel nicel kurgudan çok uzaklaşmadan araştırmanın zenginleşmesi için görüşme formunda yer alan açık uçlu sorulara verilen bazı yanıtları ve yaşlılarla yapılan görüşmeler sırasında kendi ifadeleri ile aktardıkları bazı cümleleri ilgili bulguların altında yine yaşlıların kendi ifadeleri ile şiveye hiç müdahale etmeden doğrudan yazdım.

Bununla beraber veri toplama süreci içerisinde yapılan ve araştırmayı zenginleştireceğini düşündüğüm bazı gözlemleri de bu çalışma kapsamında değerlendirerek aktarmaya çalıştım.

Araştırmamın Evren ve Örneklemi

Aslında bu kısım epeyce zorladı. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan ücretini yatırarak Diyarbakır için ayrıntılı bir nüfus istatistik dosyası aldım. Araştırmanın çalışma evrenini Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş üzeri kişiler oluşturduğu için bana ilçe ve mahalle bazlı bir döküm gerekiyordu. Araştırmanın verilerinin toplanmaya başlandığı tarih aralığındaki en güncel istatistik 2012 yılına ait olduğu için ben de 2012 yılı verilerini baz aldım. Buna göre Diyarbakır il merkezinde Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2012 verilerine göre 60 yaş ve üzerinde olup il merkezinde yaşayan kişi sayısı 47.487 idi.

Araştırmamda çalışma evreninin sayıca büyük olması sebebi ile örneklem alma yoluna gittim ve çok karmaşık olduğu için bu sürecin tümünde istatistikçi desteği aldım.

Nasıl seçtim derseniz uzunca anlatayım çünkü bu kısım bence derslerde okutulacak kadar iyi bir örnek oldu. Tam olarak örneklem seçiminde şöyle klasik bir hesaplama formülü kullandık:

$n= N.t^2pq / d^2(N-1)+ t^2pq$

Evren (N) 47.487; 0,5 anlamlılık düzeyinin t tablo değeri 1,96; incelenen olayın gerçekleşme durumu (p) %50 yani 0,5; gerçekleşmeme durumu (q) %50 yani 0,5; örnekleme hatasını (d) ise 0,05 olarak aldık. İlgili verileri formüle yazdığımızda;

$n = 47.487x1,96^2(0,5x0,5) / 0,05^2(47.487–1)+ 1,96^2(0,5x0,5)$ formülünden %95 güven aralığında 47.487 kişilik çalışma evreninden seçilebilecek minimum örneklem sayısını "n=382" olarak belirledik.

Daha sonra araştırmanın evrenini oluşturan grupların eşit seçilme şansını sağlamak için oranlı küme örnekleme yöntemi kullandık. Oranlı küme örnekleme yapma amacıyla araştırma evrenini önce araştırma bulguları açısından önemli farklılıklar yaratabileceği öngörülen değişkenlere (yaşanılan ilçe, mahalle ve cinsiyet) göre alt evrenlere ayırdık. İlk alt evren olan 4 merkez ilçeyi 60 yaş üzeri il nüfusuna oranladık ve örneklemi ilçeler arasında nüfus oranına göre dağıttık. Sonrasında 4 merkez ilçenin mahallelerini yine kendi yaşlı nüfuslarına göre tekrar oranladık ve çıkan rakamları da örneklemin seçiminde cinsiyet eşitliği olacağı için çift rakamlara yukarı doğru yuvarladık. Böylece her bir alt evrenin örnekleme girme şansının, bütün içindeki oranları yansıtacak eşitlikte olmasını sağladık. Bu şekilde gerçekleştirdiğimiz oranlı küme örneklemesi ile örneklemin temsil gücünün daha yüksek olmasını sağlamış olduk.

Araştırmanın çalışma evrenini temsil edecek minimum örneklem sayısını 382 kişi olarak belirlemiştik ancak hem örneklem arasında tam bir dağılım yapabilmek hem de veri toplama sürecindeki olası aksaklıklar sebebi ile kapsam dışında

tutulması muhtemel %10'luk oran için örneklem sayısı için örneklemi 38 kişi artırdık, sonrasında örneklemin mahallelerin 60 yaş üzeri nüfus sayısına göre oranlanması sırasında erkek kadın oranının sabit kalması için küsuratları çift rakamlara yukarı yönlü yuvarladık. Bu işlemlerin sonucunda örneklem sayısını 436 kişi olarak belirledik.

Oranlı küme örnekleme yapıldığı için toplam örneklem sayısı olan 436 kişiyi Tablo 1'de görüldüğü gibi 218 erkek, 218 kadın olarak ele aldık, araştırma kapsamında Diyarbakır il merkezini odağa aldığımız için Diyarbakır'ın dört merkez ilçesinde yaşayan 60 yaş üzeri 47.487 kişiyi her bir ilçede yaşayan 60 yaş üzeri toplam nüfusa oranladık, 436 kişilik örneklemi bu çıkan orana göre ilçelere dağıttık.

Sonrasında araştırma kapsamında ele alınan 436 kişilik örneklemi Diyarbakır'ın dört merkez ilçesinin 45 mahallesine oranlı olarak dağıttık. Mahalle seçiminde 60 yaş üzeri nüfusu 100'ün altında olan mahalleleri yüzdelik oranları çok düşük olduğu için örneklem dışında tuttuk.

Bu çalışmaların sonucunda *Bağlar İlçesinde* bulunan Karacadağ Köyü Ziyaret Mahallesi, Alipınar, Bağcılar, Fatih, Kaynartepe, Körhat, Mevlana Halit, Muradiye, Selahattin Eyyubi, Şeyh Şamil, Yeniköy, Yunus Emre, 5 Nisan Mahalleleri; *Kayapınar İlçesinde* bulunan Peyas, Huzurevleri, Yolboyu Pirinçlik ve Barış Mahalleri, *Sur İlçesinde* bulunan Cami Nebi, Cemal Yılmaz, Cevat Paşa, Dabanoğlu, Fatihpaşa, Hasırlı, İskenderpaşa, Kıtılbıl, Lalebey, Melik Ahmet, Savaş, Ziya Gökalp, Ali Paşa, Erimli, Dicle ve Yeşilvadi Mahalleri ile *Yenişehir ilçesinde* bulunan Aziziye, Cumhuriyet, Dicle, Fabrika, Ferit Köşk, Gürdoğan, Kooperatifler, Seyrantepe Sanayi, Şehitlik, Yenişehir, Üçkuyu ve Yolaltı Mahallerini araştırma kapsamında örnekleme dahil ettik.

Araştırma kapsamında söz konusu ilçelerin ilgili mahallelerinde yaşayan 60 yaş üzeri kişilere her bir mahallede en

az 4 kişilik bir araştırma ekibi ile doğu, batı, kuzey ve güney yönlü şekilde tesadüfi olarak ulaşmaya çalıştık. Bu çalışma ile dört merkez ilçede yaşayan 60 yaş üzeri 436 kişiye ulaştık. Örneklem hesaplaması ile ilgili ayrıntıları dökümleri de küme örnekleme konusu net anlaşılsın diye paylaşıyorum:

Tablo 1: Oranlı Küme Örnekleme Sayıları - İlçeler

İLÇE	60+ NÜFUS	ORANLAMA %	ÖRNEKLEM SAYISI	KADIN	ERKEK
BAĞLAR	18.077	% 38	168	84	84
KAYAPINAR	11.989	% 25	108	54	54
SUR	6.047	% 13	56	28	28
YENİŞEHİR	11.374	% 24	104	52	52
TOPLAM	47.487	% 100	436	218	218

Tablo 1'de araştırmanın örnekleminin hesaplanmasında kullanılan oranlı küme örnekleme yönteminin ilçe odaklı sayısal dökümü yer alıyor.

Tablo 2: Oranlı Küme Örnekleme Sayıları - Mahalleler

BAĞLAR İLÇESİ										
Sıra	İl	İlçe	Köy	Mahalle	60+ Nüfus	Oranı	Kişi	Yuvarlama	Erkek	Kadın
1	Diyarbakır	Bağlar	Karacadağ	Ziyaret	132	0,75	1,22	2	1	1
2	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Alipınar	302	1,7	2,75	4	2	2
3	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Bağcılar	1477	8,3	13,45	14	7	7
4	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Fatih	1220	6,86	11,11	12	6	6
5	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Kaynartepe	1734	9,75	15,8	16	8	8
6	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Körhat	455	2,56	4,15	4	2	2
7	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Mevlana Halit	3424	19,26	31,2	32	16	16
8	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Muradiye	646	3,64	5,9	6	3	3
9	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Selahattin Eyyubi	1439	8,1	13,12	14	7	7
10	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Şeyh Şamil	2344	13,18	21,35	22	11	11
11	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Yeniköy	529	2,98	4,83	4	2	2
12	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Yunus Emre	995	5,6	9,06	10	5	5

13	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	5 Nisan	3078	17,32	28,06	28	14	14
14	Diyarbakır	Bağlar	Merkez	Diğer <100*	302	-	-	-	-	-
				TOPLAM	17775	100	162	168	84	84
KAYAPINAR İLÇESİ										
1	Diyarbakır	Kayapınar	Merkez	Huzurevleri	4229	35,83	38,7	38	19	19
2	Diyarbakır	Kayapınar	Merkez	Peyas	7014	59,42	64,17	64	32	32
3	Diyarbakır	Kayapınar	Merkez	Yolboyu Pirinçlik	141	1,19	1,29	2	1	1
4	Diyarbakır	Kayapınar	Merkez	Barış	420	3,56	3,84	4	2	2
5	Diyarbakır	Kayapınar	Merkez	Diğer <100*	185	-	-	-	-	-
				TOPLAM	11804	100	108	108	54	54
SUR İLÇESİ										
1	Diyarbakır	Sur	Merkez	Cami Nebi	188	3,88	2,1	2	1	1
2	Diyarbakır	Sur	Merkez	Cemal Yılmaz	186	3,85	2,08	2	1	1
3	Diyarbakır	Sur	Merkez	Cevat Paşa	292	6,04	3,26	4	2	2
4	Diyarbakır	Sur	Merkez	Dabanoğlu	304	6,29	3,4	4	2	2
5	Diyarbakır	Sur	Merkez	Fatihpaşa	484	10,01	5,4	6	3	3
6	Diyarbakır	Sur	Merkez	Hasırlı	541	11,19	6,04	6	3	3
7	Diyarbakır	Sur	Merkez	İskenderpaşa	474	9,8	5,3	6	3	3
8	Diyarbakır	Sur	Merkez	Kıtılbıl	112	2,32	1,25	2	1	1
9	Diyarbakır	Sur	Merkez	Lalebey	261	5,39	2,91	2	1	1
10	Diyarbakır	Sur	Merkez	Melikahmet	467	9,66	5,22	6	3	3
11	Diyarbakır	Sur	Merkez	Savaş	207	4,28	2,31	2	1	1
12	Diyarbakır	Sur	Merkez	Ziya Gökalp	230	4,76	2,57	2	1	1
13	Diyarbakır	Sur	Merkez	Ali Paşa	261	5,39	2,91	2	1	1
14	Diyarbakır	Sur	Merkez	Erimli	105	2,17	1,17	2	1	1
15	Diyarbakır	Sur	Merkez	Dicle	440	9,1	4,91	4	2	2
16	Diyarbakır	Sur	Merkez	Yeşilvadi	284	5,87	3,17	4	2	2
17	Diyarbakır	Sur	Merkez	Diğer <100*	1211	-	-	-	-	-
				TOPLAM	4836	100	54	56	28	28
YENİŞEHİR İLÇESİ										
1	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Aziziye	882	8,02	8,18	8	4	4
2	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Cumhuriyet	301	2,74	2,79	2	1	1
3	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Dicle	248	2,26	2,31	2	1	1

4	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Fabrika	386	3,51	3,58	4	2	2
5	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Ferit Köşk	225	2,05	2,09	2	1	1
6	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Gürdoğan	508	4,62	4,71	4	2	2
7	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Kooperatifler	2697	24,54	25,03	26	13	13
8	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Seyrantepe Sanayi	115	1,05	1,07	2	1	1
9	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Şehitlik	3123	28,41	28,98	28	14	14
10	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Yenişehir	1831	16,66	17	18	9	9
11	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Üçkuyu	342	3,11	3,17	4	2	2
12	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Yolaltı	333	3,03	3,09	4	2	2
13	Diyarbakır	Yenişehir	Merkez	Diğer <100[1]	383	-	-	-	-	-
				TOPLAM	10991	100	102	104	52	52
			GENEL TOPLAM		47.487	100	426	436	218	218

Tablo 2'de araştırma örnekleminin oranlı olarak Diyarbakır merkez ilçelerine ait mahallelere bölünmüş halleri yer alıyor.

Çalışmamın Veri Toplama Süreci

Veri toplama araçları ve teknikleri

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme formu kullandım. Görüşme formunu "Bireysel Özellikler", "Göç Deneyimi", "Göç öncesi sahip olunan olanaklar", "Sorunlar", "Gündelik Yaşam" ile "İhtiyaç ve Hizmet Beklentileri" olmak üzere altı ana bölüme ayırdım. Görüşme formunda hem kapalı hem de açık uçlu sorular kullanmaya çalıştım çünkü yaşlıların her anlatımını birer sayıya dönüştürmemin imkansız olduğunun bilincindeydim. Bu mantıkla görüşme formu 77 kapalı uçlu, 39 açık uçlu sorudan oluşmuş oldu. Neuman (2010)'ın da ifade ettiği üzere katılımcıların ayrıntılı yanıt verebilmelerini sağlamak, önceden tahmin edilemeyen bulguları keşfetmek ve ayrıntı zenginliği yaratmak için açık

[1] Mahalle seçiminde 60 yaş üzeri nüfusu 100'ün altında olan mahalleler örneklem dışında tutulmuştur.

uçlu sorular kullandım ve bu soruların sayısını klasik bir nicel çalışmaya göre fazla tuttum. Yarı yapılandırılmış tarzda hazırlanan sorularla oluşturduğum görüşme formu ile katılımcıların, oluşturulan sabit seçeneklerin dışında da cevaplar vererek, kendilerini kendi cümleleri ile çok daha özgür ifade etmeleri ve böylelikle araştırmanın özgünlüğünün korunmasını amaçladım. Bu yöntemle hazırlamış olduğum anket soruları bu araştırmada katılımcılara yüz yüze sorularak veri toplandığı için araştırmanın tarama aracı de görüşme formu olmuş oldu (Krysik ve Finn, 2015).

Katılımcılar için araştırma ile ilgili kendilerine anlatılanların tamamı ile ilgili bilgi edinebilecekleri ve onaylayabilecekleri bir bilgilendirilmiş onam formu hazırladım, bu formu görüşme formunun ilk sayfasına ekledim ve görüşmelere başlamadan önce imza atabilen katılımcılara imzalattım, imza atamayan ya da imza atmak istemeyen katılımcıların sözlü onaylarını alınarak formun ön yüzüne işledim. Ayrıca okuma yazma bilmeyen tüm yaşlılara bu çalışmanın amacını en ayrıntılı şekilde anlattım. Çalışmamın veri toplama sürecine destek olan diğer öğrencilerin de bu süreçte aynı şekilde davranmalarını sağladım.

Ayrıca bu görüşme formu Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu tarafından ekte yer alan 35853172/433-1372 sayılı karar ile etik açıdan da uygun bulunmuştur.

Verileri toplama sürecimiz

Bu kısım kesinlikle çalışmanın en önemli kısmı bence. Tüm süreci aslında tezimde de böyle ilk ağızdan yazmıştım. Kitabımda da aynı şekilde olmasını sağladım. Yapılan araştırmalarda veri toplama süreçleri çoğunlukla tarih aralığı ve maddi imkanlar üzerinden anlatılır pek çok şey dışarıda bırakılır hatta duygulardan genelde bahsedilmez. Ben hep biraz aykırı ve hayata eleştirel bakan bir insan olduğum için bu ko-

nuda da standardın dışına çıktım tezime bu bölümü bu şekilde ekledim ve gerekçemi de jürideki hocalarıma kabul ettirdim. Bu açıdan mutluyum. Bence bir araştırma yapıyorsanız veri toplama sürecinizi aynen böyle samimi bir şekilde tüm ayrıntısı ile anlatmalısınız. Bulgu ve sonuç evet önemli ama onca veriye nasıl ulaşıldığı da çok önemli bence. Sürecimizi şöyle anlatmaya çalıştım;

Verilerin toplanma süreci oldukça uzun soluklu ve içinde ulaşım, erişim, güvenlik konularında pek çok zorluğu barındıran bir süreçti. 1995 yılından buyana uzak kaldığım bir kentte yaşlılarla çalışmak çok özel bir deneyimdi. Özel bir bölgede ve kendine özgü şartlara sahip olan Diyarbakır'da oldukça zorlu şartlarda yapılan bu çalışma sürecinde sıklıkla vurgulanan baskı öğesine veri toplama ekibi ile defalarca biz de maruz kaldık. Araştırmacı olarak en özgür olduğum alan bu veri toplama başlığı olduğu için bu başlığı bu bölgede benzer çalışmaları yapmayı planlayan diğer araştırmacılara tüm ayrıntısı ile aktarmak istediğim için birinci ağızdan yazmayı uygun buldum. Tezin tamamındaki edilgen dili burada kullanmam pek çok konuda yaşadıklarımı tam olarak aktarmama engel olacaktı.

Çalışmadaki veri toplama süreci ve sonrasını kronolojik bir şekilde ifade etmeye çalıştım; veri toplama sürecine araştırmanın örneklem tanımına uygun olan katılımcıların belirlenmesi için Şubat 2014'te Türkiye İstatistik Kurumu'ndan Diyarbakır ile ilgili ayrıntılı yaş ve cinsiyet verilerini isteyerek başladım. Gelen verileri dikkatle inceleyerek araştırma kapsamında ele alınması planlanan olası ilçeler ve mahalleleri yaş grubuna göre sıraladım.

Verilerin toplanması sırasında çevirmene kesinlikle ihtiyaç duyulacağını öngördüm ve bu konuda şirket desteği alarak Kürtçe'nin 3 temel lehçesini (Kurmanci, Dımilki ve Sorani) konuşabilen anketörler buldum. Diğer yandan araş-

tırmanın örneklemini oluşturacak nüfus kitlesine ulaşmada Diyarbakır Belediyesi Sosyal Hizmet Daire Başkanlığı ve diğer bağlı kuruluşların yöneticileri, Diyarbakır Göç-Der, Diyarbakır Sarmaşık Derneği ile görüşmeler yaptım ve bu ilgili kurum ve kuruluşların desteğini aldım.

Haziran 2014'te araştırma kapsamında taslak görüşme formunu oluşturdum 6-19 Temmuz 2014 tarihleri arasında 96 sorudan oluşan ilgili görüşme formunu bir şirketten alınan anketör desteği ile 31 yaşlı ile görüşülerek ön teste tabi tuttum ve bu sayede formdaki çeşitli eksiklikleri ve aksaklıkları gidermeye çalıştım. Görüşme formunda yer alan soruların bazılarını çıkardım, yeni sorular ekledim, bazı soruları gruplandırdım ve soru sayısını artırarak 105'e çıkardım. Sonrasında 15.09.2014 – 28.10.2014 tarihleri arasında doktora tez izleme komitesi üyeleri ile görüşme formunun son şekli üzerinde çalıştık, ilgili öğretim üyelerinden gelen geribildirimler ile görüşme formuna son şekli verdim, soru sayısını 116'ya çıkardım ve anketlerin uygulanmasına 31.10.2014 tarihi itibariyle başladım.

Anketlerin yapılmaya başlamasından sonraki süreçte gereken 2500 liralık maddi kaynağı kendim sağladım, 31.10.2014 ile 31.12.2014 tarihleri arasında bir çevirmen ile çeşitli mahallelerde görüşmeler yaptım. Bu süre zarfında üç kez 4'er günlük dönemlerde Diyarbakır'da bulundum. Zaman zaman Diyarbakır'da yaşanan bazı toplumsal olaylar sebebi ile sokağa çıkma yasağı oldu ve günlerce dışarı çıkamadım. Oldukça zorlu geçen bu sürecin sonunda 74 görüşme yapabildim. Kalan 362 kişi ile yapılması gereken görüşmeler için yine gerekli maddi kaynağı kendim temin ettim ÖYP ödeneğinden ulaşım ve harcırah desteği alarak 25.01.2015 – 07.02.2015 tarihleri arasında bir çalışma planladım. Bu kapsamda Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde okuyan ve aynı bölümden mezun olup Diyarbakır'da ikamet eden, Kürtçe'nin Zazakî ve Kûrmanci lehçelerini konuşabilen 6 öğrenci, Bingöl

Üniversitesi Halkla İlişkiler Bölümünde okuyan Zazakî lehçesini iyi konuşan 1 öğrenci, 1 sosyal hizmet uzmanı ve 1 öğretmen ile toplam 9 kişiyi anketör olarak belirlendim. Bu 14 günlük çalışma sürecinde 9 anketör ile toplam 10 kişilik bir grup oluşturmuş olduk. Görüşme yapacak öğrencilerin en az 3. sınıfta olmalarına dikkat ettim. Daha önce yaptığımız ön deneme sırasında meslek dışından olan öğrencilerin konuya çok hakim olamadıklarını gördüğüm için anketörlerin ağırlıklı olarak sosyal hizmet öğrencisi olmalarına önem verdim. Bu kapsamda birlikte çalıştığım anketörlerin 2'si 4. sınıfa, 5'i 3. sınıfa devam etmekteydi. Anketörlerden 2'si mezun durumdaydı. Cinsiyete göre bakıldığında anketörlerin 5'i kadın, 4'ü erkekti. Anketörlerle veri toplama süreci öncesinde 3 toplantı yaptım, bu toplantılarda araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ile görüşme formunun genel özellikleri ve içinde yer alan sorular hakkında bilgi verdim. Yine örneklem seçimi ve mahalle dağılımı ile ilgili bilgi verdim, ilgili mahallelerde görüşme yapılacak kadın ve erkek sayısı ile ilgili tablo ve çetele listesini de hazırlayarak anketörlere ulaştırdım. İlk görüşmeleri mümkün olduğunca birlikte yapmaya çalıştım, ilk yapılan 5-10 anketi bizzat kontrol ettim yapılan hataları ve eksiklikleri anlattım. Anket sürecinde çıkan tüm sıkıntıları telefon ve anlık mesajlaşma yolu ile çözdük. Veri toplama sürecinde 14 gün boyunca günlük telefon görüşmeleri ve toplantılar yaparak yapılan anketleri haftalık kontrol ettim. Anket sürecinde kış aylarında yaşlıların en çok zaman geçirdikleri kahvehanelerde görüşme yapmak durumunda kaldık. Hava soğuk olduğu için kapalı mekânları kullanan yaşlıları en kolay bulabileceğimiz yerleri tercih etmek zorunda kaldık. Bu süreçte bazı kahvehanelerde çok ciddi sigara içildiği için bir süre sonra nefes almakta dahi ciddi zorluk yaşadık. Yemek yeme imkanı bile bulamadık, içmediğimiz zaman insanlar kırılıp, darıldığı için çok fazla çay ve toz içecek içmek zorunda kaldık. Havanın soğuk olması bizi oldukça kötü etkiledi,

hemen hemen tüm grup soğuk algınlığı yaşadı. Yaşlılarla görüşürken çalışmanın amacını anlatmak epeyce zor oldu, bir kısmı güven duymadığı için görüşmeyi ilk başta reddetti ama sonrasında başkalarını dinleyince kendileri de görüşmeyi kabul etti.

Anket sürecinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yaşlı Çınarlar Evi çalışanları ile hem lojistik destek hem de personel desteği veren Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmet Daire Başkanlığı'nın desteği çok önemliydi.

Anket sürecinde çok fazla mağdur yaşlı ile karşılaştık, bu kişilerin bilgilerini alarak ilgili yerlere bildirdim. Bilmedikleri haklarından haberdar ettim, var olan hizmetler hakkında bilgi verdim. Genel anlamda erkek ve kadın yaşlıların oldukça politik söylemleri olduğunu fark ettim. Yaşanan acı deneyimlerin insanları farklılaştırdığına tanıklık ettim. Rahmetli dedemi tanıyan 3 yaşlının verdiği tepkiyi unutacağımı sanmıyorum. Gözleri dolan onlarcasının da… Süreç kimi zaman çok duygusal kimi zaman çok neşeli geçti, bazen açlık ve üşüme hissi ağır bassa da insanları dinlemek ve bazen birkaçına az da olsa destek olabilmek bizleri mutlu etti.

İkinci veri toplama süreci 06.02.2015 tarihine kadar benim doğrudan katılımımla devam etti. Sonrasında tekrar Ankara'ya döndüm ancak kalan anketlerin yapılmasına devam edildi. Ankara'ya geldiğimde uzunca bir süre uyuma güçlüğü yaşadım, doktora gittiğimde yoğun dumanın etkisi ile solunum sıkıntısı yaşadığım anlaşıldı ama araştırma yapmanın da kolay bir süreç olmadığının farkındaydım.

06.02.2015 tarihinde toplam 358 kişiye ulaşılmıştı. Sonraki süreçte anket çalışmasına devam ettik. 13.03.2015-15.03.2015 tarihleri ile 10.04.2015-12.04.2015 tarihleri arasında tekrar Diyarbakır'a giderek eksik olan anketlerin tamamlanması sürecini yakından takip ettim, tam doldurulmayan ve bazı mahallelerde fazla yapılan anketler vardı onları iptal

ederek örneklem dağılımında yer alan sayıları dikkate alarak çalışmalara devam ettim. 12.04.2015 tarihi itibariyle 407 kişiye ulaşmış olduk. Kalan 29 kişiye ulaşılması için yine iki anketör desteği alarak 25.08.2015 tarihinde 12 kişiyle daha görüşmeler yaptık. Sonraki süreçte 16.12.2015 tarihine kadar var olan anketlerin kontrolü yapılmaya devam ederken 2 anketör ile 12 görüşme daha yaptık. Son kalan 5 görüşmeyi de 25.01.2016 tarihinde kendim yaptım ve 25.01.2016 tarihi itibariyle yapılan görüşmeleri bitirerek toplamda 436 yaşlıya ulaşmış oldum.

Anket sürecinin bitiminde anketin yapımına destek olan anketörlerin görüşlerini aldım. Bu doğrultuda anketörlerin aktarımlarından; veri toplama sürecinde genel anlamda yaşlıların anlatımlarından oldukça etkilendikleri, oldukça mağdur yaşlı ile karşılaştıkları, birbirine çok benzer hikâyeler duydukları, yaşlıların kendi haklarını bilmedikleri, kendi aile öyküleri ile fazlaca benzerlik kurdukları, havanın soğuk olmasından etkilendikleri, yaşlıların eğitim düzeyi düştükçe yapılan görüşmenin zorlaştığı, güven ilişkisi kurmanın oldukça zor olduğu, kadın yaşlılarla güven ilişkisi kurmanın çok daha zor olduğu, yaşlıların çoğunun ekonomik olarak çok kötü şartlarda yaşadıkları, kadınların özellikle zorunda kalmadıkça pek dışarı çıkmadıkları, yaşlıların konuşmaya çok ihtiyaçlarının olduğu, hayata dair beklentilerinin çok düşük olduğu… yorumlarını elde ettim.

Yine görüşme sürecinde anketörlerden biri Sur ilçesinde yaptığı çalışma sırasında radikal dini gruplar tarafından darp edilmeye çalışıldı, olay polise intikal etti ancak büyümeden çözümlendi. Aynı anketörün Sur ilçesinde 300 lira parası çalındı. Yine anketörlerin hemen hepsi kısa süreli takip edilme durumları ile karşılaştı. Kadınlarla yapılan görüşmelerde özellikle güven ilişkisi kurulması oldukça zor oldu. Anketörlerin birçoğu en az bir kez evden veya görüşme yapılan yerden görüşmeci tarafından kovulduğunu aktardı. Bir anketörün yaptığı anketlerin üçünün yine görüşmecilerin korkması nedeniyle bizzat görüşmeciler tarafından yırtıldığı bilgisi geldi.

Genel olarak baktığımda ciddi olarak baskı altında kaldığımız, yoğun baskı yaşadığımız anlar oldu diyebilirim.

Görüşmeler sırasında, katılımcıların güvenilir yanıtlar verebilmeleri için görüşme sırasında yalnız olmalarını sağlamaya çalıştık. Evde yapılan görüşmelerde bu konuda ailelere gerekli bilgi verildi, bu konudaki hassasiyet anketörler tarafından da sürdürülmeye çalışıldı ancak bazen bu çok mümkün olmadı. Aile yanında görüşmek zorunda kaldığımız anlar oldu, diğer yandan kahvehanelerde yapılan görüşmelerde görüşmeye çok fazla müdahale edildiği anlar oldu. Belediye hizmetleri değerlendirilirken örneğin şöyle diyaloglara sıkça rastladık. Hangi hizmetlerden memnun değilsiniz diye sorduğumda, yaşlı bazı hizmetleri eleştirmeye başladığında, yanındaki kişiler "*–hayır hayır belediyemiz iyidir, sen iyi yaz oğlum iyi yaz bakma ona"* şeklinde müdahalelerde bulundular. Bu ve benzeri müdahaleler bizi oldukça zorladı.

Bazen de görüşme öncesinde çok net açıklama yapmamıza rağmen bazı yaşlılar bunun bir yardım görüşmesi olduğunu sandılar ve görüşme sonunda yardım istediklerini söylediler, bu süreçte her ne kadar bir araştırma için çalışıyor olsak da sosyal çalışmacı rollerimizden çok da sıyrılamadık yaşlıların çoğu yardım talebini ayrıntılı olarak dinleyip gerekli tüm yönlendirmeleri yaptık. Görüşme formlarının arkaları mini sosyal inceleme formuna döndü çoğunlukla. Uzun bir liste yapıp epey yaşlıyı hem Büyükşehir Belediyesi'ne hem de o zamanki adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne bildirdik.

Verileri nasıl çözümledim ve nasıl yorumladım?

Aslında 436 rakamı başta çok korkutucu gelmemişti ama veriler toplandıkça, açık uçlu sorulara verilen yanıtlara baktıkça işin kolay olmayacağını anlamıştım…

Ocak 2016 itibariyle veri toplama sürecini tamamladım sonrasında tüm anketlerin hepsini tekrar kontrol ederek ilçe

ve mahalle olarak ayırdım, hepsine birer numara vererek çözümlemeye başladım. Açık uçlu soru sayısının 116 soru içinde 39 olması sebebiyle önce onları yazıya dökmeye başladım baktım tek başıma yapamayacağım yine okuldan iki öğrencimiz bu konuda bana destek oldu ve inanılmaz ama bu döküm toplam 255 sayfa oldu. Bu açık uçlu soruların yazımı, analizi ve gruplandırması neredeyse 3 ayımı aldı ve Nisan ayı sonu itibariyle açık uçlu soruların dijital ortama aktarımı ve gruplandırılmasını ancak tamamladım.

Açık uçlu soruların nicel veri formatına uygun olarak gruplanmasından sonra SPSS 21.0 programı için veri giriş formu hazırlamaya başladım bu süreçte istatistikçi desteği ile 481 veri satırı 436 yaşlı bireyden oluşan veri tekrar tekrar yapılan kontroller, okunamayan cümleler ve diğer bir dizi sorunla birlikte 4 ayın sonunda yani ancak 2016 Ağustos ayında tamamlanmış oldu. Günlerce bilgisayar başından kalkamadım çünkü toplamda 209.716 veri kümesine veri giriş hepsinin tekrar kontrol etmek zorunda kaldım. Sonrasında verileri tablolara aktardım ve tekrar kontrol edip gözden kaçan veri boşluklarını tespit etim tabi ki yine yüzlerce hata gördüm sonrasında yine anketleri tekrar kontrol ettim düzeltmeleri yaptım. Sadece bu son düzeltme kısmı anket sayısının 436 olması sebebiyle yaklaşık 1 ay sürdü. 2016 Eylül ayı sonu itibariyle tüm anketlerin frekans tablosu ve diğer gerekli istatistiksel analizlerinin dökümünü ancak tamamladım. Ekim ayı sonuna kadar da frekans tablolarının MS Word'e aktarımını tamamladım. Tabi SPSS çıktıları üniversitenin istediği tablo formatından çok uzak olduğu için tüm tabloları yeniden çizdim verileri tek tek içine yerleştirdim.

Sonrasında frekans ve çapraz tablolarla birlikte toplam 112 adet tabloyu 6 ana 11 alt başlık altında gruplandırılarak yerleştirdim. Diyarbakır'daki yaşlıların bireysel özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, göç deneyimleri, Diyarbakır'da günlük yaşamları,

hayata ve geleceğe dair görüşlerine göre sorunları, ihtiyaçları ve hizmet beklentileri arasındaki bağlantının kurulmasında çapraz tablolar ve ki-kare testinden yararlandım.

Bu tabloların yorumlanmasında katılımcıların konu ile ilgili ifadelerini müdahale etmeden olduğu gibi tırnak içinde aktararak kullandım. Burada bazı ifadelerin şiveli bazılarının şivesiz olarak yazılmış olması bazı görüşmelerde çevirmen kullanılması ile ilgilidir. Çevirmen kullanmadığım veya çevirmenin doğrudan şive ile yazdığı ifadeleri anket formuna yazıldığı gibi orijinal haline sadık kalarak çalışmaya ekledim. 2017 Kasım ayı itibariyle başlanılan yorumlama sürecini 2017 Mart ayı başında ancak tamamladım, sonrasında sonuç ve öneriler ile araştırma önerilerini de yazarak 2017 Nisan ayı itibariyle tezin tüm analiz ve yazım işlerini bitirmiş oldum. İnanılmaz yorucu bir süreç oldu sürekli geriye dönüp tekrar tekrar düzeltme yapmak, bir tablonun sayısını yanlış yazıp altında 45 tablodaki tüm yorumlarda tablo numarasına yapılan atıfları tek tek değiştirmek kabus gibiydi. Tabi bu yetmezmiş gibi bir de son anda 4 tablo daha ekledim onlara da aynı durumu yaşamamak için 11a 21a gibi numaralar verdim, sonra Word belgesini PDF olarak kaydetmek isterken a,b şeklinde ek yaptığım tablolara Word'ün otomatik numara verdiğini ve alttaki tüm tablo sırasının değiştiğini fark ettim sanıyorum 1 hafta kadar da ona uğraştım. Hiçbir şey kolay değildi o süreç, gerçekten çok emek harcanan, çok uykusuz, yorgun, bitkin gecelere, kas ağrılarına, soğuk algınlıklarına neden olan zorlu bir süreçti.

Çalışmamın Aldığı Zaman ve Harcanılan Para

Burası da önemli bir detay aslında. Çalışmaya Temmuz 201'de başladım, veri toplama sürecine ise Temmuz 2014'te anket için ön deneme çalışması ile başlamış oldum, oradan çıkan geribildirimler ile ankete son halini verdim ve anket ile

veri toplama işine 2014 yılı Ekim ayında başladım bu süreç Ocak 2016'ya kadar sürdü. Verilerin işlenme süreci de Eylül 2016'da tamamlanmış oldu.

Araştırma kapsamında veri toplama işi, kırtasiye harcamaları, ulaşım ve konaklama gibi epeyce kalem vardı. Bu giderler için Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında bana ayrılan hibe ödenekten yararlandım, bu kapsamda 4.500 liralık bir ödenek aldım geriye kalan tüm harcamaları da kendim yaptım. Ne kadara mal oldu derseniz yaklaşık 10.000 TL'yi bulmuştur.

Buraya kadar ben dilini kullandım kalan kısım epeyce kuramsal ağırlıklı bir bölüm olduğu için orada yine klasik akademik dile geçmeyi uygun buldum. Umuyorum çalışmanın araştırma boyutu ile ilgili süreci iyi bir biçimde aktarabilmişimdir. Oldukça ayrıntılı yazdım çünkü zor bir süreçti. Yaşlılarla çalışmak zaten kolay değil, bulunduğunuz ilin dışında bir araştırma yapmak çok zor, araştırmanızın özneleri ile aynı dili konuşamamak zor, onca veri ile her şeyin bitiminde tek başınıza kalmanız ayrı bir zor. Yani özetle Hacettepe Üniversitesi'nde doktor unvanı almak öyle kolay değil bunu bizzat yaşayarak öğrenmiş oldum. Süreç elbette çok şey kattı. İnsanla çalışmak evet zor ama bir o kadar da güzel aslında. Yeni araştırma yapacak tüm araştırmacılara umuyorum bir parça da olsa yol gösterebilmişimdir buraya kadar aktardığım bilgilerle.

Şimdi kuramsala başlayalım…

2. BÖLÜM

YAŞLILIK KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Bu başlık altında çalışmamın kuramsal yaklaşımlarından, yaşlılık kavramından, kapsamından, yaşlılık politikalarından, yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan etmenlerden ve Diyarbakır iline ait bilgilerden bahsedilmiştir.

ÇALIŞMANIN KURAMSAL TEMELİ

Bu bölümde çalışmanın yaşlılık bağlamı ile ilişkili olarak sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentileri ile çalışmanın çıktıları ile ortaya konacak sonuç ve öneriler için temel olan kuramsal dayanaklardan bahsedilmiştir.

Artur Manfred Max Neef'in İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli

Yaşlılık sürecine ihtiyaç penceresinden bakıldığında yaşlanma ile birlikte insanların ihtiyaçlarının arttığı ve bu ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıkları söylenebilir. İnsan ihtiyaçları ile ilgili olarak en bilinen teori 1943 yılında Abraham Maslow'un yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada ihtiyaçlar; fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma, sevme ve sevilme ihtiyacı, saygınlık ihtiyacı ile kendini gerçekleştirme ihtiyacı olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır. Maslow'un geliştirdiği bu teoriye zaman içinde pek çok alternatif geliştirilmiş, teori temel bazı noktalardaki eksiklikleri vurgulanarak eleştirilmiştir.

İhtiyaçlar konusunda çalışmalar yapan bir diğer kişi de Şilili ekonomist Artur Manfred Max Neef olmuştur. Max Neef insan ihtiyaçlarını 9 temel başlıkta ele almıştır. Bu ihtiyaçlar, yaşamı sürdürebilme (var olma) ihtiyacı, korunma ihtiyacı, duygulanım ihtiyacı, anlayış ihtiyacı, katılım ihtiyacı, boş vakit geçirme ihtiyacı, yaratıcılık ihtiyacı, kimlik ihtiyacı ve özgürlük ihtiyacıdır.

Max Neef (Max-Neef, Elizalde & Hopenhayn, 1991), temel ihtiyaçları ihtiyacı gideren yapılardan ayırarak temel insani ihtiyaçların sonsuz olmadığını, kültürden kültüre ve zaman içerisinde değişenin ihtiyaçların giderilme biçim ve yöntemleri olduğunu söylemiştir. Max Neef yaptığı sınıflandırmayı insan haklarını temel alarak yapmıştır. Bu sınıflandırma bu yönü ile diğer sınıflandırmalara oranla çok daha değerlidir.

Temel ihtiyaçların giderilmesi için ihtiyaçların farklı etkinlik düzeylerinde değerlendirilmesi gereklidir. Max Neef (Max-Neef, Elizalde & Hopenhayn, 1991), bu düzeyleri varoluş, sahip olma, eylem ve etkileşim olmak üzere dört aşamada ele almıştır.

Tablo 3: Max Neef'in İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli

TEMEL İNSAN İHTİYAÇLARI	**FARKLI ETKİNLİK DÜZEYLERİ**			
	Varoluş	**Sahip Olma**	**Eylem**	**Etkileşim**
Yaşamı sürdürebilme	Fiziksel ve psikolojik sağlık	Yiyecek, barınma, iş	Beslenme, giyinme, dinlenme, çalışma	Yaşam çevresi, sosyal ortam
Korunma	Bakım, uyum, özerklik	Sosyal güvenlik, sağlık sistemleri, iş	İşbirliği, plan, dikkat etme, destek.	Sosyal çevre, hane
Duygulanım	Saygı, espri anlayışı, cömertlik, duyarlılık	Arkadaşlık, aile, doğa ile ilişkiler	Paylaşma, dikkat etme, sevişme, duygularını ifade etme	Gizlilik, kişisel alanlardaki beraberlik
Anlayış	Eleştiri kapasitesi, merak, önsezi	Alanyazın, öğretmenler, eğitim politikaları	Analiz, çalışma, tasarlama, araştırma	Okullar, aileler, üniversiteler, toplumlar

Katılım	Anlayışlılık, kendini adama, espri anlayışı	Sorumluluklar, ödevler, çalışma, haklar	İşbirliği, muhalif olma, düşüncelerini ifade etme	Dernekler, partiler, kiliseler, komşuluk ilişkileri
Boş vakit geçirme	Hayal etme, huzur, doğallık	Oyunlar, partiler, iç huzur	Hayal kurma, hatırlama, rahatlama, eğlenme	Manzaralar, kişisel alanlar, yalnız kalınan yerler
Yaratıcılık	Hayal etme, cesaret, yaratıcı düşünme gücü, merak	Yetenekler, beceriler, çalışma, yöntemler	İcat etme, inşa etme, dizayn etme, çalışma, düzenleme, yorumlama	İfade alanları, çalışma alanları, dinleyiciler
Kimlik	Aidiyet duygusu, benlik saygısı, tutarlılık	Dil, din, çalışma, gelenekler, değerler, normlar.	Kendini tanımak, büyümek, kendini bir şeye adamak	Birine ait yerler, günlük ayarlamalar
Özgürlük	Özerklik, tutku, benlik saygısı, açık fikirlilik	Eşit haklar	Muhalif olma, seçme, riskleri yönetme, farkındalığı geliştirme	Herhangi bir yer

İhtiyaç kavramının içeriğine bakıldığında insanın doğduğu andan yaşamının sonlandığı ana kadar bir dizi ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bu ihtiyaçlar yer, zaman, kişi, durum gibi koşullara göre değişiklik gösterse de aslında değişmeyen tek şey ihtiyaçların varlığı ve karşılanma zorunluluğunun olmasıdır. İnsanın yaşlanması ile geleneksel anlayışta yaşlının kenara çekilip oturması ve bir otorite olarak varlığını sürdürmesi beklenir ancak günümüzde bu yargılar yavaş yavaş değişmektedir. Yaşlıların da ihtiyaçlarının olabileceği ve hatta bu ihtiyaçların çok çeşitli olabileceği görülmektedir. Ortalama yaşam sürelerinin uzaması ile artık birçok insani eylem eskiye oranla çok daha geç yaşlarda yapılabildiği için yaşa bağlı ihtiyaçların da tanımları değişmektedir. Böylece ihtiyaçlar kişinin tüm yaşamında olduğu gibi ilerleyen yaşlarda da oldukça belirleyici role sahip olmaktadır.

Diğer yandan ihtiyaç kavramı sosyo-ekonomik ve kültürel yapı ile de oldukça yakından ilişkilidir. İhtiyaç tanımlaması ekonomik durum ve kültürel geçmiş ile doğrudan ilgilidir. Örneğin çok yoksul bir mahallede yaşayan bir yaşlı günlük ortalama beş ekmek alabilmeyi en temel insani gereksinim olarak görürken, daha gelişmiş bir mahallede oturan bir yaşlı için günlük gazetesini alıp okumak çok daha önemli olabilir. Yani ihtiyacın nerede ve nasıl giderildiği, kim tarafından nasıl algılandığı yaşamın akışına yön veren en temel konuların başında gelmektedir.

Ekosistem Yaklaşımı

İnsanın tüm davranışları kendi çevresi yani ekolojik yaşam alanı içerisinde gerçekleşmektedir. Çevre ile insan arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bu karşılıklı etkileşim her iki varlığın yaşam süresince birbirini etkilemesini beraberinde getirmektedir. Yaşayan bir varlığın sorunlarının ortaya çıkarılması ve çözüm üretilmesinde de insanı ve yaşadığı çevreyi bir bütün olarak ele alan bir yaklaşımın kullanılması gereklidir.

Ekosistem yaklaşım bu anlamıyla sistemi bir bütün olarak görüp, sistemin aksayan tüm yönlerine müdahale imkânı taşıyan, ele aldığı sistemi yaşayan bir mekanizma olarak ele aldığı için sistemin kendi alt sistemleri ve diğer sistemlerle olan tüm iletişimini gören aksayan yönlere müdahale geliştirmede yine esas sistemin güçlerinden yararlanan ve bu yolla sorunlara yapısal çözümler üreten etkin bir yaklaşımdır. İnsanı yaşayan bir sistem olarak ele alması sebebiyle sosyal hizmet uygulama ve müdahaleleri için oldukça geniş bir çalışma alanı sağlamaktadır (Altındağ &Ege, 2018).

Ekosistem yaklaşımı birey ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiye odaklandığı için fen bilimlerinde de kullanılan sistem yaklaşımından uzaklaşmaktadır. Yaklaşımın ilk zamanlarda

ekolojik metot adıyla bazı sosyolojik araştırmalarda kullanılması da sosyal bilimlerin sistem yaklaşımının teknik yaklaşımından uzaklaşmalarını sağlamıştır. Sosyal hizmet alanındaki sosyal araştırma hareketi de bu anlamda ekosistem yaklaşımının benimsenmesinde etkili olmuştur (Siporin,1980). Eko sistem yaklaşımının sosyal hizmet içinde kullanımı 1960'lı yılların başında yaşadığı sorunların çözümünü salt bireyin kendisinde arayan medikal ve psikanalitik modelden uzaklaşılması ile artış göstermiştir. Burada sorunların ortaya çıkışı ve çözümünde çevrenin etkilerinin çok daha önemli olduğu yönündeki görüşün etkisi büyüktür.

Sosyal hizmetin ilk öncüleri insanın sosyal işlevselliğinde çevrenin oynadığı rolü fark etmişlerdir. Sonraki süreçte 1970'lerin başında sosyal hizmet teorisyenleri ekosistem yaklaşımının bireyi çevresiyle bir bütün olarak ele alan bakış açısının önemini vurgulayarak bu yaklaşımı sosyal hizmetin geleneksel bilgi tabanına eklemişlerdir (Pardeck,1988a). Bu ekosistem kavramıyla ilgili yeni ve güçlü olan şey müracaatçı ile çevrenin birbirinden ayrılamaz konumda oldukları ve müracaatçının ekolojik sistemin ayrılmaz bir parçası olduğu bakış açısıdır (Pardeck, 1988b). Basitçe söylemek gerekirse müracaatçı, ekosistem yaklaşımının, alt sistemlerle (aile, iş yeri ve toplum gibi…) etkileşim halinde olan, tamamlayan parçalarından biridir.

Bir ekosistem, insanlardan, insanların yaşam şartlarından ve etkileşimlerinden kaynaklanan iyi işleyen ya da işlemeyen davranış kalıplarından oluşmaktadır. Bireyin sorunların üstesinden gelebilmesi sosyal fonksiyonlarını tam olarak sağlaması ile ilgilidir. Burada bahsi geçen sosyal işlevsellik, yaşamın görev fonksiyonlarını yerine getirmek, ihtiyaçları karşılamak ve yaşam rolleri gerçekleştirmek için iç ve dış kaynaklardan en iyi şekilde faydalanan, temel sosyal ilişkiler içinde gelişmiş ve iyi çalışan kapasite ile yeteneklerin bir sistemle bütünleşik ve eşgüdümlü şekilde uygulanmasını ifade etmektedir (Siporin,1980).

Ekosistem yaklaşımı bireyin sosyal işlevselliğini değerlendirmede doğrudan kullanılabilen oldukça yararlı bir araçtır. Ekosistem yaklaşımı ile yapılacak değerlendirmeler sistemin genel özellikleri, alt sistemlerle olan ilişkileri, tutarlı, güçlü ve tamamlayıcı yanlarının yanı sıra uyumsuzluklar, tutarsızlıklar ve çatışmaların da tanımlanmasına olanak sağlar. Böylece alt sistemlerin içyapıları ve çalışma süreçlerinde yer alan güçlü ve zayıf yönler de belirginleşmiş olur (Siporin,1980). Benzer şekilde Pardeck (1988b) ekosistem yaklaşımının sosyal hizmet uygulamasına müracaatçıların birden fazla çevreyle etkileşimde olduğu ve yaşadığı sorunların ya da sahip olduğu ihtiyaçların bu etkileşimlerle bağlantılı olduğu bilgisini kattığını ifade etmektedir. Bireyin ekosistemi farklı düzeydeki alt ekosistemlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Örneğin bir ebeveynin ekosistemi kendisini, ailesini, işini ve daha geniş olarak bulunduğu toplumu içermektedir. Her bir bireyin ekosisteminin bireyin sosyal iyilik hali üzerinde dinamik bir etkisi bulunmaktadır.

Ekosistem kavramı bireylerin kişiliklerine ve davranışlarındaki işlevselliğe yönelik anlayışımızın odağını kişinin kendisinden alıp kişi ile ailesi, toplum ve bireyin ekosistemini şekillendiren diğer alt sistemlerde var olan transaksiyonlara doğru çevirmektedir. Müracaatçıların etkileşimde olduğu ekosistemler değerlendirme ve sosyal hizmet müdahalesi açısından kritik önem taşımaktadır (Pardeck,1988b).

Ekosistem yaklaşımında birey ve çevre arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi aşamasında kullanılan organik şekilde birbiri ile bağlantılı olan mikro, mezzo, makro ve egzo olarak isimlendirilen dört düzey bulunmaktadır. Mikro düzey sistem birey ile sosyal çevre arasında gerçekleşen olayları kapsarken mezzo sistem yakın çevreler arasındaki bağlantılardan oluşan sistemi kapsamaktadır. Egzo sistemler dış çevre ortamını anlatırken, makro sistem doğrudan kültürel kodlar, ahlak ve hukuk kuralları, ekonomi gibi temel bağlamlar ile ilgilidir.

Bireyin ekolojik çevresinde birincil aşama mikro sistemdir. Bu sistem bireyin doğrudan etkileşim içerisinde olduğu

kendisine en yakın çevredir (yaşlının eşi, çocukları, torunları, komşuları vb.). Bu düzey ekolojik sistemin en etkili düzeyidir. Mezzo sistem en yalın haliyle bireyin farklı mikro sistemleri arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Örneğin yaşlının eşi ile çocukları arında var olan olumsuz etkileşim yaşlının kendisini de dolaylı olarak etkileyecektir. Egzo sistemde kişi aktif bir katılımcı değildir ancak süreçlerden etkilenir. Bireyi etkileyen ancak karar verme sürecine katılmadığı süreçler de egzo sisteme dâhildir. Örneğin evde çocuklarıyla beraber yaşayan bir yaşlının çocuğu işten çıkarıldığında yaşlının da bundan etkilenecek olması buna örnektir. Makro sistemler ise kişinin en geniş çevresini oluşturur. Kültürel değerler, ekonomi ve politik sistemler bu düzeyde yer alır. Örneğin Diyarbakır'da yer alan yaşlılık politikaları, verilen hizmetlerin kültürel değerlerle olan ilişkisi, sunulan ekonomik imkânlar yaşlı bireyin yaşamı üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olacaktır (Bronfenbrenner, 1994). Bu düzeyler aşağıdaki şemada da ele alınmıştır.

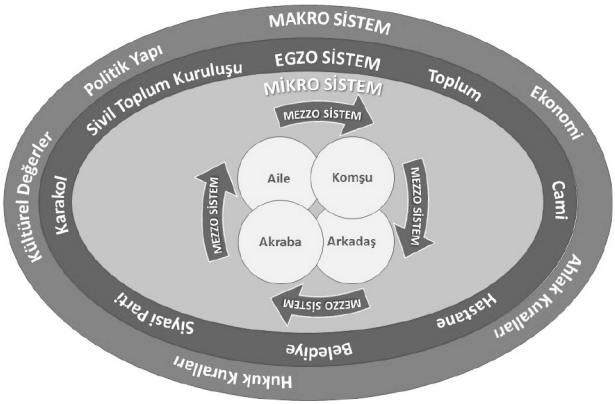

Şekil 1: Ekosistem Şeması (Bronfenbrenner, 1994)[2]

[2] Bu şemayı aslında bir sitede ABD'li bir sosyal hizmet hocasını dinlerken onun anlatımı ile yaşlılık üzerinden çizmeye başladım. Ben bu tez çalışmasını yapana kadar aslında ekosistem yaklaşımını bu kadar net bilmediğimi fark ettim. Hatta çevremizde de bilen insan sayısının çok sınırlı olduğunu anladım. Bu çizdiğim şema aslında benden sonra tezini yapan ve bir şekilde ekosistem yaklaşımı kullanan pek çok arkadaşıma da ciddi bir yol gösterici oldu. Umuyorum sizlere de aynı şekilde yardımcı olur.

Her düzey, her sistem diğerleriyle iç içe geçmiş bir biçimde ilişkilidir. Doğrudan deneyimlerin yer aldığı mikro sistem, iki ya da daha fazla mikro sistemin yer aldığı mezzo sistem kapsamı içerisindedir. Mezzo sistem ise doğrudan olmayan dolaylı sosyal ilişkilerin yer aldığı egzo sistemin içerisinde yer almaktadır. Sırasıyla iç içe geçmiş olan bu sistemler en dışta, sosyal kültürel geleneklerin, değerlerin ve yasaların yer aldığı makro sistem kapsamında yer almaktadır (Pence, 1988).

Ekosistem yaklaşım, bireyler ile onların fiziksel ve sosyal çevreleri arasındaki etkileşime vurgu yapmaktadır. İnsanın çevresi ile uyum içinde olması bir dengenin sağlanması için oldukça önemlidir. Uyum dengesi olarak tanımlanan bu dengenin iki öğe arasında bozulması ile bu öğeler arasında meydana gelen bir uyumsuzluk bireyin bedensel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları ile çevre kaynakları arasındaki bağı koparak kişi üzerinde baskıya neden olmaktadır (Turan, 1992). Yaşlıların yaşadığı sorunların anlaşılmasında ya da sorunlarına çözüm aranması noktasında bu düzeyler oldukça yol gösterici olacaktır. Bu noktada yaşlıların yaşadığı sorunların bireyin çevresiyle uyum sağlayamadığı ve baskıya neden olan bu noktalarda aranması gerekmektedir.

Yaklaşım en temelde organizma ve çevre ikilisi arasında "iyi bir uyum" olarak adlandırılan dengeli duruma vurgu yaparak kişinin çevreyle olan ilişkisini incelemek için yeni bir yol önermiştir. Müracaatçı sistemi ile çevre arasında bir "uyumsuz öğe" varsa, sosyal hizmet müdahalesi bu durumun düzeltilmesine yönelik olmalıdır (Pardeck,1988a).

Ekosistem yaklaşımı insanları aktif bir varlık olarak ele alarak insanın çevresi ile sürekli bir etkileşim halinde olduğuna vurgu yapar. Bu döngü içinde oluşan sorunların giderilmesinde de doğrudan bu karşılıklı etkileşim üzerinde odaklanır. Burada soruna neden olan konu bireyin sosyal işlevselliğinin ve sorun çözme becerilerinin azalmasıdır. Bu bağlamda sorunların aşılmasında bireyin işlevselliğinin ve becerilerinin

artması için çalışmaların yapılması gereklidir. Tam bu noktada birey ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşime odaklanılarak bu etkileşimin sağlıklı sürmesini engelleyen öğeler tespit edilmeye çalışılır. Bu öğelerin ortadan kaldırılması için yapılan çalışmalar sistemlerde kalıcı değişim ve dönüşüm yaratmaya varan bir müdahaleyi gerektirebilir.

Ekosistem yaklaşımı üzerine mevcut düşünce, insan sorunlarını açıklayan temel öncülün, psikolojik, sosyal, ekonomik, politik ve fiziksel güçlerin karmaşık etkileşiminden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bu çerçeve, çevresel koşullar ve insan durumu arasındaki transaksiyonel ilişkiyi tanımaya dayalıdır. Bu bakış uygulayıcılara, birey, aile, küçük grup ve daha büyük düzeyde toplum da dâhil olmak üzere çeşitli sistemik seviyelerin sorunları ve ihtiyaçlarına etkin bir şekilde müdahale etmeyi sağlar (Pardeck,1988a).

Ekosistem yaklaşımı sosyal çalışmacılara mikro düzeyden makro düzeye kadar genişleyen bir müdahale için bakış açıları sunan böylece yapılan çalışmalarda sadece makro müdahalelere değil mikro müdahalelere de olanak sağlayan bir yaklaşımdır. Ekosistem yaklaşımı ışığında yapılan çalışmalarda bir müracaatçı ile çalışırken farklı türdeki müdahaleler için doğrudan ve dolaylı müdahale stratejilerine olanak sağlanmış olmaktadır.

Ekosistem yaklaşımı Perdect (1988)'in de belirttiği üzere transaksiyonel konsept ile geleneksel insan-çevre yönelimden çarpıcı bir şekilde ayrılmaktadır. Transaksiyonel kavramı, müracaatçı ile çevre arasında çift yönlü ve döngüsel bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Ekosistem yaklaşımı odağından bakıldığında müracaatçı davranışları yalnızca çevre tarafından şekillendirilmemekte diğer yandan müracaatçıda meydana gelen davranış değişikliği de çevreye farklı girdiler sağlamaktadır. Bu odaktan bakıldığında bir anlamda, müracaatçının da çevrenin şekillendirilmesinde rolü olduğu görülmektedir.

Temel olarak bu bakış açısı bize geleneksel davranış kalıplarını yorumlayan klasik psikolojiden çok daha geniş bir bakış açısı sağlar. Böylelikle müracaatçının davranışları çok yönlü bir şekilde birden fazla değişkenle ele alınabilir. Genel olarak bakıldığında müracaatçının davranış kalıplarının toplamı müracaatçının ekosistemini oluşturmaktadır (Pardeck, 1988a) . Bu toplam içinde bireyin kendisi, ailesi, komşuları, arkadaşları, yaşadığı çevre vardır. Yaklaşım olumsuz çevrenin sosyal işlevlerde ciddi sorunlara neden olduğunu vurguladığı için bireyin sorunlarının çözümünde bireyler ile çevreleri arasında olası en iyi değişimi yaratmak için yapılacak tüm çalışmalarda bireyler, aileler, küçük gruplar ve daha geniş sosyal sistemler ile çalışmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Pardeck (1988a) de ekosistem yaklaşımının, kişisel, ailesel, kişiler arası, örgütsel, kurumsal ve toplumsal müdahalenin her düzeyindeki sorunların çözümüne ve önlenmesine yönelik olduğunu belirtmektedir.

Ekosistem yaklaşımı bu bağlamda yaşlılık sürecinin yaşam döngüsü olarak ele alınmasında sürecin genel olarak analiz edilmesine oldukça uygun bir yaklaşımdır. Yaşlılık dönemi sorunlarının anlaşılması, üzerinde düşünülmesi, sorunların esas kaynaklarına inilmesi ve baskı karşıtı uygulama temelinde çözümlenmeye çalışılması süreçlerinde yol gösterici bir uygulamadır. Yaşlılık sürecini anlamlandırmada fiziksel özellikler, yaşanan çevre, sosyal çevre, kültür, geçmişte yaşanan olaylar gibi pek çok etmen etkili olduğu için bu sürecin tamamını analiz ederken ve sorunlara gerektiğinde mikro, mezzo ve makro odaklı çözümler üretirken ekosistem yaklaşımının değerlendirme kriterleri ve kavramları etkin bir şekilde kullanılacaktır.

Baskı Karşıtı Uygulama

Baskı karşıtı uygulamayı anlatmak için öncelikle baskı kavramının içeriğini çözümlemek gerekir. Baskı, egemen bir iç grubun kaynaklara ve olanaklara erişimi sınırlı olan bir dış grubun sosyal değerini düşürme ve bu grubu dışlama yoluyla yaptıkları adaletsizlik olarak tanımlanabilir (Nzira ve Williams, 2009).

Baskı bir kişinin belirli bir gruba üye olması nedeniyle kendisine veya içinde bulunduğu gruba haksız bir politikanın uygulanması ile oluşur. Buna insanları, adil bir yaşam, sosyal hayatın her alanına katılma, temel özgürlükler ve insan hakları deneyimini kullanma yollarından mahrum bırakma dâhildir. Baskı, barışçıl yoldan veya şiddet yoluyla diğer gruplara inanç sistemleri, değerler, yasalar ve yaşam biçimlerini dayatmayı da içerir. Baskı bu örneklerde olduğu gibi dışsal olabileceği gibi, egemen inanç sistemi, değerler ve yaşam biçiminin en iyi ve en seçkin realite olarak gösterilmesine grupların inanmaya başlaması ile içsel de olabilir. İçsel baskının içerisinde öz nefret, oto sansür, utanç ve bireysel ve kültürel gerçeklerin inkâr edilmesi yer alır (Baines, 2011).

Baskı, sosyal alanda insanlar arasındaki etkileşimler biçiminde gerçekleşir. Sonuç olarak, baskı başkalarına yönelik davranışlarla toplumsal olarak inşa edilmiş bir davranıştır. Etkileşimli yapısı baskıcı ilişkilerin önceden belirlenmiş sonuçları olan belirleyici kuvvetler olmadığı anlamına gelir. Baskının devamı için bireyin günlük yaşam içinde sürekli baskı ile karşılaşması ve günlük rutinleri içinde sürekli çoğaltılması ile mümkündür. Bu durumda baskıya karşı direniş her zaman gerçekleşebilir. Aynı zamanda, direnç hem kişisel hem de yapısal düzeylerde oluşabilir ayrıca bireyler ve gruplar tarafından üstlenilebilir (Dominelli, 2002). Burada da görüldüğü gibi baskı bir etki tepki mekaniğini de içinde barındıran hem anlık hem de belirli bir rutin içinde ortaya çıkabilen bir süreçtir.

Bu baskı süreci bir çeşit ezen ezilen ayrımı yaparak toplumdaki bireyler arasında çok çeşitli ayrışmalara neden olmaktadır. Dominelli (2002)'nin de ifade ettiği gibi baskı dinamikleri, ezilen bireylerin ve grupların kullandıkları vasıtaları ve dünyalarını öngördükleri şekilde şekillendirmeye çalıştıkları bağlamı sağlar. Bu dinamikler, ırk, cinsiyet, sınıf, yaş, engellilik ve cinsel yönelim gibi bir dizi sosyal bölünme arasında paylaşılan ezici süreçleri içermektedir. Burada bireyin doğuştan getirdiği ya da sonraki süreçte edindiği tüm özelliklerin bireyin toplum içinde bir baskıya veya ayrıma maruz kalmasına neden olabileceği görülmektedir.

Diğer yandan hayatlarının bir yönü içinde ezilen insanlar, diğer yönlerinde baskıcı olabilirler. Yani hem başkaları tarafından ezilebilir hem de başkalarını ezebilirler. Başkalarını baskı altına alanlar ya da belli bir alanda ya da genel olarak başkalarına hâkim konumda olanlar, baskı altına aldıkları bireylere karşı geniş ölçekli bir dizi stratejiye sahiptirler (Dominelli, 2002). Baskı unsuru bu anlamda toplumun her düzeyindeki sosyal ilişkilerde etkili olan makro sosyal yapıları anlamada bir anahtar özellik taşır. Ayrıca toplum içinde eşitsizliği devam ettiren yapıların dönüştürülmesinde ve baskıya neden olan koşulların analiz edilmesinde de bir yol sağlar.

Baskılar en temelde başkaları üzerinde iktidarın uygulanmasını gerektiren zalimce veya adaletsiz muamele olarak kavramlaştırılır ve toplumsal ilişkilerde öncelikle kişilerarası düzeye odaklanır. Ancak baskı kavramının tek boyutlu terimlerle tanımlanması kurumsal ve kültürel alandaki yapılsa iktidar unsurlarının devre dışında kalmasına neden olur. Bu nedenle baskı kavramı çok yönlü bir bakış açısı ile ele alınmalıdır.

Baskı, insanları baskın ya da üstün ikincil ya da aşağılayıcı gruplara bölen egemenlik ilişkilerini içermektedir. Bu egemenlik ilişkileri, altta sayılanların niteliğini ve katkılarının

sistematik olarak azalmasından ve bunların hâkim grubundaki kişilere sunulan sosyal kaynaklardan hariç tutulmasından oluşmaktadır. Baskıcı ilişkiler kurarken, egemen gruptaki kişiler, daha aşağı gördükleri kişiler için aracılıktan kaçmaya çalışırlar (Dominelli, 2002).

Çok farklı türde baskılar vardır. Bazı türleri sosyal bölünme ile ilgili iken bazıları farklıdır. İnsanlar, başkalarıyla olan etkileşimleri hakkında stratejik seçimler yapan karmaşık varlıklardır. İnsanlar baskıcı ilişki kurma süreçlerinde resmi ve meşru olarak güç ve kaynaklara erişmede belirli grupları veya kişileri hariç tutan stratejik kararlar alırlar. Eşitlikçi olmayı ve bireyler ve gruplar arasındaki demokratik ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bir toplumda, bu isteklere ayak uydurma konusundaki yaşanan başarısızlığın ortadan kaldırılması için ciddi bir çaba gereklidir (Dominelli, 2002).

Baskı, insanların yaşamlarının birçok noktasında olumsuzluk yaratan bir durumdur. Baskının yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması için baskı karşıtı uygulama ortaya çıkmıştır. Baskı karşıtı uygulama; toplumsal eşitsizlik ve siyasal değişimlere tepki olarak doğan diğer sosyal hizmet yaklaşımlarından etkilenmiş; özellikle feminist, eşcinsel, özürlü, azınlık konumundaki etnik ve diğer kitlelerin sosyal hareketleri ile gelişerek sosyal hizmetin geleneksel uygulama anlayışına karşı bir duruş ortaya koymuştur (Tuncay ve İl, 2006, s.60). Bu anlamıyla baskı karşıtı uygulamanın en temelde tüm eşitsizliğe karşı duran eşitlikçi, özgürleştirici bir yaklaşım yönünün olduğu söylenebilir.

Baskı karşıtı yaklaşım daha çok sosyal ayrımcılık, yoksulluk, yoksunluk, güç ilişkilerindeki değişim, ekonomik eşitsizlikler, ihmal edilme gibi olumsuzluklarla formüle edilmiştir (Gingvich,1999).

Baskı karşıtı uygulama en temelde var olan düzenin karşısında duran eleştirel teoriden beslenmektedir. Burada

eleştirel teorinin öncülerinden olan Kant, Hegel ve Marx'ın görüşleri baskı karşıtı uygulama için de yol gösterici olmuştur. Sonraki süreçte öncüleri Horkheimer, Adorno, Marcuse ve Habermas olan Frankfurt Okulu eleştirel teorinin daha da gelişmesine olanak sağlamış bu gelişme baskı karşıtı uygulamanın da kapsamını uygulamalardaki etkinlik düzeyini genişletmiştir.

Adams, Dominelli ve Payne (2009, s.10) eleştirel teoriyi ifade etmede üç noktaya dayanırlar: İlki sosyal değişim ve gelişim ihtiyacı için ortak eylem geliştirmeye yapılan vurgudur. Örneğin bireysel bir eylem aslında siyasi bir yapı gibi daha geniş bir eylemin parçasıdır.

Eleştirel teoride ikinci nokta, planlanan değişim yaratmak için, eleştirel düşünme yoluyla, bilinçli niyetle yönelmeye odaklanmaktadır.

Üçüncüsü, ciddi olarak çalışan ve uygulama içinde olan insani hizmet uygulayıcılarının toplumsal bölünmelerin nasıl sınırlanacağını analiz etmek için eleştirel teoriyi kullanmaları gereklidir. Örneğin sınıf, cinsiyet ile engellilik, cinsellik ve etnik köken konusunda toplumsal varsayımların rasyonel görünen toplumsal düşüncelerin içinde oluştuğunu kabul ederiz ancak bunlar aynı zamanda hem değiştirilebilir hem de değişir.

Burada baskı karşıtı uygulamalar baskının engellenmesinde en etkin gücü oluşturmaktadır. Baskıcı ilişkilere, hem özel hem de kamusal alanlardaki günlük yaşam rutinlerinde ortaya çıkan haksızlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik baskı karşıtı girişimler ile karşılık verilmektedir (Dominelli, 2002). Bu girişimlerin etkin ve uzun süreli olması toplumda bir farkındalık yaratılması ve toplumun desteğinin alınmasına bağlıdır. Bu bağlamda toplumsal dönüşüm kavramı ön plana çıkan bir kavram olmaktadır. Doğrudan postmodernizm ile ilişkili olan toplumsal dönüşümün ana unsurları şunlardır (Parton ve OByrne, 2000, s.21):

- Değişimin artan hızı,
- Farklılığın giderek artan önemi,
- Çoğulculuk ve çeşitli düzeyde yeni siyasi hareketler ve stratejilerin oluşması,
- Görelilik farkındalığının yaygınlaşması,
- Bireysel tercih ve özgürlük açımlamaları,
- Gerçekliğin toplumsal olarak inşa doğası,
- Artan farkındalık.

Burada da görüldüğü gibi bir konuda yaratılmak istenen toplumsal dönüşüm en temelde toplumda bir farkındalık yaratma ile başlamaktadır.

Baskı karşıtı uygulamanın sosyal hizmetteki yerine gelince baskı karşıtı uygulama eleştirel sosyal bilim teorilerinden yararlanan, insani değerler ve sosyal adalet değerleri ile temellenen, baskı altındaki bireylerin görüş ve deneyimlerini dikkate alan eleştirel bir sosyal hizmet uygulamasıdır (Dalrymple ve Burke, 2006, s.7). Baskı karşıtı uygulama öncelikle sosyal hizmet alanında gelişmiştir. Baskı karşıtı uygulama eleştirel sosyal hizmet uygulamasının baskın bir teorisi olarak tanımlanmaktadır (Healy, 2005, s.178). Öncesinde de kullanılmış olsa da 1980'lerde İngiltere'deki sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet eğitimcileri, ayrımcılık, baskı, ayrımcılık karşıtı ve baskıcı olmayan yaklaşımlara daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır (Collins ve Wilkie, 2010, s.760).

Sosyal hizmet tarihi boyunca ezilen ve baskı altında olan insanların neden bunları yaşadığı ve toplumsal sorunların nedenleri üzerine odaklanmış sorun yaşayanları tedavi etmekten ziyade sorunların altında yatan nedenlerin nasıl önlenebileceğine odaklanmıştır. Bu nedenle sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama gibi sosyal adalet odaklı yaklaşımlar vardır (Baines, 2011). Baskı karşıtı sosyal hizmet, müracaatçı ve çalışanlar ile yaptıkları işlerde toplumsal bölünmelere

ve yapısal eşitsizliklere değinmektedir. Hizmet sunumunun yapısını ve görevlerini hukuki ve politik düzeyde makro-sistemsel değişikliklerle değiştirmeyi hedeflemektedir (Adams, Dominelli ve Payne 2009; Mullaly, 2002; Dominelli, 2002; Clifford ve Burke,2009; George, Coleman, ve Barnoff, 2007). Ayrımcılık ve baskı karşıtı uygulamaların amacı, toplumsal tutumları dönüştürmek ve aynı zamanda sosyal hizmet değerleri ve uygulamalarına nüfuz ederek doğrudan sonuçlar doğurmaktır. Sonuçta, anti-baskıcı uygulama, toplumsal adalete ve toplumsal değişime vurgu yaparak, sosyal hizmete geniş kapsamlı, özgürleştirici bir yaklaşımın parçası olmuştur (Collins ve Wilkie, 2010, s.761).

Bu bağlamda sosyal hizmetlerin baskı karşıtı dönüşümü için kuramsal mantık, müracaatçılarla sosyal hizmet uzmanları arasındaki hiyerarşik olmayan çalışma ilişkilerinin geliştirilmesi, sosyal hakların desteklenmesi, müracaatçıların sosyal sorunlarının yapısal ve bütüncül görünümlerinin benimsenmesi ve müracaatçı temsiliyetinin geliştirilmesini içermelidir. Bunlara ek olarak bu dönüşümün sağlanması için sosyal, sınıfsal, cinsiyet ve etnik çeşitliliğe yanıt verme, eşit olmayan iktidar ilişkileri le ilgili müracaatçılarda farkındalık yaratma, bürokratik olmayan bir organizasyon kültürü oluşturulması, müracaatçılarla ittifaklar geliştirme, müracaatçılar ve çalışanlar arasındaki dönüşümselliği artırarak eleştirel bilinç oluşturma da gereklidir (Strier ve Binyamin, 2010). Ayrıca baskıya karşı mücadele etmede baskı unsurlarının tüm yönleriyle tahlil edilmesi, baskı unsurlarının kesişim noktalarının belirlenmesi direnç noktalarının oluşması ve güçlendirilmesi için gereklidir.

Bu noktada sosyal hizmetin eleştirel bağlamı hem sorunların ortaya çıkarılarak görünür hale getirilmesinde hem de bunlara kalıcı çözümler bulunmasında etkin roller üstlenir. Eleştirel sosyal hizmet teorisi baskı kaynağı yaratan tüm yapıların dönüşümüne odaklanmakta, toplum içinde ötekileş-

tirilerek baskı altına alınan bireylerle çalışmakta böylece toplum içinde bir özgürleşme ortamı yaratarak sosyal değişim ve sosyal adaletin oluşmasını sağlar. Teorinin en temel hedefi aslında toplum içinde sosyal eşitliği sağlamak için araçlar geliştirmektir.

Eleştirel sosyal hizmetin amacı uygulama ve politika içinde sosyal adaleti teşvik etmektir. Burada söz konusu olan kuram ve uygulamayı kapsayıcı ve katılımcı bir şekilde geliştirmektir. Eleştirel sosyal çalışmada farklı anlayışlar ve gelişmeler olsa da eleştirel sosyal hizmet bakış açısının bileşenleri Hick (2005, s.44) tarafından 4 maddede ele alınmıştır;

- Eleştirel sosyal hizmet, baskı yapılarının insanların günlük yaşantılarında ne şekilde yeniden üretildiğini inceler.
- Eleştirel sosyal hizmet baskı yapılarının ideolojik süreçlerle yeniden üretildiğini iddia eder.
- Eleştirel sosyal hizmet genellikle pozitivizm olarak da bilinen baskın sosyal bilimleri eleştirir.
- Eleştirel sosyal hizmet, insanların toplumsal değişime katılabileceğine inandığı için politiktir.

Baskı karşıtı uygulamaların geliştirilmesinde kadınlar ve siyahiler tarafından yönetilenlerin dışındaki hareketler de etkili olmuştur. Örneğin geyler, lezbiyenler, öğrenme güçlüğü çekenler, psikiyatrik sistemden kurtulanlar, istismar ve aile içi şiddetten kurtulanlar, AIDS'le yaşayan insanlar ve engellilerin hepsi baskı karşıtı uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Healy (2005) eleştirel uygulamanın sorunu ele alış biçiminin diğer modern uygulama formlarından farkını üç başlık altında ele almıştır:

- Hizmet kullanıcıların sorunlarının yapısal kökenleri;
- Radikal sosyal değişim yönünde bir yönelim;
- Uygulama ilişkilerinin eleştirel bir analizi ve bu ilişkileri uygulamada dönüştürme çabası.

Baskı karşıtı uygulama temelde değişime odaklanır ve tüm baskı biçimlerini kapsayacak şekilde radikal yaklaşımlar geliştirir. Payne baskı karşıtı uygulamayı yapısal olarak daha liberal bir güçlendirme perspektifi ile tanımlamıştır (Payne, 1997, s.254). Bu bağlamda baskı karşıtı uygulama insani değerler ve sosyal adalet değerleri ile şekillendirilen ve ezilen insanların deneyimlerini ve görüşlerini dikkate alan radikal bir sosyal çalışma yaklaşımıdır. Yaklaşım, güç, baskı ve eşitsizlik kavramlarının kişisel ve yapısal ilişkileri nasıl belirlediğine dair bir anlayışa dayanmaktadır (Dalrymple ve Burke, 2006, s.14).

Dalrymple ve Burke (2006) baskı karşıtı uygulamanın gerekliliklerini dört başlık altında ele almıştır:

- Hizmet kullanıcılarının hayatlarının kontrolünü daha fazla ele almaları için engelleri aşmayı amaçlayan bir güçlendirme yaklaşımı.
- Ortaklık içinde çalışarak hizmet kullanıcılarının hayatları hakkında karar verme süreçlerine dâhil olmasını sağlayın. Bu, baskı altındaki uygulayıcılar için kendileri ve hizmet kullanıcıları arasında var olan eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklanan kısıtlamalar nedeniyle tartışmalı bir konu olarak tanımlanmaktadır.
- Sosyal hizmet müdahalesinin baskıcı ve güçsüzleştirici potansiyelini azaltmak için minimum müdahale.
- Eleştirel yansıma ve dönüşümsellik. Bu, değerlerimizin ve yaşam öykülerimizin, uygulama ilişkilerimizi nasıl etkilediğini anlamak için uygulamada kendini sürekli olarak düşünmeyi gerektirir.

Güncel baskı karşıtı uygulamalar küreselleşme süreci, birçok hükümetin modernizasyon gündemi, refah devletlerindeki özelleştirmenin artışı, Batıdaki sanayileşmiş ülkelerdeki zengin ile fakir arasındaki uçurumun genişlemesi (Martin, 2003, s.30) ve postmodern uygulama girişimlerinden etkilenerek ortaya çıkmaktadır.

Uygulayıcıların ırk, yaş, cinsiyet, sınıf, cinsellik, engellik ve kaynaklara erişimde oluşan farklılığın toplumsal olarak nasıl oluşturulduğunu ve bireylerle toplulukların hayat deneyimlerini tanımlamak için birbirlerine nasıl bağlanıp etkileşime girdiklerini analiz etmeleri gereklidir. Bu konum, uygulayıcılara çalışmaları içindeki baskı durumlarına karşı koyma ve onları tanımlamak için araçlar sağlar.

Baskı karşıtı uygulama, sosyal hizmetin bir farklılık yaratması gerektiği inancı üzerine kurulmuştur, böylece ezilenlerin hayatlarının kontrolünü ele almaları ve toplumun tam ve aktif üyeleri olma haklarını yeniden tesis etmesi sağlanabilir. Bu amaca ulaşmak için, uygulayıcılar politik, yansıtıcı, dönüştürücü ve değişimin teşvik edilmesinde kararlı olmalıdırlar (Dalrymple Burke, 2006).

Baskı Karşıtı Uygulama süreci 7 basamaktan oluşmaktadır:

- Ortaklaşa çalışma,
- Seçimi teşvik etme,
- Değerlendirme,
- Planlama,
- Etkileşim / müdahale,
- Yasaların değiştirilmesi,
- Eleştirel inceleme ve gelişim.

Baskı karşıtı uygulama sürecinde kullanılabilecek beceriler 9 başlık altında ele alınabilir. Bunlar:

- Beceriler,
- Kolaylaştırma,
- Savunma,
- Müzakere etme,
- Eleştirel yansıtma,
- Bilgi,

- Mevzuat bilgisi,
- Güçlendirmenin İlkeleri,
- Kuram bilgisidir.

Baskı karşıtı uygulamaya değer temelli bakıldığında aşağıdaki genel hususlar, baskı karşıtı uygulamanın temel değerleriyle tutarlı bir şekilde çalışma olanağı sağlamaktadır (Dalrymple Burke, 2006):

- Zalim ve cezalandırıcı yasaların kabulü sonrasında insanların deneyimlerine odaklanın. Bu perspektifin bir araya getirilmesi, uygulayıcıların gerçek anlamda insanların hayat gerçeklerini kabul eden bir bakış açısıyla çalışmasını mümkün kılmalıdır.
- Bilgilendirilmiş bir perspektiften çalışın. Kendiniz ve hizmet kullanıcıları için belirli bir mevzuat parçasıyla çalışmanın etkileri nelerdir?
- Eleştirel düşünce ve tartışmalara katılmak için süpervizyon, ekip tartışmaları, eğitim ve konferans katılımıyla sağlanan fırsatları kullanın.
- Araştırma bulgularını, politikaları ve uygulamaları baskı karşıtı bir perspektiften eleştirel olarak analiz edin. Örneğin, sosyal politikaların içini dolduran ideolojilerin arkasındaki nedenlerle ilgili eleştirel sorular sorun.
- Hak, adalet ve kültürler arası ilkeler çerçevesinde alternatif çalışma yolları sunan araştırmalara katılın.
- Baskı karşıtı bir bakış açısıyla faaliyet göstermeyi önerenlerle birlikte çalışın. Ortaklaşa bir çalışmayla bireysel baskı deneyimleri ve baskıya karşı meydan okuma yolları bir araya getirilebilir. Ortaklaşa çalışma, destek ağlarının geliştirilmesi için fırsat da sağlar.
- Baskıyla mücadelede bir araç olarak 1998 İnsan Hakları Yasası gibi mevcut mevzuatı kullanın.
- Baskıcı mevzuat ve politikalara karşı kampanyaları aktif şekilde kullanın.

- Disiplinlerin sınırları boyunca diyaloga girerek konuların farklı perspektiflerden anlaşılmasını sağlayın.
- Mevzuatın geliştirilmesini veya yeniden ele alınmasını etkileyebilecek hizmet kullanıcı forumlarıyla aktif şekilde etkileşim kurun.
- Politika ve uygulamayı etkileyebilecekleri için çalışmakta olduğunuz örgüt içindeki gruplara katılın. Alternatif söylemlerin üretilmesi, egemen fikirler ve örgüt içindeki uygulama yapma yollarına meydan okumakla kalmaz, aynı zamanda yeni perspektifleri birleştirmek yerine, çalışmaya açık örgütler içindeki değişim için bir itici güç sağlayabilir.

Baskı karşıtı uygulama bu anlatılan bağlam içerisinde yaşlılık sürecinde yaşlıların karşılaştıkları sorunların çözümünde mikro ve makro odaklı olarak kullanılabilecek en etkin uygulamaların başında gelmektedir. Kompleks yapısı gereği pek çok uygulamayı içinde barındırabilmesini sağlamakta ve bu anlamda özellikle güçlendirme temelli bir bakış açısı ile birey temelli bir gelişimin toplumsal temelli bir değişime doğru gidişinin önünü açmaktadır. Yaşlıların içinde bulundukları yaş dönemine bağlı olarak fiziksel, ruhsal, duygusal, maddi vb. konularda yaşadıkları zorluklar aslında temelde yaşlıların içinde yaşadığı mekân ve toplumun sunamadığı olanaklar nedeni ile yaşanmaktadır.

Baskı karşıtı uygulamanın uygulama sürecinde bu sorunların görünür kılınması, yaşlıların bu sorunları dile getirmeleri için yüreklendirilmeleri, sorun çözümünde güçlendirilmeleri, ortak sorunların çözümünde bir araya gelebilmeleri ve ortak çabanın sonuçlarını görebilmeleri, bu anlamda sivil toplum örgütleri ve çeşitli platformlar altında bir araya gelebilmeleri, düzeltilmesi gereken mevzuatlarda yapılması gereken değişiklikler için medyanın etkilenmesi, eylemler, imza kampanyaları tarzında etkinliklerin düzenlemesi gibi pek çok

iş ve işlem yapılabilmektedir. Burada sorunların yapısal bir şekilde çözümü esas alındığı için çözüm kalıcı olmaktadır.

Araştırmanın genel kurgusu içinde yaşlıların sorunlarının analizi ve çözümünde bu sıralanan nedenlerle baskı karşıtı uygulamanın kuramsal altı yapısından yararlanılacaktır.

YAŞLILIK KAVRAMI VE KAPSAMI

Bu bölüm kendi içinde dört alt bölümden oluşmaktadır. Önce kavramsal olarak yaşlılık tanımlaması yapılacak, sonrasında yaşlıların özellikleri, yaşlılığa toplumsal bakış ve yaşlıların sorunları ele alınacaktır.

Yaşlılık Kavramı

Yaşlanma üzerinde konuşulan ancak resmi tanımlamaların dışında üzerinde görüş birliğine varılamayan bir dönemi ifade etmektedir. Kimileri yaşı, kimileri sağlık göstergelerini dikkate alarak tanımlamalar yapmaktadır. Çok bilinen "insan doğar, büyür ve ölür" sözüne dikkat edildiğinde aslında insanın ölene dek büyümeye devam ettiği söylenebilir. Yaşlılığın bir kavram olarak tanımlanması günümüzde zor iken gelecekte beklenen yaşam süresinin uzaması ile belki de daha da zor olacaktır.

Yaşlılık çoğu kaynakta yaşamın son evresi olarak anılmakta ve insan yaşamı kabaca çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört evreye ayrılmaktadır. Psikososyal gelişim kuramında da benzer bir metodoloji vardır. Yaşamın en sonunda yaşlılık ele alınmış ve dönemin odağına benlik bütünlüğü konumlanmıştır. Bu evrede beklenen kişinin tüm yaşamının birbiri ile bütünlük içinde olması birbirini tamamlaması ve kişinin son evrede artık benliğinin oturmuş olmasıdır. İnsanların geçmiş yaşam deneyimlerinde tamamlayamadığı gelişim görevleri bu evreyi aşmalarını engelle-

mektedir. Erikson bu döneme beklenilen şekilde gelinmesi halinde benlik kaynaşımının sağlanacağı aksi halde çökkünlük yaşanacağını ileri sürmüştür (İlgar,2008).

Yaşlanma en basit haliyle yaşça büyüme süreci olarak tanımlanabilir. Başka bir açıdan bakıldığında da aslında insanın doğduğu andan itibaren yaşlandığı söylenebilir. Ancak bilinen şekilde yaşlılık ağırlıklı olarak kendini birtakım rahatsızlıklarla gösteren bir süreci yani 60 yaş ve sonrasını tanımlamada kullanılmaktadır (Stuart-Hamilton, 2012, s.15). Tomanbay, yaşlanmayı "bireyin anne karnından başlayıp ölümüne kadar olan süreç içerisinde biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan değişime uğrayarak yaşamını etkileyen geri dönülmez ve kaçınılmaz bir süreç" olarak tanımlamıştır (2002, s.250). Işık (1991), yaşlılığı bilişsel ve fiziksel alanda bir gerileme, üreticilik rolünün bırakılması, sosyal konumda değişme, kişilerarası desteğin zayıflaması, sağlığın kaybı gibi döneme özgü sorunlarıyla bir kayıplar dönemi olarak tanımlamıştır. Yaşlılığın hangi yaşta başladığı ya da başlayacağı yönünde pek çok tartışma vardır. Özellikle yaşam süresinin uzaması ile 60'lı yaşlar çalışılabilecek yaşlardan sayılmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında küresel sağlık örgütlerinin tanımlamaları bir yana koyulduğunda yaşlanma kavramının birçok değişkene göre farklılaştığı söylenebilir.

Yaşlılık konusunu tam olarak anlayabilmek için yaş, yaşlı, yaşlanma, yaşlılık kavramlarının da net bir şekilde tanımlamak gereklidir.

Türk Dil Kurumu (TDK) yaş kavramını "doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman" olarak yaşlı kavramını "yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar kimse" olarak, yaşlılık kavramını ise "yaşlı olma durumu" olarak tanımlamıştır. Yaşlanma kavramı TDK tarafından tanımlanmamıştır.

Hablemitoğlu ve Özmete (2010, s.16) yaşlılığı; tüm canlılarda görülen tüm işlevlerde azalmaya neden olan evrensel bir süreç olarak tanımlamışlardır.

Yaşlanma bir kavram olarak ele alındığında tam olarak tanımlanması oldukça güçtür. İnsanın biyolojik, sosyal veya kronolojik olarak belli belirtiler göstermesi onun doğrudan yaşlandığını söylemek için yeterli değildir.

Hablemitoğlu ve Özmete (2010)'ye göre insanlar çevrelerine uyum sağlamakta zorlandıkları an yaşlanıyorlar demektir. Yaşlanma 3 düzeyde ele alınabilir:

Birincil yaşlanma kavramı normal yaşlanmayı ifade eder. İnsan doğduğu andan itibaren yaşlanır ve bir süre sonra beden insan ihtiyacına cevap veremeyecek hale gelir.

İkincil yaşlanma insanların çoğunda ortaya çıkar. Doğrudan yaşla ilgili değildir. Hastalıklar, sigara, alkol, madde bağımlılığı gibi nedenlerle bedenin yıpranması ile ilgilidir.

Üçüncül yaşlanma insanların sağlığında, sosyal yaşamında ve bilişsel işleyişindeki değişiklerle ortaya çıkan yaşamın sonunu haber veren hızlı ve en ileri boyutlu bozulmayı ifade etmektedir (s.17).

Yaşlanma geri dönülemez bir süreçtir ve yaşayan her canlı bir süre sonra yaşlanmaya başlar. Bu geri dönüşü olmayan süreç insan yaşamında hem kronolojik hem biyolojik hem de sosyal süreçleri içinde barındırır.

Yaşlılık tek boyutlu bir süreç değildir aksine pek çok boyutu içinde barındırır ancak genellikle yaşlılık kavram olarak "yaş" teması ile şekillendirilmektedir. Genelde 60 yaşı aşmış bireyler için kullanılan yaşlılık için farklı sınıflamalar vardır. Bu konuda çalışmalar yapan Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 60 ile 74 yaş arası yaşlılık, 75 ile 89 yaş arası ihtiyarlık, 90 yaş ve fazlası ileri yaşlılık olarak tanımlanmakta ve bu değerler pek çok araştırma için temel alınmaktadır. Bu bağlamda yaşlanma tek boyutlu bir kavram olmadığı için kavramın hangi boyutundan bahsedildiği çok önemlidir. Yaşlılık doğrudan yaş kavramının dikkate alındığı kronolojik yaşlanma yanında diğer pek çok değişken ile de tanımlanabilir. Bu aşamada

yaşlılığın tanımlanmasında kronolojik, biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve toplumsal boyutlardan bahsedilebilir.

Bu boyutlara kısaca değinmek gerekirse; kronolojik yaşlanma doğumdan yaşın ilerlemesine kadar geçen zamanı açıklanmaktadır. Biyolojik açıdan bakıldığında gelişim anne karnından itibaren başlayan bir süreçtir. Bu gelişim biyolojik açıdan hücrelerin yaşlanması ve yenilenme hızlarının düşüşü ile birlikte yaşlanmaya dönüşür. Buradaki temel konu hücrelerin yenilenmemesine bağlı olarak yaşlanmadır. Sosyolojik yaşlanma ise zaman içinde kazanılan alışkanlıkların, sosyal konumun ve bireylerin sosyal rollerinin değişmesini ifade etmektedir (Durgun ve Tümerdem, 1999). Fizyolojik yaşlanma, vücudun genel olarak işleyişinde meydana gelen sorunların insana yansımasına işaret eder. Psikolojik yaşlanma, insanın bilişsel işlev ve yeteneklerindeki azalmaya bağlı sorun yaşamasına işaret eder. Birey yaşadığı sıkıntılar ve kayıplar sonucu psikolojik olarak sıkıntı yaşar ve psikolojik açıdan yaşlanır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.19-20). Yaşlılığın psikolojik boyutu hem kişinin kendini tanıma ve algılama düzeyi hem de toplumun kişiye biçtiği değerle yakından ilgilidir. Kendini bir süre sonra istediği işlevleri yerine getiremeyen biri olarak gören kişi kronolojik yaşından bağımsız olarak yaşlanmaya başlar. Sosyo-kültürel yaşlanmada esas odak toplumun yaşlılığa bakışıdır. Toplumun yaşlılığa yüklediği anlam kişinin yaşlanmasını ve yaşlılık sürecinde yapacaklarını kısmen ya da tamamen belirler. Ekonomik yaşlanmadaki esas konu insanın üretimden uzaklaşması ve emeklilik sürecinde daha az gelirle yaşamaya başlamasıdır. Alışılan yaşam düzeninde değişikliğe neden olan bu durum bazı durumlarda artan ihtiyaçlara yanıt veremez ve kişinin maddi anlamda zorlanmasına neden olabilir.

Yaşlılığın toplumsal boyutu ile ilgili olarak değişen ve dönüşen dünya düzeninin de oldukça etkili olduğu söylene-

bilir. Sanayileşme ile birlikte kırdan kente doğru süren göçler hem kırsal hem de kentsel alanlarda ciddi değişim yaratmıştır. Bu değişim ve dönüşüm yaşlıların hayatlarında da ciddi şekilde etkilemiştir. Bu noktada geleneksel üretim araçlarının yerini modern araçlara bırakması, geleneksel mesleklerin yok olması, ailelerin küçülmesi, ailede çalışan kişi sayısının artması, yeni işlerin farklı bilgi ve beceri gerektirmesi, eğitim düzeyinin artması ile özellikle kente gelen yaşlıların sosyal statülerinde ciddi değişimler yaşanmıştır.

Yaşlılık sürecinde artan yaş ile birlikte edinilen saygı ve bilgelik de değişen düzen ile birlikte ciddi değer kaybına uğramıştır (Hazer ve Aslan, 2010). Yaşlılık sürecini etkileyen diğer bir etken de kentleşmedir Türkiye'de de dünyadakine benzer bir şekilde yaşanan kentleşme aile yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Geleneksel aile yapısından küçük modern aile yapısına doğru süren bu geçişten en fazla etkilenen grup yaşlılar olmuştur (Durgun ve Tümerdem,1999, s.115). Giderek aile içinde artan ihtiyaçlarına bağlı olarak ciddi bir yük haline gelen yaşlılar süreç içinde yalnızlığa itilmiş ve buna bağlı olarak kurumsal bakım modelleri giderek yaygınlaşmıştır.

Diğer yandan yaşlılık süreci ile ilgili önemli kavramlardan biri de toplumsal yaşlanma boyutudur. Burada bir toplum içindeki nüfus dağılımı dikkat alınmaktadır ve nüfusun genç ya da yaşlı olarak ifade edilmesi durumudur. Bir ülkedeki 65 yaş üzeri nüfus toplam nüfusun %7 ila 10'u arasında ise o ülkenin nüfusu yaşlı nüfus olarak anılır. Bu boyutta doğumda beklenen yaşama süresi de önemli bir göstergedir (Hablemitoğlu ve Özmete,2010, s.21).

Yaşlılık kavramına kuramsal açıdan bakıldığında yaşlılıkla ilgili çalışmalarda temelde üç farklı yaklaşımının temel alındığı görülmektedir. Bu yaklaşımlardan fonksiyonalist yaklaşım sürece, oldukça teknik bir bakış açısı ile bakmakta

ve yaşlılığı doğal bir süreç olarak ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre yaşlılık zamansal ve mekânsal bakımdan bir takım farklılıklar gösterse de temelde fiziksel açıdan gerileme ile devam eden ve ölüm ile sonuçlanan bir süreçtir. Çatışmacı yaklaşımda ise yaşlılık sürecinde kişinin sahip olduğu statü, rol, gelir gibi konularda bir gerilemenin olduğu öne sürülür. Diğer yandan yaşlılık ile ilgili politika üretme süreçlerinde yaşlılar genelde doğrudan yer almazlar. Tüm bu unsurlar genel bir çatışma yaratmaktadır. Son olarak etkileşimci yaklaşımda yaşlılık sürecinin toplumsal algı düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğuna değinilmektedir. Bu yaklaşımda yaşlıya verilen değerin doğrudan toplumda yaşayan diğer insanlar tarafından belirlendiği, yaşlılığa yönelik olumlu ve olumsuz tutumların tümünün toplumsal dinamiklerden kaynaklandığı öne sürülmektedir.

Toplumdaki farklı kesimlerin ve farklı yaş gruplarının yaşlılara karşı tavır ve tutumları ve yaşlı bireylerin kendi yaşlılıklarına ilişkin hissiyatları, kişilerin ileri yaştaki yaşamlarının kalitesi ve hissettikleri yaşam doyumu üzerinde etkileyici olabilmektedir (Kalaycıoğlu, 2005).

Yaşlılık pek çok riski de beraberinde taşıyan bir süreçtir. Bu süreçte yaşlılar yaş ayrımına ve sahip oldukları haklar sebebi ile çoğunlukla kendilerinden yaşça daha genç olanlarca ayrımcılığa maruz kalırlar. Örneğin toplu taşım araçlarında kendilerine ayrılan yere oturma talepleri çoğunlukla tartışmaya dönüşebilmektedir. Diğer yandan "Sağlığın İyileştirilmesi ve Önleyici Eylemler, Temel Araştırma ve Yaşla ilgili Hastalıkların Klinik Yönlerinin Geleceği; Avrupa Raporu"nda ve Avrupa Birliği İnsan Hakları Komitesinde yaşlı, ihtiyar (elderly) terimlerinin bile içeriğinde bir ayrımcılık taşıdığı bu terimler yerine yaşça büyük (older people) teriminin kullanılmasının daha saygılı bir yaklaşım olacağı konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca bu değişikliğin tüm dillere adapte edilmesi için çalışmaların yapılması gerek-

tiği belirtilmiştir (Cruz-Jentoft vd., 2010, s.135). Ancak bu duruma benzer bir durum bu metnin oluşturulması aşamasında da yaşanmış alışılan kelimeler kullanıldığı için metinde de zaman zaman yaş odaklı bir ayrımcılık yapıldığı söylenebilir. Yaşlılığın genel anlamda tanımlanmasından sonra yaşlılığın sosyal yönlerine değinmek yararlı olacaktır.

Yaşlıların Genel Fiziksel ve Psiko-sosyal Özellikleri

Yaşlılık tüm vücudun yaşlanması olduğundan ilk belirtiler insan vücudunda görülür. Saçlarda ağarma, derinin incelmesi ve kuruması ile kırışmaya başlaması belki de en belirgin yaşlılık göstergeleridir.

Fiziksel açıdan bakıldığında deri sisteminde yaşanan değişimler kendini ciltteki hassasiyetin artması ve kırışmalar ile gösterir, görme keskinliğinde azalma başlar çoğunlukla gözlük kullanılır, işitmede sıkıntılar yaşanmaya başlar kimi zaman işitme cihazlarına başvurulur, dokunma, koku ve tat almada da bazı kayıplar yaşanır. Diğer yönden özellikle kas ve iskelet sistemindeki doku yoğunluğu azaldığı için boyda kısalma veya belde kamburlaşma görülebilir. Hareket kabiliyeti giderek kısıtlanır. Kadınlarda yapısal özellik gereği kemik kaybı daha fazla olduğu için kadınların sorun yaşama ihtimalleri erkeklere oranla daha fazladır. Yine benzer şekilde sindirim ve boşaltım sistemlerinde de bozulmalar başlar. Özellikle beyin fonksiyonlarındaki bozulmalar yaşamı oldukça olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Bağışıklık sistemi zayıfladığı için yaşlılar sıklıkla hasta olurlar. Sindirim sistemleri eskiye oranla yavaşladığı için ayrıca diş kaybı gibi sebeplerle beslenme problemlerine bağlı kilo kayıpları ve buna bağlı rahatsızlıklar yaşayabilirler (Karadeniz ve Dedeli, 2008, s.20-27).

Yaşlıların yaşanabilecek rahatsızlıklar konusunda bilinçli olmaları pek çok rahatsızlığın önlenmesinde veya çok daha

az etki ile seyretmesinde etkilidir. Bu noktada hem sağlık birimlerinin çalışmalarının hem de yaşlı eğitimlerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Yaşlanma sürecinin fiziksel özellikleri bu şekilde iken dönemin kendine özgü psiko-sosyal özelliklerine bakıldığında insanın fiziksel yapısında meydana gelen değişimlerin ilerleyen yıllarda insanın psiko-sosyal özelliklerine de yansıdığı söylenebilir.

Bu süreçte değişim kendini; algıda ve yaratıcılık yeteneğinde azalma, dikkatsizlik, düşünme hızında yavaşlama şeklinde gösterebilir. Diğer yandan hareketlerdeki azalma bir biçimde kendini öğrenme yeteneğinde de gösterebilir (Barut, 2008, s.40). Buradaki bu gerileme yaşlılık sürecindeki ihtiyaçlar ile birebir örtüşmektedir. Öğrenme konusunda ihtiyaç olmaması öğrenme motivasyonunu düşürdüğü için bu yöndeki fonksiyonlarda azalma ve zamanla körelme görülebilmektedir.

Yaşlılıkta fiziksel ve psikolojik gerileme doğrudan yaşama gücü ve isteğini azaltır. Özellikle sevme içgüdüsünün sarsılması yaşlılık sürecindeki duygusal yapıyı oldukça etkilemektedir. Yaşlının yaşam kalitesinin artması ya da en azından sabit kalması için yaşlının kronolojik yaşını dikkat almadan yaşamaya devam etmesi önemlidir. Diğer yandan gençlik dönemini sıkıntılı ve pişmanlıklarla dolu bir şekilde geçiren insanların sürekli ölüm korkusu yaşamaları ve bu süreçte yaşlılık döneminde huysuz, inatçı, bencil, aksi biri olarak anılmaları tümüyle geçmiş yaşamla bağlantılıdır. Kısa ve anlamsız bir yaşlılık dönemi geçireceğini düşünen yaşlıların yaşam kalitelerinde ciddi azalmalar olabilirken kendini hala genç gören yaşlıların yaşam kalitelerinde bir artış vardır (Barut, 2008, s.53). İçinde bulunduğu dönemden zevk almayı bilen yaratıcılık becerilerini aktif bir şekilde kullanan yaşlılar yaşlılık dönemini daha sorunsuz geçirebilirler.

Yaşlılık sürecini açıklamada kullanılan bilinen kuramlardan geri çekilme ve etkinlik kuramlarının penceresinden bakıldığında yaşlılık sürecinde aslında ya yaşamdan kopma ya da yaşama bir yerinden dâhil olmanın gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreçte insanın iç motivasyonu kadar yaşama dâhil olma ile ilgili fiziksel durumu ve gücü de önemlidir. "Yaşam sonuna kadar öğrencilik" şeklinde tanımlanan akademisyenlik aslında tam bu noktada örnek olarak ele alınabilir. Bir akademisyen yaşlandıkça bazı şeyleri yapmakta zorlanabilir ama yaşamının sonuna kadar fiziksel gücünün elverdiği ölçüde akademik yaşantı içinde yer alabilir. Beynin aktif kullanımı pek çok zihinsel gerilemeyi engelleyebilmektedir. Özetle insan, yaşının ilerlemesine bağlı olarak bazı değişiklikler olsa da alışkanlıklarından, hobilerinden vazgeçmemelidir. Sosyal yaşamdan uzaklaşan insanlar yavaş yavaş yaşamdan da uzaklaşmış olurlar. Bu noktada bir ülkede yaşlılığa yüklenen anlam yaşlının yaşam planının oluşmasında ve yaşam standartlarının belirlenmesinde çok etkilidir.

Yaşlılık sürecinde hafıza da gücünü yitirmeye başladığından güncel olayların ve konuların takibi zorlaşmaktadır. Bu noktada teknolojiyi aktif kullanan bir yaşlının süreci lehine çevirme şansı vardır.

Diğer yandan yaşlılık sürecinde yaşlıların inatçı olduğu klişesi yaşlının bildiği ve yıllar içinde kazandığı problem çözme yöntemlerinin doğruluğuna inanması ile de ilgilidir. Algıda yaşanan zayıflamalar, düşünce bütünlüğündeki bozulmalar yaşlıların sosyal iletişim kurmasında kimi zaman sorunlara neden olabilir. Bazı çiftlerin yaşlılık sürecinde kişilik değişimi nedeni ile anlaşamama gerekçesi ile boşanmaya kadar uzayan sorunlar yaşamalarının altında yatan temel nedenlerden biri budur.

Yaşlılık sürecinde özellikle ince motor becerilerde ve algıda yaşanan zayıflamalar kişinin makine kullanma becerisini

azaltır. Çok aktif bir şekilde araç kullanan ve bu sayede ciddi bir hareket serbestisi olan bireyler araç kullanamadıklarında bir anda kendilerini kısıtlı bir çevreye hapsolmuş hissine kapılabilirler. Bu süreç kişinin bazı şeyleri artık yapamadığını anladığı anda kişinin kendi kabuğuna çekilmesine neden olabilir. Bu süreçte yeterli destek ve ilgiyi göremeyen yaşlıların psikolojik durumlarında kimi zaman geri dönüşü olmayan bozulmalar meydana gelebilir.

Diğer yandan yaşlılık dönemine özgü gelişim görevleri vardır. Bunlardan en çok bilinenlerden biri Havighurts (1981, s.95-98) tarafından yapılan sınıflamadır. Havighurts yaşlılık dönemi gelişim görevlerini 6 maddede ele almıştır:

- Azalan fiziksel güç ve sağlığa uyum sağlama,
- Emeklilik ve azalan gelire uyum sağlama,
- Eşin ölümüne uyum sağlama,
- Yaş grubu ile açık bir sosyal ilişki kurma,
- Toplumsal görevler ile vatandaşlık yükümlülüklerini yerine getirme,
- Tatmin edici düzeyde fiziksel yaşam alanı düzenlemesi yapma.

Sıralamada da görüldüğü gibi insan yaşlandıkça bazı kayıplara ve yeniliklere karşı kendini hazırlamalıdır.

Yaşlılık sürecinde kişi ne kadar dirense de yaşlılığın getirdiği sorunlarla yüzleşmek zorundadır. İnsan ne kadar aktif olursa olsun yaşamın hızına ayak uydurmakta zorluk yaşayacaktır. Bu süreçte sosyal destek sistemleri ön plana çıkmaktadır. Kumtepe vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada huzurevinde kalan yaşlıların %52,6'sının eşinin öldüğü belirlenmiştir. Bu durum eşin hem insan hayatındaki hem de sosyal destek sistemleri arasındaki yerinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Belirli bir yaştan sonra sosyal destek mekanizmalarından gerekli desteği göremeyen in-

san en iyi desteği yine eşinden görmektedir. Eşin ölümü bu anlamda yaşam planını altüst edebilen bir olay olduğu için ölüm sonrasında hayatta kalan kişinin yaşamının eskiye oranla çok daha zor olacağını söylemek mümkündür.

Yaşlıların hayata aktif olarak dâhil olmalarının sağlanmasında toplumun payı oldukça fazladır. Yaşlıların yaşam tecrübelerinin sonraki kuşağa aktarılması toplumsal yapının dinamik bir şekilde ayakta durması için gereklidir. Toplumların geleneksel değerlerinin korunması kimi zaman olumsuz sonuç doğursa da yaşlıya değer verme, saygı gösterme ve tecrübelerinden yararlanma noktasında yeni neslin yönlendirilmesi ile genç nüfus ve yaşlı nüfus arasında sağlam köprülerin yaratılması toplumun sağlıklı bir şekilde dinamik olarak ayakta kalması için gereklidir.

Toplum İçinde Yaşlılığın Anlamı

Son 20 yıllık sürece bakıldığında dünyanın hızla yaşlandığını söylemek hiç de zor değildir. Artan yaşlı nüfus beraberinde birtakım sorunları doğursa da yaşlıların sayıca artışı kendileri için de bir güç oluşturmaktadır. Eski dönemlerde ileri yaşlara ulaşan kişi sayısı oldukça az olduğu için yaşlılar saygı görmekte ve deneyimlerinden yararlanıldığı için yaşlıların toplum içindeki saygınlık düzeyleri yüksek ve kendilerinden beklenen görevler de fazla olmaktaydı ancak gelişen ve dönüşen dünya düzeni içinde yaşlıların saygı odağında kazandıkları statüler birer birer yok olmaya başlamıştır. Ancak son 50 yıllık süreçte büyük boyutlu savaşların olmaması, teknolojik gelişmelerin sağlığa yansımaları ve küresel politikalar yaşlı nüfusun artmasına büyük katkı sağlamıştır.

Süreç içinde yaşlılık konusunun önemini artırması ile yaşlılık da başlı başına bir sorun alanı haline dönüşmüş, yaşlılık alanının bir bütün olarak incelendiği Gerontoloji biliminin önemi artmıştır. Yaşlıları toplumsal açıdan ele alan

Gerontoloji alt dalı Sosyal Gerontolojidir. Sosyal Gerontoloji yaşlıların yaşarken karşılaşabilecekleri tüm sosyal, politik ve ekonomik sorunlar, yaşlıların hakları ve ihtiyaçları ile bu konular üzerinde teorik ve uygulamalı çalışmalar yapan bir bilim dalıdır (Canatan, 2008, s.17,18).

Her bireyin farklı bir yaşam öngörüsü ve yaşama şekli vardır, dolayısıyla her birey yaşlılığını farklı yaşar. Kişilik yapısı, dünya görüşü ve yaşam beklentisi bireyin yaşlılığa bakışında ve yaşlılığı kabullenmesinde farklılıklar yaratır (Şener, 2009, s.4). Yaşlılığın bir toplum içindeki anlamının evrensel düzeyde tartışılması çok olası değildir. Bu bağlamda yaşlılığın toplum içindeki anlamı ancak yerel düzeylerde tartışılabilir. Yaşlıya verilen değerin Amerika'da, Fransa'da, Japonya'da, Çin'de, Kore'de, İran'da, Dubai'de, Rusya'da, Afganistan'da aynı olması beklenemez. Yaşlıya verilen değer yaşanılan yerin sosyo-kültürel özellikleri ile şekillenmektedir. Sosyo-kültürel yapının daha çok liberal refah sistemi üzerinden şekillendiği Amerika gibi ülkelerde aşırı bireyselleşmiş bir yaşam tarzı hüküm sürdüğü için yaşlıya verilen değerin saygı çerçevesinde ele alınması çok mümkün görünmemektedir. Bu gibi kapitalist ülkelerde daha çok yaşlı bakım hizmetleri ve yaşlının genel olanaklara ulaşımı üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

Diğer yandan Türkiye gibi gelişmekte olan bazı ülkelerde bozulmakla birlikte hala varlığını sürdüren geleneksel değerler içinde yaşlılara bir büyük olarak bir "ata" olarak saygı duymak önceliklidir. Özellikle ülkenin doğusuna gidildikçe pek çok ilde devlet eliyle açılan çoğu huzurevinin talep azlığı nedeni ile kapandığı bilinmektedir. Ancak ülke içinde ekonomik açıdan daha gelişmiş illerde yaşlı bakımı konusu daha ticari bir konu haline dönüşmüştür. Metropol kentlerde yaşlılık konusu politika üretme de en etkili alanlardan birine dönüşmüştür. Çoğu büyükşehirde yaşlı odaklı pek çok proje yürütülmekte, yaşlılara yönelik pek çok hizmeti bir arada su-

nan gündüzlü ve yatılı merkezler açılmaktadır. Diğer yandan ülkenin kırsal bölgelerinde ve nüfusu az olan illerinde geleneksel değerleri hala etkili olduğu için yaşlı bakım konusu çok önemli bir sorun olarak gösterilmemektedir. Kumtepe vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada huzurevinde kalan yaşlıların %63,5'inin huzurevine yerleşmeden önce yalnız yaşadığı, %20'sinin de huzurevine yalnızlık nedeni ile başvurduğu belirlenmiştir. Yine Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2013) verilerine göre; Türkiye'de tek kişilik hanelerde yaşayanların yaklaşık %44,7'si yaşlıdır. Tek kişilik hanelerin yaklaşık üçte ikisinin yaşlı kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle yaşlılık sürecinde kurum bakımının tercih nedeninin çaresizlik ve yalnızlık olduğu söylenebilir.

Son süreçte yaşlısına bakanlara yönelik evde bakım hizmeti modeli Türkiye için yeni bir model olsa da evde bakım hizmetleri ABD'deki sigorta sistemlerinin çalışmaları ile 1965 yılında hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. 20. yy'da ABD'de de daha çok ekonomik ve finansal nedenlerle daha çok tercih edilen evde bakım hizmet modeli hızla gelişmiştir. Dünyada bu alandaki en yaygın ağ ABD'dedir (Cindoruk vd., 2010, s.122). Evde bakım sistemi hem geleneksel değerlerin çok dışına çıkılmaması hem de eve maddi bir katkının sunulması konuları dikkate alınarak Türkiye'de epey popüler bir modele dönüşmüştür. Ülke geneline bakıldığında bu hizmet modelinin ülkenin sosyo-kültürel yapısına ters olmaması ve devlet tarafından da yatılı kurum bakımına oranla daha hesaplı olması sayesinde önemini giderek artırmaktadır.

Dünya geneline bakıldığında kadınların erkeklere oranla daha fazla yaşadığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda Türkiye'de de benzer bir durum söz konusudur. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu[3] (2012/2016) tarafından yapılan

[3] Bundan sonra TÜİK olarak kısaltılacaktır.

hesaplamalara göre doğuşta beklenen yaşam süresi erkekler için 75,3 (2012 yılında 71,9) iken kadınlar için 80,7 (2012 yılında 76,8) yıldır. Doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi ise 78 (2012 yılında 74,1) yıldır. Bu ortalama yaşın 1990'ların başında 67,4 olduğu düşünüldüğünde Türkiye'deki sağlık imkânlarının arttığı ve genel yaşam koşullarının iyileştiği söylenebilir. Hatta 2012 yılı ile 2016 yılı arasında bile doğuşta beklenen yaşam süresinde 3,9 yıllık fark vardır. Türkiye hâlihazırda genç nüfusa sahip bir ülkedir ancak diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde hızla yaşlanmaktadır.

Türkiye'de kadınların daha uzun süre yaşamaları iyi bir veri gibi görünmekle birlikte içinde bazı sorunları da barındırmaktadır. Örneğin kadınların daha az eğitimli olmaları, sosyal güvencelerinin olmaması, eşlerinin vefatı sonrası uzun süreli olarak yalnız kalmaları, erkekler gibi ikinci evliliği yapma oranlarının düşük olması gibi nedenler kadınların yoksullaşmasına zemin hazırlamaktadır.

TÜİK (2013) Türkiye nüfusunun yaş yapısının 2013-2075 yılları arasındaki değişimini şu şekilde görselleştirmiştir:

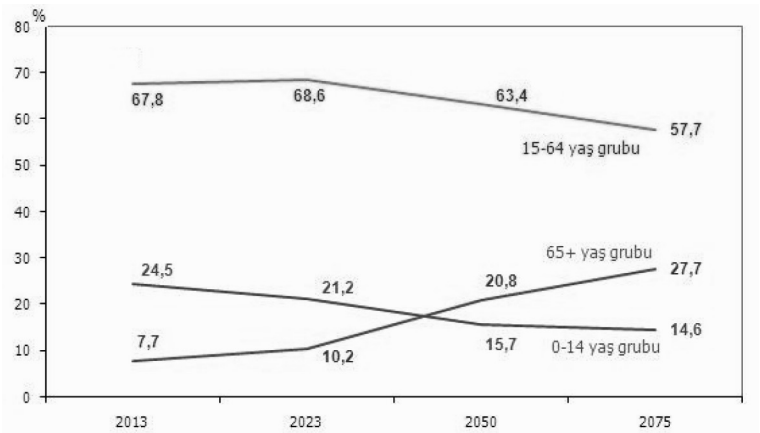

Şekil 2: Türkiye Yaş Yapısı Değişim Grafiği

Burada da görüleceği gibi Türkiye'deki yaşlı nüfus giderek artma eğilimindedir. 2075 yılında toplam nüfusun %27,7'sinin 65 yaş ve üzeri olacağı öngörülmektedir.

Türkiye'de Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre 2011 yılında, tüm hanehalkı üyelerinin yaşlı olduğu hanelerin %60'ı tek kişi, %39,5'i iki kişi, %0,5'i ise üç yaşlı kişiden oluştuğu belirlenmiş, toplam hanehalklarının %11,7'sinin tek kişilik hanelerden oluştuğu, bu hanelerin %42,2'sinin 65 ve daha yukarı yaştaki kişilerden oluştuğu, tek başına yaşayan yaşlı nüfusun %77,1'ini ise kadınların oluşturduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2014). Bu noktada kadınların yine risk altında olduğu görülmektedir. Bu oranlara toplumsal cinsiyet temelli bakıldığında kadınların var olan geleneksel yapı sebebi ile genellikle eşlerinin ölümlerinden sonra ikinci bir evlilik yapma oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu sebeple kadınlar eşleri öldükten sonra erkeklere oranla çok daha uzun süre yalnız yaşamaktadırlar.

Diğer yandan sağlık durumu "çok iyi/iyi" düzeyinde olan erkek nüfusun oranı 2012 yılında %36,9 iken kadınlarda bu oran %18,7 olmuş, yaşlı kadın nüfusun obezite oranı %33,1 iken yaşlı erkeklerde bu oran %16,2 olmuştur (TÜİK, 2014). Bu da toplumsal cinsiyet temelinde yorumlanabilir. Şöyle ki kadınların okuma yazma bilmemeleri, yalnız yaşama oranlarının daha yüksek olması, evlilik süresince tüm resmi işlerin eşleri veya çocukları tarafından yapılıyor olması kadını daha çok eve ya da çok kısıtlı bir çevreye hapsettiği için kadınların sağlık imkânlarına erişiminde sıkıntılar yaşandığı söylenebilir.

Yaşlı nüfusta yoksulluk oranı 2011 yılında %17 iken 2012 yılında %18,7'ye yükselmiş, yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyet bazında incelendiğinde, kadınların erkeklerden daha yoksul olduğu görülmüştür. 2012 yılı verilerine göre yoksul yaşlı erkek nüfus oranı %17,7 iken yoksul yaşlı kadın nüfus oranı

%19,4 olmuştur (TÜİK, 2014). Burada da oranlar birbirine yakın olsa da kadınların gençlik döneminde çalışma yaşamının dışında olmaları sebebi ile bağımlı nüfus grubu içinde olmaları yaşlılık sürecinde bir biçimde sosyo-ekonomik duruma da yansımaktadır. Yine benzer istatistiklere bakmak gerekirse sosyal transferlerden yararlanan yaşlı nüfus oranı 2011 yılında %74,7 iken bu oran 2012 yılında %76,6 olmuş bu oran, yaşlı erkeklerde %71,8, yaşlı kadınlarda ise %86,3 olarak gerçekleşmiştir. Emekli ve dul-yetim aylığından yararlanan yaşlı nüfus oranı ise %75,5'tir. Emekli ve dul-yetim aylığından yararlanan yaşlı erkeklerin oranı %70,7 iken yaşlı kadınların oranı ise %85'tir (TÜİK, 2014). Bu veriler kadının yaşlılık sürecinde de erkeğe oranla dezavantajlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yoksulluğun kadınlaşması ya da kadınlaşan yoksulluk kavramsallaştırmalarının dikkat ettiği konuların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

2016 yılında nüfusun (18 ve daha yukarı yaş) %61,3'ü mutlu olduğunu beyan ederken yaşlı nüfusun mutluluk oranı %64,5 olarak hesaplanmış, yaşlı erkeklerin %66,2'si, yaşlı kadınların ise %63,2'si mutlu olduğunu beyan etmiştir. Yaşlı kadın ve erkek nüfusun 2016 yılında en önemli mutluluk kaynağı, %64,2 ile aileleri olmuş, ikinci sırada gelen mutluluk kaynağı %18,1 ile çocukları olmuştur (TÜİK,2016). Şu an yaşlılarla ilgili çok ciddi bir sorun olmaması tümüyle ülkedeki geleneksel yapıyla ilgilidir. Ancak bu geleneksel yapının bozulması ile birlikte yaşlıların gelecekte daha fazla yalnız kalacağı, yoksulluk, ihmal ve istismar gibi olumsuz durumlarla daha çok yüzleşecekleri düşünülmektedir. Bu aşamada emeklilik sistemlerinin de mali yapısının bozulması ile özellikle yaşlıların bakımı konusunda maddi durumla orantılı bir bakım sisteminin oluşturulması kaçınılmaz olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında toplum içinde yaşlılığın anlamının yıllar içinde değiştiği ya da değişmek zorunda kaldığı söylenebilir. Son yüzyılda toplumu derinden sarsan pek çok

olay yaşanmış ve küreselleşen dünyada kültürler bireyci bakış egemenliğinde yeni bir yapılanma içine girmiştir. Bu değişim ve dönüşümün hız kesmeden devam edeceği ve gelecekteki dünyanın bireyselliğin daha da ön planda olduğu bir dünya olacağı varsayılırsa konu ile ilgili metinlerde "yoksulluk ve yaşlılık" kavramlarının bir arada daha sık kullanılacağı söylenebilir.

Sosyal Bir Sorun Olarak Yaşlılık

Dünya nüfusu giderek artmaktadır, bu artışın dünyanın hemen her yerinde olduğunu söylemek mümkün değildir, bazı ülkelerde doğurganlık oranları oldukça alt seviyelere indiği için toplam nüfus giderek azalmaktadır.

Yaşlı nüfus oranları ise hemen hemen dünyanın çoğu ülkesinde artış eğilimindedir. Hablemitoğlu ve Özmete (2010, s.15)'ye göre tüm dünyada yaşlı nüfusun artması dört temel nedene dayalıdır. Bunlar:

- Son 50 yılda daha sağlıklı yaşam koşullarının oluşmuş olması,
- Antibiyotiklerin keşfi ve salgın hastalıkların önlenebilmesi,
- Eğitim düzeyindeki artış,
- Sağlık hizmetlerinin gelişip yaygınlaşması.

Bu bağlamda dünyadaki tüm değişim ve gelişim doğrudan yaşamın niteliklerini etkilemiş ve süreç insan ömrünün uzamasını sağlarken hızla artan yaşlı nüfusla ilgili psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda çözümlenmesi gereken pek çok sorun gündeme gelmiştir. Artan yaşlı nüfusla birlikte toplumdaki bağımlı nüfus oranı da artmakta ancak buna paralel olarak artması gereken üretken nüfus oranı giderek azalmaktadır. Bu tabloda ortaya çıkan, yaşlıların sağlık, barınma, çalışma, gelir, beslenme, ulaşım ve rehabilitasyon gibi gereksinimlerinin karşılanması, özellikle kaynakları sınırlı olan ülkelerde önemli sorunlar yaratmaktadır (Karataş,1990, s.105).

Modern dünya düzeni içinde üretkenlik çok önemli bir noktaya geldiğinden yaşlının eski çağlardaki saygın rolü giderek azalmış ve yerini genellikle bağımlı, gereksiz, korunmayı seven, unutkan ve hırçın gibi önyargılı tanımlamalara bırakmıştır (Karataş, 1990, s.106). Bu süreçte gençlik ve yaşlılık arasındaki o sanal köprünün yeniden inşasına çok ciddi biçimde ihtiyaç vardır. Bu uçurumun daha da derinleşmesi en çok yaşlıları etkileyecektir. Sosyal destek mekanizmalarının giderek azaldığı günümüz dünyasında bazı geleneksel değerlerin yaşatılması insanlık adına oldukça elzemdir.

Yaşlı oranı dünyada teknolojik gelişmelere bağlı olarak artmıştır. Özellikle dünya savaşları sonrasında ölüm oranlarında yaşanan hızlı düşüş ile birlikte teknolojik gelişmelerin de etkisi ile yaşlı nüfus giderek artmaya başlamıştır.

Yaşanan bu artışın sonucunda 1998 yılında dünya nüfusu içindeki toplam yaşlı nüfus oranı %19,1 ile ilk kez çocuk oranını (%18,8) geride bırakmıştır (Gökçe Kutsal, 2006, s.7).

Bunlara ek olarak teknolojik gelişmelere bağlı olarak bazı ağır kas gücü gerektiren işlerin azalması, çevre konusundaki duyarlılığın artması, insan hakları konusunda evrensel hak temelli çalışmaların yapılması, uluslararası barışın korunması için çalışmalar yapılması gibi gelişmeler de doğrudan ya da dolaylı olarak insan ömrünü etkilemiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı yaşlanma sürecinin aile yapılarında, toplumsal cinsiyet rollerinde, çalışma kalıplarında ve göç hareketlerinde ciddi değişimlere neden olması beklenmektedir. Yaşlıların özellikle daha çok şehir merkezine uzak yerlerde yaşamaları artan göç olgusu ile birleştiğinde yaşlıları yalnızlığa itecektir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s.23).

Dünya geneline bakıldığında ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin artması ile ülkedeki doğurganlık oranları da düşmektedir. Diğer yandan buna paralel olarak artan yaşlı nüfus da

devletleri yeni politikalar üretmeye zorlamaktadır. Özellikle yaşlı bakımı konusu bu süreçte bile bu kadar önemli bir hal almışken ilerleyen yıllarda daha fazla gündem oluşturacaktır.

Türkiye'de yaşlıların birçoğu halen ailesi ile yaşamaktadır ve ailesi bir yaşlı için en temel sosyal ve ilk sosyal destek sistemidir (İlgar, 2008, s.71). Yaşlının sürekli bakıma ihtiyaç duyması halinde bu ihtiyacı ile karşılayan kişi eş olmakta sonrasında kız çocuklar, gelinler ve torunlar bu rolü devam ettirmektedir (Tufan, 2007, s.51).

Diğer yandan yaşlı bağımlılık oranı giderek artmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranı, çalışma çağındaki her 100 kişiye düşen yaşlı sayısıdır. Örneğin Türkiye'de 2013 yılında 100 çalışanın bakması gereken yaşlı sayısı 11 iken bu sayının 2030 yılında 19 olması beklenmektedir (TÜİK, 2014). Bir ülkedeki aktif çalışan kişi sayısının sabit kalması veya azalması ülkenin emeklilik sistemlerinin sağlıklı bir şekilde hizmet verebilmesi için yeterli değildir. Her emekli için belirli sayıda aktif çalışanın olması gereklidir. Yaşlı nüfusa sahip ülkelerde aradaki açık sürekli olarak devletin kendi iç kaynakları ile desteklenmekte ama yıllar geçtikçe bu açığın kapanması daha güç olmaktadır. Zor durumda kalan emeklilik sistemlerinin sürdürülebilirliği için kapitalist sistemler yaşlı bakımı için harcanan parayı düşürmeye yönelecek böylece emeklilik sonrası sosyal hizmetlerin kalitesi giderek düşecektir.

Sonuç olarak yaşlılık sorunlarının tam olarak çözümlenmesi bir ülkenin endüstrileşme, şehirleşme, genel kültür, sağlık kültürü düzeyi ve sosyal yapısı ile yakından ilgilidir (Batman, 2002, s.123). Bu bağlamda gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelerde yaşlılığın belirli bir politika başlığı olarak ele alınması ve bu doğrultuda politikalar üretilmesi genelde çok mümkün olamadığından yaşlıların gelecekte çok daha fazla sorun yaşayacakları öngörülebilir.

YAŞLILIK POLİTİKALARI

Yaşlılık kavram olarak hem yaşamın bir bölümünü hem de bir sorun alanını ifade etmektedir. Bu bağlamda yaşlılığın özellikle günümüz toplumlarında ciddi bir sosyal sorun olarak görülmesinin altında pek çok neden vardır. Günümüzde tıp alanında yaşanan gelişmeler, sağlığa verilen önemin ve sağlık kuruluşlarından yararlanma oranlarının atması ile yaşlı nüfusta ciddi bir artış olmuştur. Yaşlılık sonrası hizmetler pek çok ülke için en öncelikli konular arasına yerleşmiştir.

Yaşlılık, yaşama süresinin uzaması ve yaşlılara sunulan imkânların artan süreyle doğru orantılı olarak artmaması sebebi ile bir sosyal soruna dönüşmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerin göre 1980 yılından bu yana 60 yaş üzeri insan sayısı 2 katına çıkmıştır. Yine DSÖ'nün öngörüsüne göre 2050 yılında 60 yaşın üzerindeki insan sayısı 605 milyondan 2 milyara çıkacak, bu yaşlıların %80'i orta ve az gelişmiş ülkelerde yaşayacak ve sürekli bakım ihtiyacı artan yaşa paralel olarak sürekli artacaktır (WHO, 2013).

Diğer yandan olanaklara bağlı olarak artan yaşlı nüfus pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında sosyal güvenlik sorunu, bakım sorunu, psiko-sosyal temelli sorunlar… sayılabilir. Yaşlılık sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünde kullanılan politikaların eylem kısmı çoğunlukla ekonomi ile ilgili olduğu için özellikle hızla artan yaşlı nüfus çoğu ülkede ekonomiye ciddi bir yük getirmektedir. Bazı ülkelerde sosyal harcamalar kısıtlanırken bazı ülkelerde ise emeklilik yaşı yükseltilerek insanların 65 yaşına kadar çalışabilmesinin önü açılmış böylece sosyal güvenliğe yapılacak harcamaların azaltılması amaçlanmıştır. Örneğin gelişmişlik düzeyi düşük olan Küba'da son yapılan düzenlemelerle emeklilik yaşı 65'e çıkarılmış, sosyal harcamaların azaltılması amaçlanmıştır.

Yaşlılık ve beraberinde ortaya çıkan sorunlar artık günümüz toplumlarında oldukça önemli sorun alanları arasında yer almakta ve özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlılık sonrası

hizmet sunumlarında çok ciddi çalışmalar yapılmaktadır. ABD'de uygulanmaya başlanan evde bakım modeli tüm gelişmiş ülkelerde uygulanmakta, ülkeler kurum bakımı modelinden uzaklaşmaktadır. Hem yaşlının yaşamına daha konforlu bir şekilde devam etmesi hem de sosyal harcamaların azalmasını sağlayan evde bakım modelini gelişmiş ülkelerde en yaygın yaşlı hizmet modeli olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan gelişmiş ülkelerde sunulan gelir destekleri, sağlık imkânları, yaşlılar için oluşturulan özel sosyal yaşam alanları, yaşlı dostu kent modelleri yaşlılık sürecinde yaşlıların yaşa bağlı sorunlar sebebi ile günlük yaşamda sorun yaşamadan çok daha rahat bir şekilde yaşamalarına olanak sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki en büyük avantaj ülkelerin yaşlılık politikalarının olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise yaşlılık politikası oluşturulması ana gündem konusu olmadığı için süreç ile ilgili yaşanan sorunlar geçici çözümler üretilerek giderilmeye çalışılmaktadır. Güncel tahminler gelecekte gelişmekte olan ülkelerde çok daha fazla sayıda yaşlı insanın yaşayacağına işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında artan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması oldukça zor olacaktır.

Yaşlılık politikalarını daha iyi analiz edebilmek için politikaların uluslararası düzeydeki görünümüne bakılması sonrasında Türkiye özelinde yapılanların irdelenmesinin daha uygun olacağı varsayılmıştır. Türkiye'nin de gelişmekte olan ve yaşlı nüfusu hızla artan bir ülke olması ülke geleceği açıdan ciddi riskleri de içinde barındırmaktadır.

Uluslararası Yaşlılık Politikaları

Uluslararası Göstergeler, Belgeler, Toplantılar ve Kuruluşlar

1980 yılından buyana geçen sürede 60 yaşın üzerinde yaşayan insan sayısı ikiye katlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün öngörüsüne göre 2050 yılında 60 yaşın üzerinde 2 milyar insan yaşayacaktır. Arta yaşlı nüfus sürekli bakım ihtiyacına olan talebi de sürekli artacaktır (WHO, 2013).

Bugün dünya nüfusunun %10'undan fazlasının 60 yaş ve üzerinde olduğunu ve bu oranın her yıl arttığı düşünüldüğünde yaşlılığın her şeyden önce bir kavram olarak üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir. Yaşlılık süreci bazı ihtiyaçların artması ve bu söz konusu ihtiyaçların karşılanamaması sebebi ile bir sosyal soruna dönüşmektedir. Tüm dünyada yaşlılara yönelik politikalar oluşturulmaktadır. Ülkeler arasında ülkenin sosyo-kültürel, fiziksel, politik ve ekonomik durumuna göre bu politikaların ciddi şekilde farklılaştığı görülmektedir. Dünya üzerinde yaşayan yaşlılardan Hindistan'da yaşayan bir yaşlı ile İsviçre'de yaşayan bir yaşlı arasında yaşam zorluğu açısından ciddi bir fark oluşması kaçınılmazdır. Ama belki de dünya ölçeğinde en büyük benzerlik yaşlı nüfusun giderek artıyor oluşu ve bunun ciddi bir sosyal soruna dönüşüdür. Her ne kadar refah ülkelerinde hali hazırda ekonomik göstergeler iyi bir noktada olduğu için yaşlılarla ilgili çok ileri düzeyde politikalar üretilebilmektedir. Ancak bu ülkelerde de nüfusun yenilenmemesi ve nüfus artış hızının eksilere düşmesi sebebi ile yakın gelecekte ciddi sorunlarla yüzleşmeleri olasıdır. Özellikle üretim ve hizmet sektöründe çalışacak işgücü sayısındaki düşüşler ülkeleri bazı sosyal politikaları daraltmaya yöneltebilmektedir. Kapitalist ekonomilerde üretim çarkının dönebilmesi için belirli bir işgücüne her zaman ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç dönem dönem yabancı işçilerle çözülmeye çalışılsa da bunların tümü geçici çözümlerdir. Hem yaşlı nüfusun ihtiyaçların karşılanmasına öncelik vermek hem de bu ihtiyaçların karşılanması için gerekli maddi desteği sağlamak ülkeler için oldukça karmaşık bir hal almaya başladığı için tüm dünyada yaşlılık ve yaşlanma konusu öncelikli konuların başlarında yer almaya başlamıştır.

Yaşlılık süreci insani bir süreç olduğu için hak penceresinden bakıldığında yaşlıların sahip olmaları gereken tüm haklar da insan hakları çerçevesinde ele alınabilir. Yaşlıların hakları denilince belki de ilk akla gelen yaşlının arzu ettiği ve

olması gereken en iyi koşullarda yaşamasıdır. Bu hakkın sağlanması için yaşlının içinde yaşadığı toplum ve devlet doğrudan sorumluluk sahibidir.

Dünya üzerindeki insanların tümünün doğuştan bazı haklara sahip olması gerektiği düşüncesinden hareketle oluşan insan hakları kavramının bir benzeri de yaşlı hakları kavramıdır. Yaşlılığın yaşanma biçimi, kişiye, ülkeye, zamana göre farklılık göstermektedir. Bu süreçte asgari düzeyde bazı standartların olması düşüncesinden hareketle yaşlı hakları kavramını evrensel düzeyde ifade etme amacı ile Birleşmiş Milletler sorumluluk almış ve örgütün öncülüğünde 1982, 2002 ve 2012 yıllarında üç yaşlılık asamblesi yapılmıştır.

Uluslararası Toplantılar ve Belgeler

Bu başlık altında yaşlılık ile doğrudan ilgili uluslararası toplantılar ve diğer belgelerden bahsedilecektir.

Birleşmiş Milletler 1. Yaşlılık Asamblesi / Viyana Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı

Yapılan ilk Dünya Yaşlılar Asamblesi Birleşmiş Milletler tarafından 26.07 – 06.08 1982 tarihleri arasında Viyana'da yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Viyana'da yapılan bu toplantı "1982 Yaşlılık Asamblesi" olarak adlandırılmış, asamblede yapılan çalışmalar "Yaşlanma 1982 Çalışmaları" olarak adlandırılmıştır. Asamble sonrasında "1982 Uluslararası Eylem Planı" adı verilen yaşlılık sorunlarının çözümüne dair plan bu kongrede kabul edilmiştir.

1982 asamblesinin başlıkları sağlık ve beslenme, yaşlı tüketicilerin korunması, barınma ve çevre, aile, sosyal refah, eğitim olarak altı ana başlıktan oluşmuştur. Yaşlılığa dair sorunların çözümünde devletlerin üstlenmeleri gereken roller ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Bu asamblenin dünya ölçeğinde yaşlılık politikalarına yön vermesi amaçlanmıştır.

Asamblede temelde artan yaşlı nüfus ile birlikte yaşlıların özel ihtiyaçlarının olduğu ve bunların giderilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu amaçla dünyadaki tüm devletlerin yaşlılığa yönelik bir bakış açısı oluşturmalarının gerekli olduğu, yaşlılık çalışmalarının da tümüyle eylem odaklı olması gerektiği vurgulanmıştır.

Asamble de ayrıca yaşlılara yönelik politikaların oluşturulmasında ülkenin sosyo-kültürel yapısının dikkate alınması gerektiği belirtilmiş, bu bağlamda yaşlıların yerel düzeydeki özel ihtiyaçlarına vurgu yapılmıştır. Yaşlılara yönelik olarak sağlık ve beslenme, yaşlı tüketicilerin korunması, barınma ve çevre, aile, sosyal refah, eğitim başlıkları dikkate alınarak yine insan hakları çerçevesinde önerilerde bulunulmuştur. Yaşlıların sağlık hizmetlerinden hiçbir engelle karşılaşmadan en kaliteli şekilde yararlanmalarının sağlanması, yaşlıların birer tüketici olarak devlet tarafından korunması, yaşlıların yaşam alanlarının yaşlıların ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak ayarlanması konuları görüşülmüş ve bu konularda önerilerde bulunulmuştur. Asamble kapsamında yapılan çalışmaların yaşlıların ekonomik ve sosyal güvencelerinin garanti altına alınması için uluslararası eylem programları oluşturulması amaçlanmıştır.

Yine yaşlıların yaşça ileri olmalarının onların atıl olmalarına bir neden olarak gösterilemeyeceği belirtilmiş, yaşlılara uygun eğitim programlarının düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durularak yaşam boyu öğrenme konusuna vurgu yapılmıştır.

Genel olarak asamblede yaşlı sayısının tüm dünyada giderek arttığı, artan nüfusa yönelik ihtiyacı karşılamaya dönük hizmetlerin ya olmadığı ya da eksik olduğu, yaşlıların artan yaşa bağlı olarak ihtiyaçlarının da arttığı, yaşlılığın sosyal yaşamdan soyutlanma için bir gerekçe olamayacağı, tüm ülkelerin "yaşlı" kavramının tanımını tekrar gözden geçirmeleri-

nin gerektiği, yaşlıların sahip olduğu tüm özellikleri ile hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan yaşamlarına devam edebilmelerinin sağlanması gerektiği, yerel kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında yaşlıların kültürel aktarım misyonlarının göz ardı edilmemesi gerektiği, devletlerin zaman zaman sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek yaşlılar için destek mekanizmaları oluşturmasının gerektiği, emeklilik sonrası yaşam planı oluşturulmasında yol gösterici mekanizmaların oluşturulmasının gerektiği üzerinde durulmuş; sorunların çözümü için hem devletlerin hem de ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sorumluluk alması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle yaşlıların sorunlarının çözümünde eylem odaklı çalışmaların yapılmasının daha işlevsel olacağı belirtilmiştir (BM,1983).

1982 yılında yapılan "1982 Yaşlılık Asamblesi" yaşlıların özel bir grup olarak haklarının, sorunlarının tartışıldığı ve çözüm yollarının arandığı ilk uluslararası toplantı olması bakımından oldukça önemlidir. Toplantıda geleceğe dönük olan yapılan çıkarımların ne denli reel olduğu günümüzdeki yaşlılık sorunsalına bakıldığında net bir şekilde görülebilmektedir. Uzun soluklu ve nitelikli çalışmalara bir başlangıç olan bu asamblenin yaşlı haklarının oluşturulmasındaki rolü tartışılmaz derecede önemlidir. Tüm dünyada yankı uyandıran bu toplantıda oluşturulan "1982 Uluslararası Eylem Planı" tüm dünyada yaşlılık konusunda yapılan en değerli çalışmalardan "yaşlılık ilkeleri" ve "yaşlıların insan hakları" çalışmalarının ortaya çıkarılmasında büyük öneme sahiptir.

Yaşlılık İlkeleri – 1991

Birleşmiş Milletler tarafından 1982 yılında Viyana'da yapılan yaşlılık asamblesi sonrası yürürlüğe konulan "1982 Uluslararası Eylem Planı" sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda 16 Aralık 1991 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu'nda yaşlılar için ilkeler belirlemiştir. Bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve itibar gibi beş ana başlıktan oluşan ilkeler yaşlı hakları açısında tüm dünyada büyük yankı uyandıran oldukça önemli bir çalışmanın sonucudur. İlkelerin içeriğine bakmak gerekirse;

Bağımsızlık

Yaşlı Bireyler;

Beslenme, barınma, giyim gibi temel gereksinimlerini karşılamak ve sağlık bakımından yararlanmak için yeterli gelire sahip olmalıdır. Sayılan gereksinimlerini karşılayabilmeleri için ailelerinden ve toplumun her kesiminden destek almalıdır. Gereksinimlerini karşılama konusunda kendi kendilerine yardımcı olabilmeleri yönünde destek almalıdır. Gelir getirici bir işte çalışabilmeli ya da toplumdaki diğer gelir getirici faaliyetlerden yararlanmalıdır. Emeklilik yaşının belirlenmesi ve emeklilik koşullarının tanımlanmasında söz sahibi olmalıdır. Yaşlarına, yeteneklerine uygun eğitim ve öğretim programlarına sahip olmalıdır. Bireysel tercihlerine uygun, güvenli bir çevrede yaşamalıdır. Yaşadıkları çevre aynı zamanda onlara kapasitelerini geliştirebilecek fırsatlar sunmalıdır. Mümkün olduğunca uzun süre kendi evlerinde ya da aile ortamında yaşamalıdır.

Katılım

Yaşlı bireyler;

Toplumla ilişkilerini sürdürmelidir. Refah düzeylerini doğrudan etkileyecek politikaların hazırlanması ve uygulanması aşamalarına aktif bir biçimde katılımda bulunmalıdır. Bilgi ve becerilerini genç kuşaklar ile paylaşmalıdır. Topluma hizmet etmek için çeşitli fırsatlar geliştirebilmelidir. Kendi ilgi ve yeteneklerine uygun etkinliklere gönüllü olarak katılımda bulunmalı ve hizmet edebilmelidir.

Bakım

Yaşlı bireyler;

Aile ve toplum tarafından desteklenmeli, ihtiyacı olanlara uygun bakım hizmetleri verilmelidir. Her toplumun kültürel değerler sistemine uygun bir biçimde korunmalı ve gözetilmelidir. Asgari düzeyde fiziksel, zihinsel ve ruhsal iyiliği kazandıracak ve sürdürecek sağlık bakımına sahip olmalıdır. Yaşamlarını kendi başlarına sürdürebilecekleri, gereksinim duyduklarında korunabilecekleri ve bakılabilecekleri çeşitli sosyal hizmetlere ve yasal düzenlemelere sahip olmalıdır. İnsana yakışır ve güvenli bir ortamda, sosyal ve zihinsel yönden desteklenecekleri, kendilerini geliştirebilecekleri, koruma ve rehabilitasyon hizmeti alabilecekleri, uygun kurumsal bakım modellerinden yararlanmalıdır.

Bir huzurevi ya da rehabilitasyon merkezinde yaşamaları durumunda; ihtiyaçlarına, inançlarına, haysiyetlerine, özel yaşamlarına (mahremiyetlerine), bakımları ve yaşam biçimleri hakkında kendi kararlarını vermelerine tam olarak saygı görmelidir. İnsan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmalıdır.

Kendini Gerçekleştirme

Yaşlı Bireyler;

Bireysel potansiyellerini (yetenek ve becerilerini) tam olarak geliştirebilecek fırsatlar yaratmalı, var olan uygulamalardan yararlanmalıdır. Toplumun eğitim ve kültür etkinliklerine aktif olarak katılabilmelidir.

İtibar

Yaşlı Bireyler;

İtibar görmeli ve güven içerisinde yaşamalıdır. Sömürüden, fiziksel ya da zihinsel istismardan uzak tutulmalıdır. Hizmetlerden yararlanırken; yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, özür durumu ya da diğer konumları nedeniyle bir

ayırım görmemelidir. Gelir durumları belirleyici bir unsur olmamalı, gelir düzeyinden bağımsız olarak gereksinimleri karşılanacak şekilde uygun hizmetlerden yararlanmalıdır (ASPB, 2014).

Birleşmiş Milletler 2. Yaşlılık Asamblesi – 2002

Birleşmiş Milletler 2. Yaşlılık Asamblesi 8-12 Nisan 2002 tarihinde Madrid'de yapılmıştır. Bu toplantının temel amacı 1982 yılında oluşturulan uluslararası yaşlılık eylem planının gözden geçirilmesi olmuştur.

Asamblede yaşlılara yönelik ihmal, istismar ve şiddetin önlenmesi üzerine odaklanılmış ve 2002 uluslararası yaşlılık eylem planı oluşturulmuştur. Özellikle yaşlı istismarı konusunun 1982'de gündeme gelmemiş olması ancak son 20 yılda bu konunun oldukça önemli bir soruna dönüşmüş olması konuşulmuş ve yaşlı istismarı konusu çok boyutlu olarak tartışılmıştır.

Yaşlı istismarı ile ilgili olarak dünya ölçeğinde farkındalığı artırmak için araştırma, eğitim, seminer, politika, kanıta dayalı uygulama, savunuculuk ve teori oluşumun önemi vurgulanmıştır. Sonrasında Dünya Sağlık Örgütü tarafından istismarın önlenmesi ile ilgili olarak "Toronto Deklarasyonu" yayınlanmıştır.

Bu asamblede istismar ve şiddetin önlenmesi ile ilgili olarak 11 önemli eylem belirlenmiştir.

İhmal, istismar ve şiddetin önlenmesi için:

1. Profesyonelleri ve halkı eğitmek,
2. Kadınlar için zararlı olan dulluk ayinlerini kaldırmak,
3. Yasa çıkarmak,
4. Yaşlıları da kapsayan zararlı geleneksel uygulamaları ortadan kaldırmak,
5. Devlet ve sivil toplum arasındaki işbirliğini teşvik etmek,

6. Yaşlı kadınlara yönelik taciz riskini en aza indirmek,
7. Araştırmaları teşvik etmek,

   Yaşlı istismarına yönelik destek hizmetleri oluşturmak için:

8. Kurbanlar ve istismarcılar için hizmetler oluşturmak,
9. Raporlaştırmayı teşvik etmek,
10. Bakım hizmeti veren profesyonelleri eğitmek,
11. Yaşlıları müşteri konumunda iken dolandırıcılığa karşı eğitmek.

Asamblenin sonunda bu eylem planının uygulanması için karar alınmış ve bu planın uygulanmasında devletin başat rol üstlenmesi gerektiği kararlaştırılmıştır (BM, 2002).

Toronto Deklarasyonu - 2002

Bu deklarasyon Dünya Sağlık Örgütü öncülüğünde Toronto Üniversitesi, Ryersen Üniversitesi ve Uluslararası Yaşlı İstismarını Önleme Ağı (INPEA) tarafından oluşturulmuştur. Deklarasyon için yapılan toplantı 17 Kasım 2002 tarihinde Kanada – Toronto'da yapılmıştır.

Temelde yaşlı istismarı evrensel düzeyde bir sorun olarak ele alınmış ve sorunun çözümlenmesi için koruyucu/önleyici tedbirlere odaklanılmıştır. Deklarasyonun temel amacı dünya genelinde yaşlı istismarı konusunda bir farkındalık uyandırmak olmuştur.

Deklarasyon herkesi yaşlı istismarının önlenmesi için eyleme çağırmış ve yaşlı istismarı konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle sıralanmıştır:

- Konuyla ilgili yasal düzenlemelerde eksiklik vardır. Yaşlılara yönelik istismar vakaları yasal boşluklar sebebi ile uygun şekilde ele alınamamıştır.
- Yaşlı istismarının önlenmesi için toplum içindeki birden çok birimin katılımı gereklidir.

- İlk basamak sağlık çalışanları yaşlı istismarı vakaları ile ilgilenirken çoğunlukla oldukça önemli bir role sahiptirler ancak buna rağmen sıklıkla olayı anlama noktasında hata yaparlar.
- Konu ile ilgili eğitim ve bilginin yayılması son derece önemlidir. Bu konuda bilgilendirme ve farkındalık uyandırma resmi sektör ve medyanın ortak çabası ile yapılmalıdır. Damgalanma ile savaşma, tabuları yıkma ve yaşlılara özgü klişeleşmiş söylemleri ortadan kaldırmak için bu çalışmalara ihtiyaç vardır.
- Yaşlı istismarı evrensel bir sorundur. Araştırmalar bu sorunun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaygın olduğunu göstermektedir. İstismarcıların genelde kurban tarafından iyi tanınmadığı yönünde bir öngörü olsa da bu bağlam içinde istismarların çoğu aile yanında ya da bakım merkezlerinde gerçekleşmektedir.
- İstismar bir ya da birden fazla kez tekrarlanan kabul edilemeyecek bir eylemdir. Bu eylemlerin yaşlıya zarar vermesi temel göstergedir. İstismarın fiziksel, psikolojik, duygusal, cinsel, ekonomik, kasıtlı ya da kasıtsız ihmal gibi çeşitli biçimleri vardır.
- Yaşlı istismarı olgusunu tümüyle anlamak için kültürel bakış açısı zorunludur. Özellikle olayın meydana geldiği toplumun kültürel yapısını bilmek olayı tüm yönleri ile anlama da en önemli konuların başında gelmektedir.
- İstismarın kimler tarafından hangi şekilde yapıldığını tanımlamak için karmaşık sosyal yapılarla ilgili olarak toplumsal cinsiyet bakış açısının dikkate alınması da kültürel bakış açısına eşdeğer öneme sahiptir.
- Her toplumda bazı alt nüfus grupları özellikle yaşlı istismarı açısından daha riskli konumdadır. Örneğin hareket kabiliyeti kısıtlı olanlar, kadınlar ve yoksullar arasındaki çok yaşlılar ciddi risk altındadır.

- En sonunda yaşlı istismarının tümüyle önlenmesinde başarılı olma ancak nesiller arası dayanışmayı güçlendirme ve şiddeti reddeden bir kültür gelişimi ile mümkün olacaktır.
- Bu çalışma tek başına yaşlı istismar vakalarını tespit etmede yeterli değildir. Bütün ülkeler soruna uygun bir şekilde karşılık vermek ve sonunda sorunu çözmek için sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, yasal koruma, polis desteği / havalesi gibi hizmetler geliştirmelidir.

Bu çalışma Birleşmiş Milletler öncülüğünde oluşturulan uluslararası bir planın parçası olarak yapılmıştır. Bu çalışmada çıkan sonuçlar üye ülkelerin tümü tarafından kabul edilmiştir. Bu çalışma yaşlı istismarının önlenmesi önemini net bir şekilde ortaya koymuş, çalışma temelde evrensel insan haklarına uygun olarak yapılandırılmıştır. Sonuç olarak yaşlı istismarının önlenmesi dünya üzerinde yaşayan her bireyin görevidir (WHO, 2002).

Birleşmiş Milletler 3. Yaşlılık Asamblesi – 2013

Bu asamble Harvard Model Birleşmiş Milletler (HMUN) girişimi tarafından 21-24 Nisan 2013 tarihlerinde Çin'in Beijing şehrinde yapılmıştır. Asamblenin 2 temel konusu vardır. İlki yaşlı nüfusun sosyo-ekonomik yapı üzerindeki etkileri, diğer konu da yaşlıların sağlık ve iyilik hallerinin en üst seviyeye çıkarılmasıdır.

Asamblede dünyanın demografik açıdan bir değişim, dönüşüm yaşadığı ve bu sürecin toplumda yeni sorunlara neden olduğu vurgusu yapılmıştır. Asamblede genel olarak dünyada nüfusun kendini yenileme sürecinin sosyo-ekonomik yansımaları değerlendirilmiş, dünya genelinde doğurganlık oranlarındaki düşüşün nedenleri sorgulanmıştır.

Yaşlı nüfusun artması temelde sosyo-ekonomik yapıda ciddi bir değişim dönüşüme neden olmakta bu durum da

devletleri oldukça zorlamaktadır. Özellikle artan yaşlı nüfus ile birlikte doğum hızı hızla azalan ülkelerde ekonomik üretim noktasında ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Temelde üretim ve pazarlama üzerine kurulu kapitalist sistemlerde çarkların dönmesi için gerekli olan işgücünün bulunamaması ciddi ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Asamblede ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin yaşlı standartlarında oldukça belirleyici olduğu belirtilmiştir.

Yaşlılar çoğu kez sadece yaşlı olmaları sebebi ile ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler.

Azalan nüfus ve bozulan aile yapısı yaşlılığın yalnız geçirilmesine neden olabilmekte bu da nesiller arası dayanışmayı negatif yönde etkilemektedir.

Yaşlılığa dair sorunların ortaya konması için konunun enine boyuna ele alınmasının gerekliliği vurgulanmış ve sorunlar belirli başlıklarla ele alınmıştır;

Aile büyüklüğünün azalması konusu oldukça önemlidir. Ellili yıllarda çoğu gelişmiş ülkede nüfusun artmasına yönelik sosyal politikalar geliştirilirken artan sosyo-ekonomik göstergeler ile birlikte doğum oranları da düşmüş bu durum doğrudan aile büyüklüğünün azalmasına neden olmuştur.

Kentleşme ile birlikte yine kırsal kesimden kente doğru yaşanan göç dalgası aile büyüklüklerini değiştirmiş aile nüfusu kent yaşamına uygun olarak küçülmüştür. Kentleşme olgusu başlarda ciddi bir soruna neden olmazken giderek kentte sağlık imkânlarına erişim, eğitim hizmetlerinden yararlanma, temiz suya erişim, suçluluk oranlarının artması, yoksulluk gibi pek çok sorun ortaya çıkmış diğer yandan kentleşme süreci var olan pek çok sorunun da etkisini artmıştır.

Evlilik ve çocuk yetiştirmedeki değişimler de genel olarak toplumu etkilemektedir. Aile yapısındaki değişimin en büyük nedenlerinden biri boşanmadır. Boşanma öncesinde erken yaşta yapılan evlilikler, erken yaşta cinsellik ile tanışma,

erken gebelikler plansız evlilikleri gündeme getirmekte ve kimi zaman evlilikler kısa süre sonra boşanma ile noktalanmaktadır. Böyle süreçlerde dünyaya gelen çocukların da cinsellikle erken tanışmaları, uyuşturucu madde kullanımı, erken ve istenmeyen gebelik durumları ile karşılaşma olasılıkları fazladır. Diğer yandan boşanma ve ayrılık ile sonuçlanan ilişkilerden sonra kişiler genellikle çocuklarını da yanlarına alarak kök aile yanına yerleşmektedirler. Boşanma sonrasında kadınların kendilerinden daha yaşlı erkeklerle evlenmeleri de doğurganlığı düşüren diğer bir nedendir.

Aile yaşamında ve çocuk yetiştirme süreçlerinde yaşanılan bu olaylar doğrudan aile büyüklüğünü etkilemektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal değişim, konusu da aile yapısının değişimi ile yakından ilgilidir. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişim ve dönüşüm aile yapısını ciddi şekilde etkilemiştir. Örneğin ABD'de 20. yy'ın ikinci yarısında kadınların ağırlıklı olarak iş yaşamına dâhil olmalarında doğum kontrol hapının kullanılmaya başlamasının etkisi çok büyüktür.

Bu durumun kadınlar için oldukça olumlu geri dönütleri olmuş ancak diğer yandan doğurganlık hızını ciddi şekilde düşürmüştür.

Demografik değişimde ekonomik etkenler konusuna bakıldığında modern ekonomik yapıda büyüme ile birlikte doğurganlık oranları da hızla düşmüştür. Temelde insan emeği üzerine kurulu olan endüstriyel ekonomilerde doğurganlığın düşmesi var olan sistemin devamlılığı açısından ciddi bir risk oluşturmuştur. Etkileri ilk başlarda görülmese de yıllar içinde belirginleşmiştir.

Oluşan yeni yaşam standartları çocuk sayısını sınırlandırmış bu durum da demografik değişime, ayrıca emeklilik yaşında da artışa neden olmuştur.

İhtiyaçların tanımlanması ve yoksulluk konusu da yaşlılık ile doğrudan ilgilidir. İnsanların temelde yoksul olmalarında

yoksulluk, düşük sosyal düzey, sosyal veya coğrafi izolasyon, fiziksel zayıflık, incinebilirlik, dönemsel iyilik hali (mevsimsellik), güçsüzlük, aşağılanma gibi sekiz neden vardır. Bu tür sebeplerle yaşanan yoksulluk ve ihtiyaca erişimin engellenmesi durumu toplumun tüm kesimini yakından ilgilendirmekle birlikle özellikle yaşlıları içinde bulundukları şartlar gereği daha ciddi etkileyebilmektedir.

Bağımlılık oranları ve yaşlılık konusuna bakıldığında bağımlılık oranlarının yaşlılık sürecinin yaşanmasında belirleyici rol oynağı söylenebilir. Dünya geneline bakıldığında Uganda %103 ile en yüksel orana sahipken, Bahreyn %28 ile en düşük bağımlılık oranına sahiptir.

Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde bağımlı nüfus oranı oldukça fazladır. Yaşlıların kendi sosyal güvencelerinin olmaması onları temelde bağımlı nüfus grubunun içine dâhil etmektedir.

Yaşlılıkta sosyal güvence konusu artan yaşa paralel olarak artan sağlık sorunları ve bu sorunların çözümü için kimi zaman ciddi paraların ödenmesinin gerekmesi nedeni ile önemlidir. Bu güvencenin sağlanması temelde devletlerin sorumluluğundadır. Devletler sağlık bakımı, yiyecek, barınma, minimum yaşam şartları ve bazı gelir biçimlerini içeren temel hakları sunmak zorundadır.

Kuşaklararası sözleşme konusu sıklıkla gündeme gelmektedir. Yaşlılıkta özel bazı gereksinimler olsa da çoğu ihtiyaç temel ve genel nitelik taşıdığı için ortaktır. Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminin devamı için iş yaşamının devam etmesi ve vergilerin düzenli ödenmesi büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar sistemler birbiri ile bu denli bağlı olsa da bu sistemlerin devamlılığının sağlanmasında temel sorumluluk devlete aittir. Buradaki sözleşmeden kasıt yaşlılarla gençler arasındaki köprüdür. Her çalışan kişi emekli olmuş biri için de çalışmış olur, dolayısı ile kuşaklararasında görünmeyen sanal bir sözleşme vardır.

Sonuç olarak var olan kaynakların ihtiyaçlar doğrultusunda paylaşımına odaklanılması gereklidir.

Genel olarak bakıldığında bu konu başlıklarının yaşlılığın bir sosyal soruna dönüşmesinde güncel olarak hali hazırda etkili olduğu söylenebilir. Tüm dünyada ortalama yaşam süresinin ve beklentisinin artmasına rağmen gelişmiş ülkelerde nüfusun azalmaya başlaması gelecek açısından kaygı vericidir. Yaşlılık sürecindeki sosyal desteğin sağlanması için kuşaklararası dayanışmanın en aktif şekilde devam etmesi gereklidir.

Asambledeki önerilere bakıldığında;

- Bu aşamada emeklilik yaşının artması pek çok ülkede akla ilk gelen düzenleme olsa da sorunu çözmede tek başına yeterli değildir. Artan işgücü ihtiyacının geçici olarak göçmen ve sığınmacılarla çözülmeye çalışılması da gelecek açısından farklı sorunların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.
- Yaşlılıkta sağlık konusu en büyük öneme sahip konuların başında gelmektedir.
- Çoğu toplumda sosyal bakım sistemleri hala aile temellidir.
- Afrika'da ebeveynleri AIDS/HIV sebebi ile ölmüş olan yetim ve öksüz sayısı ciddi düzeydedir. Bu tip tedavi edilemeyen hastalıklar da nüfusu ciddi şekilde etkilemektedir.
- Yaşlıların sosyal güvenceye sahip olamamaları yaşlıların yoksullaşmalarında oldukça etkili olmaktadır.
- Son süreçte fazla kilo ve obezite çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu konu gençleri olduğu kadar yaşlıları da ciddi şekilde tehdit etmektedir. Pek çok hastalığa da neden olan kilo problemlerinin de çözümü için hem resmi hem sivil kuruluşlara büyük görevler düşmektedir.
- Yaşlılara sunulacak haklar evrensel insan hakları temelinde ele alınmalıdır.

- Devletler ve yerel gruplar tarafından yaşlılara yönelik yasa çalışmalarında konu insan hakları temelli ele alınmalıdır.
- Tüm düzenlemeler güncel evrensel kurallara uygun olmalıdır.
- Resmi ve sivil organizasyonların konuyla ilgili araştırma yapmaları gereklidir.
- Yaşlılarda görülen kronik hastalıkların önlenmesi için koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar yasal olarak güvence altına alınmalıdır.
- Sağlık hakları ve sosyal haklar açısından minimum standartlar oluşturulmalıdır.
- İnsan kaynakları kapasiteleri artırılmalıdır.
- Sağlık sistemi yeniden tasarımlanmalıdır.

Uluslararası toplantılar ve belgelerle ilgili verilen bu bilgi sonrası uluslararası kurumlardan bahsedilecektir.

Uluslararası Kurumlar

Bu başlık altında yaşlılık alanında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sekiz kurum hakkında bilgi verilecektir.

Uluslararası Yaşlı İstismarını Önleme Ağı - International Network for the Prevention of Elder Abuse (INPEA)

INPEA 1997 yılında ABD Massachusetts'de kurulmuştur. INPEA bağımsız, kar amacı gütmeyen, ABD yasalarına uygun faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur.

INPEA, temelde yaşlı istismarının önlenmesi için çalışmalar yapmakta, bu konuda uluslararası katılımlı toplantılar düzenlemektedir. Her yıl 15 Haziran tarihinde Dünya Yaşlı İstismarı Farkındalık Günü olarak çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (INPEA, 2014).

Uluslararası Gerontoloji ve Geriatri Derneği- International Association of Gerontology and Geriatrics (IAGG)

Dernek 1950 yılında Belçika'da kurulmuştur. Son süreçte 65 ülke derneğe üyedir, 45.000'in üzerinde profesyonel üyesi bulunmaktadır. IAGG her yıl uluslararası düzeyde Dünya Yaşlılık Kongresi düzenlemektedir (IFA, 2014a).

Derneğin temel amacı gerontolojik araştırma ve dünya genelini kapsayan eğitimlerin yüksek düzeyde başarılı olmasını destelemek ve bu süreçte hem diğer uluslararası oluşumlar hem ülkelerin özel yönetim birimleri hem de sivil toplum kuruluşları ile doğrudan etkileşimde bulunmaktır.

Dernek bu çalışmaları ile yaşlıların bireysel ve toplumsal düzeydeki deneyimlerinin herkesçe iyi bilinmesi ve yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Dernek genel olarak dünya üzerindeki çok uluslu yapılanmalara doğrudan bilgi akışı sağlayarak uluslararası düzeyde evrensel yaşlı politikalarının oluşmasına yön vermektedir (IAGG, 2014).

Uluslararası Huzurevleri ve Yaşlı Hizmetleri Derneği - Association of Homes and Services for the Aged, (IAHSA)

Dernek, dünyadaki yaşlı sorunlarını anlayan uluslararası liderler tarafından 1994 yılında kurulmuştur. Derneğin kurulma amacı politikacılar, araştırmacılar, iş ve yaşlılık hizmeti sağlayıcılarının bir araya gelerek yaşlı bakımı konusunda bilgi ve en iyi uygulama deneyimlerini paylaşmaktır.

Bu oluşumun en büyük amacı yaşlı bakımı veren tüm birimlerin yaşlılığın daha kaliteli geçirilmesi için bir araya gelerek bilgi paylaşımında bulunmaktır. Buna ek olarak yaşlılara yönelik hizmetlerin kalitesini artırmak, yapılmış ve hâlihazırda yapılan yaşlılık araştırmaları ile ilgili bilgi almak, yaşlılıkla ilgili uluslararası düzeyde eğitim ve çalışmalar yapmak, yaşlanma konusunda yerinde ve zamanında bilgi yayımlamak gibi amaçları da vardır (IAHSA, 2014).

Uluslararası Yaşlılık Federasyonu - International Federation on Ageing (IFA-FIV)

IFA 1973 yılında hizmetlerine başlamıştır. Kuruluş diğer sivil toplum kuruluşları, şirketler, akademik yapılar, devletler ve kişilerin üyeliği temelinde faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur.

Kuruluşun esas misyonu uyarma, analiz etme, haklara, politikalara ve uygulamalara dair bilgileri yayarak yaşlıların yaşam standartlarını yükseltmektir. Kuruluşun öncelikleri arasında iletişim, bilgi paylaşımı ve değişimi, araştırma ve savunma, politik bilgi edinme gibi konular yer almaktadır.

Kuruluşun misyonları arasında:

- Haklar, uygulamalar ve politikalarla ilgili bilgi ihtiyacına cevap vermek,
- Yaşlanma sorunları ile ilgili tüm sektörler arasındaki etkileşim ve işbirliğini kolaylaştırmak,
- Bilgi alışverişi, güçlendirme ve bağlantı için güvenilir bir platform oluşturmak,
- Yaşlılık deneyimi ve bilgisi arasındaki boşluklar için köprü oluşturmak,
- Yaşlıların güçlenmesi ve çeşitli grupların onlarla çalışması için araçlar geliştirmek,
- Küresel, bölgesel ve yerel düzeyde bir yaşlı dostu ortam oluşmasına destek olmak vardır (IFA, 2014b).

Uluslararası Uzun Ömür Merkezi, Küresel Birlik - International Longevity Center, Global Alliance, (ILC Global Alliance)

ILC uluslararası üye kuruluşların oluşturduğu bir şirketler birliğidir. İlk merkezler 1990 yılında eşzamanlı olarak ABD ve Japonya'da açılmıştır. 2014 yılı itibari ile birliğe üye 14 ülke bulunmaktadır. Bunlar ABD (1990), Japonya (1990), Birleşik Krallık (1997), Fransa (1996), Dominik Cumhuriyeti

(1998), Hindistan (2004), İsrail (2007), Singapur (2009), Çek Cumhuriyeti (2009), Brezilya (2011) ve Çin (2011) olmak üzere14 üye ülke vardır. Birlik iki temel ilke üzerinde durmaktadır:

- Birlik üretken yaşlı olmayı sadece ücretli istihdam olarak değil aynı zamanda devam eden yetenekler ve yaşlıların katkılarını da göz önüne alarak önemli bir konu başlığı olarak tanımlamıştır.
- Eğitim, araştırma ve politika girişimlerini desteklemek yaşam süresi boyunca aktif ve sağlıklı bir yaşamı ilerletecektir.

Birliğin temel amacı dünya üzerinde insanların yaşam beklentilerinin ve yaşlı insan sayısını artırmaktır. Birlik bu doğrultuda birlik çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapmaktadır.

Birlikte insanoğlunun ölene dek sağlıklı ve üretken olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Birliğe üye ülkelerdeki merkezler hem merkezle hem de birbirleriyle sürekli bağlantı halindedir. Üye ülke merkezlerinde fikir geliştirme, araştırma yönetme ve toplantılar düzenleme gibi görevler vardır (ILC, 2014).

Uluslararası Yaşlı yardım Ağı - HelpAge International (HelpAge)

HelpAge yaşlıların haklarını talep etme, ayrımcılıkla mücadele etme, yoksulluğun üstesinden gelmeyi, yaşlıların onurlu, güvenli, aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini sağlamayı amaçlayan bir çatı kuruluştur.

Kuruluş 1980 yılında ilk olarak yaşlılıkla ilgili çalışma yapan kuruluşlarını küresel bir ağda toplama fikrinden yola çıkılarak İngiltere, Hindistan, Kenya, Kanada ve Kolombiya'daki 5 kuruluşun bir araya gelmesi ile 1983 yılı Kasım ayında Londra'da kurulmuştur. Bu küresel ağın 65'ten fazla ülkedeki 100'den fazla kuruluş ile ortaklığı vardır.

Kuruluş ayrıca BM ve DSÖ'ye danışmanlık hizmeti de vermektedir (HelpAge, 2014).

Yaşlılık için Küresel Eylem Örgütü - Global Action on Aging (GAA)

GAA 1994 yılında New York'ta kurulmuş olan BM'ye bağlı kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. GAA küresel ekonomi içinde yaşlıların ihtiyaçları ve potansiyellerinin araştırılarak raporlaştırılması yönünde çalışmalar yapmaktadır.

GAA yaşlılık odaklı olarak geniş çaplı araştırmalar yapmakta ve bu araştırmalardan çıkan sonuçlar evrensel düzeyde oluşturulan yaşlılık politikalarına yol gösterici olarak kullanılmaktadır.

Kuruluş içerisinde 8 program barındırmaktadır. Bunlar yaşlı hakları, sağlık, emeklilik takibi, kırsal yaşlanma, silahlı çatışma, acil projeler, BM yaşlı izleme, staj programı ve basın-yayın programlarıdır. Her bir program ayrı faaliyet göstermekle birlikte raporların hazırlanmasında raporun etkililik düzeyini artırmaktadır (GAA, 2014).

Sivil Toplum Örgütleri Yaşlılık Komitesi - NGO Committee on Ageing

Bu komite 1981 yılında New York'ta kurulmuştur. NGOCOA (2014) küresel yaşlanma ile ilgili olanaklar ve zorluklarla ilgili dünya genelinde bir farkındalık oluşturmaya çabalamaktadır. Kuruluş BM'nin yaşlılık hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Temel hedefi yaşlılık odaklı çalışma yapan tüm sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirebilmek ve evrensel düzeydeki konularda ortak bir duruş sergileyebilmektir.

Komite BM'nin düzenlediği ilk asamble sonrasındaki tüm uluslararası katılımlı toplantıların organizasyonunda yer almıştır. Komite çalışmalarını 1982 yılında Viyana'da yapılan Yaşlılık Asamblesi sonrası oluşturulan ve sonrasında yeniden

düzenlenen 1982 Dünya Yaşlılık Eylem Planı çerçevesinde gerçekleştirmektedir.

Ulusal Yaşlılık Politikaları

Türkiye'deki sosyal refah sistemi ağırlıklı olarak aile içi dayanışma mekanizmaları üzerine kuruludur. Aslında bu bir çeşit gayri resmi bir ağ olarak tanımlanabilir ve sahip olduğu güce bakıldığında sosyal refah organizasyonlarından daha etkin bir güce sahiptir (Kalaycıoğlu, Rittersberger-Tılıç, 2000). Son süreçte Türkiye özelinde bakıldığında aile bağları bir miktar zayıflama eğilimi gösterse de küreselleşen dünyanın tüm yıpratıcı etkisine rağmen bağların halen çözülmediği söylenebilir. Türkiye'de yaşlı bakımı çoğunlukla geleneksel bakış açısı ile aile bireyleri tarafından sağlanmaktadır (Arun, 2008, s.324). Türkiye'deki bu geleneksel dayanışma sistemi belki de zinciri sosyal politikaların gelişmesini de engelleyebilmektedir.

Hem aile içi hem de toplumsal dayanışmanın etkin bir şekilde devamı bazı sorunların görünür olmasını engellediğinden soruna dönük çözüm önerilerinin görüşülmesini ve tartışılmasını, bu konuda bir kamuoyu oluşmasını da engelleyebilmektedir. Hak kavramının bir kültür bilinci olarak tam anlamıyla oturmadığı toplumlarda bireylerin tek başlarına ya da birleşerek bir hak arama mücadelesi vermeleri çok yaygın değildir. Bu bağlamda Türkiye'de de var olan sosyal politikalar doğrudan belirli sorun alanlarına dönük geçici ya da kurum bakımı gibi çok bilindik çözümler içeren yapıdadır. Türkiye'de hâlihazırda bir yaşlılık politikasının olduğu söylenemez. Sadece demografik değişimlerle ilgili olarak doğum oranlarının düşmesi ile gelecekte nüfusun hızla yaşlanacağı öngörüsü devleti harekete geçirmiş ve son süreçte Adalet ve Kalkınma Partisi yönetimi tarafından sıklıkla 3 veya daha fazla sayıda çocuğun yapılması önerilmiştir. Burada esas konu

nüfusun genç tutulması değil yapılacak onca şeye rağmen yaşlanmakta olan bir toplumun geleceği ile ilgili sosyo-politik kurguların yapılmasıdır.

Bu bağlamda Türkiye'de yaşayan yaşça ileri nüfus ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2018 yılı itibari ile 60 yaş üzeri nüfus 10.601.127, 65 yaş üzeri nüfus 7.163.354 (TÜİK, 2018) kişidir. Verilere göre oranlandığında Türkiye'nin %12,94'ü 60 yaş üzeri; %8,74'ü ise 65 yaş üzeri yaştadır. 60 yaş üzeri kadın sayısı 5.754.761, erkek sayısı 4.846.367'dir. Yaş ilerledikçe kadın erkek arasındaki nüfus dengesi bozulmakta, kadınlar erkeklere oranla daha fazla yaşamaktadır. Ölüm oranlarına bakıldığında 65 yaş üzeri erkeklerin %12,2'sinin, kadınların ise %49,2'sinin eşi ölmüştür. Yani 65 yaş üzeri her 100 yaşlıdan yaklaşık 31'i eşini kaybetmiştir. Şekil 3'te yaşlı nüfus oranı oldukça yüksek olan Norveç ile Türkiye arasındaki fark görülmektedir. 2018 yılı istatistiklerine göre Norveç nüfusunun %17,1'i 65 yaş üzerinde iken (populationpyramid.net ,2018) Türkiye'de bu oran 2018 yılı itibariyle %8,74'tür (TUİK,2018). Türkiye halen genç nüfusa sahip bir ülke olarak anılmakla birlikte hızlı bir şekilde de yaşlanmaktadır.

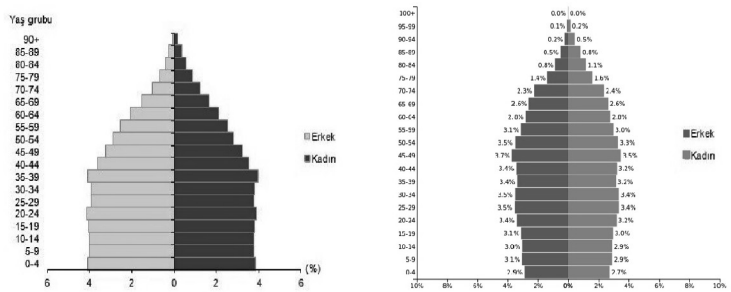

Şekil 3: Türkiye ve Norveç Nüfus Piramidi Karşılaştırması

Bu veriler ışığında Türkiye'de de dünyada olduğu gibi yaşlı nüfus artmakta ve yaşlılık artık başlı başına bir sosyal sorun haline dönüşmekte olduğu söylenebilir. Yaşlılara yönelik hizmet üretmede yaşanan sıkıntılar doğrudan yaşlılara ve

dolayısı ile tüm topluma yansımaktadır. Yıllarca görmezden gelinen ve geleneksel yöntemlerle çözülmeye çalışılan yaşlılık ve ilişkili sorunlar modern yaşamda artık gözle görülür hale gelmiştir. Bu konuda devlet kanalı ile pek çok projeler uygulanmakta, çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmakta ancak ciddi bir gelişme sağlanamamaktadır. Bu süreçte Türkiye'de de özellikle emeklilik yaşının uzatılması ve çocuk sayısının artışı ile ilgili yapılan teşvikler istatistiki verilerin yanı sıra ülke nüfusunun yaşlandığının en önemli kanıtları arasında sayılabilir.

TÜİK (2014)'in Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre 2011 yılında, hanesinde en az bir yaşlı hanehalkı üyesi bulunan hanelerin oranı %21,7 olup bu hanehalklarının oturdukları konutların %11,9'unda tuvaletin, %2,8'inde borulu su sistemi ve banyonun konutun dışında olduğu gözlenmiştir. Yine hanesinde en az bir yaşlı hanehalkı üyesi bulunan hanelerin %63,6'sı konutlarında soba ile ısınırken %19,2'sinin kat kaloriferi, %8,9'unun kalorifer (merkezi sistem) ve %8,2'sinin klima, elektrikli ısıtıcı ya da diğer sistemler ile ısındığı görülmüştür.

Türkiye'de sosyal politika düzeyinde yapılan çalışmalarda genellikle politikanın odağına alınan sorun grubu genel bir kitle olarak ele alınmakta, bu kitlenin içindeki özel gereksinim gruplarına özel çözümler üretilememektedir. Bu bağlamda Türkiye'de "yaşlılık" denilen süreci birbirlerinden oldukça farklı deneyimleyen gruplar vardır. Yaşlılık sürecinde, ihtiyaçlar, yaşanılan yer, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ekonomik durum, sağlık durumu, ailevi özellikler, yaşam yeri değişikliği yapanlar için bu değişikliğin nedenleri ve şekli gibi pek çok etmen yaşlılık sürecindeki yaşam hikâyelerinde ciddi farklılıklar yaratmaktadır.

Geleneksel bir bakış açısı ile bakıldığında insanın yaşlandıktan sonra kenara çekilip oturması ve bir otorite olarak varlığını sürdürmesi beklenir ancak günümüzde bu yargılar

yavaş yavaş değişmektedir. Modern dünya düzeninde yaşlılık artık kimi zaman sadece yaşadığı yaşam alanında kendine ayrılan "köşede" temel ihtiyaçlarını karşılayan bir insan figüründen daha farklı anlamlar çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda halen varlığını sürdüren bir insanın yaşlandığında da ihtiyaçlarının devam ettiği ve hatta bu ihtiyaçların çok çeşitli olabileceği görülmektedir. İdeal yaşam süresinin uzaması ile artık birçok insani eylem eskiye oranla çok daha geç yaşlarda yapılabildiği için yaşa bağlı ihtiyaçların da tanımları değişmektedir. Örneğin 20 yaşında ana-baba olma ile 40'lı yaşlarda ana-baba olma arasında ciddi farklılıkların oluşması kaçınılmazdır. Yaşam süreçlerine bakıldığında bireyin yetişkin olması, iş sahibi olması, evlenmesi, çocuk sahibi olması, çocuklarını okutması, iş sahibi yapması evlendirmesi, sonrasında torunlarının olması… şeklinde uzayan süreçler süreci başlatan olayın yaşandığı dönemde kişinin içinde olduğu yaşla doğrudan ilgilidir. Yaşamdan doyum sağlama ve mutluluk doğrudan geçmişte yaşananlarla bağlantılı olduğundan kişinin her yaş dönemindeki ihtiyaçlarının kendi istek ve beklentilerine göre karşılanma durumu kişinin yaşam doyumu ve mutluluğunu etkilemektedir.

İnsanın yaşlanması onun varlığının da yaşlandığı anlamına gelmez. İnsanın yaşının ilerlemesine paralel şekilde genel olanaklara erişimin de kolaylaşması insanların yaşamında çok ciddi bir değişim olmadan, zorlanmadan yaşamalarına olanak sağlar. Bu durumun doğrudan yaşam kalitesini de artıracağı söylenebilir.

Yasal Düzenlemeler ve Belgeler

Türkiye'de yaşlılık ile ilgili düzenlemeler sosyal güvenlik, sosyal yardım, bakım, destek hizmetleri ve sağlık hizmetleri gibi alanları ilgilendirmektedir. Genel olarak doğrudan ilgili düzenlemelere bakıldığında bunlar yedi başlık altında sırala-

nabilir. Yasla düzenlemelerin temelini oluşturan Anayasa ile başlamak gerekirse;

Anayasa

1982 Anayasasının 10, 60 ve 61. maddeleri yaşlılık ile doğrudan ilintilidir; madde 10'da *"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."* İfadesi yer almakta, 7/5/2010-5982/1 sayılı ek fıkrada *"Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz"* ifadesi yer almaktadır. Madde 60'da *"Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar."* İfadesi yer alırken, madde 61'de *"Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur."* İfadesi yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yaşlılık ile doğrudan yer alan madde sayısının azlığı konunun genel hatları ile ele alındığını, özel bir sorun alanı olarak tanımlanmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

2011 tarih 622 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler

Genel Müdürlüğü, Darülaceze Başkanlığı bakanlığa bağlı birimler haline getirilmiştir.

Kanunun 2. Maddesinin d fıkrasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görevleri arasında "Engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak" yine g fıkrasında "Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek" ifadeleri yer almaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kanununda yaşlılarla ilgili olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu genel müdürlüğün görevleri arasında

- Bakanlığın engellilere ve yaşlılara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere ilişkin olarak ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Yaşlılara sunulan sosyal hizmet modellerini geliştirmek.
- Yaşlıların ve bakıma muhtaç engellilerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları kurmak, var olanları standardize etmek, uygulamaları takip etmek ve denetlemek.

- Yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerinin yeniden kazanımına, işlevlerinin artırılmasına, boş zamanlarının etkili bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin mekanizmalar oluşturmak.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce engellilere ve yaşlılara yönelik yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerine ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak. Maddeleri yer almaktadır.

Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile birlikte diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait tüm yaşlı bakım merkezleri ve huzurevleri bakanlığa devredilmiştir. Benzer düzenlemeler 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun da geçmekteydi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile pek çok hizmet tek bir çatı altında toplandığı için hizmetlerin daha etkin kullanılması yolunda önemli bir adım atıldığı sonucuna varılabilir.

Yaşlılara yönelik hizmetler temelde bakanlık tarafından dört yönetmelik çerçevesinde sürdürülmektedir. Bunlar:

- Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği,
- Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği,
- Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak Huzurevlerinin kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik
- Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'tir.

2828 sayılı kanunun 15. maddesi dayanak alınarak hazırlanan "Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği'nde;

Huzurevi, 60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinmeleri karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşunu,

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi ise yaşlı kişilerin yaşamlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmeleri amacıyla, kendi kendilerini idare edebilecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavisi mümkün olmayanların ise sürekli olarak özel bakım altına alındığı yatılı sosyal hizmet kuruluşunu ifade etmektedir.

Türkiye'de var olan yaşlı odaklı kurum ve kuruluşlara bakıldığında 2019 tarihi itibari ile Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ait 148 Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri 14905 kapasite ile hizmet vermektedir. Son süreçte 36 adet Yaşlı Yaşam Evi, 27 adet gündüz hizmet veren kuruluş açılmıştır. (Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere bakıldığında devlet olanağı ile sağlanan yaşlı bakımını ağırlıklı olarak çok sayıda yaşlının aynı binada yaşayıp, tüm gereksinimlerinin yine aynı yerde karşılamalarına dayanan huzurevi yapılanması ile sürdürülmektedir. 2019 Temmuz ayı itibariyle resmi ve özel kuruluşlarda toplam 26.247 yaşlıya bakılmaktadır. Genel orana bakıldığında 26.247 kişi toplam yaşlı nüfusun yaklaşık ‰ 3,4'üne denk gelmektedir. Diğer yandan Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması'nda, kendine bakamayacak kadar yaşlandığında huzurevlerini yaşam yeri olarak tercih edeceklerini belirten kişilerin oranı yüzde 4,7 olarak bulunmuştur (Kumtepe vd.,2013, s.13-14). Bu bağlamda Türkiye'de yaşlı bakım odağında lokomotif kuruluşlar olan huzurevlerine olan ilgi daha da artacaktır.

Özel huzurevi açma yetkisine sahip olan dernek ve vakıflara ait kuruluşlar, azınlıklara ait kuruluşlar ve gerçek ki-

şilere ait (özel) kuruluşlardaki sayılara bakıldığında 2019 yılı itibariyle diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait 23 kuruluşta 2.447 kişiye, gerçek kişilere ait özel 229 kuruluşta ise 9.447 kişiye hizmet sunulmaktadır. Bunlara ek olarak 36 adet Yaşlı Yaşam Evi, 27 adet gündüz hizmet veren kuruluşta da 379 kişiye hizmet verilmektedir (Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Huzurevlerinin büyük çoğunluğunu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı huzurevleri ile özel huzurevlerinden oluşturmaktadır. 2019 yılı Haziran ayı verilerine göre toplam huzurevlerinin yaklaşık % 37'si bakanlığa bağlı huzurevleri, yaklaşık % 57'si ise özel huzurevleridir. Toplam bakılan yaşlı sayısının % 52,9'u bakanlığa bağlı huzurevlerinde bakım hizmeti almakta iken, yaklaşık % 36'sı özel huzurevlerinde bakım hizmeti almaktadır (Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Tablo 4: Türkiye'deki huzurevi sayıları (2019)

Huzurevleri	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Yaşlı Sayısı
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	148	14.905	13.895
Darülaceze	1	503	458
Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevi	23	3468	2447
Özel Huzurevleri	229	14322	9447
TOPLAM	401	33198	26247
Bakanlığa Bağlı Yaşamevleri (Huzurevileri kapasitesine dahil)	36	144	142
Gündüz Hizmet Veren Kuruluşlar	27	-	237

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yaşlılar için hizmet veren tam yatılı kuruluşların yanında gündüzlü bakım veren kuruluşlar da bulunmaktadır. 10.02.2007 tarihinde kabul edilen 5579 numaralı (mülga) "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile Gündüzlü Bakım ve Evde Bakım Hizmetleri ile bu hizmetlerin yürütüleceği

Yaşlı Hizmet Merkezi tanımı 2828 sayılı Kanunda yer almıştır. Önceki adıyla "yaşlı dayanışma merkezleri" kapatılmış bu kuruluşlar "yaşlı hizmet merkezi" adı altında tekrar açılmıştır. Bu merkezler "Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik" uyarınca hizmet vermektedir.

Bu yönetmelik ile "Yaşamını evde ailesi, akrabalarıyla veya yalnız sürdüren sağlıklı yaşlılar ile demans, alzheimer vb. hastalığı olan yaşlıların yaşam ortamlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi imkânlarıyla karşılamakta güçlük çektikleri konular ile günlük yaşam faaliyetlerinde destek hizmetleri vermek, ilgilerine göre faaliyet grupları kurarak sosyal faaliyetler düzenlemek suretiyle sosyal ilişkilerini zenginleştirmek, aktivitelerini artırmak ve gerekli olduğu zamanlarda aileleri ile dayanışma ve paylaşma sağlanarak yaşlının yaşam kalitesini arttırmak amacıyla -Gündüzlü Bakım Hizmeti- sunumu" ile

"*Akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan ve herhangi bir özrü bulunmayan yaşlının bakımı ile ilgili olarak hane halkının tek başına veya diğer destek unsurlarına (komşu, akraba) rağmen yetersiz kaldığı durumlarda yaşlılara evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla 'Evde Bakım Hizmeti' sunumunun mümkün olacağı*" ifadeleri yer almaktadır.

Ülkedeki yaşlı nüfus kitlesine bakıldığında oldukça işlevsel bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda çalışma yapan 27 kuruluş bulunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bağlı bu merkezlerde de tabloda görüldüğü gibi toplam 237 yaşlıya hizmet sunulduğu görülmektedir. Bu durum bakanlıkça verilen bu hizmetin bilinirliğinin

düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Ülke genelinde 2019 yılı itibariyle 65 yaş üzeri 7.550.727 yaşlının olduğu düşünüldüğünde gündüzlü kuruluşların ihtiyacı karşılamada oldukça yetersiz kalacağı düşünülmektedir.

Yine 1976 tarih ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'da 65 yaş üzeri yaşlılar için sosyal güvence sağlamaktadır. Bu kanunun 2013 yılında değiştirilen 1. Maddesinde "Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar veya nafaka bağlanmış veya nafaka bağlanması mümkün olanlar hariç olmak kaydıyla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına, muhtaçlık hâli devam ettiği müddetçe (1.620) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanır." Hükmü yer almaktadır.

Son olarak Osmanlı döneminden bugüne kadar varlığını sürdüren Darülaceze'de önemli bir kuruluştur. Darülaceze 150 yıllık bir geleneksel anlayışa dayalı olarak yaşlı, yoksul ve yetimlere bakma amacıyla açılan dünya üzerindeki en eski yaşlı kuruluşlarından biridir (Arıoğlu, 2009, s.2). Darülaceze'ye ancak İstanbul'da doğmuş veya en az 5 seneden beri devamlı oturmakta olan çalışma gücünü kaybetmiş bakıma ve korunmaya muhtaç kimsesiz fakir olanlarla geçinebilecek yeterli mala sahip olmakla beraber, çalışamayacak durumda olanlardan kanunen bakımıyla ilgili kimsesi olmayan 18 yaşını doldurmuş sakat, güçsüz ve yaşlılar kabul edilmektedir (Darülaceze Başkanlığı,2014).

Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu

Türkiye'de sosyal sigorta uygulaması temelde Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve BAĞ-KUR tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu durum 2006 yılında 5502 nolu Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu'nun çıkarılması ile sona ermiştir. Hali hazırda bu üç kurum kendi içinde ayrı bir şekilde hizmet verse de yeni kurulan Sosyal Güvenlik Kurumu bir çatı kurum görevini üstlenmektedir. Türkiye'de sosyal güvenlik ağırlıklı olarak bu üç kurumun bünyesinde sürdürülmektedir. Tabi ki bu kurumlara ek olarak kişiye özel olarak faaliyet gösteren banka, sigorta, reasürans ile çeşitli oda ve borsalar tarafından da çeşitli sosyal sigorta faaliyetleri sürdürülmektedir.

Türkiye'de SGK içinde varlığını sürdüren 3 kurumdan kısaca bahsetmek gerekirse;

Emekli Sandığı 1938 yılında Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak 5434 sayılı kanunla Ankara'da kurulmuştur. Sandığın kapsamında genel ve katma bütçeli devlet daireleri, il özel idareleri, belediyeler, kamu iktisadi teşebbüsleri, sermayesinin tümü ya da yarıdan çoğu devletin katılımı ile kurulan bankalar ve ortaklıklarda çalışanlar Emekli Sandığı'na bağlıdır ve bu sandık üzerinden emekli olurlar. Sosyal Güvenlik Kurumu'na devirden sonra Emekli Sandığı üyeleri 4c'liler olarak anılmaktadır.

2020 Mart ayı itibari ile Emekli Sandığı'na bağlı olarak aktif çalışan 3.108.959 kişi, emekli aylığı alan 2.290.361 kişi, bu emekliler içinde yaşlılık aylığı alan 1.541.062 kişi, sandığa bağlı çalışanlara bağımlı kişi sayısı ise 6.895.136 olarak hesaplanmıştır (SGK, Mart 2020 Bülteni). Görüldüğü gibi 4C kapsamında emekli olanların %67,2'si yaşlılık aylığı almaktadır.

Sosyal Sigortalar Kurumu, 1946 yılında 4772 sayılı kanunla kurulmuştur. Sonrasında 1964 yılında çıkarılan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile yürürlüğünü sürdürmüştür.

Kurum 506 sayılı yasanın 3. Maddesinde belirtilen istisnalar dışında, bir hizmet anlaşmasına bağlı olarak çalışanlar bu kuruma bağlıdır. Kurum belirli bir sigortalılık süresinin doldurulması ön şartıyla kişilere yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu'na devirden sonra Sosyal Sigortalar Kurumu üyeleri 4a'lılar olarak anılmaktadır.

2020 Mart ayı itibari ile Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı olarak aktif çalışan 14.339.304 kişi, emekli aylığı alan 8.103.117 kişi, bu emekliler içinde yaşlılık aylığı alan 5.818.148 kişi, sandığa bağlı çalışanlara bağımlı kişi sayısı ise 18.380.893 olarak hesaplanmıştır (SGK, Mart 2020 Bülteni). Rakamlara bakıldığında 42,5 milyon kişinin yani Türkiye'de yaşayanların yarıdan çoğunun Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına bağlı olduğu söylenebilir.

BAĞ-KUR, 1971 tarih ve 1479 sayılı Kanunla kurulmuştur. Kısaltmanın açılımı "Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu" dur. Kanunla ve Kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulu sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan, esnaf ve sanatkârlar ile diğer bağımsız çalışanlardan ticari kazanç veya serbest meslek kazancı dolayısıyla gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar ile gelir vergisinden muaf olanlardan Esnaf ve Sanatkâr Sicili ile birlikte kanunla kurulu meslek kuruluşuna usulüne uygun olarak kayıtlı olanlar, kolektif şirketlerin ortakları, adi Komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, limited şirketlerin ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, donatma iştirakleri ortakları, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu üyesi olan ortakları BAĞ-KUR kapsamına alınmıştır ve belirli bir sigortalılık süresini doldurmuş olan sigortalılara emekli aylığı bağlanmaktadır. SGK'ya devirden sonra BAĞ-KUR üyeleri 4b'liler olarak anılmaktadır.

2020 Mart ayı itibari ile BAĞ-KUR'a bağlı olarak aktif çalışan 2.765.787 kişi, emekli aylığı alan 2.677.018 kişi, bu emekliler içinde yaşlılık aylığı alan 1.670.780 kişi, sandığa bağlı çalışanlara bağımlı kişi sayısı ise 9.765.948 olarak hesaplanmıştır (SGK, Mart 2020 Bülteni).

Rakamlara bakıldığında yaklaşık 9 milyon kişinin yaşlılık maaşı aldığı görülmektedir. Yaş haddi bağlı olunan sosyal güvenlik programına göre farklılaştığı için bu kişilerin tümü 65 yaş üzeri değildir.

Sağlık Hizmetleri

Yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri yaşlıların yaşa bağlı olarak artan sağlık sorunları öncelikli olarak dikkate alınarak planlanmalıdır. Bu nedenle tam teşekküllü her hastanede geriatri bölümlerinin açılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de geriatri bilim dalları ve üniteleri bir ihtiyaç sonucu gündeme gelmiş ve 1980'li yıllarda Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Geriatri Anabilim Dalı kurulmuş, sonrasında diğer üniversite hastanelerine yayılmıştır. 2020 yılı itibariyle Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi, Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yenimahalle Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara Bilkent Şehir Hastanesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi-Ankara Şehir Hastanesi, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Erzurum Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Doktor Ersin Arslan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul Üniversitesi

İstanbul Tıp Fakültesi, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul Acıbadem Üniversitesi Kadıköy Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Bakırköy Doktor Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Sultan Abdülhamid Han Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul SBÜ Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi, İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kayseri Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde olmak üzere toplam 34 geriatri bilim dalı bulunmaktadır.

Diğer yandan ön lisans düzeyinde geriatri bölümleri kurulmuştur. Antalya Akdeniz Üniversitesi'nde de Gerontoloji Lisans bölümü açılmıştır. Yaşlı bakımının profesyonel olarak yapılabilmesi adına atılan bu adımlar oldukça önemlidir.

Sağlık imkânlarına erişim açısından bakıldığında yaşlı eğer sosyal güvencesi varsa kendi sağlık sigortası aracılığı ile sosyal güvencesi olmayıp gelir düzeyi düşük yaşlılar ise genel sağlık sigortası içerisindeki yeşil kart uygulaması kapsamında sağlık hizmetlerine erişebilirler. Türkiye'de acil hallerde tüm ülke vatandaşları sağlık hizmetlerine ücretsiz erişebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında sağlığa erişim imkânlarında gözle görülür bir artış yaşanmakla birlikte sunulan hizmetin kalitesi ile ilgili bir artışın olduğunu söylemek güçtür. Bu bağlamda yaşlıların kimi zaman özel ilgi ve bakıma ihtiyaç

duymaları dikkate alındığında hala pek çok hastanede yaşlıları için özel çözümler üretilememiş olması sağlık hizmetlerinin kalitesini düşürmektedir.

Belediyeler

5393 sayılı Belediye Kanununun, Belediyenin görev ve sorumlulukları başlığı altında "Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır" hükmü yer almaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun, Büyükşehir Belediyesinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları başlığı altında "Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak" hükmü yer almaktadır.

Belediye kanunlarında yapılan değişiklik sonrası her ne kadar ihtiyaç sahibi kişilere yardım verilmesi konusu kanunda net olarak geçmese de çoğu il ve ilçe belediyelerinde kurulan sosyal hizmet birimlerinde ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Yaşlı odağından bakıldığında yaşlı bakım evleri, huzur evleri, yaşlılar için özel lokallerin açılması, özel ayni ve nakdi yardımların sağlanması, yaşlılar için evde ya da kurumda bakım hizmetlerinin sağlanması, destek hizmetlerinin oluşturulması, ulaşım konusunda destek sağlanması gibi çalışmalar bunlar arasında sayılabilir. Örneğin Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde uzun yıllardır devam eden 60 ve 65 yaş üzeri yaşlılar için ücretsiz ya da düşük ücretli otobüs

abonman kart uygulaması, ev temizliği, yaşlı bakımı gibi hizmetler bunlara örnek olarak verilebilir. Benzer uygulamalar diğer büyükşehir belediyeleri ile il ve ilçe belediyelerinin bir kısmında vardır.

Kızılay

Kuruluşu 1868'e dayanan dernek yıllar içinde farklı isimler almış, 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kızılay'ın amaçları arasında sağlık ve sosyal dayanışmayı destekleme ve sosyal refahın geliştirilmesine yardımcı olma gibi iki amaç vardır. Bu doğrultuda derneğin şubeleri tarafından yaşlılara yönelik evde bakım ve sağlık hizmeti sunulmakta, bağışçıların desteği ile huzurevleri ve bakım merkezler açılmaktadır. Zaman zaman yine yaşlı bakımı konusunda eğitimler verilmekte, ihtiyaç halinde evde bakım için destek sağlanmaktadır.

Doğal afet ve felaketlerden sonra özellikle yaşlılar ve çocukları ile ilgili özel tedbirler alınmaktadır. Kızılay bunun yanında yaşlıları da kapsayacak biçimde muhtaç hastalara tedavi yardımı yapmakta, güçsüz ve fiziksel özürlü olanlara fonksiyonlarını tamamlayıcı, destekleyici ve rehabilite edici nitelikte araç temin etmeye çalışmaktadır. Diğer yandan ihtiyaç sahibi tüm yoksullara yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç ve para yardımında da bulunmaktadır (Kızılay Derneği Tüzüğü, 2009).

Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de yaşlılık temalı sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında, Türk Geriatri Vakfı, Türkiye Yaşlılık Konseyi Derneği, Türk Geriatri Derneği, Dünya Yaşlılık Derneği, Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği, Akademik Geriatri Derneği, Geriatri ve Gerontoloji Derneği, Geropsikiyatri Derneği gibi vakıf ve dernekler akla gelmektedir. Bunlara

ek olarak yerel düzeyde örgütlenmiş olan yüzlerce dernek daha bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları incelendiğinde hepsinin ortak hedefinin yaşlılar için daha yaşanabilir bir dünya yaratma düşüncesi olduğu görülmektedir. Yapılan tüm çalışmalar da doğrudan yaşlıların karşılaştıkları sorunları azaltmaya odaklıdır.

Her ne kadar etkisiz birer güç gibi algılansa da sivil toplum kuruluşlarının ağırlığı giderek artmaktadır. Özellikle yerel düzeydeki örgütlenmelerin artması ile yaşlılığa dair sorunların yerel düzeyde gerektiğinde yerele özel koşullarla çözülmesi yaşlılık sürecinde yaşanacak sorunların en aza indirgenmesi için gereklidir.

Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı – 2007

Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2007 yılında yayınlanmıştır. Plan; "Yaşlılar ve Kalkınma", "Yaşlılıkta Sağlık ve Refahın Artırılması" ve "Olanaklar Sunan, Destekleyici Ortamların Sağlanması" olmak üzere 3 ana bölüm üzerine kuruludur (DPT, 2007).

Planda Türkiye'deki mevcut durum ile ilgili kısa bilgiler verilmiş var olan sorunlarla ilgili hedefler ve gerçekleştirilecek eylemlerden bahsedilmiştir. Temel olarak Türkiye'de yaşlılığın farklı boyutlardan görünümü, çalışma yaşamı, göç süreci, kalkınma, dışlanma, eğitim, bilgiye erişim, bilgelik, deneyim, kuşaklar arası dayanışma, yoksulluk, sosyal güvenlik, acil durum, afetler, sağlık, sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri, barınma, ihmal, istismar gibi başlıklarla değerlendirilmiş gelecekle ilgili bir dizi öneri sunulmuştur (DPT, 2007).

Eylem planında;

- Yaşlılıkla ilgili her türlü ayrımcılık ile mücadele edilerek, insan hakları anlaşmaları ve diğer insan hakları yasalarının uygulamalarının geliştirilmesi, bütün insan hakları

ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanabilmenin sağlanması,

- Yaşlıların ailelere, toplumlara ve ekonomiye katkısının kabul edilmesi, teşvik edilmesi ve desteklenmesi,
- Yaşlıların kültürel, ekonomik, politik ve sosyal yaşam ile yaşam boyu öğrenmeye katılımlarının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla teşvik edilmesi için olanaklar yaratılması, programlar hazırlanması ve destek olunması, yaşlıların evleri ve huzurevi dışındaki sosyal ortamlara erişimlerinin sağlanması
- Yaşlıların birbirleri ile yardımlaşmasının, farklı kuşaklardan bireylerin yer aldığı gruplara katılımının kolaylaştırılması, kendi potansiyellerini tam olarak anlamalarını sağlayan olanaklar sunulması ve bu konularda gerekli bilgilerin verilmesi,
- Bütün yaş gruplarında, toplumun tanınması da dâhil olmak üzere, gönüllü çalışmalar için uygun koşullar yaratılması ve gönüllü çalışmalardan az faydalanan ya da hiç faydalanamayan yaşlıların katılımının kolaylaştırılması,
- Kültürel, sosyal ve ekonomik rolün çok yönlü bir anlayışla geliştirilmesi ve yaşlıların karşılığı ödenmeyen işler dâhil olmak üzere topluma katkısının sürdürülmesinin teşvik edilmesi,
- Yaşlıların, ekonomik katkılarından bağımsız olarak değerlendirilmesi ve yeti kayıpları ile diğer durumlara bakılmaksızın saygılı ve iyi davranılması,
- Yaşlıların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması ve yaşamın bütün dönemlerinde onurlu yaşama hakkına saygı duyulması,
- Yaşlı çalışanların üretken kapasiteleri nedeniyle istihdamlarının sürdürülmesi konusunda işverenlerin olumlu tutumlarının geliştirilmesi ve iş yaşamında kendileri de dâhil olmak üzere yaşlıların değerinin farkında olunması,

- Sosyal dışlanma ile mücadele etmek ve desteklerin güçlendirilmesi amacıyla strateji olarak sivil ve kültürel katılımların geliştirilmesi için başta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) normları ve sözleşmelerinin gerekli yasal düzenlemelerle hayata geçirilerek Yaşlılar Sendikası ve benzeri örgütlenme çabalarının desteklenmesinin sağlanması konularında öneriler yer almaktadır.

Eylem planında yaşlılıkla ilgili pek çok konuda var olan hizmetlerin geliştirilmesinden yeni hizmetlerin oluşturulmasına varan seviyede mikro düzeyden makro düzeye pek çok öneri sunulmuştur. Genel olarak kapsamlı bir çalışma olmasına rağmen Türkiye'de yaşlılıkla ilgili politikaların net olmaması sebebiyle bu tür planlama çalışmalarındaki kapsamlı önerilerin uygulamaya geçirilmesi çok kolay olmamaktadır. Aradan geçen 10 yıllık sürede çoğu konuda en küçük bir ilerlemenin sağlanamadığını görmek üzücüdür. En net örnek yoksul yaşlı sayısının her geçen yıl artmasıdır.

Eylem planında çok açık biçimde Türkiye'nin geniş kapsamlı bir yaşlılık politikasının olmadığı görülmektedir. Yaşlılık ile ilgili bir politika geliştiremeyen Türkiye'de yapılan plan ve projelerin yaşlılık konusunu ağırlıklı olarak sorun alanları ile birlikte ele aldıkları ve yaşlılığı bir sorun olarak ele alma klişesinden uzaklaşmakta çok başarılı olamadıkları açıktır.

Planda geçen hedeflerin yaşlı dostu hedefler olduğu ortadadır. Her bir bölümde öneriler başlıkların uygulamaya geçirilmesi dünya ölçeğinde dikkat çeken bir yaşlılık politikasının oluşmasını sağlayacaktır. Plandaki en büyük eksiklik Türkiye'de oluşturulacak yaşlılık politikalarında kültürel ve yerel düzeydeki farklılıkların göz ardı edilmesidir. Bu bağlamda planda bu kısmın atlandığı, değerlendirmeler ve sorunların çözümüne dönük hedef ve eylemlerin çok daha genel olduğu ortadadır. Aradan geçen 10 yıllık sürede çok

etkin kullanılamayan bu eylem planının yenilenen kısmında hizmet üretmede yaşlıların farklılıkların da dikkate alınması gereklidir.

Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020

Sağlık Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayınlanan Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı, birey ve topluma erişilebilir, uygun, etkili ve etkin sağlık hizmetleri sunmak ve bedensel, zihinsel, sosyal ya da ekonomik şartları sebebiyle özel ihtiyacı olan kişilerin uygun sağlık hizmetlerine daha kolay erişimini sağlayarak ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermek için hazırlanmıştır. Yapılması planlanan çalışmalar kapsamında yaşlı bireylere sunulan sağlık hizmetlerini geliştirme amacı ile bulaşıcı olmayan hastalıklar ve kronik durumlarla mücadele çalışmalarını destekleme, toplumun sağlık düzeyini yükseltme ve sağlıklı yaşlanmaya dair politikaları geliştirilme, uygulanması ve izleme değerlendirme çalışmalarını yapma bulunmaktadır.

Eylem planının uygulanmasında 4 temel strateji belirlenmiştir:

- Yaşam boyu sağlığın geliştirilmesi ve sağlıklı yaşlanma
- Sağlığa yönelik risklerden toplumun korunması
- Yaşlı bireyler için sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerine tam erişimin sağlanması
- İzleme ve değerlendirmenin güçlendirilmesi

Eylem planı kapsamında yaşam boyu sağlığın sürdürülmesi, toplumun sağlığa yönelik risklerden korunması, yaşlılara sunulan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi amacı ile öncelikli 5 müdahale yaklaşımı belirlenmiştir;

- Birinci Öncelikli Müdahale: Bütün yaşlılar için egzersiz, fiziksel aktivite ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi

- İkinci Öncelikli Müdahale: Yaşlılara yönelik evde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi
- Üçüncü Öncelikli Müdahale: Yaşlılıkta nöropsikiyatrik hastalıklar, yeti yitimi, yaşlı istismarı ve şiddet konularında planlamalar ve etkinlikler yapılması
- Dördüncü Öncelikli Müdahale: Yaşlılıkta tanı, tedavi ve izleme hizmetlerinin uygun ve etkili işlemesinin sağlanması
- Beşinci Öncelikli Müdahale: Sağlık çalışanlarının, sağlık hizmeti verenlerin eğitiminin düzenlenmesi

Eylem kapsamında sağlıklı yaşlanma ve sağlığın sürdürülebilirliği için 3 boyutlu bir destekleyici müdahale sistemi öngörülmüştür:

- Birinci Destek Müdahale: Bütün yaşlılar için gıda maddelerine ulaşımın ve yeterli beslenmenin sağlanması
- İkinci Destek Müdahale: Evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi
- Üçüncü Destek Müdahale: Bakım hizmetlerine tam erişimin sağlanması için paydaş kuruluşlar ile işbirliğinin sağlanmasıdır.

Çalışmanın eylem planı temelde yukarıda sıralanan 3 temel başlık altında aktarılmıştır. Genel olarak bakıldığında yaşlıların yaşamları boyunca çok daha sağlıklı ve kendileri için uygun şartlarda yaşamalarını öngören bir eylem planı olduğu görülmektedir.

Hazırlanan çalışmanın uygulama kısmı "Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Uygulama Programı" olarak isimlendirilmiştir. Bu programın hedef ve stratejiler 10 ana başlık altında ele alınmıştır:

- Yaşam Boyu Sağlığın Geliştirilmesi ve Sağlıklı Yaşlanma
- Bütün Yaşlılar İçin Egzersiz, Fiziksel Aktivite ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi

- Yaşlılara Yönelik Evde Sağlık Hizmeti ve Evde Bakım Hizmetlerinin Geliştirilmesi
- Yaşlı Bireyler için Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Sağlık Hizmetlerine Tam Erişiminin Sağlanması
- Yaşlılıkta Nöropsikiyatrik Hastalıklar, Demans, Geriatrik Psikiyatri, Yeti Yitimi, Yaşlı İstismarı ve Şiddet Konularına Yönelik çalışmaların artırılması
- Geriatride Akut Bakım ve Acillerin Organizasyonunun Sağlanması
- Yaşlılıkta Tanı, Tedavi, İzleme Hizmetlerinin Uygun ve Etkili İşlemesinin Sağlanması
- Sağlık Çalışanlarının, Sağlık Hizmeti Verenlerin Eğitiminin Düzenlenmesi
- Bütün Yaşlılar İçin Gıda Maddelerine Ulaşımın ve Yeterli Beslenmenin Sağlanması
- Geriatride Uzun Dönemli Bakımın ve Bakım Hizmetlerine Tam Erişimin Sağlanması

Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan bu çalışma "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı" kapsamında sağlık alanında öngörülen çalışmaların ayrıntılandırılmış bir sürümü olduğu söylenebilir. Yaşlıların sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sıkıntılar yaşadığı bilinen bir durumdur. Yukarıda sıralanan hedef ve stratejilerin öngörülen süreler içinde hayata geçirilmesi yaşlıların yaşam kalitelerine olumlu anlamda katkı yapacaktır.

YAŞLILIĞI DENEYİMLEMEDE FARKLILIK YARATAN ETMENLER

Yaşlı kavramı genel anlamda 65 yaş ve üzeri yaşta olanlar için kullanılmakta ve tüm yaşlıların belki de tek ortak yönü içinde bulundukları kronolojik yaş olmaktadır. İnsanlar yaşlılık sürecini birbirlerinden çok farklı biçimde geçirmektedir. Bu farklılığı yaratan etmenler arasında yaş, ihtiyaçlar, yaşa-

nılan yer, cinsiyet, ekonomik durum, sağlık durumu, ailevi özellikler, kentte yaşayanlar için kente gelme nedeni ve şekli, geçmiş yaşantılar, sosyo-kültürel özellikler gibi pek çok etmen sıralanabilir. Bu etmenlerden belki de en önemlisi yaşanılan yer olmaktadır. Metinde sıklıkla geçtiği üzere gitgide bireyselleşen bir dünya düzeni içinde yaşlıların belki de en önemli dayanağı sosyal güvenceleridir. Bu sosyal güvenceyi sağlayan devletin gücü ve olanakları yaşlının yaşam kalitesinde oldukça belirleyicidir.

Bu bağlamda yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan etmenlere bakmak gerekirse bu etmenler 5 ana başlık altında ele alınabilir;

Bireysel Etmenler

Bu başlık altında yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan etmenlerden yaş, cinsiyet, eğitim, etnik köken, yaşanan yer, kentte geçirilen süre, sağlık durumu, geçmiş yaşantılar, yaşanılan kayıplar, travmatik deneyimlere değinilecektir.

Yaş

Yaşama bir bütün olarak bakıldığında her insanın bir şekilde yaşadığı ortak olayların gerçekleşme zamanı günümüzde kişiden kişiye, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. 30 yaş evlenmek için bazı ülkelerde geç bir yaş iken batı toplumlarında gayet normal karşılanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bazı kişiler için yaşlılık torununun doğduğu an başlamaktadır. Yaşam planları içinde genel anlamda daha erken yaşlarda yapılması gerekenler daha geç yaşlarda yapıldığına yaşlılık süreci kronolojik olarak başlasa da bedensel ve ruhsal açıdan başlamamaktadır.

Her ne kadar yaşlılığın başlangıcı kişinin hisleri le ilgili olsa da insanlar yaşları ilerledikçe pek çok konuda gerileme yaşarlar. Özellikle 65 yaş sonrası fiziksel ve zihinsel anlamda

yaşanan gerilemeler kişinin yaşamı normal olanaklar çerçevesinde sürdürmesini engelleyebilir. İlerleyen yaşa bağlı olarak hareket serbestisi giderek kaybolur ve insan sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duyar. Bu süreç içinde yaşlılığın son döneminde sosyal bakım ihtiyacı da doğabilir. Kişinin sahip olduğu sosyal güvence ve genel anlamda maddi olanakları kişinin yaşlılık sürecinin nasıl geçeceğini şekillendirir. Yaşın ilerlediği yıllarda eş kaybının yaşanma ihtimali de arttığı için yaşlının yalnız yaşama ihtimali de artmaktadır.

TÜİK (2013) tarafından yapılan araştırmada sağlık durumunun kötü/çok kötü olma durumu 65-74 yaş arası %23,1 iken 75 yaş ve üzerinde bu oran 37,6'ya çıkmaktadır. Yine hastanede yataklı tedavi alma oranları da artmaktadır. Yine yaşa bağlı olarak kişisel bakım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde zorluk yaşanmaktadır. 75 yaş üzerine gelindiğinde bir engele sahip olma durumu da artmaktadır.

Genel olarak 65 yaş ve sonrasında yaşlılık etkilerini göstermeye başlamakta, 75 yaşın üzerinde ise bu etkiler günlük yaşam faaliyetlerini engelleyebilmektedir. Özellikle duyu organlarında yaşanan gerilemeler ciddi sıkıntılara neden olabilmektedir. Yani kısaca ihtiyaçlar yaşa bağlı olarak değişmekte, yaşın ilerlemesi ile birlikte insani ihtiyaçlar da artmaktadır. Sonuç olarak yaş değişkeni yaşlılığın yaşanmasında oldukça etkilidir.

Cinsiyet

Hem cinsiyet hem de toplumsal cinsiyet yaşlılık sürecinde oldukça etkilidir. Her ne kadar yaşlılık tek başına bir dezavantaj olsa da yaşlılıkta erkek ya da kadın olmak veya toplumun cinsiyetlere yüklediği rol ve değerler de yaşlılık sürecini etkilemektedir.

Konuya cinsiyet temelli bakıldığında Türkiye gibi geleneksel değerlerin halen ön planda olduğu ülkelerde kadın ve

erkek rollerinin çoğu zaman keskin sınırlarla birbirinden ayrıldığı söylenebilir. Bu durum herhangi bir sosyal sorunda da çok fazla değişime uğramamakta, sorunların yaşandığı anlar ve sonrasında yine en büyük zorluğu ağırlıklı olarak çocuklar ve kadınlar yaşamaktadır. Kadına yüklenen sorumluluklardaki fazlalık özellikle birçok kadın için çok ciddi zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Kadınlar doğumlarından itibaren erkeklere oranla ikincil konumda görüldükleri için bu ayrımcılık, hizmetlere ulaşamama, yalıtılma gibi durumlar yaşlılıkta da devam etmektedir. Kadın yüksek oranda erkek üzerinden sigortalı olduğu için eşinin ölümüyle birlikte daha fazla sosyal güvencesiz kalabilmektedir. Kadın öncesinde de yoksul olsa bile sonraki süreçte yoksulluğu daha fazla deneyimlemektedir. Bu tür sorunlar zamanla birikerek yaşlılıkta kadını daha dezavantajlı hale getirmektedir. Diğer taraftan genetik kodlar sebebi ile kadın erkekten daha fazla yaşadığı için yaşadığı süre boyunca yalnızlık yaşama ve sosyal destek mekanizmalarından gerektiği ölçüde yararlanamama durumları ile daha çok karşılaşmaktadır.

Bu noktada bu durum toplum içinde kadına ve erkeğe yüklenen rollerin birer yansıması olarak yorumlanabilir. Bu kavram temelde toplumsal cinsiyet kavramı ile yakından ilişkilidir. Kısaca tanımlamak gerekirse toplumsal cinsiyet herhangi bir biyolojik sürece dayanmadan kadına ve erkeğe toplum tarafından yüklenen tüm rol ve diğer özellikleri ifade eden bir kavramdır. Giddens da (1989, s.158) kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik temelden çok kültürel olduğunu savunmaktadır.

Kadına ve erkeğe yüklenen rol ve sorumluluklar yaşlılıkta da aynı şekilde devam etmektedir. Cinsiyet temelli yüklenen rol ve sorumluluklar klasik anlamda kadını eve yöneltirken erkeği de daha çok ev dışına yöneltmektedir. Cinsiyete dayalı

bu ayrımların temelinde kültür vardır. Kültürel yapının değişmesi bu farklılıkları kimi zaman azaltmakla beraber kimi zamanda oldukça derinleştirmektedir. Bu bağlamda yaşlılık sürecinde de birçok sosyal sorunda olduğu gibi kadınların erkeklere oranla birçok olumsuz olaydan daha ağır bir biçimde etkilenmeleri ve süreçte psikolojik açıdan daha fazla yıpranmalarının altında içinde bulunulan toplumun kadına yüklediği rol ve sorumluluklar olduğu söylenebilir.

Türkiye'de durumun rakamlarla ifadesine bakıldığında TÜİK (2018) tarafından yapılan çalışmada 65 yaş üzeri kadınların %29,6'sı okuryazar değilken, erkeklerin %6,8'i okuryazar olmadığı görülmüştür. 65 yaş üzeri yoksul yaşlı erkek nüfus oranı %13,5, yoksul yaşlı kadın nüfus oranı %17 olarak hesaplanmıştır. Sosyal transferlerden yararlanan yaşlı nüfus oranı 2012 yılında yaşlı erkeklerde %71,8, yaşlı kadınlarda ise %86,3 olarak gerçekleşmiştir (TUİK,2013). Diğer yandan kadınların yeni bir evlilik yapma oranlarının da düşük olduğu bilinmektedir. Bu yapı içinde kadının incinebilirliğini artıran pek çok etmen de yapıya dâhil olduğunda kadının yaşlılık sürecinin yaşanmasında daha dezavantajlı olduğu söylenebilir. 65 yaş üzeri yaşlıların yaşadıkları hanede kendilerini güvende hissetme oranlarına bakıldığında kendilerini güvensiz hisseden yaşlıların %9,7'si kadınken, %3,6'sı erkektir. Özellikle kayıplardan sonra yalnız yaşamak zorunda kalan kimi zaman da yerleşim yeri değişikliği yapan kadınların ciddi zorluk yaşadığı / yaşayacağı söylenebilir.

Diğer yandan kadınların yaşlılık sürecinde torunlarının bakımı için çocuklarının yanında yaşaması ancak bu sürecin geçici olması nedeni ile kadının yaşam düzeninin ciddi anlamda bozulduğu söylenebilir. Her ne kadar yaşlılar bundan rahatsız olmasalar da bir bebeğin ya da çocuğun sorumluluğunu almak kendileri için ciddi bir risk taşımaktadır. Olası bir olumsuzlukta genellikle ciddi sorun yaşayabilmektedirler.

Eğitim

Yaşlılık sürecinde kişinin yaşam planını belirleyen temel konulardan biri de eğitimdir. Genel olarak birey doğduğu andan itibaren büyüyüp gelişmeye ve öğrenmeye başlar. Bireyin yaşamının sonuna kadar elde ettiği tüm bilgi onun kültürel sermayesi olur. Kültürel sermaye bireyin ekonomik koşullarının sonucu olarak edindiği formal ve informal sosyal davranışlar, sosyal pratikler, iletişim kurma ve dili konuşma biçimi ile beğenilerinden oluşur. Kültürel sermaye düzeyi bireyin tüm yaşamı boyunca kurduğu tüm ilişkileri bir biçimiyle etkiler (Baran,2008). Bireyi birey yapan tüm özellikler kültürel sermayesi ile yakından ilgilidir.

Bu bağlamda kültürel sermayenin düzeyi kişinin ilgileri, çevresi, eğitim olanakları, aile geçmişi, sahip olduğu ekonomik güç gibi pek çok değişkenle ilişkilidir. Bu değişkenler bireyin kültürel sermayesini etkileyeceği gibi kültürel sermaye de bu değişkenler üzerinde etkili olabilir. Yaşlanma sürecinde bireyin sahip olduğu kültürel sermayenin bireyin yaşamı üzerinde çok ciddi etkilerinin olduğu söylenebilir. Özellikle yaşlılık sürecindeki sosyalizasyonun en büyük belirleyicilerinden biri bireyin kültürel sermayesidir.

Doğrudan eğitim durumu da yaşlılık sürecindeki ilişkileri bir biçimde etkilemektedir. İmamoğlu vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada yaşlıların eğitim durumları ile sosyal kaçınma ve bireysel değersizlik puanları arasında ilişki olduğu saptanmış, ilkokul mezunlarının lise ve daha üst eğitim alanlara oranla daha fazla sosyal kaçınma ve bireysel değersizlik duyguları yaşadıkları saptanmıştır. Bu durum bireylerin sosyal ilişki kurmalarında ve kurulan ilişkinin kalitesinde oldukça etkili olmaktadır.

Bireyin kendini yenileyememesi de yaşanan dünya düzeninin gerisinde kalmasına neden olacağından birey sıkıntı

yaşayabilir. Bu açıdan eğitim düzeyinin yüksek olması, elektronik araç kullanma becerisi yaşlılık sürecinde oldukça etkilidir. Örneğin artık sadece internet kullanarak pek çok şey evden ya da bir akıllı telefondan halledilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında teknolojinin doğru kullanımı yaşlının yaşlılık sürecindeki konforunu artıran temel bir gösterge olduğu söylenebilir.

Eğitim düzeyinin yaşam becerileri ile ilişkili olduğu ve eğitim düzeyinin artması ile yaşam becerilerinin de arttığı söylenebilir. Benzer durumu huzurevinde yatılı kurum bakımı altında olan yaşlılarda da görmek mümkündür. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında huzurevinde kalan yaşlıların okuma yazma bilmeme oranları Kumtepe vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada %23,8 (ilkokul mezunu %41), Baykan vd. yapılan araştırmada %42,6 , Bingöl vd. (2010) tarafından yapılan araştırmada % 59,5 Aylaz vd. (2005) tarafından yapılan araştırmada %72,6 , Çınar ve Kartal (2008) tarafından yapılan araştırmada %27,8 , Altıntaş vd. (2006) tarafından yapılan araştırmada %48,8 , Bahar vd. (2005) tarafından yapılan araştırmada % 40,9 , Topbaş vd. (2004) tarafından yapılan araştırmada %77,3 , Demet vd. (2002) tarafından yapılan araştırmada %32,4 , Bostancı ve Yılmaz (2002) tarafından yapılan araştırmada %50,6 , Maral vd. (2001) tarafından yapılan araştırmada %56,3 , Ekinci ve Ünal (1992) tarafından yapılan araştırmada %43,7 , olarak bulunmuştur. Bu bağlamda eğitim düzeyi düşük yaşlıların ilerleyen yaşlarda yalnız kalma ve yaşama yalnız başına devam etme noktasında sıklıkla sorun yaşadıkları ve tüm destek mekanizmalarına eğitimli yaşlılara oranla daha çok ihtiyaç duydukları söylenebilir. Burada kaynaklara ulaşmada gerekli bilgi ve becerinin yokluğu ya da azlığı bu tür bir sonuca zemin hazırlamaktadır.

Sağlık durumu

Yaşlılığın yaşanma biçiminde kişinin sağlık durumu belki de en önemli belirleyicilerden biridir. İnsan yaşlandıkça çeşitli sağlık sorunları yaşama ihtimali de artmaktadır. Özellikle dolaşım sistemi ile ilgili sorunlar ve sosyal yönden yalıtılmış bir yaşam tarzı da doğrudan zihinsel fonksiyonları etkileyebilmektedir (Cüceloğlu, 2002, s.365).

Normal yaşlılık sürecinde beklenen fiziksel, ruhsal gerilemelerin yanında gençlik ve orta yaş döneminden kalma bazı rahatsızlıklar yaşlılık sürecinde çok daha ciddi etki göstermeye başlayabilir. Bu sorunların ilerlemesi bireyi sosyal anlamda geriye çekilmeye zorlayabilir. Özellikle yaşlılıkla bağlantılı Alzheimer, Demans gibi rahatsızlıklar giderek ilerleyen ve hali hazırda kesin tedavisi olmayan kronik rahatsızlıklar olduğu için bireyin yaşamını her yönden değiştirebilir. Özellikle hareket yetisinin kaybolması halinde ihtiyaç duyulan bakımın sağlanması birey için hayati derecede önemlidir. Hastane hizmetlerinin ve yatılı sağlık hizmetlerinin %36'sını ve toplam sağlık harcamalarının yarıya yakınını 65 yaş üstü hastalar kullanmaktadır (Arıoğlu, 2009, s.1). Bu açıdan bakıldığında yaşlı ve hastalık terimlerinin bir arada kullanılması bir ayrımcılık vurgusu yaratsa da düşüncenin bir haklılık payının olduğu söylenebilir. Kronolojik yaş ilerledikçe insan hastaneye daha fazla ihtiyaç duyabilmektedir. İmamoğlu vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada yaşlıların sağlık durumları ile bireysel değersizlik puanları arasında bağlantı bulunmuştur. Sağlık durumu bozuldukça bireysel değersizlik puanlarında artış görülmektedir. Diğer yandan yine aynı araştırmada yaşlıların engel durumlarının da kişileri sosyal hayattan uzaklaştırdığı belirlenmiştir.

Yaşlılık sürecinde fiziksel değişimlerin yanında bireyde psiko-sosyal bazı değişiklikler olur, bu bağlamda bireyin toplumsal etkinliği ve gücü, prestiji, yakın ilişkileri, cinsel aktivi-

tesi, saygınlığı, sosyal yaşantısı ve destekleri azalır, etkin rolleri kaybolur ve sonrasında birey daha edilgen bir pozisyona yönelir (Hazer ve Aslan, 2010, s.144).

Yaşlının sağlıklı halinin devamının sağlanmasında sosyal ve tıbbi desteğe ihtiyaç vardır. Aslında bireyin kronolojik yaşına bağlı olmadan yaşamın her döneminde rutin bazı gerilemeler dışında sağlıklı sosyal bir birey olarak yaşamının sonuna dek yaşaması temeldir. Ancak süreç içinde oluşması muhtemel bazı gerilemelerin bazı ek önlemlerle ikame edilmesi ve rahatsızlıkların en iyi şekilde tedavi edilmesi yaşlıların yaşlılık sürecindeki konforlarını artıracaktır.

Zihinsel açıdan aktif olmak zihinsel gerilemeye karşı ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Pek çok araştırma yaşlılık dönemini aktif geçiren insanların zihinsel olarak aktif olduklarını ortaya koymuştur. Uzun süre cezaevinde kalan ve hiçbir aktivitede bulunmayan yaşlıların zihinsel performansları ciddi şekilde azalmaktadır (Barut, 2008, s.43). Bu bağlamda yaşlıların uygun aktivitelere yönlendirilmesi aslında hayati derecede önemlidir. İnsanın sosyal bir varlık olarak yaşamına devam etmesinin en temel gereklerinden biri iletişimdir. Bu noktada iletişimin doğru şekilde sağlanabilmesi için zihinsel kapasite ve belleğin iyi durumda olması gereklidir.

İnsanların yaşlılık döneminde karşılanmasını istedikleri bir takım ihtiyaçları olmaktadır. Bu ihtiyaçlar Kılavuz (2002, s.64) tarafından 5 başlıkta ele alınmıştır:

1. Saygı görme, kendini kontrol edebilme,
2. Hoşlanılan ve memnuniyet veren etkinliklerde bulunma,
3. Topluma katkıda bulunan bir birey olma,
4. Genç insanlarla iletişime devam etme,
5. Fiziksel ve zihinsel açıdan sağlıklı bir hayat sürme.

Bu ihtiyaçların karşılanması ilerleyen yaşlarda giderek zorlaşmaktadır. Burada sosyal ilişki odağında ele alınan ih-

tiyaçların devamı yaşlının genel sağlık durumu ile yakından ilgilidir.

Diyarbakır özelinde bakıldığında temelde yaşlılıkla birlikte artan sağlık sorunlarının Diyarbakır'da yaşayan yaşlılarda da görüldüğüne şüphe yoktur. Bu duruma ek olarak yaşlıların hastaneye gittiklerinde sorunlarını dil farkı nedeni ile tam olarak anlatamamaları ciddi bir sorundur. Yaşlılar hastanelere çoğunlukla yanlarına Türkçe bilen bir yakınlarını alarak gelmektedirler. Bu yakınlarının onların anlattığını doktora doğru aktardıkları kadarı ile tedavi almaktadırlar. Bu bağlamda bakıldığında sağlıklı olmak ve sağlığa erişim konusunda Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların görüşleri önemlidir ve ülke geneline oranla daha farklı verilerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Etnik köken

Yaşlılık sürecinin yaşanmasında etnik kökenin hem çoğunluk hem de azınlık olma durumu dikkat alındığında genel anlamda etkili olduğu söylenebilir. Çoğunluk olarak ele alındığında farklı etnik kökene sahip insanların farklı ülkelerde yaşadıkları ve yaşadıkları ülkenin genel olanaklarının yaşlılık sürecinin kalitesini belirlediği söylenebilir.

Bir ülkede azınlık olma ya da temel etnik gruptan olamama durumu her şeyi değiştirebildiği gibi yaşlılık sürecindeki yaşam biçimlerini de değiştirebilmektedir. Yaşlıların özellikle de kadınların yaşadıkları ülkenin resmi dilini bilme ve kullanma konusunda sıkıntı yaşamaları ülkedeki pek çok kaynağa erişimde sıkıntıya neden olabilmektedir. Diğer yandan farklı etnik kökendeki insanlar toplum içinde etnik kökenlerine ait dil, din, ten rengi, kültürel ritüeller, giyim tarzı gibi özellikleri nedeni ile dışlanabilirler. ABD'de 11 Eylül sonrasında Müslümanlara ve ibadethanelere yapılan saldırılar, Türkiye'de etnik kökeni farklı biri tarafından bir suç iş-

lenmesi durumunda aynı etnik kökene sahip insanların ev ve dükkânlarının tahrip edilmesi belki de en net örnekler olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye'de farklı bir etnik kökene sahip olmak zaman zaman bazı zorluklarla başa çıkmayı gerektirdiği gibi kimi zaman da yapılacak işi ve tüm hayatı şekillendiren bir özelliğe dönüşebilmektedir.

Bu bağlamda Türkiye özelinde bakıldığında etnik kökeni farklı olan 60 yaşın üzerindeki yaşlı bir kadınının veya erkeğin İstanbul ya da Ankara gibi büyük bir kentteki bir huzurevinde yaşaması resmi dili bilmemesi ve kültürel olarak var olan kültüre yakın olmaması nedenleri ile oldukça zor olabilecektir. Kültürel uyum süreci kimi zaman baskın kültüre göre şekillendiği için farklı kültür ve etnisiteye sahip olmanın yarattığı sıkıntılar kişiyi yaşamı boyunca etkileyebilmektedir.

Bir diğer konu da etnik kökene ait geleneklerin yaşama yansımasıdır. Bazı kültürlerde beslenmeden diğer insanlarla ilişkilere, küçük büyük yaştaki insanların nasıl diyalog kuracaklarına kadar çeşitli kurallar vardır. Bu kültürel değerler de tüm yaşamı etkilediği gibi yaşlılık sürecindeki yaşantıyı da etkiler. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan kültürel yapıda bir yaşlının yalnız kalması durumunda aile içinde bakılması temel bir kültürel öğedir. Bölgede çoğu insan yaşlısı yatalak hale gelse bile kurum bakımından faydalanmayı düşünmez. Aslında bu biraz da var olan kültürel yapının halka yansıması olarak düşünülebilir. Özellikle bakıma muhtaç yaşlıların genelde kadınlar tarafından bakılmaları yatalak hale gelmeleri halinde yine evde bakım ücreti alınarak kadınların bu bakımı sürdürmelerinin sağlanması gibi uygulamalar hala kültürel görünse de aslında bir çeşit cinsiyet ayrımcılığına da dönüşen ayrımcı uygulamalardır. Bu bağlamda Diyarbakır ve Mardin illerine açılan huzurevlerinin talep azlığı gerekçesiyle kapatılması ve kuruluşların başka amaçlar için kullanılmaya başlaması düşündürücüdür.

Sonuç olarak etnik köken aslında tüm yaşamı olduğu gibi yaşlılık sürecini de etkileyen bir öğedir. Olması gereken evrensel insan hakları temelinde her insanın insan olduğu için bazı haklarının olduğunun kabul edilmesi ve bir ülke vatandaşının hiçbir ayrıma maruz kalmadan herkesle eşit olmasının sağlanmasıdır.

Yaşanan yer

Yaşlılık dönemi ve yaşanılacak yer konusu sürekli emeklilik sonrası doğaya dönüş ile bütünleşen bir konudur. Geçmişten bugüne değin çoğu insanın emeklilik planları arasında yaşlılık sürecini sevdikleri ile birlikte denize yakın, havası temiz, oksijeni bol olan bir yerde geçirme hayali vardır. Tabi bu hayallerin gerçekleşmesi kişinin maddi olanakları ile doğrudan ilgilidir. Olanakların yetmediği durumlarda kişi kalan ömrünün tamamını denizden uzak, havası kirli, oksijeni az, kalabalık… bir şehirde geçirebilir. Diğer yandan yaşanılan yerin iklimi dışında coğrafi konumu, siyasi durumu, yönetim biçimi, etnik yapısı, dini yapısı, sosyo-ekonomik durumu ve olanakları, demografik özelikleri… bireylerin yaşam şekilleri üzerinde etkilidir.

Yaşanılan yerin yaşlılık üzerindeki etkilerinin tartışılması bir yana yaşanılan yer her yaştaki insan üzerinde etkilidir. İngiltere'nin içinde bulunduğu iklim kuşağı nedeni ile sürekli bulutlu ve yağmurlu bir iklime sahip olması İngilizlerin günlük yaşamlarını etkilemekte ve yapılan bazı araştırmalar İngiltere'de havanın çok kapalı olduğu günlerde intihar vakalarında artış olduğunu göstermektedir (İntiharbilim, 2014). Diğer yandan benzer bir örnek de Akdeniz ülkeleri için geçerlidir. Akdeniz ülkeleri genelde sıcak, sevecen ve mutlu insanlar olarak nitelendirilirler. Türkiye özelinde bakıldığında doğma büyüme İzmirli bir yaşlı, Erzurumlu bir yaşlının ve Trabzonlu bir yaşlının aynı duyguları hissetmesi mümkün

değildir. İnsanın tüm yaşamı içinde yaşadığı yere göre değişebilmektedir. Bu süreçte yapılan zorunlu ve ani yer değişimleri bireyleri oldukça etkileyebilmektedir.

Günümüzde kentte yaşayan yaşlı profiline bakıldığında yaşlıların da ağırlıklı olarak bireysel bir yaşam tarzı benimsedikleri ve bu durumun toplumsal katılımlarını daha aktif hale getirdiği söylenebilir (Hazer ve Aslan, 2010,145). Aslında bu durum modernleşen dünyanın farklı bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Kumtepe vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada huzurevinde kalan yaşlıların %54,1'inin huzurevine gelmeden önce il merkezinde yaşadıkları belirlenmiştir. Bu orana ilçede yaşamış olanlar da dâhil edildiğinde oran %74'e çıkmaktadır. Köy ve beldede yaşayanların oranı ise %26 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda aslında modern olarak nitelenen şehir yaşamının bireyselleşmeye açık yapısı gözler önüne serilmektedir. Geleneksel değerlerin çözülmesi ve birey odaklı yaşam tarzı yaşlılık sürecinde insanları yalnızlığa itmekte yaşlıların bir kısmı kurum bakımına ihtiyaç duymaktadır. Gelecekte kurumsal yaşlı bakımına olan ihtiyacın artacağı şimdiden belli olmaktadır.

Başka bir açıdan bakıldığında kırsal bölgede yaşlının boş zamanını değerlendirmesi kentte yaşayan yaşlıya oranla daha kolaydır. Erkek için köydeki kahveye ve camiye gitme, bir gölgede arkadaşları ile sohbet etme gibi aktivitelerle zaman geçirilir. Kadınlar da genelde ev işleri, komşu sohbetleri gibi aktivitelerle zamanlarını doldururlar. Kentte ise böyle olanaklar çoğunlukla yoktur (Tezcan, 1982, s.180). Dar gelirli bir yaşlının uzun bir süre kahvede oturması aylık olarak ciddi bir meblağ tutacağı için yaşlılar için kentte camiler ve parklar dışında pek fazla seçenek yoktur. Ankara, İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşlılar için ücretsiz toplu taşıma kartlarının sağlanması, belirli yerleşim birimlerine yaşlılar için merkezler

açılması yaşlılar adına kısıtlı da olsa sevindiricidir. Özellikle dar gelirli yaşlıların toplu taşıma sisteminden ücretsiz yararlanmaları kendilerine ciddi bir hareket özgürlüğü sağladığı için oldukça faydalı bir hizmettir. Bunun yanında Devlet Tiyatrolarının oyunlarını ücretsiz veya indirimli seyretmeleri de sosyal etkinlik anlamında yaşlıların sosyal yaşama uyum sağlamalarını ve sosyal hayattan kopmalarını engelleyen bir imkândır.

Yaşanılan ülkenin sosyal politikaları genel anlamda yaşamı tümüyle etkileyen yaşamın kalitesini belirleyen en temel göstergedir. Bu anlamda gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve gelişmemiş ülkelerde yaşayan yaşlılar arasında yaşamsal olanaklarda farklılık oluşması ve bu durumun yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini etkilemesi kaçınılmazdır.

Yaşanılan yerde sürekli olarak bir güvenlik problemi olması, toplumsal çatışmaların yaşanması da bireylerin yaşam planlarını değiştirmekte, bu süreçte normal olarak hareket kısıtlılığı olan yaşlıların hareket olanakları daha da daralmaktadır. Ayrıca olası bir savaş durumunda durumdan en çok mağdur olan gruplardan biri de yaşlılardır. Sonuç olarak yaşanılan yerin hemen her özelliği insan yaşamı üzerinde etkilidir.

Diyarbakır ili özelinde uzun yıllar devam eden olağanüstü hal uygulaması da kentteki yaşamı ciddi şekilde etkilemiştir. 1982 Anayasasında temelleri atılan 25.10.1983 tarihinde 2935 sayı ile yasalaşan OHAL kanunu ilk olarak 1987 yılında uygulanmaya başlanmış bu uygulama 30.11.2002 tarihine kadar toplam 15 yıl boyunca 46 kez Meclis kararıyla uzatılarak uygulamaya konulmuştur. Olağanüstü hal uygulaması Olağanüstü Hal Bölge Valiliği adıyla 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Bingöl, Tunceli, Van, Siirt ve Mardin illerinde uygulanmıştır. Olağanüstü hal uygulaması 30.11.2002 tarihi itibarıyla

ülke genelinde son bulmuştur. Ancak 15.07.2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi sonrası Anayasa'nın 120. Maddesi uyarınca 21.07.2016 tarihinde 3 ay süre ile tüm ülke genelinde olağanüstü hal ilan edilmiş ve uygulama Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayı ile 3 kez uzatılmıştır.

Kentte geçirilen süre

Kentte geçirilen sürenin yaşlılık sürecinde önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir. Özellikle kente göçle gelindiğinde kente gelinen yaş kente ve çevreye uyumda belirleyicidir. Genç ve orta yaşlı insanların çevreye ve kente uyumunun bir yaşlıya oranla daha kolay olabileceği varsayılmaktadır.

Yaşlının bu süreçte tek başına kalması, yerleşim yerine 60 yaşın üzerinde iken gelmesi kişinin tüm yaşam planını değiştirecektir. Her ne kadar yaşanılan mahalle dahi önemli olsa da bu süreçte uyumun sağlanması adına kronolojik yaş da önemlidir. Doksanlı yıllarda yoğun bir göç dalgası ile nüfusu neredeyse dörde katlanan Diyarbakır'da, kent merkezinde doğup büyüyen yaşlı oranının düşük olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda doksanlı yılların başında başlayıp ortalarında artan göç dalgası ile kentin nüfusunun arttığı düşünüldüğünde zorunlu olarak kente gelen ve ya kentte yaşlanan ya da kentte ileri yaşlılık dönemini geçiren kişilerin ortalama yirmi ve üzeri yıldır kent merkezinde yaşadıkları sonucuna ulaşılabilir. Bu sürenin uzunluğu ve kente ilk gelinen dönemdeki kronik yaş kente uyum konusunda ciddi farklılık yaratabilecek bir değişkendir.

Geçmiş yaşantılar, yaşanılan kayıplar, travmatik deneyimler

Yaşlılık sürecinde duygusal yapıyı etkileyen en temel konu kişinin beklentisidir. Kişinin geçmiş yaşam deneyimleri de yaşlılık süreci ile ilgili beklentilerini bir biçimde belirler. Özellikle yaşlılık öncesinde hayallerini gerçekleştiremeyen

kişilerin yaşlılık dönemini korku içinde geçirmeleri olasıdır. İnsanın başarılı yaşlanması için hayatın her anında kendinde, kendini gerçekleştirme gücünü bulması gerekir. Kişinin yaratıcılık becerilerini aktif bir şekilde kullanması aktif bir birey olması yaşlılık dönemini birey açısından daha anlamlı kılar (Barut, 2008).

İnsan yaşadığı süre içinde pek çok sorunla yüzleşmek zorunda kalır. Kimi sorunlar çözülebilirken kimilerinin çözülmesi tek bir insanın çabası ile mümkün olmamaktadır. Geçmiş yaşantısında ciddi acılar yaşayan insanların sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği veya yokluğu nedeni ile özellikle psikolojik anlamda sorun yaşama ihtimalleri fazladır. Özellikle yaşlılık sürecinde ya da öncesinde yaşanılan kayıplar ve diğer travmatik olaylar yaşamın bu döneminde insanı derinden etkilemektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük katılımlı savaşlar olmuş, yüzbinlerce insan bu savaşlarda yaşamını yitirmiştir. Cumhuriyet sonrası yapılanmadan bugüne kadar yine küçük ya da büyük çaplı pek çok toplumsal olay yaşanmış, bu olaylarda da pek çok insan ölmüş ya da kaybolmuştur. Özellikle darbe dönemlerinde çok sayıda insan siyasi görüş ayrılığına bağlı nedenlerle çıkan çatışmalarda öldürülmüş, kimisi gözaltı süreçlerinde kaybolmuştur. Bu süreç sadece darbe dönemleri ile de sınırlı kalmamış özellikle doksanlı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan çatışma ortamında yüzlerce genç yaşamını yitirmiş, çok sayıda insan faili meçhul cinayetler sonucu öldürülmüş, yüzlerce insan gözaltı süreçlerinde kaybolmuştur. Yine bu çatışmadan bağımsız olarak ülke genelindeki binlerce çocuk, genç ve yetişkin insan kaybolmuştur. Kaybolan ve öldürülen insanların yakınları çok ciddi travmalar yaşamışlardır. Bu travmaların etkileri halen sürmektedir.

Bu süreçte de anne olmak, eş olmak sürecin anlamını çok değiştirmektedir. Yaşanılan kayıpların sonunda geleneksel

yapı içinde kadının yaşadığı acı bir insan olarak onu değiştirebilmektedir. Zaman zaman politize olarak sosyal yaşamda daha aktif yer alan örnekler olsa da kadınların büyük bir kısmı süreci çok zor geçirmekte ve bu süreçte profesyonel sosyal destek mekanizmalarından yararlanamamaktadır. Özellikle kayıp yakınlarının durumu yakınları ölen ya da öldürülenlerden çok daha farklıdır. Ölüp ölmediği ile ilgili net bir bilgisi olmayan insanların yakınlarının umut dolu bekleyişleri hayatın seyrini ciddi anlamda değiştirmektedir. Örneğin güncel bir örnek olan kamuoyunda Berfo Ana olarak bilinen Berfo Kırbayır'ın oğlu Cemil Kırbayır, 1980 darbesi sonrası gözaltına alınmış kendisinden bir daha haber alınamamıştır. 2013 yılında ölen Berfo Kırbayır, bir röportajında her kapının çalınması sırasında heyecanlandığını, oğlunun her an içeri gireceğini düşündüğünü dile getirerek aslında yaşadığı acıyı anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda kadın olmak ve anne olmak yaşanılan travmanın daha şiddetli yaşanmasına neden olsa da bu türden travmatik durumların tüm herkesin yaşam seyrini değiştirdiği söylenebilir.

Bireysel etmenleri sekiz başlık altında ele aldıktan sonra şimdi çevresel etmenlere değinmek gerekirse;

Çevresel Etmenler

Bu başlık altında yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan etmenlerden sosyal destek ağlarının varlığı ile sosyo-kültürel ve politik etmenlere değinilecektir.

Sosyal destek ağlarının varlığı

Bireyler yaşlanma sürecinde yaşadığı ortama uyum sağlamada güçlükler yaşar ayrıca iç ve dış etmenler arasında dengeyi sağlamada zorlanır. Bu süreçte uyumun ve dengenin sağlanması için sosyal desteğin artırılması gereklidir. Hizmetlere olan gereksinim kişi, toplum, kültür, zaman gibi

pek çok değişkene göre değiştiği için yaşlılara dönük hizmetlerde bu konuya dikkat edilmelidir (Batman, 2002, s.123).

Yaşlının ani kayıplar ve değişen yaşam koşullarına uyumu da diğer yaş gruplarına oranla çok daha zordur. Özellikle eş kayıpları sonrasında yaşam planları ciddi şekilde değişir. Yaşlı bu süreçte kendine uygun olan planı seçemediğinde hayatının geri kalanını oldukça sıkıntılı bir biçimde geçirebilir (Barut, 2008). Kimi zaman çocuklarının yanına gitmek durumunda kalan yaşlılar için sahip oldukları hemen her şeyi geride bırakıp gitmek oldukça travmatik olabilir. Bu süreçte özellikle diğer aile üyelerinin yaşlının istek ve beklentilerini dikkate alarak yaşlının kendisi için bir yaşam planı hazırlanmasına destek olmaları önemlidir.

Bu açıdan yaşlının sahip olduğu sosyal çevre ve diğer destek mekanizmaları yaşlı için çok değerlidir. Destekten yoksul kalan yaşlılarda depresyonun görülme sıklığı oldukça fazladır. Diğer yandan sosyal destek mekanizmalarındaki eksikliklerin yanında, gelir düşüklüğü, kadın olma, eğitim düzeyinin düşük olması, evlenmemiş olma, arkadaş sayısının az olması, kurum bakımı altında olma, fiziksel rahatsızlıklar, kronik rahatsızlıklarda kullanılan ilaçlar gibi nedenler de etkilidir. Zamanında teşhis edilip tedavi edilmeyen depresyonlar yaşlılarda erken yaşta ölüme dahi neden olabilmektedir (Barut, 2008). Ekici ve Ünal tarafından yapılan araştırmada kurum bakımı altında olanlarda psikotik bozukluk görülme durumunun evde yaşayanlara oranla daha yüksek olduğu, evde yaşayanların yaşam doyum oranlarının da kurum bakımı altında olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca kurum bakımının insanı şüpheci ve güvensiz kıldığına vurgu yapılmıştır (1994, s.32-34). Bu sonuçların çıkmasında temel neden sosyal destek mekanizmalarının azlığıdır. Bu risk etmenlerinin azalması ile yaşlılık sürecinde depresyon görülme oranı da azalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yaşlılık sürecinde görülmesi muhtemel psikiyatrik rahatsızlıkların

koruyucu-önleyici tedbirler ile engellenmesi yaşlıların yaşam kalitelerinin ve konforlarının sağlanması adına gereklidir.

Sosyo-kültürel ve politik etmenler

Yaşlanma sürecinde bireyin sahip olduğu sosyo-kültürel özellikler ile içinde yaşadığı topluma ait değerler tüm yaşamı şekillendirmektedir. Diğer yandan hem kişinin politik duruşu hem de içinde yaşanılan ülkenin veya bölgenin politik yapısı da yaşamı bir biçimiyle etkilemektedir.

Aslında tüm dünyada aile yapısında meydana gelen değişim aile nüfusunu küçültmüş ve yaşlıları bir biçimde yalnızlığa itmiştir. Diğer yandan gençlerin iş bulmak için kentlere yönelmeleri ve buna ek olarak modern dünyada aile içindeki bireylerin çalışması gerektiğinden süreç içinde kadınlar artan oranlarda iş yaşamına dâhil olmuşlardır. Kadının iş yaşamına dâhil olması ile "ev içi bakım" görevlerinde ciddi bir boşluk oluşmuş bu durumdan da en fazla çocuklar ve yaşlılar etkilenmiştir. Yaşlıların giderek yalnızlaşmalarında hem aile yapısındaki değişim, hem günümüz ekonomisi hem de kadının iş yaşamındaki aktif duruşu önemli rol oynamış, yaşamlarını her açıdan etkilemiş, yaşam kalitelerinde ciddi düşüşlere neden olmuştur (Akdemir, 2000; Baykan vd., 2011; Akgün vd., 2004). Yine bu değişim ve dönüşümün kurumsal bakım modellerinin gelişip yaygınlaşmasında etkili olduğu söylenebilir.

Konuya Türkiye odağından bakmak gerekirse her fırsatta dile geldiği gibi kadının sahip olduğu geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri aslında kadını eve hapsettiği için kadını toplumsal yaşamın da dışına itmektedir. Ancak içinde yaşanılan politik düzen bazen bu döngüyü tersine çevirebilmektedir. Bu bağlamda Diyarbakır'a bakıldığında son süreçte politize olan kadınların bir kısmının bu klasik döngüyü bir miktar kırdıkları söylenebilir. Politize olmanın kadının toplum içinde-

ki sesini ve görünürlüğünü artırdığı söylenebilir. Türkiye'de 27 Mayıs 1995'ten bu yana her cumartesi günü Galatasaray Meydanında oturma eylemi düzenleyip 500'e yakın sayıda buluşma gerçekleştiren ve kamuoyunda "cumartesi anneleri" olarak bilinen örnekte olduğu gibi yaşanan bazı travmatik olaylar kadınları toplumsal yaşama dâhil olmaya zorlamıştır. Diğer yandan kadınların sosyo kültürel ve politik gelişimleri benzer bir şekilde erkeklere de yansımıştır. Diyarbakır özelinde bakıldığında yaşlı kitlenin politikaya oldukça meraklı oldukları, kendi aralarında çoğunlukla politik konuları konuştukları, yürüyüşlere, demokratik eylemlere katılma, anma etkinlikleri yapma gibi toplumsal tepkilere katılım gösterdikleri gözlenmektedir. Bu bağlamda yaşlılık sürecinin yaşanmasında sosyo-kültürel etmenler kadar politize olmanın da önemli olduğu düşünülmektedir.

Yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan ana başlıklardan biri olan çevresel etmenlerden sonra sosyo-ekonomik durumdan bahsedilecektir.

Sosyo-Ekonomik Durum

Yaşlılık sürecinde sahip olunan ekonomik güç aslında en az sosyal destek sistemleri kadar önemlidir. Özellikle bireyselleşen dünya düzeninde yaşlılığın ilerleyen dönemlerinde artan ihtiyaçlara bağlı olarak artan harcamalar sosyal güvence tarafından karşılanmadığında kişi kendi öz kaynaklarını kullanmak zorunda kalmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun arttığı ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin bu yükü uzun süre taşıması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple yaşlı bireyin önceki işi, aldığı emekli maaşı, kök aileden kalan mirası, sahip olduğu çocukların mali durumu kendi ekonomik yaşantısını ve dolayısı ile yaşamının tümünü etkileyecektir. Yaşlılık sürecinde yoksulluğa düşme riski diğer yaşlara göre fazladır.

Yaşlılık sürecinde evde bakım ve sağlık hizmetlerinden yararlananların ekonomik açıdan zorlanmaları olası bir du-

rumdur. Çünkü kişinin sağlık durumu, yaşam biçimi, yaşadığı yer, aile üye sayısı gibi değişkenler maddi olanakların ihtiyaçlarını tam karşılamasını engelleyebilir. Bu açıdan bakıldığında Cindoruk ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan araştırmada evde bakım hizmeti alan yaşlıların %31,2'si ekonomik yoksulluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Burada yaşanan bu yoksulluk durumu ile ilgili olarak evde bakım hizmetinin sadece tek başına ihtiyacı karşılamadığı insanların bakımın ötesinde de ihtiyaçlarının olduğu evde bakım sürecinde bazı ihtiyaçların daha da arttığı söylenebilir. Aslında bu durum gelecekte daha fazla görülmesi muhtemel durumun küçük örnekleridir. Kapitalist ekonomilerin en büyük korkularından biri olan yaşlanma ve yaşlılık sürecindeki sosyal harcamalar gelecekte sosyal sigorta sistemlerini çökme noktasına getireceğinden yalnızca parasal gücü yerinde olan insanlar bu hizmetlerden yararlanabilecektir. Bu anlamda özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan yaşlıların sahip oldukları sosyal haklar ya sınırlanacak ya da bazı türleri tümüyle ortadan kalkacaktır.

Diyarbakır'da 2014 yılına ait kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla 5.853 dolardır. Değerin Türkiye ortalaması 12.112 dolardır (TUİK,2017). Diyarbakır'da 2008 yılına ait kişi başına gayri safi katma değer 3.724 dolardır. Değerin Türkiye ortalaması 9.384 dolardır (TÜİK, 2012, s.5) ve Diyarbakır bu ortalamanın oldukça altındadır. Yoksulluğun yaygın bir şekilde görünür olduğu kentte bir yandan da bazı bölgeler ciddi anlamda emlak sektörünün hareketlenmesi ile astronomik bedellerle satılmış ve bazı yoksul köylüler ciddi anlamda ekonomik güce sahip olmuşlardır. Kentteki gelir dağılımı makasının aslında giderek açılmakta olduğu söylenebilir.

Yaşlılık süreci sigortalı çalışanlar için bir anlamıyla emeklilik, sigortasız çalışanlar için de artık çalışamaz olma durumu ile eşleşmektedir. Yaşlı bireylerin çalışma yaşamından uzaklaşmaları yeni bir sosyal yaşam kurgusunu da beraberinde getirmektedir. Geleneksel yaşam penceresinden bakıldığında

bu iş yaşamından çekilme süreci kadınlar için daha çok evde, erkekler için de ev dışında ve genelde kahve, lokal, çay ocağı gibi mekânlarda geçirilen vaktin artması ile kendisini göstermektedir. Sosyal yaşamda yaşanan bu değişim bir yönüyle bireyin öncesinde yaptığı işe, ilgi alanlarına, kültürel kodlarına, maddi gücüne ve yaşadığı çevreye de bağlıdır.

Temelde sadece maddi imkânlar ile yaşanan çevre dahi kişinin sosyal ilişkilerin belirleyici olabilmektedir. Gelişmemiş bir ilin köyünde yaşanan sosyal hayat ile bir metropol kentin sosyal yaşamının bir olmadığı gibi, köydeki zengin ile görece daha yoksul bireyler arasındaki sosyal yaşam da farklılaşabilmektedir. Gelir düzeyinin düşüklüğü ile temel ihtiyaçlara olan mutlak bağımlılık pek çok sosyal ihtiyacın ötelenmesine neden olmakta, ek olarak çalışma sürecinde görece daha iyi olanaklara sahip iken emeklilik sonrası azalan gelire bağlı olarak olanakların azalması da yine yaşlı bireylerin sosyal yaşamlarını olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Aslında olanakların artışına ve azalışına paralel olarak sosyal yaşam seçeneklerinin de değiştiği söylenebilir.

Bu anlamda kişinin sosyo-ekonomik durumunun öncesi ve sonrası ile yaşlılık sürecinde Diyarbakır'daki yaşamına yansıması çalışma için önemlidir. Diğer bir önemli etken de bireyin yaşadığı kente ne şekilde geldiğidir.

Göç Deneyimi

Göç, en öz tanımlama ile bir yerden başka bir yere hareket etme olarak tanımlanabilir. Pek çok alt türü olan göç kavramı Türk Dil Kurumu'nun (TDK, 2013) Türkçe Sözlüğünde "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret; evden eve taşınma, nakil; taşınma sırasında götürülen ev eşyaları; kuşların, geyiklerin, yarasaların, bazı balık ve böceklerin mevsim, iklim, besin miktarı vb.ne göre çevre değiştirmeleri" olarak dört ayrı başlıkta tanımlanmaktadır.

En basit haliyle bir yerden başka bir yere hareket etme olarak tanımlanabilecek göç olgusu çok kabaca iç, dış, gönüllü ve zorunlu göç olarak alt türlere ayrılabilir. Bu türler de kendi arasında zorunlu dış göç, gönüllü iç göç gibi türlere ayrılabilir. Petersen (1958) göç süreçlerini 5 başlık altında ele almaktadır. Bunlar; ilkel göç, zorlayıcı göç, zoraki göç ve özgür göçtür.

- *İlkel Göç*: Tanımlamada ilk sınıfta yer alan bu ilkel göç ekolojik çevrenin baskısı sonucu oluşan bir göç türüdür. Burada, ilkel göç sadece ilkel halkların dolaşımını anlatan bir göç türü değil insanın doğal güçlerle başa çıkamamasına bağlı bir hareketi tanımlamaktadır.

- *Zorunlu – Zorlayıcı Göç*: Zorunlu – zorlayıcı göçte ilkel göçteki ekolojik baskının tersi şekilde göç süreci devlet ya da eşdeğer bir toplumsal kurumun baskısı ile gerçekleşmektedir. Zorunlu göçte bireylerin karara katılma şansları yoktur ve zorla yerinden edilme durumu vardır. Zorlayıcı göçte ise göç edenlerin karara katılma şansları vardır ve göç bir çeşit kaçış şeklinde gerçekleşir.

- *Özgür Göç*: Diğer göç türlerinde göç edenlerin iradesi nispeten önemsiz bir faktördür ve insanlar pasiftir. Bu göç türü halkın istediği şekilde serbestçe göç etmesidir. Burada göç edenlerin iradesi belirleyici unsurdur bir zorlama durumu söz konusu değildir.

- *Kitlesel Göç*: Bu göç türü geniş bir grubun bir coğrafi bölgeden diğerine hareketini anlatmaktadır. Teknolojinin ve genel imkanlardaki gelişim ile bireylerin bir yerden başka bir yere ulaşım imkânları ve yolları artmış bu ilerlemeler göçün kitlesel bir şekilde gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Bu göç türünde yaşanılan yerden daha gelişmiş başka bir yere göç eden öncü bireylerin etkisi önemlidir. Bu bireylerin yaşam koşullarında meydana gelen değişimin diğer bireyleri etkilemesi göç sürecine karşı bir cesaret yaratmakta ve göçün

kitlesel bir biçimde gerçekleşmesine olarak yaratmaktadır. Böylece göç süreci kitlesel bir harekete dönüşmektedir.

Tekeli (1990, s.49) Petersen (1958)'in zorlayıcı ve zorunlu göç tipolojisini zorlayıcı ve zoraki göç olarak ele almakta ve iki göçün ortaya çıkmasında devletin belli amaçları hayata geçirmesi, savaş sonrası yeniden uyumun sağlanması ve doğa afetlerin sonuçlarından kaçınma gibi üç temel neden olduğunu ifade etmektedir.

Göç yine uzaklık, biçim ve yöne göre de türlere ayrılmaktadır. Uzaklık bakımından göçler iç göç ve dış göç olarak iki türde ele alınabilir. Biçim bakımından üç tür göçten söz edilebilir, bunlar; bireysel, kitlesel ve zincirleme göçtür. Akım yönüne göre ise göç dört başlıkta ele alınabilir, bunlar; kırdan kente, kentten kente, kırdan kıra ve kentten kıra göçtür (Kaygalak, 2009, s.12-13). Yine bu ayrımda da görüleceği üzere göç farklı türlere ayrılsa da kendi iç türleri arasında yeni türler oluşturmak mümkündür. Göçler sahip oldukları özelliklere göre farklı türlere ayrılabilmekte ve farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir.

Bu bağlamda yaşlılık sürecinde farklılık yaratan diğer önemli başlıklar arasında yaşanılan yer, o yere gelme şekli ve nedeni sayılabilir. İnsanın yıllarca yaşadığı yeri, oluşturduğu düzeni, çevresini, arkadaşlarını, emek verdiği onca şeyi bir kenara koyup başka bir yere gitmesi ve orada hemen her şeyi baştan kurgulaması oldukça zorlu bir süreçtir. Bu sürecin orta yaş ve sonrasında olması yaşlılık sürecinin farklı bir yerde yaşanmasına yol açacağı için süreç çok daha zorlu olabilmektedir. Özellikle yaşlıların alıştıkları düzeni değiştirmeleri kimi zaman travmatik sonuçlar doğurabilmektedir.

Türkiye özelinde bakıldığında Türkiye'de hem iç hem de dış göçle yaşadığı yeri değiştiren insan sayısı oldukça fazladır. Bu yer değişikliği kimi zaman ekonomik, kimi zaman eğitim ve diğer olanaklar, kimi zaman da güvenlik gibi zo-

runluklarla yapılmıştır / yapılabilmektedir. Yaşlıların ya da yaşlılık dönemini doğup büyüdüğü ve aile kurduğu yerden çok farklı bir yerde geçirmek zorunda olan insanların hikâyelerinde farklılıklar oluşması kaçınılmazdır.

Bu bağlamda zorunlu göç olgusunun yaşlılık sürecinin yaşanmasında oldukça önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir. 90'lı yıllarda çatışmaların en şiddetli şekilde yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ciddi bir nüfus hareketliliği olmuştur. Bölgedeki pek çok ilin kent merkezi nüfusu neredeyse ikiye katlanmıştır. Doksanlı yılarda yaşanan zorunlu göçle ilgili olarak TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonunca açıklanan rakamlara bakıldığında boşaltılan toplam köy sayısının 905, toplam mezra sayısının 2923, toplam yerleşim birimi sayısının ise 3428 olduğu görülmektedir (1996, s.11). Bu süreçte göç eden insanların birçoğu yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yerleri terk etmek zorunda kalmış ve yeni bir düzen kurmuşlardır. Kimileri orta yetişkinlik döneminde yaşadığı yerden ayrılarak yeni bir kentte yaşlanırken, kimileri ise yaşlılık sürecinde hayatlarının tüm zamanını geçirdikleri yerden ilk defa ayrılarak kent yaşamına uyum sağlama çalışmışlardır. İnsan her ne kadar uyum yeteneği güçlü bir varlık olsa da yaşın ilerlemesine bağlı olarak alışkanlıkların değişimi insanı ciddi anlamda zorlayan bir konudur. Yapılan araştırmalar Diyarbakır'a göçle gelen toplam nüfusun en az %25'inin kente zorunlu göçle geldiğini ortaya koymaktadır. Sarmaşık Derneği tarafından 2007 yılında yapılan "Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası" isimli çalışmada Diyarbakır'a çatışma ortamı nedeni ile zorunlu olarak gelen nüfus %51,6 olarak belirlenmiştir (2007, s.23). Bu durumun yaşlılar için de geçerli olacağı varsayıldığında Diyarbakır özelinde yaşlılık ve zorunlu göç hikâyesinin yaşamı nasıl değiştirdiğinin ortaya çıkarılması oldukça önemlidir.

Genel olarak bakıldığında ise yaşlılık sürecinin betimlenmesinde Türkiye özelinde zorunlu göç değişkeninin ya-

rattığı farklılık araştırılmayan bir konu olduğu için önemli görülmektedir.

Göçle ilgili bu kavramsallaştırmaların ışığında Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların yaşadığı göç süreci Petersen'in tipolojinde belirttiği üzere devlet ya da eşdeğer bir toplumsal kurumun baskısı ile gerçekleşmiş olduğundan bu araştırmada Petersen'in göç tipolojisi kavramları kullanılmıştır.

Günlük Yaşam Döngüsü

Yaşlılık dönemi geçmiş yaşantılar ile birebir ilişkilidir. Bu bağlamda yaşlılık süreci yaşanan yere bağlı olarak, yaşanan yerdeki olanaklar, şehrin güvenli olma hali, suç oranı, ulaşım sistemi, şehri tanıma durumu, sağlık durumuna bağlı olarak yapabildiği işler, hobileri, katıldığı toplumsal etkinlikler, evde geçirdiği süre, rutin yaptığı işler gibi değişkenlere göre şekillenebilmektedir.

Özellikle yaşlılık sürecinde sahip olunan bilgi ve becerinin aktif kullanımı yaşlının yaşamdan keyif almasına yardımcı olacaktır. Öğrenme konusunda sürekli bir istek duymak yeni şeyleri keşfetmeye çalışmak hem bedeni hem de zihni aktif tutma konusunda oldukça yararlıdır. Çok tipik bir örnek olarak köyden kente zaman zaman bizleri ziyarete gelen dede ve nenelerimizi düşündüğümüzde bir süre sonra kentte sıkılmaları, toprak ile uğraşmaktan, köyün havasından, suyundan, hayvanlardan, doğadan… bahsetmeleri doğrudan aktif yaşama duydukları özlem ile bağlantılıdır.

Durağan kent yaşamı, bakım ve huzurevlerindeki durağanlık ile ağırlaşan rutinler insan doğasını olumsuz etkileyebilmektedir. Yaşlılık döneminde çoğu insan emekli olup bir deniz kenarında çoğu şeyden uzak, sessiz, sakin, rutin bir hayat arzu etse de bu yaşamın bir süre sonra bireyi eskiye dair pek çok rutinin özlemeye yöneltmesi de muhtemeldir.

Yaşlılık döneminde özellikle sohbet ortamlarının yaratılması, günlük tutulması, hatıraların kaleme alınması, resim yapma, müzik aleti çalma, şarkı söyleme, bahçe işleri gibi hobiler edinilmesi, spor yapılması, yoga yapılması… yaşlılık döneminin daha verimli geçirilmesine yardımcı olacaktır. Ancak bu önerilere karşın yapılan çoğu araştırma yaşlıların en fazla televizyon karşısında vakit geçirdiklerini göstermektedir.

Yaşlının ilerleyen yaşlarda yaşadığı yerden birden ayrılması yeni çevreye olan uyumunu zorlaştıracağı için yaşlının çevreyle olan temasını azaltabilmektedir. Bu nedenle yaşlılık ile ilgili politikaların yerel odaklı düzenlenmesi yerinde olacaktır.

3194 sayılı İmar Kanununun 1997 Ek Madde 1'de "Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur." İfadesi geçmektedir. Bu bağlamda yaşlının yaşadığı yerdeki olanakların geliştirilmesi, yaşam alanlarının yaşlı dostu hale getirilmesi yaşlının sosyal yaşama çok daha kolay bir şekilde uyum sağlamasına yardımcı olacaktır. Alışveriş merkezleri, kamu hizmet binaları, ibadethaneler, toplu taşım araçları, yollar, kaldırımlar… ve yaşama ait diğer pek çok unsurun yaşlılar için erişilebilir özellikte olmasına dikkat edilmelidir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin yapacağı işlerde bu konulara dikkat edilmesi yaşlıların günlük yaşam döngüsü içerisinde çok daha kaliteli vakit geçirmelerine yardımcı olacak, erişilebilirliğin artması ile ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal eşitlik konularında ciddi bir noktaya varılabilecektir.

Genel olarak yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan bu beş başlığa bakıldığında aslında hayatın bir birikimden oluştuğu söylenebilir. Erikson (1998)'un gelişim dönemlerinden 8. ve son evre olan "Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk"

evresinde de insanların yaşlılık döneminde temel olarak geçmiş yaşantısının getirdikleri ile mutlu ya da mutsuz olabileceklerine bir vurgu vardır. Erikson, yaşadığı süreç sonunda geçmişle ilgili doyum alan yaşlı daha huzurlu ve mutlu iken, geçmişini istediği gibi sağlıklı geçiremeyen, yaşamını boşa geçirdiğini düşünen yaşlıların mutsuz ve umutsuz olduklarını ifade etmektedir.

Bu anlamda yaşamın doğumdan ölene dek süren bir süreç olduğundan hareketle, insanın sahip olduğu ve yaşadığı her şeyin geleceğini bir şekilde etkilediği söylenebilir. Sağlıklı bir yaşlılık dönemi geçirmek için belki de henüz çocukken geleceğe çok yönlü bir yatırım yapmakta fayda vardır. Genel olarak yaşlılık ile ilgili bölümlerden sonra çalışmanın temel yaşam alanı olan ili yani Diyarbakır'ı tanımanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

DİYARBAKIR İLİNE AİT BİLGİLER

Fiziki özellikler

Diyarbakır Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan 15.354 km^2 yüzölçümüne, 660 metrelik rakıma sahip bir kenttir. Diyarbakır yüzey özellikleri açısından oldukça düzdür genel görünüm açısından bakıldığında çukur bir havza görünümündedir. Kentin en önemli akarsuyu Dicle nehridir. Tarımsal açıdan taşıdığı bu potansiyel geniş ovaların da katkısı ile kenti tarımsal açıdan oldukça önemli bir noktaya getirmiştir.

Kent konum olarak Mezopotamya'nın kuzeyinde yer almakta olup, Doğuda Batman ve Muş, batıda Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, kuzeyde Elazığ ve Bingöl, güneyde ise Mardin illerinin dâhil olduğu sekiz ille çevrilidir. Kent iklim açısında oldukça sert bir kara iklimine sahiptir. Diyarbakır tarihi öneme sahip surları ile dünyada Çin seddinden sonraki en büyük sur yapısına sahiptir. Bu yapının tarihi açıdan

bugüne kadar dünya üzerinde yapılmış en eski sur olduğu bilinmektedir.

Kentin Tarihçesi

Diyarbakır'ın adı en eski Asur kaynaklarında Amidi olarak geçmektedir. Bölgeye Arap akınları sırasında Bekr Aşireti yerleştiği için kentin adı uzun süre Diyar-ı Bekr olarak anılmış bu zamanla Diyarbekir halini almıştır. Cumhuriyet sonrası 1937 yılında kente "Diyarbakır" adı verilmiştir (Ana Britannica, 1987, s.333-334).

Diyarbakır tarih boyunca doğal kaynakların elverişliliği sebebiyle otuza yakın sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar arasında Hurri-Mitanniler, Asurlular, Urartular, Medler, Persler, Roma İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, İlhanlılar, Akkoyunlular ve Safeviler sayılabilir. Safevilerden sonra 1515 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınan kent sonrasında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dâhil olmuştur (Ana Britannica, 1987, s.335-336). Kent, bu denli büyük uygarlıklara ev sahipliği yapması nedeniyle çok zengin bir kültür ve tarih mirasına sahiptir.

İdari Yapısı

Diyarbakır şehrinde ilk belediye yapılanması 1880 yılında kurulmuştur. Diyarbakır cumhuriyet sonrasında il statüsüne alınmış ilde belediye ve valilik kurulmuştur. Diyarbakır 1993 yılında büyükşehir statüsüne kavuşmuş belediye de Büyükşehir Belediyesi olmuştur. Kent merkezi Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir olmak üzere dört ilçeye ayrılmıştır. Bismil, Dicle, Ergani, Eğil, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice, Silvan, Çermik, Çınar ve Çüngüş olmak üzere 13 ilçesi bulunmaktadır. Kentin toplam 17 ilçesi, 29 belediyesi, 805 köyü vardır.

Nüfus Dinamikleri

Tarih boyunca doğal kaynakları ve konumu nedeniyle gözde bir yerleşim alanı olan kentte çok sayıda medeniyet yaşamıştır. Son 500 yıllık geçmişe bakıldığında kentte çok farklı etnik unsurların bir arada yaşadığı bilinmektedir. Bu unsurlar arasında Kürtler, Türkler, Araplar, Süryaniler, Asuriler, Ermeniler, Ezidiler… sayılabilir. Geçmişte zaman zaman kanlı olaylara sahne olan kentteki etnik unsurlar ciddi oranda dağılmış kentin etnik zenginliği giderek yok olmuştur.

Diyarbakır 2019 yılı güncel nüfus istatistiklerine göre il nüfusu büyüklüğü olarak 1.756.353 değeri ile 12. sırada yer almaktadır. Diğer bir deyişle Türkiye'nin %2,11'i Diyarbakır'da yaşamaktadır (TÜİK, 2019). İl ve ilçe merkez nüfus oranı büyüklük olarak %72,56 değeri ile %77,28 olan Türkiye değerinin altındadır (TÜİK, 2012, s.11). Nüfus yoğunluğu km^2 başına 108 kişidir. Ortalama hane halkı büyüklüğü il genelinde 5,92, il ilçe merkezinde 5,52, belde ve köylerde 7,29 kişidir.

2019 yılı nüfus artış hızı Diyarbakır'da binde 13,7 ile binde 13,9 olan Türkiye ortalamasına yakındır ve nüfus artış hızına göre iller bazında 18. sırada yer almaktadır (TÜİK,2019).

Diyarbakır ili nüfus yoğunluğu büyüklük olarak 117 değeri ile 108 olan Türkiye değerinin üstündedir ve iller arasında 22. sıradadır. (TÜİK,2019). Kentte 60 yaş üzeri nüfus 123.071, oturulan ilin nüfusuna kayıtlı olma oranı %85,3'tür (TÜİK,2018). Bu açıdan bakıldığında Diyarbakır'ın toplam nüfusunun %7'si 60 yaş üzeri olduğu görülmektedir. Türkiye'nin toplam nüfusu içindeki (83.154.997/ TÜİK,2019) 60 ve 65 yaş üzeri yaşlı nüfusun (10.601.127 – 7.550.727 / TÜİK, 2019) oranına bakıldığında 60 yaş üzeri nüfusun toplama nüfusa oranı %12,94; 65 yaş üzeri nüfus için de bu oranın %9,1 olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesine bakıldığında Türkiye'de yaşayan 60 yaş üzeri nüfusun %6'sının, 65 yaş üzeri nüfusun ise %5'inin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşadığı görülmektedir.

2019 yılında 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus oranının en yüksek olduğu bölge Karadeniz Bölgesidir (%13,81). Yaşlı nüfusun daha yoğun olarak yaşadığı diğer bölgeler, sırasıyla Ege (%11,69), İç Anadolu (%9,5), Akdeniz (%8,72), Marmara (%8,49), Doğu Anadolu (%7,24) ve Güney Doğu Anadolu (%5) bölgeleridir. Yaşlı nüfus oranı en düşük olan bölge, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'dir (TÜİK,2019).

60 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı 2018 yılı istatistiklerine göre %12,94'tür. Diyarbakır'da yaşayan 60 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı %7'dir. Bu bağlamda Diyarbakır nüfusu içindeki toplam yaşlı nüfusu oran bakımından Türkiye ortalamasının altındadır.

Yaşlı nüfusun en yüksek oranda bulunduğu il, 2018 yılında %18,3 ile Sinop olmuştur. Sinop'u %17,1 ile Kastamonu ve %15,7 ile Artvin izlemiştir. Yaşlı nüfusun en düşük oranda bulunduğu il ise %3,2 oranları ile Şırnak ve Hakkâri olmuştur (TÜİK, 2018).

Diyarbakır ilinin de içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesine bakıldığında ilin Gaziantep ve Şanlıurfa'dan sonra bölgenin 3. büyük ili olduğu görülmektedir. Diyarbakır ilinin 60 ve 65 yaş üzeri nüfus sayısı Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalamasının üzerinde Türkiye ortalamasına ise yakındır. Bu anlamda Diyarbakır ilinin ciddi bir yaşlı nüfusa sahip olduğu söylenebilir.

15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için Diyarbakır'da 61,27 kişi vardır. Bu değer ile Diyarbakır yaş bağımlılık oranının en yüksek olduğu 10. il olup, ortalama 47,5 olan Türkiye değerinin çok üstündedir (TÜİK, 2019).

Yapılan araştırmalar Diyarbakır'a göçle gelen her 4 kişiden 1'inin kente zorunlu göç nedeni ile gelmiş olduğunu göstermektedir. 2018-2019 yılı net göç hızına bakıldığında Diyarbakır'ın aldığı göç 42.329, verdiği göç 49.730 net göç -7401, net göç hızı ‰ -4,2'dir. Diyarbakır halen göç veren illerin arasında yer almaktadır. (TÜİK, 2019).

Diyarbakır'da farklı etnik unsurların bir arada yaşaması, güncel nüfusunun oluşmasında farklı göç türlerinin çok önemli bir etkisinin olması, geleneksel değerlerin halen etkin olması, kayda değer bir yaşlı nüfusa sahip olması Diyarbakır'ın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada en öz ifade ile "yaşlılığa güneydoğu penceresinden bakma" amaçlandığından Diyarbakır bu amaca en uygun illerden biridir.

Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Diyarbakır'da 2014 yılına ait kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla 5.853 dolardır. Bu değer 12.112 dolar olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır (TUİK,2017). 2018 yılında kişi başına gayri safi katma değer Diyarbakır için 4.310 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 9.693 dolar olan Türkiye değerinin altındadır (TÜİK, 2019). 2010 yılında sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan sayılarının Türkiye toplamı içindeki payına bakıldığında, Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi %1,65 değeri ile %30,63 değerini alan İstanbul bölgesinin oldukça altındadır (TÜİK, 2012).

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 2. düzey (26 bölge) sanayi ve hizmetler sektörü göstergeleri arasında, 2010 verilerine göre 36 bölge arasında Şanlıurfa ile birlikte %0,66'lık yüzde ile 21. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2012). 2013 yılında Diyarbakır'daki işsizlik oranı %18,7 olarak hesaplanmıştır. Türkiye işsizlik oranı ise %9,7'dir. Bu değerler ışığında Diyarbakır'da ciddi bir işsizlik sorunu olduğu söylenebilir (TÜİK, 2018).

2017 verilerine göre Diyarbakır ili Şanlıurfa ili ile birlikte ele alınmış ve buna göre istihdam oranları şu şekilde hesaplanmıştır; tarım %37,4; sanayi %17,2 ve hizmet %45,5'tir. Oranlara bakıldığında ilde geçmiş yıllarda en önemli geçim kaynağı olan tarımın geri plana itildiği, hizmet sektörünün diğer iki sektöre oranla daha fazla geliştiği söylenebilir. Bu durumun oluşmasında hem küresel sermayenin hem de iç dinamiklerin etkisi vardır (TUİK,2017).

Yaşlılara Yönelik Merkezi ve Yerel Destekli Hizmetler / Olanaklar

Bu başlık altında hem Diyarbakır'da yaşlı nüfusa yönelik hizmetler hem de yaşlıları ilgilendiren genel hizmet ve olanaklardan bahsedilecektir.

Diyarbakır'daki sağlık olanaklarına bakıldığında 2019 verilerine göre yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı 254 değeri ile ortalama 281 olan Türkiye değerinin altındadır (TÜİK, 2019). 2016 yılı itibariyle Diyarbakır'daki toplam sağlık kurum sayısı 22 (Sağlık Bakanlığı'na bağlı 13, üniversite 1, özel kurum 8), toplam yatak sayısı ise 4472'dir (3812 kamu, 660 özel). Genel olarak bakıldığında sağlık imkânlarının asgari standart seviyesinde olduğu ve geliştirilmesinin gerektiği söylenebilir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne bağlı çeşitli kuruluşlar Diyarbakır ilinde de hizmet vermektedir. Resmi yardımların dışında bakanlık tarafından Diyarbakır'da yaşayan yaşlılar üzerine yapılmış bir proje bilgisine rastlanmamıştır.

Bakım odağından bakıldığında Diyarbakır ilinde yaşlılara dönük bir huzurevi bulunmamaktadır. 2007 yılında o zamanki ismi ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından açılan Diyarbakır Huzurevi'nde sadece altı yaşlı kalmaya başlamış sonrasında oldukça düşük sayıda başvuru olmuştur. Bu sebeple huzurevi kapatılmış, altı yaşlı da yakın çevre illerdeki huzurevlerine nakledilmiştir. Huzurevi olarak açılan bina sonrasında Zihinsel Engelliler Bakım ve Rehabilitasyon Merkezine dönüştürülmüştür. Hali hazırda Diyarbakır'da resmi ya da özel bir huzurevi bulunmamaktadır. Bu durum aslında Diyarbakır'da huzurevine ihtiyaç olmadığını gösteren bir durum olarak yorumlanamaz. Buradaki durum geleneksel ataerkil yapı ve toplumsal baskı ile açıklanabilir. Yaşlının kendisinin kurum bakımı almak istememesi kadar kurum bakımı almak isteyen yaşlıların aile-

lerinin toplum baskısından çekindikleri için yaşlılarını huzurevlerine yollamamaları da aslında Diyarbakır'da açılan huzurevinin neden kapandığını açıklamaktadır. Bu durum kimi kaynaklarda olumlu bir gösterge olarak gösterilse de gerçek içerik bilinmeden yorum yapıldığı için anlamlı değildir.

Diğer yandan huzurevi sağlık durumu iyi olan yaşlıları kabul ettiği için rağbet görmezken ilde açılan bakım merkezlerinin neredeyse tam kapasite çalıştığı bilinmektedir.

Diyarbakır'da kronik düzeyde psikolojik ve fiziksel sağlık problemi olan bireyler için açılan özel özürlü bakım merkezlerinin sayısı 2020 yılı itibari ile beştir. Bu merkezlerde üst yaş sınırı olmadığı için hizmet doğrudan yaşlıları da ilgilendirmektedir. Bu bakım merkezlerinden Özel Asude Özürlü Bakım Merkezi, Özel Anka Bakım Merkezi, Huzur Özel Bakım Merkezi ve Özel Diyarbakır Özürlü Bakım Merkezi il merkezinde yer alırken, Özel İlgi Bakım Merkezi Ergani ilçesinde yer almaktadır. Bu bakım merkezlerinden Özel Diyarbakır Özürlü Bakım Merkezi yedi yaş ve üzeri, diğer dördü ise 19 yaş ve üzeri sürekli bakıma muhtaç olan her bireye hizmet vermektedir. Karma yapıda hizmet verildiği için bu beş kuruluşun da doğrudan yaşlılık odaklı hizmet verdiği söylenemez. Kurumlarda ağırlıklı olarak sahip olduğu engel nedeni ile ailelerinin yanında kalamayan veya kalmakta zorlanan, engeli nedeni ile sokağa atılan, engelli olup kimsesiz olan bireylere yatılı bakım hizmeti verilmektedir.

Türkiye geneline bakıldığında özel huzurevi sayısı bakımından İstanbul, Ankara ve İzmir'in önde geldiği söylenebilir. Diyarbakır'da geleneksel değerlerin hala sıkı bir biçimde korunması sebebi ile yaşlıların aile dışında bir yerde bakılmasına sıcak bakılmamaktadır. Bu bağlamda açılan huzurevinin kapatılması ve yeni bir resmi ya da özel huzurevi projesinin olmamasının altında yatan en önemli neden de budur.

2013 yılı Mayıs ayında Diyarbakır ili Kayapınar Belediyesi tarafından Diclekent Bulvarı Park Orman karşısında yaşlıların

günlerini geçirebilecekleri ve sosyal aktivitelere katılabileceği "Bahar Yaşam Evi" açılmıştır. Kuruluşun 1.900 metrekaresi yeşil alan, 350 metrekaresi kapalı alan olmak üzere toplamda 2.250 metrekare alan üzerine hizmet veren yaşam evinde, kütüphane, revir, faaliyet odası, hobi odası ve el sanatları kurs odası bulunmaktadır.

Kuruluşun açılışı sırasında yerel yöneticiler ağırlıklı olarak yaşlılara yönelik projelere olan ihtiyaçtan bahsetmişlerdir. Sağlık hizmetleri, sosyal faaliyetler, el sanatları kursları, hobi çalışmaları ve kütüphane hizmetleri gibi pek çok olanağın bir arada sunulmaya çalışıldığı bu merkezlerin önemi vurgulanmıştır. Diğer yandan yine merkezin açılması sırasında yaşlıların sonradan geldikleri bu kente uyum sağlama konusunda var olan destek mekanizmalarının oldukça az olduğu belirtilmiş, yaşlıların evlerden dışarı çıkması gerektiğine yoğun bir biçimde vurgu yapılmıştır (Diyarinsesi, 2013). Bu noktada ilde artan yaşlı nüfusun yerel yönetimin de ilgisini çektiği sonucuna varılabilir.

Fotoğraf 1: Kayapınar Belediyesi, Bahar Yaşam Evi.

(Diyarbakır Kayapınar Belediyesi, 2016).

Diğer bir merkezde 2013 yılı Kasım ayında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından Sümerpark Ortak Sosyal Yaşam Merkezi'nde "Mala Dilbêrên Mezin (Yaşlı Çınarlar Evi)" adıyla açılan merkezdir. Bu yaşlı destek merkezinin

açılmasında Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı tarafından yaptırılan saha çalışmasının sonuçları etkili olmuştur.

Bu merkezin açılma amacı Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanı tarafından "fiziksel aktivitenin azaldığı, kuşaklar arası çatışmanın arttığı yaşlılık döneminin kaliteli geçirilmesi, yaşlıların deneyimlerini genç kuşaklara aktarmasını sağlamak ve kendi aralarındaki dayanışmalarını artırmak" olarak ifade edilmiştir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2013).

Mala Dilbêrên Mezin isimli merkezde yaşlılar için dama, satranç oynayabilecekleri salonlar oluşturulmuş, yaşlılık sürecinde kaslarda ciddi zayıflıklar yaşanabildiği için özellikle parmak kaslarının güçlenmesi amacıyla ahşap atölyesinin kurulacağı ifade edilmiştir. Aslında bu ahşap atölyesinin kurulmasının altında yatan neden yaşlıların bu atölyede çocuklar için oyuncak yaparak çocuklarla bu sayede iletişim kurabilecek olmalıdır. Ayrıca yine aynı merkezde ciddi bir tarih birikimi olan yaşlılara yönelik yaşlıların yaşanmışlıklarına dair sözlü tarih çalışmasının da yapılması hedeflenmektedir (BİA Haber Merkezi,2013).

Fotoğraf 2: Sümerpark Ortak Sosyal Yaşam Merkezi (Mala Dilbêrên Mezin) Yaşlı Destek Merkezi

(Güneydoğu News, 2016).

Belediye tarafından sürdürülen diğer bir hizmet de Dengbejler Evi'dir. Dengbêj[4] Evi olarak faaliyet gösteren yapı, Fotoğraf 3'de görüldüğü gibi yaklaşık 100 yıllık bir Diyarbakır evidir. Evin iki geniş odası ve büyük avlusu dengbêjlere aittir. Yazın daha serin olduğu için dengbêjler genelde avluda toplanmaktadır. Her gün 10-15 dengbêj, bu evi ziyaret edip, sanatını icra etmektedir. Festival gibi bazı özel zamanlarda burada toplanan dengbejlerin sayısı 30'u geçmektedir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi,2014,prg.1).

Fotoğraf 3: Dengbêjler Evi (Mala Dengbêjan)

(Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2016)

Diyarbakır'da ilçelerden veya diğer illerden gelen insanların kurduğu dernekler vardır. Bu dernekler çok güçlü olmasalar da düğün, doğum ve özellikle ölüm olayları sonrası toplum içinde oldukça önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle vefat sonrası yas süreçlerinde derneklere ait "taziye evleri" ciddi bir toplumsal destek aracına dönüşmüştür.

[4] Dengbêj, Kürt sözlü edebiyatında enstrümansız seslendirilen kîlam denilen şiirler ile saz ve arbane ile söylenen stran denilen türküleri seslendiren kişilere verilen isimdir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bulguları sırasıyla; yaşlıların sosyo-demografik özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, ailelerine ve aile ilişkilerine dair özellikler, göç deneyimi, Diyarbakır'da gündelik yaşam ile hayata ve geleceğe dair görüşleri şeklinde sıralanan altı ana başlık altında aktarılacaktır.

YAŞLILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında yaşlıların yaş, cinsiyet, doğum yeri, yaşadığı yerler ve süreleri, iş, eğitim gibi özellikleri ile ilgili sonuçlara yer verilecektir.

Çalışmaya katılan yaşlılar ağırlıklı olarak 60-70 yaş aralığında olup yaş ortalamaları 68,73'tür. Yaşlıların doğum yerlerine il bazında bakıldığında %80'inin Diyarbakır il sınırları içinde, %92,7'sinin de Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerde doğduğu bulunmuştur. Buna göre Diyarbakır'da yaşayan çoğu yaşlının ağırlıklı olarak Diyarbakır ve diğer bölge illerde doğdukları söylenebilir. Konum itibari ile daha batıda kalan illerden göç alma ihtimali düşük olan Diyarbakır'da sonucun bu şekilde çıkması normal bir durum olarak değerlendirilebilir.

Yaşlıların yarıdan çoğunun (%64,2) köyde doğduğu bulunmuştur buna göre yaşlıların yarıdan çoğunun köyde

doğmalarının ardından Diyarbakır il merkezine geldikleri söylenebilir. Yaşlıların tamamına yakınının (%91,7) 21 yıl ve üzeri yıllardan bu yana kentte yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda %64,2'si köyde doğan pek çok yaşlının ağırlıklı olarak ekonomik gerekçeler ve 90'lı yıllardan itibaren yaşanan zorunlu göç olgusu ile birlikte kırsal alandan kente göç ettiği söylenebilir. Zorunlu göçle ilgili olarak özellikle ilk 10 yıla bakıldığında köy ve ilçede yaşayan yaşlıların oranının fazla olması bu yargıyı destekler niteliktedir. 90'lı yıllarda yüzlerce köy güvenlik gerekçesi ile boşaltılmış bu durum yıllar sonra kurulan TBMM Araştırma Komisyon Raporları ile de belgelenmiştir.

Yaşlıların tamamına yakınının (%91,7) 21 yıl ve üzeri yıldan bu yana kentte yaşadıkları ortaya konulmuştur. Kentte yaşayan bu yaşlıların tümü (%91,7) Diyarbakır kent merkezinde yaşamaktadır. Diyarbakır'da yaşanılan sürenin de ortalama 39,41 yıl olması yaşlıların yaş ortalamasının 68,73 olması ile değerlendirildiğinde yaşlıların büyük bölümünün hayatlarını Diyarbakır il merkezinde geçirdikleri söylenebilir. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında Ankara'da yaşama süresi ortalama 40,27 yıl olarak bulunmuştur. Veriler bu açıdan benzerlik taşımaktadır.

Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların %94,3'ü etnik kökenini Kürt, %2,8'i Türk olarak belirtmiş, bunların dışında etnik köken olarak Arap, Süryani, Çerkez, Muhacir ve Ermeni yanıtları da alınmıştır. Yaşlıların bildikleri diller ve bu dilleri kullanma düzeylerine bakıldığında Türkçe'nin %85,6 , Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinin %92,7 , Zazaki lehçesinin %43,6 oranında bilindiği görülmüştür. Türkçeyi iyi konuştuğunu söyleyen yaşlı oranı %43,1 iken Kurmanci'yi iyi konuştuğunu söyleyen yaşlı oranı %84,6'dır.

Görüşmeler süresince bir yaşlının BP petrol şirketinde uzun yıllar çalıştığını söylemesi ve birden İngilizce konuş-

maya başlaması bu soruda alınan en ilginç yanıtlardan biri olarak hafızalarımızda kaldı.

Yaşlıların cinsiyeti ile Türkçe bilme durumlarına bakıldığında Türkçe'yi bilme oranı erkeklerde %95,4 iken kadınlarda %75,7 oranındadır. Türkçe'yi kullanma düzeyine cinsiyet açısından bakıldığında Türkçe'yi iyi bir biçimde kullanma düzeyi erkeklerde %58,7 iken kadınlarda %40 olarak bulunmuştur.

Aynı şekilde Kurmanci lehçesine bakıldığında erkeklerin %95,4'ü lehçeyi bilip %89 oranın da iyi konuştuğunu ifade ederken; kadınların %89,9'u lehçeyi bilip %80,3 oranında iyi kullandığını ifade etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında kadının sosyal yaşamda daha az yer alması, resmi iş ve işlemlerin ağırlıklı olarak erkeklerce yapılması, yaşlı kadınların ağırlıklı olarak ev içinde olup çalışma hayatının bir biçiminde dışında kalmaları Türkçe'yi öğrenmelerini engellemiştir. Aynı şekilde Türkçe'yi bilen kadınların da dili erkekler kadar iyi kullanamamalarının da altında yatan temel neden budur.

Yapılan çalışma sırasında alınan çevirmen desteği ağırlıklı olarak kadınlar ve yaşı 80 ve üzerinde olan erkek yaşlılarda kullanılmıştır. Özellikle kadınların büyük çoğunluğu kendilerini Kurmanci ve Zazaki lehçelerinde ifade etmiş, Türkçe bildiğini ifade yaşlılar da çalışma sırasında yapılan görüşmenin ortalarında birden Kürtçe konuşmaya başlamışlardır. Bu noktada her ne kadar Türkçe'yi bilen yaşlı oranı %85,6 çıkmış olsa da dilin kullanım düzeyinin kişinin kendisini ifade etmede yeterli olmadığı gözlenmiştir. Bu anlamda etnik temelli bu farklılığa dönük farklı hizmet modellerinin olmaması bir biçimiyle toplumsal eşitsizliğe neden olmaktadır.

Yaşlıların eğitim durumlarına bakıldığında %17,9'unun ilkokul, %2,5'inin ortaokul, %6,7'sinin lise, %0,7'sinin ön lisans, %4,1'inin de lisans mezunu olduğu, %12,8'i okuryazar iken yarıdan çoğunun (%51,4) okuryazar olmadığı bulun-

muştur. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında Ankara Çankaya ilçesi Kocatepe Yaşlı Dayanışma Merkezi çevresinde oturan yaşlıların eğitim durumunda ilk sırada %35,1 ile üniversite mezunları yer almıştır. Burada yaşanılan yer ile eğitim durumu arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Yaşlı kitle düşünüldüğünde eğitim düzeyinin artması ile genellikle artan yaşam standartları yaşanılan ilin veya ildeki semtin değişmesini sağlayabilmektedir. Bu sonucun oluşmasında bu durum da etkilidir. Diyarbakır özelinde yaşlıların çoğunlukla köyden gelmiş olmaları, çiftçilikle uğraşmaları, eğitim imkanlarının kısıtlı olması, maddi zorluklar ve geleneksel toplumsal yapı yaşlıların eğitim düzeyinin artmasının önündeki engellerdir.

Eğitim durumuna cinsiyet açısından bakıldığında okuryazar olmayan grup içindeki erkek yaşlı oranı % 30,8 iken kadın oranının %69,2 olduğu görülmektedir.

Türkiye geneline bakıldığında 2015 yılı TÜİK istatistiklerine göre Türkiye'de 60 yaş ve üzeri 9.603.706 kişi yaşamaktadır. Bu kişilerin %17,4'ü okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen grup içindeki erkeklerin oranı %15,8 iken kadınların oranı %84,2'dir. 60 yaş ve üzeri nüfus içinde okuma yazma bilmeyen erkek oranı %2,74 iken kadın oranı 14,63'tür.

Diyarbakır'daki yaşlıların eğitim durumu ile ilgili ortaya çıkan tablo Türkiye genelinde yaşayan 60 yaş üzeri nüfus ile değerlendirildiğinde Diyarbakır'daki okuryazar yaşlı oranının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu söylenebilir. Genel istatistiklere bakıldığında erkek ve kadın arasında görülen eğitim farkı Diyarbakır'daki yaşlı nüfus için de geçerlidir denilebilir. Farklı olarak Diyarbakır'da okuma yazma bilmeyenlerin içindeki kadın oranı Türkiye geneline oranla daha düşüktür. Ancak her iki göstergede de kadın yaşlıların erkek yaşlılara oranla daha eğitimsiz oldukları görülmekte-

dir. Bu durum bölgede geçmiş yıllarda özellikle hâkim olan cinsiyetçi yaklaşım ile açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet temelli bu bakış açısı kadınların küçük yaşlarda okul yaşamından uzak tutulmasına neden olmuş sonrasında erken yaşlarda evlendirilmeleri ve evlilik sonrası sosyal yaşamdan ve kamusal alanlardan uzak kalan kadınların hem eğitim almalarını engellemiş hem de bu konuya duyulan gereksinimi ortadan kaldırmıştır.

Eğitim alma konusunda hem etnik özellikler hem de cinsiyet temelli bazı ayrımlar nedeniyle Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların eğitim alma oranları Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Etnik temelli farklılıklara cevap veren bir eğitim sisteminin olmaması, yaşlıların okul çağlarında bölgedeki okullaşma oranının düşük oluşu ve cinsiyet temelli ayrımlar eşitsiz güç ilişkilerinin oluşmasına neden olmuştur.

Yaşlıların okulu terk etme / devam edememe nedenleri arasında ilk sırada %34,9 oranı ile uygun okulun bulunmaması yer almaktadır. Bunu ailevi sorunlar ve ailenin istememesi % 35,7 ekonomik sebepler %17,5 ile takip etmektedir. Okula devam etmeme konusu kadınlarda erkeklere oranla çok daha yaygın bir sorun olarak görülmektedir. Bu noktada yine eşit yaşam koşullarına sahip olamama, cinsiyet ayrımcılığı ve kişinin kendi yaşamı ile ilgili kararlara katılamaması gibi çok temel hak kayıplarına uğramanın yansımaları görülmektedir. Diğer yandan yine bireyin mikro sistemi içinde yer alan ailesinin, makro sistem içindeki kültürel değerler ve geleneklerden kaynaklanan cinsiyetçi bakış açısından etkilenerek egzo sistem içinde yer alan okulu ile bir çatışma yaşamasının bireyin eğitiminin yarıda kalmasına neden olduğu görülmektedir.

Bu konuda katılımcılardan birinin (80, K) "*Bizim zamanımızda günahtır diyorlardı*" ifadesi ile 61 yaşındaki Zarife Hanımın "*Babam okula göndermedi, büyük kızların okula gitmesi*

ayıptır düşüncesi yüzünden" ifadeleri konuyu net biçimde ortaya koymaktadır. Yaşlı kadınlarla yapılan görüşmelerin çoğunda okula devam etmeme nedeni ile ilgili olarak benzer ifadeler kullanılmıştır. Kadınların birçoğunun kendi rızaları dışında ailelerinin isteği ile eğitim alamadıkları veya eğitimlerine ara verdikleri görülmektedir.

Erkeklerin okula gidememe veya terk etme konusunda daha çok geleneksel değerleri ve ekonomik sorunları öne sürdükleri görülmüştür. Bu noktada katılımcılardan birinin (74, E) "*Feodalizmin gereği olarak bıraktım*" ifadesi ile bir başka katılımcının (65, E) "*Eve bakacak kimse olmadığından devam edemedim*" ifadesi hem gelenek baskısının hem de ekonomik zorlukların eğitim hayatına ne ölçüde yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu aktarımlar da doğrudan eşitsiz yaşam koşullarının bireylerin hayatına etkilerini göstermektedir.

Yapılan araştırmada yaşlıların yarısından çoğunun (%58,5) hayatları boyunca bir işte çalışmadıkları bulunmuştur. Çalışma durumuna cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında çalışma yaşamına bir biçimde dâhil olma oranı erkeklerde %74,3 iken kadınlarda %8,7 olarak bulunmuştur.

Çalışma yaşamına katılmada çıkan bu fark hem yaş hem cinsiyet odağından değerlendirildiğinde yaşlıların birçoğunun köyde doğdukları ve yaşamlarının yetişkinlik dönemlerini daha çok kırsal bölgelerde geçirdikleri düşünüldüğünde pek çoğunun gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde tarım ve hayvancılık gibi işlerle yaşamlarını sürdürdükleri söylenebilir. Yapılan görüşmelerde kadın yaşlıların pek çoğunun kırsal yerleşim birimlerinde yaptıkları bu işleri bir iş gibi görmedikleri gözlenmiştir. Aynı şekilde ev içinde "ev hanımı" olarak yaptıkları işler de kendilerinde ev geçimine bir katkı gibi algılanmamaktadır. Burada bir işte çalışıp çalışmama ile ilgili olarak kadınların çoğunlukla kendilerinin karar vermediği kendilerine biçilen "ev kadını" rolünü benimsemek duru-

munda kaldıkları görülmektedir. Çalışma yaşamına katılmayan yaşlı oranı bu nedenle fazla çıkmıştır ancak yine de bu durum kadınların toplumsal cinsiyet algısı sonucunda aktif iş yaşamından erkeklere oranla daha geride kaldıkları gerçeğini değiştirmemektedir.

Çalışan ve emekli olan yaşlı oranı %39,7 bireysel olarak hiçbir gelire sahip olmayan yaşlı oranı %51,8 olmuştur. Yaşlılık maaşı alan yaşlı oranı % 7,1 olarak belirlenmiş yapılan görüşmelerde özellikle yaşlıların büyük çoğunluğunun 2022 sayılı yasa kapsamında alınan ve yaşlıların içinde "ihtiyarlık maaşı" olarak anılan maaş konusunda ciddi düzeyde bilgi sahibi oldukları gözlenmiştir. Kadınlar arasında emekliyim diyenlerin çoğunlukla eşlerinin ölümünden sonra kalan emekli maaşı aldıkları görülmüştür. Genel olarak bakıldığında ekonomik anlamda çok vahim bir tablo gibi görünmese de yapılan görüşmelerde yaşlıların hane gelirlerinin ve yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu gözlenmiştir. Çoğunlukla zorla yerinden edilmeye bağlı olarak il merkezine yerleşmek zorunda kalan yaşlıların yaşam standartlarının düşük olması beklenen bir sonuçtur. Bir yandan göç, bir yandan düşük sosyo-ekonomik durum, bir yandan da yaşlı olma gibi birden fazla baskı yaratan yapısal değişkenin bir arada olması yaşlıların yaşam standartlarını aşağılara çekmektedir.

Mesleğe cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin %39'u mesleğini olduğunu belirtirken, kadınların sadece %6,4'ü bir meslek sahibi olduğunu belirtmiştir. Buna göre meslek sahibi olmada cinsiyet faktörünün oldukça etkin rol oynadığı net bir şekilde görülmektedir. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında meslek sahibi olan yaşlı erkek yaşlı oranı %94,7 iken kadın yaşlı oranı %36,7 olarak bulunmuştur. Bu veriler de sonuçlar ile uyumludur.

Yaşlıların iş/meslek durumlarına bakıldığında özel bir eğitim gerektiren işte çalışmış olan yaşlıların oranının olduk-

ça düşük (%24,9) olduğu görülmektedir. Yaşlılar arasında mesleği olduğunu söyleyenlerin çoğunluğu (%58,6) meslekleri ni ağırlıkla esnaf, çiftçi ve işçi olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmelerde 65 yaşın üzerindeki bazı yaşlıların hala inşaatlarda çalıştıkları, hamallık yaptıkları, kanalizasyon kazı çalışmalarında çalıştıkları bilgisi alınmıştır.

Yaşları gereği ciddi anlamda sağlık sorunu olan onlarca yaşlının bu tip ağır işlerde çalışmaları kendilerince bir zorunluluk olarak tanımlanmış, pek çoğu sosyal yardım alamadıklarını ve emeklilik maaşlarının çok düşük olduğunu belirtmiştir. Burada da eşit koşullara sahip olamamanın nitelikli iş gücüne olan olumsuz etkileri gözler önüne serilmektedir. Yaşlıların birçoğunun normal emeklilik yaşını çoktan geçmiş olmalarına rağmen hala çalışmak zorunda olmaları sosyal adaletsizliğin en net kanıtıdır. Görüşme yapılan yaşlılardan birinin (67, E)

"*Artık yaş olmiş 67, inşaata gidiyem, yaşlisin, çalışamazsin deyip demir işi de vermiler, bulursak ancak bekçilik yapiyem, onın da peresi çok azdır*"

ifadesi hem içinde bulundukları maddi çıkmazı hem de yaşları gereği toplumda karşılaştıkları ayrımcı tavırları hem de sosyal yardımların tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşmadığını bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yapılan çalışmada yaşlıların yarıya yakını (%45,9) sağlık durumunu yöresel şive ile *-bir şekilde yaşıyoruz-* ifadesine karşılık olacak şekilde "*hama orte*" şeklinde nitelendirmiştir. Bu durum katılımcılardan birinin (74, K) "*Sağlık sorunlarım olsa da iyi kötü bir biçimde hayatımı sürdürüyorum*" ifadesi ile örtüşmektedir. Sağlık durumunu iyi olarak niteleyen %23,2'lik kısım da yapılan görüşmelerde kendilerini çoğunlukla "*şükürler olsun iyiyim*" şeklinde ifade etmiştir. Yani kendisini iyi olarak gören yaşlıların bazılarının da sağlık sorunları olduğu gözlenmiştir. Ancak yaşlının bunlara rağmen kendisini iyi olarak

nitelendirmesi de kendileri için ciddi bir güç unsuru olarak görülmüştür. Yaşlıların %31'lik kısmının sağlık durumunu kötü olarak nitelendirmesi de dikkate alınması gereken bir orandır. Yapılan görüşmelerde yaşlıların büyük bölümünün özellikle sağlık hizmetlerine erişim ile ilgili sürekli dert yanması da yaşlıların egzo sistemlerinde yer alan hastane ve sağlık hizmetlerine erişim ile büyük resmi ortaya koymaktadır.

Yapılan çalışmada yaşlıların yarıdan çoğu (%62,4) kronik bir hastalığının olduğunu belirtmiştir. Hastalıklara bakıldığında ilk sıralarda kalp damar rahatsızlıkları ile şeker rahatsızlıklarının olduğu görülmektedir. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında yaşlıların %61,6'sı sağlık sorunu olduğunu belirtmiş, en fazla görülen sorunların sırasıyla, yüksek tansiyon, kalp damar rahatsızlıkları, romatizma ve şeker olduğu bulunmuştur. Bu anlamda bulgular benzerlik taşımaktadır.

En çok görülen bu iki rahatsızlık grubunun da ağırlıklı olarak hareketsizlik ve yanlış beslenme temelli olduğu düşünüldüğünde kısmen engellenebilir olduğu söylenebilir. Örneğin bölgede özellikle oldukça yoğun olan hipertansiyon problemi aşırı tuz kullanımı ile yakından ilişkilidir. Bu noktada beslenme alışkanlıklarının doğrudan sosyo-ekonomik durum ve geleneksel değerlere bağlı olduğundan hareketle yaşlıların ağırlıklı olarak düşük sosyo-ekonomik olanaklara sahip olmaları ve hane halkı sayısının fazla olması sebebiyle beslenme konusunda genelde tek tip ve karbonhidrat ağırlıklı beslenmelerinin pek çok sağlık sorununa neden olduğu düşünülmektedir. Kadın yaşlıların birçoğu hareket edemediklerini ifade etmiş, biraz yürüyüş yapmaları önerildiğinde birçoğu yürüyüş yolunda yürürken utandığını dile getirmiştir. Aslında makro sistemler yaşlılar üzerinde çok yoğun bir baskı unsuru yaratmaktadır.

Bu tip rahatsızların ilerlemesi hem de yaşlıların felç gibi kalıcı rahatsızlar geçirmelerine neden olmakta böylece hem

kendi hareket kabiliyetleri ciddi oranda azalmakta, hem de kısmi veya sürekli bakıma duydukları ihtiyaç arttığı için özellikle bir alt kuşağa ciddi derecede bağımlı olmaktadırlar. Diğer yandan sağlık ve bakım harcamaları ciddi şekilde artmaktadır.

Yaşlıların yarıdan çoğunun (%54,6) sürekli kullanmaları gereken ilaçlarının olduğu bu ilaçların da yapılan görüşmelerde yapılan gözlemlerde ağırlıklı olarak kalp ve tansiyon ilaçları olduğu görülmüştür. Yaşlıların yarıya yakınının (%45) bu ilaçları alırken sorun yaşaması da dikkat çekicidir. Yapılan çalışmada yaşlıların %45'i sürekli kullanmaları gereken ilaçları alırken ağırlıklı olarak fark ödeme, doktora ilacı yazdırma ve eczaneye gitme konularında sorun yaşadıkları görülmüştür. Çalışma sırasında yapılan görüşmelerde yaşlıların fark ödeme ile ilgili bazen yüklü ödemeler çıktığını bunu ödemekte ciddi anlamda zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Diğer yandan doktorların Kürtçe bilmemesinin özellikle kadın yaşlılar için ciddi bir sorun olduğu çoğunlukla yanlarına çocuklarını ve torunlarını alarak gitmek zorunda kaldıkları bilgisi edinilmiştir. Eczaneye gitme konusunda da çoğunlukla yürüme sorunlarının ciddi engel yarattığını aktarmışlardır. Burada yaşanan zorluklara bakıldığında en temelde yaşanan sorunun maddi yetersizlik olduğu görülmektedir. Anayasa'da sosyal bir devlet olduğu yazılı olan Türkiye'de sağlığa eşit erişimin sağlanması yerine düşük sosyo-ekonomik durumda olan milyonlarca yaşlının ilaçlarını fark ödeyerek alması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu farkın özellikle ilaçların ithal olması ile artan fiyatına paralel olarak artış göstermesi en temel sağlık hizmetlerinden biri olan ilaca erişimi de engellemektedir. Bu durumun bir eşitsizlik yarattığı ve bunun insanlara yansımasının da oldukça mağdur edici olduğu ortadadır.

Yapılan çalışmada yaşlıların %40,1'i yardımcı bir araç gereç kullandığını belirtmiş, yardımcı araç gereçlerde ilk sıraları gözlük, baston ve işitme cihazı almıştır. Diğer tekerlekli san-

dalye ve koltuk değneği gibi ulaşım ve yürüme yardımcıları yer almaktadır. Yapılan çalışma sırasında yürüme güçlüğü yaşayan pek çok yaşlının koltuk değneği ya da tekerli sandalyesinin bulunmadığı, bu ihtiyaçlarını ya aile üyelerinden destek alarak ya da basit bir baston yardımı ile gidermeye çalıştıkları gözlenmiştir.

Diyarbakır genelinde yaşlılar ve engellilere özel bir yapılanma olmadığı görülmektedir. Yaşlı, hasta, engelli olmanın özellikle hizmetlere erişim ve genel ulaşımda yarattığı sorunlar günlük yaşamda net bir şekilde görülmektedir. Toplu taşıma araçlarının hemen hepsinde engelli dostu eklentiler olsa da hiçbir şoför bu noktada destekleyici bir tutum içinde değildir. Bu sorumluluk yine vicdan sorumluluğu ile halka bırakılmıştır. Bu durum çok net bir şekilde bir güç eşitsizliği yaratmakta çoğu yaşlı ve engelli belki de hem engelli hem de yaşlı pek çok birey bu sebeple ulaşım ve hizmetlere erişim imkânlarından mahrum bir yaşama mahkûm edilmektedir.

Yaşlıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir; Diyarbakır'da yaşayan 60 yaş üzeri yaşlıların yaş ortalaması 68,73'tür. Diyarbakır nüfusu hala genç olsa da yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Diyarbakır 1990'lı yıllardan bu yana çoğunlukla kendi ilçe ve köylerinden göç almıştır. Kentte yaşayan yaşlıların çoğunluğu Diyarbakır nüfusuna kayıtlıdır. Yaşlıların yarıdan çoğu köyde doğmuştur. Yaşlıların çoğunluğu 1990'lardan zorla yerlerinden edilerek Diyarbakır'a gelmiş haliyle en fazla yaşadıkları yerleşim birimi de il merkezi ve dolayısıyla Diyarbakır olmuştur. Yaşlıların tamamına yakınının etnik kökeni Kürt'tür ve ağırlıklı olarak Kürtçenin Kurmancî lehçesini konuşmaktadır. Konuşma dili olarak ağırlıklı Kürtçe kullanılmaktadır. Kadın yaşlıların Türkçe'yi iyi Yaşlıların yarıdan çoğu okuryazar değildir. Okuryazar olmayan yaşlıların yarıdan çoğu kadındır. Okulu terk eden yaşlıların çoğu yaşadıkları yerde okul olmaması ve ailelerin istememesi sonucu eğitim hayatlarına devam edememiştir.

Yaşlıların yarıdan çoğu hayatları boyunca bir işte çalışmamıştır. Kadın yaşlıların çoğunluğu ev hanımıdır. Kadın yaşlılar arasında iş hayatına katılım son derece düşüktür. Yaşlıların yarıdan çoğunun meslekleri esnaf, çiftçi ve işçidir. Yaşlıların yarıya yakını sağlık durumunu orta şeklinde tanımlamaktadır. Yaşlıların yarıdan çoğunun en az bir kronik sağlık sorunu vardır. Bu rahatsızlar çoğunlukla kalp damar rahatsızlıkları ile diyabettir. Yaşlıların yarıdan çoğunun sürekli kullanmaları gereken ilaçları vardır, bu yaşlıların yarıya yakını bu ilaçları alırken ağırlıklı olarak ilaç farkı ödemede sorun yaşamaktadır. Yaşlıların yarıya yakını yardımcı bir araç gerek kullanmaktadır. En fazla kullanılan yardımcı araç gereç gözlüktür.

YAŞLILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında yaşlılara ait aylık gelir, harcamalar, genel imkânlar, sosyal haklar, sosyal güvence, yaşanılan hane ile alınan sosyal yardımlara ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Çalışmanın yapıldığı dönemki TÜRKİŞ'in Ağustos 2016 verilerine göre; yoksulluk sınırı: 4435, açlık sınırı: 1362, bir kişinin geçim maliyeti: 1690, yetişkin bir erkeğin açlık sınırı: 383,71, yetişkin bir kadının açlık sınırı: 312,89 olarak hesaplanmıştır. Asgari ücret net: 1300,99 TL, mutlak yoksulluk sınırı Birleşmiş Milletlere göre günlük 1 dolar aylık 30 dolar olarak hesaplandığında 30 doların TL karşılığı 89,49 TL'dir (15.09.2016 kur 1$=2,892 TL), bu anlamda 4 kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk sınırı: 357,96 TL olmaktadır. [5]

Yapılan çalışmada yaşlıların minimum geliri 0, maksimum gelir 10.000 TL, ortalama gelir ise 1066,35 TL olmuştur.

[5] TÜRKİŞ'in Mart 2020 verilerine göre; dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı: 7.639,22 TL, açlık sınırı: 2.345,24 TL, bir kişinin yaşama maliyeti aylık 2.847,14 TL olarak hesaplanmıştır. 2020 yılında asgari ücret net: 2.324,70 TL, mutlak yoksulluk sınırı Birleşmiş Milletlere göre günlük 1 dolar aylık 30 dolar olarak hesaplandığında 30 doların TL karşılığı yaklaşık 200 TL'dir (15.05.2020 kur 1$=6,910 TL), bu anlamda 4 kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk sınırı: 800 TL olmaktadır.

3000 lira ve üzeri gelire sahip olan 16 yaşlı kapsam dışı bırakıldığında ortalama gelir 895 TL olmaktadır. Ortalama gelirlerinin her ikisi de TÜRKİŞ'in ilgili dönemde hesaplamış olduğu açlık sınırının (1362 TL) altındadır.

Yine tabloya bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%75,5) açlık sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Yani Diyarbakır'da her dört yaşlıdan sadece biri açlık sınırının üzerinde bir gelire sahiptir. Bu değerlere bakıldığında yaşlının çeşitli düzeydeki ihtiyaçlarını beklenen şekilde karşılaması mümkün görünmemektedir. Yaşlıların bu gelirle ancak asgari düzeyde beslenmeleri ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaları mümkün görünmektedir. Yine TÜİK tarafından 2016 yılında yayınlanan istatistiklerde 2015 yılı itibariyle yaşlı nüfusun %18,3'ünün, cinsiyet bazında bakıldığında erkeklerin %17,8'i, kadınların %18,6'sının yoksul olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfus arasındaki yoksulluk oranı her yıl kademeli olarak artış göstermektedir.

Burada çok net bir şekilde etnik köken sebebi ile yaşanan sıkıntıların kişilerin yerlerinden edilmesine neden olduğu, sonrasında hem eşit koşullarda yaşama sahip olmama hem de yaş ve cinsiyet sebebiyle yaşlıların %75,5'inin açlık sınırının altında yaşaması insan onuruna yakışan bir durum değildir. Tüm bu olumsuzluklar yaşlıların gündelik yaşamlarını insan onuru ile bağdaşmayan yaşam koşullarının altında asgari düzeyde yaşamalarına neden olmaktadır.

Yapılan görüşmelerde gelirin en temel ihtiyaçları dahi karşılaması çok mümkün değilken diğer ihtiyaçların karşılanmasının söz konusu dahi olamadığı katılımcılardan birinin (79,K) "*ekmek bulamıyoruz yemeye şehre nasıl gideceğiz, eskiden böyle değildi, köyde her şey daha hoştu, burada düğünlere bile gitmiyoruz yol parası yüzünden…*" ifadesi ile daha net anlaşılmaktadır.

Yapılan çalışmada yaşlıların yarıdan çoğu (%58,3) sahip oldukları gelirin evin geçimini sağlamaya yetmediğini belirt-

miştir. Bu rakama sabit geliri olmayan %10,8'lik grup da dâhil edildiğinde tablonun yaşlılar açısından iç açıcı olmadığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde maddi durumla ilgili sorulara yaşlıların daha çok din temelli şekillenen duyguları ön plana alarak hayata şükreden ve aza kanaat eden bir bakış açısı ile yanıt verdikleri gözlenmiş ve bu durum maddi koşulların yaşlı tarafından daha iyimser bir şekilde aktarılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda yaşlıların çoğunda bir çeşit öğrenilmiş çaresizlik algısı oluştuğu söylenebilir. Değinildiği üzere en temel ihtiyaçlarını dahi asgari düzeyde karşılamakta zorlanan yaşlıların diğer ihtiyaçlarını istenilen ölçüde karşılamaları ve yaşam kalitelerini artırmaları bu rakamlar ile mümkün değildir.

Yapılan çalışmada yaşlıların günlük gıda harcaması en az 0, en fazla 200 TL olarak belirlenmiş, ortalama günlük gıda harcaması 20,80 TL olarak bulunmuştur. Haftalık gıda harcaması ise en az 0, en fazla 1500 olarak belirlenmiş, ortalaması 125,18 TL olarak bulunmuştur.

Aylık geliri 3000 lira ve üzeri gelire sahip olan yaşlı grup toplam yaşlı grubun içinden çıkarıldığında ortalama gelirin 895 TL olduğu düşünüldüğünde gıdaya aylık ortalama 401,88 TL ayrılması neredeyse kazancın yarıya yakınının gıdaya ayrıldığı sonucunu çıkarmaktadır. Diğer harcama kalemlerine bakıldığında gıda harcamalarını doğalgaz, elektrik, kira ve odun/kömür harcamaları izlemektedir. Sosyal faaliyetlere ayrılan bir kaynak olmadığı için böyle bir harcama kalemi oluşmamıştır. Yaşlıların genelde evde kaldıkları ve gelirlerinin büyük bölümünü beslenme, ısınma, barınma, gibi hane içi temel ihtiyaçlara harcadıkları görülmektedir.

Veriler diğer bir yandan gelir uçurumunu da gözler önüne sermektedir. Aylık ortalama gıda harcaması 401,88 lira olarak hesaplanmışken yaşlıların %16,8'inin 4 kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk sınırı olan 357,96 TL'nin altında yaşaması

durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır[6]. Burada sosyal adalet ile ilgili çok net bir eşitsizlik olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmada yaşlıların %41,3'ü ekonomik durumunu kötü olarak tanımlamış, bir şekilde geçindiğini belirterek ekonomik durumunu orta şeklinde tanımlayan yaşlı oranı toplam yaşlıların neredeyse yarısı (%47,2) olmuştur. Yaşlıların çok az bir kısmı ekonomik olarak iyi durumda olduğunu belirtmiştir. Yaşlıların yarıdan çoğunun (%58,3) sahip oldukları gelirin evin geçimini sağlamaya yetmediği bilgisi beraber değerlendirildiğinde yaşlıların ciddi bir geçim zorluğu içinde oldukları ve bunu yaşamlarında da net bir şekilde hissettikleri söylenebilir.

Bu verilere bakarak %75,5'inin açlık sınırının altında yaşadığı görülen yaşlıların ekonomik durum algılarını orta olarak nitelemeleri hem bu soruyu manevi duyguları ön plana alarak yanıtlamaları hem de öğrenilmiş çaresizlik durumu ile doğrudan ilgilidir. Genelde maddi durum, sağlık gibi konularda soru sorulduğunda bölge insanının çoğu cevap olarak Türkçe "*bir şekilde yaşıyoruz şükürler olsun*" ifadesine karşılık gelen Kürtçe "*hama orte, orte*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda ekonomik durum algısı orta olarak görülen yaşlıların gerçekte iyi ile kötü arasında yer aldığını söylemek güçtür. Tabi burada öğrenilmiş çaresizliğin de etkileri vardır. Yaşlılar var olan durumu değiştirmek için bir güce sahip olmadıklarının bilinci ile durumu mecburen kabullenmektedir. Yani tam anlamıyla ne geçmişte ne de şimdi hayatları ile net kararlar alamayan, yerleşim alanlarından zorla çıkartılan yaşlılar kıt kaynaklar ile yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Çalışmanın yapıldığı yıl olan 2016'da 2015 yılı TÜİK istatistiklerine göre Türkiye'deki yaşlı nüfusun %18,3'ünün yoksul olduğu düşünüldüğünde Diyarbakır'da açlık sınırının altında yaşayan yaşlı oranının %75,5 olması oldukça vahim bir durumdur. Hal böyle iken yaşlıların sosyal yardım aldıkları yerel kay-

[6] Değerler çalışmanın yapıldığı yıl olan 2016 yılına aittir.

nakların da son bir yıllık süreçte çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile kapatılması ve yerine ikame yapıların kurulmaması bu anlamda yaşlıların mağduriyetini derinleştirmektedir. Bu durum yaşlıların kendi ifadeleri ile çok net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ekonomik olarak ortaya çıkan bu verilere Neef'in ihtiyaç hiyerarşisi üzerinden bakıldığında en temel ihtiyaç olan "yaşamı sürdürebilme" ihtiyacı ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Yaşlıların yarıdan çoğunun gelirinin geçimlerine yetmediğini ifade etmeleri bizi yaşlıların en temel ihtiyaçlarını dahi karşılamada çok ciddi zorluk yaşadıkları sonucuna götürmektedir. En temel ihtiyacı gidermede yaşanan bu zorluk beraberinde diğer pek çok ihtiyaca erişimi de ciddi anlamda engellemektedir.

Yapılan çalışmada yaşlıların çoğunun (%77,3) ev sahibi olduğu, yarıya yakınının (%46,6) emekli maaşının olduğu, %18,3'ünün de yaşlılık maaşı olduğu, taşınmaz mal sahibi yaşlıların sayıca az olduğu görülmektedir. Yaşlıların tamamına yakını sahip oldukları maaş ve diğer taşınmazların yokluğunda maddi zorluk yaşayacaklarını belirtmişlerdir.

Diyarbakır'daki yaşlıların birçoğu zorla yerinden edilen bireyler oldukları için yaşadıkları hanenin kaybı pek çoğunda ciddi travmatik etkiler yaratmıştır. İl merkezinde tüm ailenin gerektiğinde maddi gücünü birleştirerek ilk önce bir ev almaya çalışmaları geçmişteki olumsuz deneyimlerle bağlantılıdır. Bireyin ekosistemi içinde yer alan makro sistemin doğrudan bireyin tüm sistemlerini zincirleme bir biçimde olumsuz etkilemesi bireyin her düzeyde sorun yaşamasına neden olmuştur. Yapılan görüşmelerde yaşanan bu göç sürecinin yarattığı sarsıcı etkinin aradan geçen onlarca yıla rağmen hala canlılığını koruduğu gözlenmiştir.

Bu kapsamda yapılan görüşmeler sırasında yaşlıların ikamet ettikleri evlerin genellikle eski olduğu, içerideki mo-

bilyaların ve diğer eşyaların yıpranmış olduğu gözlenmiştir. Görüşme sürecinde ara ara yemek vaktine denk gelindiği için yaşlıların birçoğunun hali hazırda aileleri ile yaşamakta olduğu ve oldukça kıt olanaklarla beslendikleri gözlenmiştir.

Yapılan çalışmada sosyal haklarını bilen yaşlıların oranı %29,8'dir. Oldukça düşük sayılacak bu oran içinde bütün sosyal haklarını bilen yaşlı oranı %39,2'dir. Yapılan görüşmelerde yaşlılara sosyal hakları ile soru yöneltildiğinde bir insan olarak bildikleri haklar yöneltilmiş ancak soru ısrarla yaşlı hakları gibi algılanmıştır. Alınan cevaplara bakıldığında "tüm haklarımı biliyorum, 60 yaş üzeri haklarımı biliyorum" gibi genel cevaplar alınmıştır. Bunun yanında sosyal haklarını bilen yaşlılar arasında yaşama, eğitim, ücretsiz ulaşım, kamusal hizmetlerden yararlanmada öncelik gibi sosyal haklarını bilen yaşlı oranı %40'tır.

Burada yaşlıların eğitim düzeyinin düşük olması her ne kadar yaşadıkları süreçlerin onları Türkiye'de yaşayan çoğu yaşlıya oranla çok daha politize etmiş olmasına karşın haklarını bilme ve ifade etme noktasında zorlandıkları görülmüştür.

Burada da yine geçmiş yaşam öyküleri, baskı altında yaşama, zorla yerinden edilme, hayatları ile karar alamama gibi olaylar yaşlıda bir hak kavramının oluşmasını engellemiştir. Ayrıca haklarla ilgili bir bilgilendirme çalışmasının yapılmaması veya yapılan çalışmaların tek dilli olması yine haklarla ilgili bilgi sahibi olunmasını engellemektedir. Doğrudan pek çok vatandaşlık hakkını kullanamayan yaşlıların hakları ile bilgi sahibi olması ve bunları dile getirmesi çok mümkün değildir.

Yapılan çalışmada yaşlıların büyük bir bölümünün (%70,8) SGK kapsamında (SSK, Emekli Sandığı, BAĞ-KUR) olduğu görülmektedir. Her dört yaşlıdan birinin (%26,7) yeşil kartlı olması genel olarak bakıldığında sosyal güvence sahibi yaşlı oranını artırsa da sadece sağlık güvencesi sağlayan bu

durumu, düzenli gelir imkânı yaratmadığı için tam bir sosyal güvence olarak tanımlamak mümkün değildir. Diğer yandan yaşlıların çoğunun sosyal güvencesi olsa da emekli aylıklarının oldukça düşük olduğu verilerden de anlaşılmaktadır. Yaşlı aylığı alan yaşlıların da yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu yapılan görüşmelerde doğrudan gözlenmiş ayrıca yaşlıların birçoğu görüşme sırasında yardım talebinde bulunmuştur. Sadece bu durum bile yaşanılan ekonomik güçlüklerin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Yaşlıların yarıdan çoğunun (%65,3) sosyal güvencesi kendisine bağlıdır. Kadın yaşlıların çoğunluğu çalışmadığı için sosyal güvenceleri eşlerine bağlıdır. Diğer yandan Her dört yaşlıdan birinin Yeşil Kart sahibi olduğu düşünüldüğünde kişiye ait sosyal güvence oranının tam bir sosyal güvence olmadığı ve verilere yansıdığı kadar yüksek olmadığı söylenebilir. Yapılan çalışmada yaşlıların eşlerinin %93,5'inin sosyal güvencesinin olduğu görülmüştür.

Verilere bakıldığında yaşlıların yaşadığı evlerin çoğunluğunun (%71,4) kendilerine veya eşlerine ait olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde evlerin çoğunluğunun erkeklerin üzerine tapulu olduğu görülmüş nedeni sorulduğunda mirasın erkek üzerinden paylaşılması gerektiğini görüşü sıklıkla tekrarlanmıştır. Bu noktada cinsiyetçi bakış açısının ne kadar katı olduğu bir kez daha görülmektedir.

Bu verilere bakıldığında da yine zorla yerinden edilmeye bağlı gelinen kentte insanların kaybettikleri en önemli varlıkları olan evlerinin yerine yeni ev ikame etme düşüncesi ile ev aldıkları görülmektedir. Evlerin çoğunun erkeğin üzerine tapulu olması da yukarıda açıklandığı gibi oldukça geleneksel ataerkil bir bakış açısının sonucudur. Hali hazırda yaşanan onca eşitsizliğe bir de geleneksel değerlerle ortaya çıkan eşitsizliklerin eklenmesi kadınları biraz daha baskılayarak daha fazla mağdur etmektedir.

Ev alma süreçleri ile ilgili aktarılanlar üzerinden Diyarbakır'da zorunlu göç süreci sonrası ailelerin köydeki tarlaları ve hayvanlarını sattıkları sonrasında da devletten alınan tazminatı değerlendirerek ev alma yoluna gittikleri, ev alma sürecinde özellikle çocukların anne ve babalarına ciddi maddi destek sağladığı, çoğunun kredi çekerek ev alınmasına destek sağladığı bilgisi edinilmiştir. Burada yine yaşlılara en önemli desteği yine mikro düzeyde en yakınlarında bulunan çocuklarından geldiği görülmektedir.

Yaşlıların ev sahibi olmaları Neef'in en tepede yer alan yaşamı sürdürebilme ihtiyacı içinde yer alan barınma ihtiyacının karşılanması anlamında olumlu bir gelişmedir. Diyarbakır'da her bütçeye uygun ev olması ev alım sürecini diğer metropol illere göre daha kolay bir hale getirmektedir. Bu anlamda ev sahibi olmak onca olumsuzluğa rağmen Diyarbakır'da yaşlı olmanın belki de bir avantajı olarak değerlendirilebilir.

Yaşlıların yarıdan fazlasının (%65,1) apartman dairesinde, her dört yaşlıdan birinin de (%25,9) müstakil evlerde yaşadığı bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde tapusu alınan gecekonduların yaşlılarca müstakil ev olarak tanımlandığı görülmüştür. Zorunlu göçle gelen yaşlıların %42,4'ünün kente zorunlu göçle gelmeyen yaşlıların ise %28'inin müstakil evde veya gecekonduda yaşadığı görülmektedir. Zorunlu göçle gelmeyen yaşlıların apartmanda yaşama oranı (%72) daha yüksektir. Zorunlu göçle gelme ile yaşanılan hane türü arasında güçlü bir bağ olduğu ortadadır.

Çalışma sırasında zorla yerinden edilen insanların öncelikle maddi güçleri ile orantılı olarak gecekondu semtlerini tercih ettikleri, kiminin buralara evler yaptıkları bilgisi edinilmiştir. Bu ilçeler ağırlıklı olarak Sur, Bağlar ve Yenişehir ilçeleridir. Köydeki yaşamı bir miktar taklit eden bir yaşam alanı inşa etme amacıyla başlayan süreç tarım ve hayvancılık ile geçimini sürdüren binlerce insanı mağdur etmiş, ekonomik

anlamda çok ciddi zorluklar yaşamalarına neden olmuştur. Burada Diyarbakır'a zorunlu olarak gelen bireylerin birçoğunun kendilerini kaderlerine terk edilmiş olarak gördükleri ve yıllar süren zorlu şartlarla mücadele etmek zorunda kaldıkları gözlenmiştir. Yaşlılar orta yaşlarda geldikleri bu kentte en zorlu şartlarda yaşlanmaya başlamıştır.

Yapılan görüşmelerde özellikle Sur ve Bağlar ilçelerinde bulunan apartman daireleri ile diğer evlerin genel olanaklarının düşük olduğu gecekondu şeklinde yapılan evlerin basık, havasız ve genelde rutubet kokan yapıda oldukları, apartmanların da Fotoğraf 4'te de görüldüğü gibi gecekondu mimarisine benzer tarzda genelde birbirine fazlaca yakın yapıldığı ve bu nedenle evlerin çoğunun karanlık ve rutubetli olduğu gözlenmiştir. Yaşlıların birçoğu da bu konu ile ilgili olumsuz görüşlerini dile getirmiştir. Katılımcılardan birinin (75, K) konu ile ilgili söylediği "*köyden geldik buraya burasi de ayni cezaevi gibidir, karanlik, rutubetli… biz de burada çürüyüp ölecağız*" ifadesi çoğu yaşlının yaşam alanına ilişkin görüşü yansıtmaktadır. Özellikle apartman içlerinde aşağı katlara inildikçe artan rutubet kokusu zaman zaman nefes almayı bile zorlaştırmıştır.

Fotoğraf 4: Bağlar Fatih Mahallesi

(Google Earth, 26.03.2017 tarihli görüntü)

Yapılan çalışmada yaşlıların yarıdan çoğunun (%68,7) zemin ile 5. kat arasındaki evlerde ikamet ettikleri, kalan %31,3'lük kısmın da 6. kat ve üzeri katlarda yaşadığı görülmektedir. Apartmanda oturan yaşlıların oturdukları kat ortalaması 4,2 olarak bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında sağlık durumu elverişli olmayan yaşlılar için sıkıntı yaşatacak bir durum olduğu söylenebilir. Bu durum da yine ekonomik durum ile bağlantılıdır. Olanakları geniş daha modern bir evde oturmanın bedeli zaman zaman 450-500 bin seviyelerine çıkarken yaşlıların ikamet ettiği apartmanların çoğu 70-80 bin civarında veya daha altında değere sahip oldukça eski yapılardır. Ekonomik eşitsizlik beraberinde imkânlara erişimde eşitsizliği de getirmektedir.

Yaşlıların yarıdan çoğunun (%68,7) asansörlü apartmanlarda oturdukları bulunmuştur. Yaşlıların oturdukları kat ortalamasının 4,2 olduğu düşünüldüğünde asansörün olmazsa olmaz bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Pek çoğunun yürüme zorluğu yaşaması da bu yargıyı destekler niteliktedir. Yapılan görüşmelerde bazı binalarda asansör olmasına rağmen Mühendisler Odası tarafından yapılan kontroller sonucu asansöre yapıştırılan ve kullanılması tehlikeli anlamına gelen kırmızı etiketin yapıştırılmış olduğu görülmüştür. Pek çoğu da ya tehlikeli ya da çalışmadığı için kullanılamamaktadır. Bu konuda görüşü alınan pek çok bina yöneticisi aidatları toplayamadıkları için bina içindeki aydınlatmanın parasını dahi zor ödediklerini belirterek sıranın asansöre gelemediğini ifade etmiştir. Sonuç olarak asansörün çalışması da doğrudan apartmanda oturanların gelir ve aidat ödeme durumları ile yakından ilişkilidir. Asansörlerin düzgün bir şekilde çalışmaması da hareket kabiliyeti kısıtlı olan yaşlıları doğrudan mağdur edebilmektedir.

Yapılan çalışmada yaşlıların çoğunun (%78,5) merdivenleri kullanabildiği, her beş yaşlıdan birinin (%21,5) ise merdivenleri kullanmada zorluk yaşadığı görülmektedir. Bu du-

rum yapılan görüşmeler sırasında bizleri evlerine davet eden yaşlılarla yukarı katlara merdivenlere çıkarken doğrudan gözlenmiştir. Yaşlıların merdivenleri kullanamama nedenleri arasında ilk sırada (%77,5) yürüme zorlukları yer alırken bunu nefes darlığı (%14,5) kalp sorunları ve diğer sağlık sorunları (%8) izlemektedir. Apartmanların bir kısmında asansör olmaması, var olan asansörlerin bir kısmının kullanımın tehlikeli olması, mühürlenmiş olması veya çalışmıyor olması nedeniyle yaşlıların ciddi zorluk yaşadıkları söylenebilir. Özellikle kurallara uygun yapılmayan apartmanlardaki dik merdivenler pek çok yaşlının dışarı çıkmasını dahi engellemektedir. Sürekli yardım almaktan çekinen pek çok yaşlı evden çıkmak istememekte, sürekli hareketsiz kaldığı için de daha çok bağımlı hale gelmektedir. Burada bireyin mikro düzeyde ilişki kurduğu aile üyelerinin sorumluluğu daha da artmaktadır. Kimi zaman yaşlının tüm ihtiyaçlarının giderilmesi özellikle aynı hanede yaşayan kadınları mağdur da edebilmektedir.

Yapılan çalışmada yaşlıların ortalama 4 odalı, ortalama 122 m^2'lik evlerde oturdukları, pek çoğunun içeride bağımsız banyo (%91,5) ve tuvalet (%90,8) olanağının olduğu, ağırlıklı olarak (%49,5) odun ve kömür kullanılan soba ve doğalgazlı kombi (%40,4) ile ısındıkları, evlerin tamamına yakınında su (%98,9), elektrik (%99,3) ve kanalizasyon bağlantısı (%97,5) olduğu, çoğunluğun (%98,6) evdeki musluk suyunu içebildiği bulunmuştur.

Yaşlıların çoğunluğunun (%80,4) eşi ve kendisine ait odalarının olduğu, eşi olmayan yaşlıların da çoğunlukla (%71,3) bir odaya sahip oldukları görülmektedir. Evlerin çoğunda (%77,8) ısı yalıtımının olmadığı, evlerin yarıdan çoğunun (%57,3) iyi ısındığı bilgisi edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde özellikle sabah saatlerinde çoğunlukla kombi ve soba yakılmadığı için evlerin soğuk olduğu, çoğu yaşlının oldukça kalın giyindiği veya üzerlerine battaniye örttükleri gözlenmiştir. Bu anlamda evlerinin iyi ısınmadığını belirten %42,7'lik grup

ile evlerini yaşanabilir görmeyen %31,7'lik yaşlı grubu dikkat çekmektedir.

Yapılan görüşmeler sırasında Sur, Bağlar ve Yenişehir'deki bazı apartman dairelerinin zemin ve kotta yer alan daireleri ile gecekondulardaki yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu, Kayapınar'da ikamet eden yaşlı nüfusun ise nispeten daha iyi şartlarda yaşadığı gözlenmiştir. Pek çok evde aşırı soğuk nedeniyle özellikle kış aylarında görüşme yapmak oldukça zor olmuştur. Soba ile ısınılan ev oranının %49,5 olması kış aylarında çekilen sıkıntıyı özetlemektedir. Sadece bir odanın maddi imkânlar sebebi ile sadece geceleri yakılan bir soba yardımı ile ısıtılması yaşlıların birçoğunun kış aylarında oldukça zorlanmalarına neden olmaktadır. Pek çok nedenle ayrımcılığa maruz kalan ve devletin sosyal yönünün yansımadığı pek çok hanede yaşlıların büyük zorluklarla bir yaşam mücadelesi verdikleri gözlenmiştir. Pek çok yaşlının en yakın sosyal yardım kuruluşuna başvuracak gücü dahi bulunmamaktadır. İncinebilir grupta olanlar için hizmetin doğrudan muhtaç kişiye ulaştırılması ilkesi bu noktada oldukça yetersiz kalmaktadır.

Yaşlılığın başlı başına bir mağduriyete neden olduğu kentte diğer yandan ek olarak bir de yalnız yaşayan bazı yaşlıların sobalarını dahi yakamadıkları, faturaları çok kabarık geldiği için sadece yemek yeme, banyo sonrası ve uyumaya yakın sürelerde kısa bir zaman aralığında elektrikli soba ile ısındıkları gözlenmiştir. Katılımcılardan biri (79, E) ile yapılan görüşmede evin genel şartları ve soğukluğu ile ilgili yöresel şive sarf edilen şu ifade çoğu durumu özetlemektedir;

"*Ev ev degıl ki, öyle üzeri kapatilmiş iki odali bir yapidir, soba yakamiyem gücüm yetmi, ev buzdolabı gibidir ısınmi, afedersin bir abdest almaya gidisen donisen, iki lokma bir şey yiyip yorganın altına giriyem sabah olup ezan okunana kadar çıkmiyem yalnız zordur, yaşli olmişem, baken de yok, cocukler var Avrupede, gelmiler burasi de bana mezardır…*"

Burada da geçtiği gibi özellikle Sur ve Yenişehir ilçelerinde yapılan görüşmelerde bazı evlerin oturulabilir durumda olmadığı gözlenmiş, bazı yaşlılarla yapılan görüşmede yaşlıların yardım istekleri geri çevrilmemiş ilgili birimlere kimlik ve iletişim bilgileri iletilmiştir. Hizmetlerin yeterli olmadığı, mahalle bazlı tespit çalışmalarının neredeyse hiç yapılmadığı pek çok yaşlının bu mağduriyeti yaşamaya devam ettiği gözlenmiştir.

Yapılan çalışmada yaşlıların yaşadığı evlerde çoğunlukla buzdolabı (%98,9), televizyon (%95,6), Çamaşır makinesi (%92), ocak (%89,2), elektrik süpürgesi (%85,6), koltuk takımı (%70,2) gibi eşyaların bulunduğu. Bulaşık makinesi gibi eşyaların ekonomik durumla doğrudan ilgili olarak evlerde diğer eşyalara göre daha az (%55,5) bulunduğu görülmüştür. Eşyaların yenilik durumuna bakıldığında yaşlıların yarıdan fazlası (%57,5) eşyalarının eski olduğunu, büyük çoğunluğu da (%95,3) ihtiyacı karşıladığını dile getirmiştir.

Yapılan görüşmelerde de eşyaların genellikle eski olduğu, özellikle çamaşır ve bulaşık makinelerinin yaşlılar tarafından çoğunlukla yardımsız kullanılamadığı bilgisi edinilmiştir. Yalnız yaşayan yaşlıların bazıları çamaşır makinesinin haftada bir gün çocukları veya akrabaları tarafından çalıştırıldığını, bulaşık makinesini de yalnız olduğu için kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Genel olarak bakıldığında evlerin çoğunda asgari düzeyde gerekli ev araç gereçlerinin bulunması ve bunların eski olmasına rağmen yaşlılarca ihtiyacı karşılıyor şeklinde tanımlanması yaşlılar adına önemlidir. Makineleri bozuk olan yaşlıların bir kısmı görüşme sırasında bu sorunun akabinde yardım talep ettikleri için yine kimlik ve adres bilgileri not edilerek ilgili birimlere iletilmiştir. Burada da yine Türkiye'de sosyal yardım ağının özellikle muhtaç kişilerin tespitinde etkin çalışamadığı Diyarbakır özelinde yapılan bu çalışmada net bir şekilde gözlenmiştir.

Yaşlıların sadece %10,6'lık bir grubun araç sahibi olduğu bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde araba sahibi olan yaşlıların çoğunun ya ehliyeti olmadığı ya da yaşlılığa bağlı sağlık sorunları nedeniyle araba kullanmadığı bilgisi edinilmiştir. Ekonomik durumla birlikte değerlendirildiğinde araba sahibi olma oranının bu denli düşük olması normal olarak görülebilir.

Yaşlıların Sosyo-Ekonomik İhtiyaçları

Bu alt başlık altında yaşlıların sosyal yardım alma durumları ile aldıkları sosyal yardımların türü ve yeterlilik düzeyine ilişkin verilere yer verilecektir.

Yapılan çalışmada yaşlıların %17,4'ünün sosyal yardım aldığı bulunmuştur. Yaşlıların büyük çoğunluğu (%75,5) açlık sınırının altında yaşamaktadır. Bu bağlamda büyük çoğunluğu açlık sınırının altında yaşayan yaşlıların çok küçük bir bölümünün sosyal yardım alabilmesi düşündürücüdür. Burada yine incinebilir olan yoksul ve yaşlı grubun özel olarak desteklenmesi beklenirken, bu ayrıca sosyal devletin bir gereği iken sosyal yardımların bu denli etkisiz olması mağduriyeti daha da artırmaktadır. Yaşlıların içinde bulundukları fiziksel durum itibariyle aktif bir çalışma hayatı sürdürmeleri beklenemez. Birçok yaşlı artık mikro çevresine bağımlı bir yaşam sürmektedir. Bu durumda devletin yoksul yaşlıları özel olarak koruması gereklidir. Yapılan görüşmelerde özellikle düşük gelirli sosyal güvenceye sahip yaşlıların hane nüfusu ile orantılı gelire sahip olmadıkları ve bu nedenle pek çok sosyal yardım kuruluşundan geri çevrildikleri bilgisi edinilmiştir. Yine sosyal yardım alamayan yaşlıların büyük bir bölümü sosyal yardım kuruluşlarına yaptıkları sosyal yardım başvurularında genellikle adam kayırmacılığın yapıldığı yönünde iddialarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Türkiye genelinde yaşlı bağımlılık oranının 2019 yılı itibariyle %13,4 olması, yoksul-

luk oranının da %15,5 olması, 2022 sayılı yasa kapsamında ödeme alan 65 yaş üzeri yaşlı oranının da %9,9 olduğu göz önüne alındığında Türkiye'de muhtaç durumda bulunan yaşlılara yönelik sosyal politikaların etkin çalışmadığı söylenebilir. Bu üç orana bakıldığında dahi yoksul ve bağımlı nüfus ile yardım alan yaşlı nüfus arasındaki farklılık ortadadır. Bu durum Diyarbakır'da ülke geneline oranla çok daha derinleşmiş durumdadır. İldeki muhtaç yaşlı oranı açlık sınırının altında yaşayan yaşlı oranının %75,5 olduğu düşünüldüğünde oldukça yüksektir. Ancak pek çok konuda olduğu gibi kendilerini unutulmuş hisseden Diyarbakırlı yaşlıların birçoğunun sorunlarını ifade edecekleri yerleri dahi tam olarak bilmedikleri, bir kısmının da dil bilmeme nedeni ile iletişim kurmakta zorlandığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yaşlıların yaşam mücadeleleri hala güçlü aile bağlarının varlığı ile sürmektedir. Bu anlamda geleneksel yapının etkisi, sosyal devletin eksikliği sonucu oluşan olumsuz durumu ancak açlık sınırında tutmaya yaramaktadır denilebilir.

Yaşlıların sosyal yardım aldığı yerlere bakıldığında yaşlıların en fazla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (%19,7) ile Sarmaşık Derneği'nden (%9,2) ayni yardımlar aldıkları görülmüştür. Yaşlıların %14,9'unun da yaşlılık maaşı olarak tanımladıkları 2022 sayılı yasa ile aldıkları 65 yaş üzeri yaşlılık aylığını aldıkları görülmüştür. Bu maaş da 01.01.2017-30.06.2017 döneminde geçerli olmak üzere 3 aylık 705,62 TL (1 aylık 235,21 TL)[7] olarak hesaplanmıştır. Bakıldığında oldukça yetersiz bir ödeme olarak değerlendirilen bu para bile çoğu yaşlı için asgari ihtiyaçları karşılamada bir araç olarak görülmektedir.

[7] Yaşlılık aylığı 2020 yılı için aylık 672 TL olarak ödenmeye başlamıştır. 4 kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk standardı Birleşmiş Milletlerin günlük 1 dolardan yaptığı hesap üzerinden yapıldığında 800 TL, TURKİŞ'in bekar bir çalışanın yaşama maliyetini aylık 2.847,14TL olarak hesaplandığı düşünüldüğünde 672 TL'lik tutarın hala ciddi şekilde düşük olduğu ortadadır. Çalışmanın yapıldığı tarihlerde dolar kuru 1$/TL 3 TL bile değilken, 2020 Mayıs ayında 7 liraya yaklaşmış durumdadır.

Diğer yandan yerel bir sivil toplum kuruluşu olan Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği de olağanüstü hal döneminde çıkarılan 22.11.2016 tarih 677 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmıştır. Derneğin 2008 yılından bu yana faaliyet gösteren ve muhtaç ailelerin kendilerine verilen kartlarla alışveriş yapabildikleri gıda bankaları da bu kanun hükmünde kararnameler ile kapatılmıştır. Çalışmada her ne kadar sayıca düşük çıkmış olsa sosyal yardım odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları oldukça yüksek sayıda bireye ulaşmaktadır. Burada veriler yaşlılarla ilgili olduğu için yaşlı olup doğrudan başvuran birey sayısı düşük görünmektedir.

Hali hazırda verilere bakıldığında verilen sosyal yardımları ve yaşlılık maaşını yetersiz bulan yaşlıların ortalaması %83,5 iken yaşlıların ekolojik sistemlerinin egzo sistemi çerisinde yer alan sosyal yardım odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ve kısıtlı olan sosyal yardım ağlarının yerine ikame bir yapı kurulmadan ortadan kaldırılması mağduriyet yaratabilmektedir.

Yaşlıların sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir; Her dört yaşlıdan üçü açlık sınırının altında yaşamaktadır. Yaşlıların ortalama aylık geliri 895 liradır. Yaşlıların yarıdan çoğu sahip olduğu gelirle geçinememektedir. Yaşlılar gelirlerini en fazla gıda harcamaları için kullanmaktadır. Yaşlıların tamamına yakının ekonomik durum algısı orta ve alt sınırdadır. Yaşlıların büyük bölümü yaşanılan hane ve emekli maaşlarını vazgeçilmez olarak görmektedir. Yaşlıların çoğunluğu sosyal haklarını bilmemektedir. Yaşlıların büyük bir bölümünün sosyal güvencesi kendilerine ait SSK ve Yeşil Karttır. Yaşlıların çoğunluğunun yaşadığı evler kendilerine veya eşlerine aittir. Yaşlıların yarıdan çoğu apartman dairelerinde ve çoğunlukla 1 ila 5. katlarda ikamet etmektedir. Apartmanların yarıdan çoğunda asansör bulunmaktadır. Yaşlıların çoğun-

luğu apartmanlardaki merdivenleri zorlanmakla birlikte kullanabilmektedir. Yaşlılar ortalama 122,23 m^2 ve ortalama 4,02 odalı evlerde yaşamaktadır. Yaşlıların yaşadığı evlerin tamamına yakınında bağımsız tuvalet ve banyo bulunmaktadır. Yaşanılan hanelerin ısıtılması ağırlıklı olarak doğalgazlı kombi ve soba ile yapılmaktadır. Yaşlıların çoğu kış aylarında evlerini istenilen sıcaklıkta ısıtamamaktadır. Yaşanılan evlerin tamamına yakınında gerekli alt yapı imkânları mevcuttur. Yaşlıların çoğunun ev içinde kendisine veya kendisi ile eşine ait özel odaları vardır. Yaşlıların yarıdan çoğu yaşadıkları evi yaşamaya uygun bulmaktadır. Yaşlıların yaşadığı evlerin tamamına yakınında yarıdan çoğu eski olup ihtiyacı karşılayan temel beyaz eşyalar (buzdolabı, fırın, çamaşır makinesi) bulunmaktadır. Yaşlıların çok küçük bir bölümü araba sahibidir. Yaşlıların büyük bir bölümü sosyal yardım almamaktadır.

YAŞLILARIN AİLELERİNE VE AİLE İLİŞKİLERİNE DAİR ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında yaşlıların kardeşlerine ait bilgiler, medeni durumları, yaptıkları evlilikler, çocuklarına ilişkin bilgiler, evde birlikte yaşadıkları kişilere ait bilgiler ile torunlarıyla kurdukları iletişime dair verilere yer verilecektir.

Çalışmada yaşlıların kardeş sayıları ile ilgili olarak en az kardeş sayısının 1, en çok 19, ortalama kardeş sayısının 6,18 olduğu, yaşlıların kardeşlerinin %79,1'inin hayatta olduğu %20,9'unun vefat ettiği belirlenmiştir. Yapılan görüşmelerde yaşlıların büyük çoğunluğu kardeşlerinin hayatta olmasını kendileri için bir kazanç olarak değerlendirdiğini belirterek imkânlar elverdikçe kardeşleri ile görüştüklerini ifade etmişlerdir. Yaşlıların kardeşlerinin hayatta olmasının sosyal destek anlamında yaşlıları ayakta tutan bir güç olduğu söylenebilir.

Yaşlıların çoğunluğunun (%78,2) evli olduğu, %18,1'inin eşinin ölmüş olduğu görülmüştür. Bu verilere cinsiyet odağından bakıldığında erkeklerin %91,7'si evli iken kadınların

%64,7'sinin evli olduğu bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde de erkeklerin genellikle eşlerinin ölümü sonrası tekrar evlendikleri ancak kadınların kültürel yapı gereği eşlerinin ölümünden sonra ikinci evliliği yapmadıklarını aktardıkları görülmüştür. Bu noktada kadınların yine makro sistemleri içinde yer alan kültürel değerler nedeni ile belki de yeni bir evlilik yapma düşünceleri olsa da bunu yapamadıkları düşünülmektedir. Yapılan bazı görüşmelerde yaşlılara hayatlarında neleri değiştirilmek istendiği sorulduğunda bazı kadın yaşlıların "kesinlikle tekrar evlenirdim" ifadeleri toplumsal baskının net bir ifadesidir. Bu tabi ki sadece Diyarbakır özelinde karşılaşılan bir sorun olarak ele alınamaz, bu durum tüm Türkiye'de yaşayan yaşlı grubu doğrudan ilgilendiren bir durumdur. Bu yaş grubundaki bireyler için makro sistemlerinin ve mikro sistem içinde yer alan aile üyelerinin, akrabalarının ve diğer yakın ilişki içinde olduğu insanların etkisi oldukça fazladır.

Yapılan çalışmada yaşlıların çoğunun (%93,1) tek evlilik yaptığı bulunmuştur. Bu oranlara cinsiyet değişkeni ile bakıldığında tek evlilik yapan erkeklerin oranı %88,9 iken kadınların oranı %97,2 olmuştur. İki veya daha fazla evlilik yapan erkek oranı %11,1 iken, kadın oranı %2,8 olmuştur. Sonuçlar erkeklerin birden fazla evlilik yapma olasılığının kadınlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Diğer yandan yapılan görüşmelerde ikinci evliliğini yapan kadınların birçoğunun ya eşini erken yaşta kaybeden veya eşinden ayrılan kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Erkeklerde ise durum farklıdır. Erkeklerde 2. evlilik yaştan veya evliliğin sonlanma biçiminden bağımsız olarak yapılmaktadır. Yapılan görüşmelerde hem erkeklerden hem de kadınlardan alınan görüşler erkeklerin özellikle yaşlandıklarında yaşamlarına tek başlarına devam etmelerinin zor olacağı yönünde olmuştur. Yaratılan bu algının kültürel temellerinin olduğu ortadadır. Yaşlı erkeklerin ikinci evlilikleri yaparken

dahi eşi vefat eden bir kadın yerine hiç evlilik yapmamış bir kadın tercih etmeleri de yine doğrudan makro düzeydeki geleneksel yapı ile ilgilidir. Kadınların bazıları eşlerinin ölümünden sonra evlilik yapmayı hiç düşünmediklerini ifade ederken bazıları da bunu "*keşke evlenseydim…*" şeklinde cümlelerle ifade etmiştir.

Yapılan görüşmeler sırasında kadınların %1,8'inin boşanmış olduğu görülmüş bu konuda yapılan görüşmelerde boşanan kadınların eşlerinin alkol, kumar ve gece hayatı gibi alışkanlıkları nedeni ile boşandıkları ve genellikle maddi olarak güçlü ailelerden geldikleri gözlenmiştir. Bu anlamda kadın yaşlılardan çok azı evlilik sürecinde kendi fikirlerini özgürce ifade etme ve gerektiğinde evliliği sonlandırma yolunu seçebilmiştir. Boşanma konusu her iki taraf için de adeta toplumsal bir tabu iken kadınlar için tek başına karar verme nerdeyse imkânsızdır. Bu noktada kadınlar yine cinsiyetçi bir bakış açısı ile temellenen güçlü bir baskıya maruz kalmaktadır.

Evlilikle ilgili sonuçlara bakıldığında yaşlıların ilk evliliklerinin tamamına yakınının (%97,2) resmi nikâhla yapıldığı bu evliliklerin de büyük bir bölümünün (%73,8) sürdüğü görülmüştür. Yapılan ikinci evliliklerde resmi nikâh oranının %86,6'ya düşmesi dikkat çekicidir. Özellikle erkekler tarafından yapılan evliliklerde çocukların miras bölünmesi durumunun önüne geçmek için sadece dini nikâhla evliliklerin yapıldığı bilinmektedir. Burada da yine erkek yaşlı ile ikinci evliliği yapan kadınlar eşin ölümü sonrası ciddi mağduriyet yaşamaktadır.

Bu konuda birkaç kadın yaşlının eşlerinin ölümü sonrası ikinci eş olmaları nedeni ile mecburen kumaları ile birlikte yaşamaları net bir örnektir. Resmi nikâhsız diğer evliliklerde de erkeğin ölümü sonrası kadının aile desteğinin de olmaması durumunda ciddi mağduriyetler yaşanmaktadır. Kadın ya çok zor şartlar altında yaşamını sürdürmeye çalışmakta ya da

kendisinden çok daha yaşlı bir erkek ile evlenmek zorunda kalmaktadır. Bu evliliklerin çoğu da yine gayrı resmi olmakta ve normal bir evlilik görüntüsünden uzak olarak kadını adeta erkek yaşlının günlük ihtiyaçlarını gideren bir yardımcıya dönüştürmektedir. Kadının hem söz hakkının olmaması hem de yaşadığı mağduriyet sebebi ile emeğinin bu şekilde kullanılması doğrudan insan haklarına aykırıdır. Ama bu şekilde yaşayan yüzlerce kadın olduğu da bilinmektedir.

Yaşlıların eşlerinin yarıdan çoğunun (%56,3) okuryazar olmadığı, %14,1'inin okuryazar, %18,5'inin ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Yaşlıların %51,4'ünün okuryazar olmadığı sonucu birlikte değerlendirildiğinde sonuçların paralellik taşıdığı söylenebilir. Bu oran yine 2016 TÜİK verilerine göre Türkiye'de 60 yaş üzeri olup okuma yazma bilmeyen %17,4'lük oran ile birlikte düşünüldüğünde yaşlıların eşlerine ait bu oranlar da Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir. Bu durum yine eşit şartlarda yaşamama ile açıklanabilir.

Verilere bakıldığında evliliklere göre en fazla çocuk sayısı ilk evlilik için 13, ikinci evlilik için 18 olarak görülmektedir. Yaşlıların ortalama çocuk sayısı 6,66 olmuştur. 2015 yılı TÜİK (TÜİK,2015) verilerine göre toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu il 4,38 çocuk ile Şanlıurfa olmuştur. Bu doğrultuda bakıldığında yaşlı başına düşen çocuk sayısının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Yapılan görüşmelerde yaşlıların çoğunlukla çocukları ile birlikte yaşadıkları evlerde hali hazırda evlenmemiş çocukların olduğu yaşlıların yaş ortalaması ile çocukların yaşları arasında ciddi fark olduğu gözlenmiştir. Kadınların doğurganlıkları devam ettiği düşüncesi sürece doğum yaptıkları ortalama çocuk sayısı ile de paralellik taşımaktadır. Yaşlıların çocuk sayısının fazla olması ile ilgili genellikle olumsuz bir geribildirimde bulunmadıkları, aksine kalabalık olmanın avantajlarından sıklıkla bahsettikleri görülmüştür.

Burada yaşlıların yakın çevrelerinde bulunan çocuk sayısını artırarak yaşlılık döneminde yalnız kalmama ile ilgili faydacı bir bakış açılarının olduğu görülmektedir. Diğer yandan yine çoğunluğun geleneksel değerler ile dini bakış açısını ön plana alarak aile planlamasına karşı olması da çocuk sayısının artmasına neden olmuştur.

Yaşlıların tüm çocuklarının hayatta olma durumları ve vefat eden çocukların vefat nedenlerine ilişkin sonuçlara bakıldığında doğan her 10 çocuktan ortalama olarak 3'ünün (%29,7) bir nedenden vefat ettiği görülmüştür. Özellikle çocukların yarıdan çoğunun (%64,4) nedeni bilinmeyen hastalık ve bebeklik çağı hastalıkları nedeniyle vefat etmesi önemli bir veridir. Ölüm nedenleri arasında hastalıkların yanında trafik kazası, asker ve polis iken görev başında şehit olma, kavgaya karışma, yasa dışı örgüt üyesi iken ölme gibi nedenler de vardır.

Yapılan görüşmelerde yaşlıların birçoğu çocuklarının var olan çatışma ortamından zarar görmesinden korktuklarını dile getirmiştir. Özellikle şehir içindeki çatışmalarda hayatını kaybeden çocukların anne ve babaları ile yapılan görüşmelerde bu yaşlıların oldukça hüzünlü ve tedirgin oldukları gözlenmiştir.

Verilere bakıldığında ölen çocukların neredeyse yarısının nedeni bilinmeyen hastalıktan ölmüş olması ağırlıklı olarak 60 ila 80 yıllarında doğan çocukları kapsamaktadır. Burada yine eşit şartlarda yaşamama ve sosyal adaletin sağlanamamasının etkileri görülmektedir. Ölümlerin en büyük nedeni yetersiz beslenme, sağlık imkânlarından yararlanmama, hastane dışı ortamlarda profesyonel sağlık elemanları olmadan doğum yapma, çocukların hastalıklarının geleneksel tedavi yöntemleri ile tedavi edilmesi gibi pek çok neden yoksulluk ve en temelde yoksunluk ile bağlantılıdır. Pek çok olanak ve hizmetten yoksun kalan insanların çocuklarının ölüm nede-

nini bile bilememeleri çok acı bir deneyimdir. Söz konusu olan bir evlat, bir insandır ve sayının yüksekliği durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Diyarbakır'da halen sağlık hizmetlerine erişimin çok iyi durumda olduğu söylenemez. Özellikle resmi hastanelerde sabahın ilk saatlerinden itibaren aşırı yoğunluk yaşanmaktadır. Özel hastanelerin katkı payı alması dar gelirli insanların buralardan hizmet almasını engellemektedir. Genel olarak sağlık sistemi özelinde yaşanan tüm yapısal sorunlar yaşlılar özelinde Diyarbakır'daki hemen herkesi etkilemektedir.

Yine verilere bakıldığında çocukların %22,8'inin üniversite, %20,6'sının lise, %19,4'ünün de ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Okuryazar olmayan çocuk sayısının %9,1 olması da dikkat çekici bir veridir. Genel olarak bakıldığında eğitim süresinin yaşlıların eğitim sürelerine oranla ciddi şekilde arttığı, özellikle lise ve üzeri eğitim olan çocuk sayısının toplam çocuk sayısının yarısına yakın (%47,3) olması önemlidir.

Burada değişen çevrenin çocuklar üzerinde yarattığı etki net bir şekilde görülmektedir. Baskının azalması, genel imkânların artması, tek dilli kamusal düzene dil öğrenerek dâhil olma, eğitimin iş bulma ile kuvvetli bir ilişki içinde olması gibi sebepler çocukların daha uzun süreli eğitim almalarını sağlamış, ailelerin bu noktada yeni çevre koşullarına uyum sağlayarak makro düzey sistemleri içinde yer alan geleneksel yapının etkinliğinin azalması, çocukların tarım ve hayvancılık faaliyetleri içinde yer almamaları, eğitim olanaklarının kırsal alana göre görece daha fazla olması, çocukların sosyal rol model alacakları kişi sayısının artması, çevrenin doğrudan bireyleri etkilemesi çocukların eğitim almalarını sağlamıştır. Burada yaşlıların uzun süreli eğitim alamamalarının nedenleri de bu olanakların yokluğu düşünüldüğünde net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Verilere bakıldığında çocukların çok az bir bölümünün (%4,7) okulu bıraktığı görülmüştür. Çocukların terk ettikleri

okulların dağılımına bakıldığında 7 çocuk ortaokul, 6 çocuk lise, 4 çocuk ilkokul, 3 çocuk da lisans eğitimini yarıda bırakmıştır. Çocukların okulu bırakma sebepleri arasında yaşlıların kendi ifadeleri ile dağa gitme, engelli olma, evlilik, maddi sıkıntılar, okuma isteksizliği, cezaevine girme vardır. Okulu bırakan çocukların oranının düşük olması olumlu bir gelişme iken okulu bırakan çocukların okulu bırakma nedenlerine bakıldığında yine baskı kavramı ön plana çıkmaktadır. Kentteki kaotik yapının yarattığı dalga pek çok genci bir şekilde etkilemiştir. Kimi radikal ve yasadışı bazı oluşumların içine dâhil olarak eğitimlerini yarıda bırakmışlardır. Bu süreçlerin yaşanmasında da ailenin yaşam öyküsü, kente geliş nedeni, kentte yaşanılan yer, maddi olanaksızlık gibi pek çok konu etkili olmuştur. Bunca soruna rağmen genel olarak bakıldığında okulu terk eden çocuk oranının düşük olması, eğitim düzeyinin de yaşlıların kendi eğitim düzeylerine göre oldukça yüksek olması olumlu bir gelişmedir.

Yaşlıların çocukları ile görüşme durumu, görme sıklıkları ve süresine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunluğunun (%91,8) en az bir çocukları ile görüştükleri, çoğunluğunun çocuklarına yakın veya çocukları ile aynı evde yaşadığı için yaşlıların yarıdan çoğunun (%64,5) çocukları ile her gün ve süre olarak tüm gün (%57,9) görüştükleri görülmüştür. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında yaşlıların çocukları tarafından ziyaret edilme oranı %97,6 olarak bulunmuştur. Bu anlamda veriler birbiri ile uyumludur.

Neef (1991)'in ihtiyaç sıralamasında 3. sırada yer alan duygulanım ihtiyacında da sahip olma etkinlik düzeyi altında arkadaşlık, aile ve doğa ile ilişkiler öğeleri, aynı ihtiyacın eylem düzeyinde paylaşma ve duygularını ifade etme öğeleri yer almaktadır.

Diğer yandan evde yaşayan yaşlıların yaşam doyum oranlarının kurum bakımı altında olanlara göre daha yüksek

olduğu yönünde ciddi sayıda araştırma vardır. Bu sonuçların ortaya çıkışında sosyal destek mekanizmalarının azlığı ön plana çıkmıştır. 60 yaş sonrası fiziksel ve zihinsel anlamda yaşanan gerilemeler kişilerin sosyal destek mekanizmalarına daha fazla ihtiyaç duyar hale getirmektedir. Yaşlılığı deneyimlemede farklılık yaratan etmenlerde de geçtiği gibi ihtiyaçlar yaşa bağlı olarak değişmekte, yaşın ilerlemesi ile birlikte insani ihtiyaçlar da artmaktadır.

Bu bağlamda yaşlıların yaşa paralel olarak artan sosyal destek ihtiyacının giderilmesinde özellikle aile üyeleri ve yakın çevrelerindeki insanlar etkin rol oynamaktadır. Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların yarıdan çoğunun en az bir çocukları ile her gün ve süre olarak tüm gün görüştükleri verisinden hareketle bu durumun yaşlılar açısından artı bir değer olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde pek çoğu maddi olarak ciddi zorluk içinde olan yaşlıların artan yaşa bağlı olarak artan sosyal destek ihtiyaçlarının giderilmesinde çocuklarının destek olması yaşlıların düşük olan yaşam kalitelerinin artmasında etkin bir güç oluşturmaktadır. Buna bakarak yaşlıların eksikliğini duyduklarını pek çok şeyin giderilmesinde ve en büyük yaşam desteğinin verilmesinde yine mikro sistemlerinin en büyük payı aldığı görülmektedir. Kaybedilen gücün kazanılması ve baskının aile içi dayanışma ile azaltılmasında yaşlılarının çocuklarının olması, onlara yakın olması ve düzenli görüşmeleri yaşlıların ekolojik sisteminin fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmesinde hayati öneme sahiptir.

Yaşlıların evde düzenli olarak kaç kişi yaşadıklarına ilişkin verilere bakıldığında evde düzenli yaşanan kişi sayısı en az 1, en fazla 15, kişi ortalaması da 4,47 olmuştur. Verilere bakıldığında yaşlıların çoğunlukla (%82,5) 1-6 kişi yaşadığı görülmektedir. Bu tabloda da yine geleneksel yapının bir yansıması görülmektedir. Ekonomik yetersizlikler yeni evlenen çocukların ayrı bir eve taşınmalarını engellemektedir.

TÜİK 2016 verilerine göre yaşlı bağımlılık oranı %12,3 olmuştur. Bu bağlamda yaşlıların ilerleyen yaşlarda daha fazla bakıma ihtiyaç duymaları çocuklarına olan bağımlılığını da artırmaktadır.

Bu durum Diyarbakır'da da hem geleneksel nedenler hem bakıma olan gereksinimlerinin artması ile yakından ilgilidir. Hanede yaşayan kişi sayısının 4,47 olmasının tek olumlu tarafı yaşlıların birçoğunun ilerleyen yaş dönemlerinde hanelerde yalnız yaşamamalarıdır. Bu durum yaşlıların gözünden onlar için bir artıdır.

Yaşlıların evde birlikte yaşadığı kişilere ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların küçük bir bölümünün (%7,6) yalnız yaşadığı çoğunluğun evli ve bekâr çocukları, gelinleri ve torunları ile birlikte yaşadıkları görülmüştür. Yapılan çalışmada bir kadının eşinin ölümü sonrası kuması ile yaşamak zorunda kaldığı ve yatalak olan kumasına bakması dikkat çeken bir olay olarak çalışmaya not olarak düşülmüştür.

Verilere bakıldığında yalnız yaşayan yaşlı sayısının düşük olduğu görülmektedir. Diğer yandan hane gelirinin hane sayısı ile orantılı olarak artmaması da yaşam standartlarını aşağı çekebilmektedir. Yapılan görüşmelerde hane halkı sayısı arttıkça yaşam alanları ve maddi olanakları daralsa da çoğu yaşlının haline şükretmesi, çocukları, gelinleri ve torunlarının yanlarında olmasından mutluluk duyduklarını belirtmeleri yine bir artı olarak düşünülebilir. Yaşlı açısından bir artı olarak değerlendirilebilecek olan bu durumun çocuklar ve onların çekirdek aileleri için aynı etkiyi yaratmadığı gözlenmiştir. Burada yine makro sistem içindeki kültürel değerlerin bireylerin tümünü etkilediği görülmektedir. Tabi ki devletin bu noktada sosyal bir devletin gereğini yerine getirememesi ve eksikliklerinin yaşlının mikro sistem bileşenlerince giderilmesi oldukça olumsuz bir durum olsa da yaşlıların çocukları ve torunları ile yakın ilişki içinde olmaları tüm olumsuz yan-

sımalara rağmen bu kıt kaynaklı yaşam döngüsü içinde onlar için olumlu bir durumdur.

Yapılan çalışmada yaşlıların tamamına yakının (%89,5) en az bir çocuğunun Diyarbakır il merkezinde yaşadığı görülmüştür. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında yaşlıların çocukları ile aynı ilde yaşama oranı %88,5 olarak bulunmuştur. Bu anlamda sonuçlar birbirini tamamlar niteliktedir. Yerleşim yeri değişse de yaşlıların çocuklarına yakın olma durumunda bir değişiklik olmamaktadır.

Yine araştırmaya göre çocukları ile aynı evde oturan yaşlı sayısı da %32,9'dur. Diyarbakır'ın dışına doğru ciddi bir göç yaşanmasına rağmen ortalama çocuk sayısının fazla olması bazı çocukların Diyarbakır'da kalmasını ve yaşamasını sağlamıştır. Her ne kadar geleneksel değerler ön planda olsa da çocukların evlilik sonrası aile yanında yaşamalarının esas nedeni ekonomik yetersizliklerdir. Hem çocukların düşük gelirli işlerde çalışmaları hem de yaşlıların %75,5'inin açlık sınırının altında gelire sahip olması bunu adeta bir zorunluluğa dönüştürmektedir.

Yaşlıların torunları ile görüşme durumu, görüşme sıklığı ve süreleri ile ilgili verilere bakıldığında yaşlıların tamamına yakınının (%94,3) torunları ile görüştüğü, sıklık olarak yarıdan çoğunun (%51,5) torunlarını her gün, süre olarak da yarım gün ve üzeri sürede (%58,2) gördükleri görülmüştür. Yaşlıların torunları ile iletişim kurma oranları ile geçirdikleri vaktin yüksek olması yaşlılar açısından bir artı olarak değerlendirilebilir. Özellikle dışarı çıkmaktan imtina eden pek çok yaşlının torunlarını okuldan alma, parka götürme, bakkala gitme gibi pek çok eylemi yaparak bir şekilde sosyal yaşama karıştıkları yapılan görüşmelerdeki anlatımlarla da desteklenmiştir. Torunların varlığı bu anlamda yaşlıların sosyalliğine katkı sağlamaktadır. Yaşlıların birçoğu torunlarını gör-

mediği zaman onları özlediğini, onlar için ellerinden geleni yaptıklarını ifade etmiştir.

Özellikle kırsal alanlarda doğup büyüyen, aile kuran bireylerin bir süre sonra göçe zorlanarak kentsel alanlara gelmeleri birçoğunun tüm sosyal yaşamını derinden etkilemiştir. Değişen sosyal statülerinin yaşlılara yansıması genelde içine kapanma ve yalnızlık olmuştur. Bu noktada torunların yaşlıların sosyalleşmesine sunduğu bu katkı çok önemlidir.

Yapılan çalışmada yaşlıların torunları ile ağırlıklı olarak (%37,9) Kürtçe iletişim kurdukları görülmüştür. Çocuklar da büyükanne ve büyükbabalarının Kürtçe konuşması sayesinde Kürtçeyi öğrenmiş olmaktadır. Diğer taraftan Türkçe konuşan torunların da bu şekilde büyükanne ve büyükbabalarına da Türkçe öğrettikleri görülmüştür. Bu doğrultuda yaşlılar ile torunlar arasındaki bu iletişimin karşılıklı bir fayda sağladığı gözlenmiştir.

Diğer yandan evde büyükanne ve büyükbabaları ile yaşayan çocukların birçoğunun Kürtçeyi diğer çocuklara oranla daha iyi konuştukları, torunların üst kuşakla olan iletişimlerinin de oldukça iyi olduğu gözlenmiştir. Yaşlıların kültürel özelliklerin diğer kuşaklara aktarımda sahip oldukları önem bu noktada net bir biçimde görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde çocukların birçoğunun çok iyi şartlarda yaşamadıkları ancak büyükanne ve büyükbabaları ile çok iyi iletişim kurdukları ve özellikle yaşça küçük torunların sürekli olarak yaşlıların yanında yer aldıkları gözlenmiştir.

Yaşlıların ailelerine ve aile ilişkilerine dair özelliklere ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir; Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların ortalama kardeş sayısı 6,18'dir ve kardeşlerinin çoğu hayattadır. Yaşlıların büyük çoğunluğu resmi nikâhlı olarak evlidir ve tek evlilik yapmıştır. Eşi ölen kadın sayısı eşi ölen erkek sayısından fazladır. Yaşlıların eşlerinin yarıdan çoğu okuryazar değildir. Yaşlılar ortalama 6,66 çocuk sahibidir. Yaşlıların her 10 çocuğunun 3'ü

ağırlıklı olarak bebeklik dönemi hastalıkları nedeniyle hayatlarını kaybetmiştir. Yaşlıların çocuklarının yarıya yakını lise ve üzeri eğitim almıştır. Yaşlıların tamamına yakını çocukları ile iletişim halindedir ve yarıdan çoğu çocukları ile her gün görüşmektedir. Yaşlıların yaşadıkları hanedeki ortalama hane halkı nüfusu 4,47 kişidir. Yaşlıların yaşadığı evlerin nüfusu kalabalıktır. Diyarbakır'da geleneksel değerler ve ekonomik nedenlerle aile yapısı ağırlıklı olarak geniş aile biçimindedir. Yaşlılar ağırlıklı olarak eşleri ve evlenmemiş çocukları ile yaşamaktadır. Yaşlıların tamamına yakınının en az bir çocuğu Diyarbakır il merkezinde yaşamaktadır. Yaşlıların tamamına yakını torunları ile çoğunlukla her gün veya haftada bir iki gün görüşmektedir. Yaşlılar torunları ile ağırlıklı olarak Kürtçe iletişim kurmaktadır.

YAŞLILARIN GÖÇ DENEYİMİ

Bu başlık altında yaşlıların göç deneyimlerine ait genel bilgilerin yanında, göç deneyimine ilişkin sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentileri ile ilgili elde edilen verilere yer verilecektir.

Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Bilgiler

Bu başlık altında yaşlıların eşlerinin ölümü sonrası yer değişikliği yapma durumları, yer değişikliği yapıldı ise kimin kararı ile nereye yapıldığı, Diyarbakır'dan önce farklı bir yerde yaşanma durumu, zorunlu göç yapma durumu, Diyarbakır'a geliş nedenleri, yaşanılan eski yere geri dönme girişiminin olup olmadığı, eski yerin görülme durumu, zorunlu göç sonrası tazminat alınma durumu ve nasıl değerlendirildiği, göç öncesi sahip olunan olanaklar, göç öncesi yaşanılan yer ile Diyarbakır'da gördükleri saygı algılarına ilişkin verilere yer verilecektir.

Yaşlıların eşlerinin ölümünden sonra yer değişikliği yapma durumu ile nereye/kimin yanına gittiklerine ilişkin veri-

lere bakıldığında eşi vefat eden yaşlıların yarıdan çoğunun (%60,2) bulunduğu yerleşim biriminden ayrılmadığı görülmüştür. Ölüm sonrası yer değişikliği yapan %39,8'lik grubun da ağırlıklı olarak (%36,4) çocuklarının yanlarına gittikleri görülmektedir. Yapılan görüşmelerde çocuklar içinde erkek çocuğun yanına gitme oranının fazla olduğu görülmüş, yaşlılarca kültürel özellikler gereği kız çocuğunun yanına gidip uzun süreli kalmanın hoş karşılanmadığı bilgisi aktarılmıştır. Genel olarak verilere bakıldığında ölüm sonrası il değişikliği yapan yaşlı oranı da (%12,1) oldukça düşüktür. Bakıldığında taşınma düşüncesi genellikle aynı il içinde en yakında oturan çocuğa yakın bir yere veya doğrudan çocuğun yanına taşınma ile sonuçlanmaktadır. Bu durum yaşanan eş kaybı sonrası derinleşen yalnızlık ile sosyal destek ağlarına yakın olma çabası, ekonomik gerekçeler ve kültürel özellikler ile yakından ilişkilidir.

Yaşlıların çoğunlukla (%42,4) çocuklarının isteği ile genel olarak bakıldığında ise yaşlıların tamamına yakınının (%94) kendi veya aile üyelerinin kararı ile yer değişikliği yaptığı görülmüştür. Yaşlıların çok net bir şekilde hayatları ile karar alamadıkları görülmektedir. Bunda yaşlı olma ve kadın olma değişkenleri çok net bir belirleyici olmaktadır.

Yaşlıların birçoğu imkânlarının olması halinde göç ettikleri yere geri dönmeyi arzu ettiklerini beyan etmelerine karşın eşleri vefat eden yaşlıların kendi istekleri olmadan genellikle yalnız kaldıkları için bulundukları yerden ayrılmaları zorunluluk nedeni ile oluşan baskıyı net bir şekilde göstermektedir.

Yaşlıların Diyarbakır il merkezinden önce farklı bir yerde yaşama durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%78) Diyarbakır il merkezinden önce farklı bir yerleşim biriminde yaşadığı görülmüştür. Buna göre Diyarbakır il merkezinde yaşayan yaşlıların çoğunun Diyarbakır il merkezinde farklı zamanlarda ve farklı neden-

lerle geldikleri yerli Diyarbakırlı olan yaşlı sayısının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında yaşlıların göç yaşama durumları %81,1 olarak bulunmuştur. Geliş nedenleri farklı olsa da metropol kentlerdeki nüfusun çoğunlukla göç yoluyla oluştuğu ve arttığı söylenebilir.

Yaşlıların Diyarbakır'a zorunlu olarak gelip gelmeme durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yarısının (%50,6) Diyarbakır'a zorunlu göçle geldikleri görülmüştür. Daha önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, yapılan araştırmalarda Diyarbakır'a göçle gelen toplam nüfusun en az %25'inin kente zorunlu göçle geldiği bilgisi yer almaktadır. Yine Sarmaşık Derneği tarafından 2007 yılında yapılan "Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası" isimli çalışmada Diyarbakır'da yaşayan nüfusun yarıdan çoğunun (%51,6) kente zorunlu olarak geldiği belirlenmiştir (2007, s.23). Bu sonuç güncel istatistiklerle örtüşmektedir. Her iki yaşlıdan birinin yaşadığı yerleşim birimini bir biçimde terk etmek zorunda kalıp Diyarbakır'a zorunlu olarak geldiği görülmektedir. Bu zorunlu göç sürecinin yaşlıların pek çoğunun yaşamını etkileyen travmatik bir süreç olduğu yapılan görüşmelerin çoğunda birebir yaşlıların ifadeleri ile de ortaya konulmuştur.

Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelen yaşlıların hemen hepsi süreçle ilgili olumsuz ifadeler kullanmıştır. Yaşanılan bu sürecin bıraktığı etkilerin yaşlıların yaşamını olumsuz bir şekilde etkilediği söylenebilir. Özellikle yaşamının en dinamik yıllarını doğduğu yerleşim biriminde geçiren yaşlılar için zorunlu bir şekilde bir kent merkezinde çok farklı bir yaşama adapte olmak oldukça zorlu deneyimler yaratmıştır.

Yaşlıların yarıdan çoğunun kente zorunlu bir şekilde gelmesi etnik temelli farklılığın yarattığı ayrımcılıkla yaşlıların yaşamı sürdürme, korunma, katılım, kimlik ve özgürlük ihtiyaçlarının karşılanmasını engellemiş, kişilerin yaşam alanla-

rından zorla ayrılıp kente gelmeleri yine bu ihtiyaçların giderilmesi aşamasında çok daha zorlu şartlarla yüz yüze kalmalarına neden olmuştur.

Özellikle yoksulluğun derinleşmesi ve kentsel alanda maruz kalınan sorunlar yaşlıların bu travmatik geçmişlerinin etkilerinin kalıcı hale gelmesine neden olmuştur. Yapılan çoğu görüşmede bunun etkileri net olarak gözlenmiştir. Zorunlu göç yaşayan çoğu yaşlı ile yapılan görüşmelerde çok yoğun hüzün duyguları hâkim olmuştur.

Diyarbakır'a gelmeden önce yaşadığı yerleşim birimine ilişkin veriler yer almaktadır. Verilere bakıldığında bir nedenle Diyarbakır'a gelen yaşlıların yarıdan çoğunun (%53,8) bir ilçe merkezinden, %29,1'inin köyden, %17,1'inin de farklı bir ilden geldiği görülmektedir.

Diğer yandan Diyarbakır'a zorunlu olarak gelen yaşlıların yarıdan çoğu (%51,2) bir ilçeden, %33,1'i de bir köyden Diyarbakır il merkezine gelmiştir. 0-5 yıl arası ilçede yaşayan yaşlı oranının %72,7 olduğu bulunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde çoğunlukla köyde doğan yaşlıların sonrasında çeşitli sebeplerle önce yakın ilçelere göç ettikleri orada bir süre yaşadıktan sonra da Diyarbakır il merkezine taşındıkları söylenebilir. 90'lardan sonra artan göç olgusu ile birlikte Diyarbakır'a gelen yaşlılar genellikle kent merkezinde kalmış, kent dışına genellikle çocuklar gitmiştir. Diyarbakır il merkezinde yaşama süresinin ortalama 40,8 yıl olması da bunu destekler niteliktedir.

Tüm yaşamını köydeki olanaklar ile sağlayan bireylerin kente gelişleri erkeklerin genellikle beceri gerektirmeyen düşük ücretli, sosyal güvencesiz, kas gücüne dayalı inşaat ve kazı işlerinde çalışmalarına, kadınların da köydeki rol ve statülerini kaybederek "ev hanımı" rolü ile adeta eve hapsolmalarına neden olmuştur. Burada yine kendi yaşamları ile kararlara katılamayan büyük bir yaşlı kitlesi vardır. Bu yaşa-

nan süreç kimlik ve özgürlük ihtiyacının giderilememesi yaşlıların birçoğunu çok ciddi şekilde politize etmiştir. Yapılan görüşmelerde çoğu yaşlının kadın erkek ayrımı yapmadan siyasal analizler yapması oldukça ilginç bulunmuştur. Bu yaşananlarda yaşam öykülerinin bireylerde yarattığı etkinin gücü net bir şekilde görülmektedir.

Diyarbakır'a taşınma/gelme nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında her 10 yaşlıdan yaklaşık 3'ünün Diyarbakır'a köy yakılması, köyün boşaltılması ve devlet baskısı sebepleri ile %21,5'inin de iş imkânları ve ekonomik sebeplerle geldiği görülmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (2006, s.105)'nda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşen zorunlu göç şu şekilde ele alınmıştır;

> "Türkiye'de 1980'li yılların ortalarına kadar daha çok çevresel nedenlerle (baraj, gölet yapımı, deprem, sel, heyelan vb...) ortaya çıkan zorunlu göç hareketlerinin, 1980'li yılların ortalarından itibaren temel olarak güvenlik kuvvetlerinin küçük yerleşim yerlerinde yaşayanların güvenliğini güç coğrafi koşullarda sağlamakta zorlanmaları nedeniyle bu tür yerleşim yerlerinin boşaltılması yönündeki talep, korucu olma/olmama hali, PKK/terör örgütüne katılma baskısı gibi güvenlik nedenleriyle ortaya çıktığı görülmektedir".

Doksanlı yılarda yaşanan zorunlu göçle ilgili olarak TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu Raporunda boşaltılan toplam köy sayısının 905, mezra sayısının 2923, toplam yerleşim birimi sayısının ise 3428 olduğu görülmektedir (1996, 194, s.11). Bu bağlamda yaşanılan yerden zorunlu olarak göç zorlanan pek çok insanın orta yaş ve sonrasını Diyarbakır ile merkezinde geçirmek zorunda kaldığı görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında zorunlu sebeplerle yaşadığı yeri terk eden yaşlıların oranının yüksek olduğu görülmek-

tedir. Yaşlıların kendi anlatımları ile ağırlıklı olarak devlet baskısı ile yaşadıkları köyü terk etmeleri oldukça önemli bir veridir. Diğer göç etme nedenlerinin çoğunluğu da hep bir zorunluluğu ifade etmektedir. Bireyin en temel gereksinimlerinden biri olan barınma ve ait olma gereksinimi giderdiği hane ve yaşadığı yerin elinden alınmasının yaratacağı etkinin büyüklüğü bir yana bu süreçte artı olarak fiziksel olarak zarar görme, tüm ekonomik imkânlarını yitirme gibi diğer olumsuzlukların yaşanması bu sürecin yaşlıların yaşamlarında ömürleri boyunca etkisi azalmayacak kalıcı izler kalmasına neden olmuştur. Burada tüm bunların yaşanmasında yaşlıların ekosistemleri içinde makro düzeyde bulunan politik yapının etkisi çok fazladır.

Köyde karşılaşılan zorunlu şartlarla ilgili olarak zorunlu göç ile Diyarbakır'a gelen yaşlılar yaşadıkları süreci anlatırken oldukça zorlanmışlardır. Yine güvenlik korkusu ile kendilerini ifade etmekte zorlanan yaşlılar isimlerinin asla kullanılmayacağı belirtildikten sonra kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda katılımcılardan birinin (65,K) "*Babamın üzerinde siyasi baskı vardı korucu olması için, kabul etmeyince tehdit ettiler babamda korkudan geldi"* ifadesi, yine doğal afetler ve sonrasındaki süreç ile ilgili olarak başka bir katılımcının (62,K) "*Bir deprem oldu evler yıkıldı, geçimimiz zorlaştı sonra da evlerimiz yakıldı"* ifadesi sürecin zorluğunu ortaya koymaktadır. Siyasi baskı bazen tersi şekilde de kendini göstermiştir bu konuyla ilgili olarak bir katılımcının (62,E) "*Köyde koruculuğu kabul ettiğim için zorla çıkarıldım, dışlandım, bu nedenle taşınmak zorunda kaldım*" ifadesi bu konuya da ışık tutması açısından önemlidir. Göç sürecinde zaman zaman sosyal baskının da ciddi bir etken olduğu söylenebilir. Aynı şekilde köy nüfusunun azalması ile bir şekilde yalnızlaşan aileler de göç etmek zorunda kalmışlardır.

Bazı yaşlılar da tarım ile uğraştıkları ancak tarım faaliyetlerinin devam etmesi için erkek çocuk sahibi olmadıkları

gerekçesi ile köylerini terk ettikleri bilgisini aktarmışlardır. Bu konuda hem erkek hem de kadın yaşlıların benzer ifadeler kullandığı görülmüştür. Konu ile ilgili bir katılımcının (81,K) "Erkek çocuğum olmadığı için tarım arazilerini tek başıma süremediğim için şehre taşınmak zorunda kaldık" ifadesi konuyu özetlemektedir. Tarım faaliyetlerinin yürümesi için erkek çocuğun adeta bir zorunluluk olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.

Bazı katılımcılar da hayatlarının oradan oraya sürüklenme ile geçtiğini belirterek hiçbir yerde kalıcı olamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda katılımcılardan birinin (72,K) "*Babamlar söylerdi Ermenistan'dan göç ettirilmişiz, ondan sonra Lice'ye oradan da Diyarbakır'a gelmişiz"* ifadesi yaşamın bazı yaşlılar için hiç de kolay olmadığını göstermektedir. Yaşlıların çoğunun uzun süreli bir yerde yaşayamama ile ilgili olarak dert yanmaları da süreçten ciddi şekilde etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Köy yakılması, köyleri boşaltılması gibi olumsuz durumların yanında aşiret kavgaları, kan davaları, köy içinde olan olaylar, komşu kavgaları, arazi anlaşmazlıkları gibi pek çok nedenle de Diyarbakır il merkezine göçler olmuştur. Bazı yaşlıların aktardığı hikâyeler oldukça dramatiktir, birçoğu bunları anlatırken gözyaşı dökmüştür. Yapılan görüşmeler göç ile ilgili soruların sorulması ile birlikte oldukça zor bir hale gelmiştir. Genellikle göç eden yaşlıların birçoğu hüzünlü hikâyeler anlattıkları için sonraki sorulara devam etmek oldukça güçleşmiştir. Kan davası sorununun doğu illerinde eskisi kadar olmasa da hala varlığını sürdürdüğü yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Bu konuda katılımcılardan birinin (61,K) "*Düşman sahibiydik amcamın oğlunun 3 parmağını, babamın elini kestiler tarla için"* ifadesi olayların iç yüzünün oldukça korkutucu olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ekonomik nedenlerle yapılan göçün de özellikle 90'lardan sonra artış gösterdiği bu göç nedeninin de dönem itiba-

riyle yaşanan çatışma ortamı ile bağlantılı olduğu, güvenlik nedeni ile insansızlaştırılan çoğu alan tarım ve hayvancılığın yapılmasını engellemiştir. Bu durum da pek çok insanın kırsaldan kentsel alanlara göç etmelerine sebep olmuştur.

Yaşlıların eski yaşadıkları yere geri dönme girişimlerinin olup olmadığına ilişkin verilere bakıldığında her 10 yaşlıdan 3'ünün göç sonrası eski yaşadığı yere dönme girişiminde bulunduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında yaşlıların azımsanmayacak bir kısmının şehirde istediği hayata sahip olamadığı ve eski yaşadıkları yere geri dönmeye çalıştıkları söylenebilir. Yaşlıların çok net bir şekilde kentte duygulanım, yaşamı sürdürme, katılım, boş vakit geçirme, kimlik ve özgürlük ihtiyaçlarını istendik düzeyde karşılayamadıkları görülmektedir. Henüz 40'lı yaşlara gelmeyen yaşlıların oluşan zorlayıcı sebepler sonucunda her şeyi geride bırakıp kentsel alanlarda yaşamak zorunda kalmaları çoğu için oldukça güç olmuştur. Bu durum yapılan görüşmelerde sarf edilen sözlerle sıklıkla yinelenmiştir. Diğer yandan girişimlerin sonuçsuz kaldığı ve yaşlıların eski yaşadıkları yere geri dönememeleri de yine benzer hayal kırıklıklarının yaşanmasına neden olmuştur.

Köy boşaltmalarına neden olan sorunların ortadan kalkmaması, kimi bölgelerin güvenlik nedeniyle insansızlaştırılmış olması, kentsel alandaki genel olanakların kırsal alanlarda bulunmaması, köylerin yakılması sonucu yaşanılan hanenin tümden kaybı gibi ana başlıklar da geri dönüşü engellemiştir. Burada makro düzey politik yapının etkisiyle insanlar çeşitli düzeyde baskıya maruz kalıp yaşadıkları yerleri zorunlu olarak terk etseler de yine eski yaşanılan yere geri dönmeyi istemeleri sadece bir eskiye özlem duygusu ile açıklanamaz. Burada kentte temel pek çok ihtiyacın özellikle ait olma ihtiyacının karşılanamamasının etkisi büyüktür. Diğer yandan geri dönülmek istenen köylerde eskiye dair çoğu olanağın yok olması da bu düşüncenin hayata geçmesini engellemektedir. Köylerin eski düzene kavuşabilmesi için çok ciddi bir çalış-

manın yapılması gereklidir. Devletin köylerin yeniden inşası yerine köyünden zorla çıkarılan bireylere sadece tazminat ödemesi bu çalışmaların önünü kesmiştir çünkü uzun süredir kentte kıt olanaklarla yaşayan yaşlıların aldıkları tazminatları yine kent içindeki ihtiyaçlarına harcayacakları ortadadır.

Sadece bu veri bile yaşlıların kentte tam bir bütünleşme sağlayamadıkları bir aidiyet geliştiremediklerini hala kentin yabancıları olduklarını göstermektedir.

Yaşlıların göç sonrası eski yaşadığı yeri görme durumu ve ne zaman gördüklerine ilişkin verilere bakıldığında Diyarbakır il merkezine göç ile gelen yaşlıların çoğunluğunun (%84,1) eski yaşadıkları yeri gördüğü görülmektedir. Eski yaşanılan yerin en son görülme zamanına bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun (%62,7) eski yaşadıkları yeri 1 ila 3 yıl içinde gördüğü görülmektedir. Bu verilerin yanında yaşlıların %15,6'lık kesiminin göç ettikleri yeri göç ettiklerinden bu yana hiç görmedikleri görülmektedir. Genel olarak verilere bakılarak yaşlıların eski yaşanılan yerle aralarındaki bağın zayıfladığı söylenebilir. Bu durumun oluşmasında yaşlıların sağlık durumlarının elverişli olmaması, yaşlıların eski anıları canlandıracak bir sosyal ortamın bulunmaması, çocukların eski yaşanılan yere olan ilgilerinin azalması, terk edilmek zorunda kalınan çoğu yerleşim biriminin hala güvenlik bölgesi olması ve yaşlıların Diyarbakır il merkezinde yaşama sürelerinin ortalama 39,41 sene olması bu durumun oluşmasında etkilidir.

Eski yaşanılan yeri göç ettiklerinden bu yana göremeyen %15,6'lık yaşlı nüfusun yarıdan çoğunun (%60,4) eski yaşadıkları yeri tekrar görmek istediği görülmüştür. Yapılan görüşmelerde yaşlıların çoğu eski yaşadıkları yere dönmeyi ve oraları görmeyi çok istediklerini belirtmiş yine pek çoğu orda ölmek ve oraya gömülmek istediğini tekrarlamıştır. Yaşlıların eski yaşanılan yeri görme ve orda vakit geçirme konusundaki

istekleri genellikle sağlık sorunları, maddi zorluklar ve kendilerini oraya götürerek kendilerine eşlik edecek bir yakınlarının olmaması sebebiyle karşılık bulmamaktadır. Burada da yine olanaksızlıklar nedeni ile kendi hayatları ile ilgili karar alamayan bir yaşlı kitlesinin olduğu görülmektedir. Yaşadığı yerden zorla kopmak durumunda kalan yaşlıların sonrasında bu yerleri görmek istedikleri halde görememeleri hatta bir kısmının (%15,6) eski yaşadığı yeri göçten bu yana hiç görmemiş olması oldukça üzücüdür.

Bu anlamda yaşlıların önceki süreçte baskı sonucu yaşadıkları yerden ayrılmaları, sonrasında olanaksızlıklar sebebiyle eski yaşam alanlarını görememeleri çoğunlukla kentsel alanda eve hapsolduklarını veya çok kısıtlı bir çevrede yaşamak zorunda kaldıklarını ve sürekli olarak eskiye özlem duyduklarını göstermektedir. Yaşlılarla yapılan görüşmede eskiye dönük çok ciddi bir özlem oluştuğu hemen her görüşmede gözlenmiştir. Şu an içinde bulunduğu genel durumdan üst düzeyde bir memnuniyet duyan yaşlı sayısı oldukça azdır.

Yaşlıların zorunlu göç sonrası devletten tazminat alıp almadıkları, alanların nasıl değerlendirdiklerine ilişkin verilere bakıldığında Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelen yaşlıların %23,8'inin devletten tazminat aldığı ve yarıdan çoğunun (%55,6) bu tazminatı genel ihtiyaçlar için harcadığı, %22,5'sinin ev sahibi olmak için kullandığı, %12,3'ünün de borçları ödemede kullandığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde tazminat alan hemen her yaşlı tazminatın zaten çok düşük bir meblağ olduğunu bunu da ya kardeşler ya da çocuklar arasında pay ettikleri için hiç kimsenin bir ihtiyacının görülmediğini ancak bazı harcama kalemlerine destek olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Bu tazminatlar 17.07.2004 tarih 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ile ödenmiştir. Tazminatların belirlenmesinde kişile-

rin daha önce ikamet ettikleri yerdeki mal varlıkları ortalama olarak belirlenmiş her aileye ortalama 10.000 ila 50.000 TL arası tutarlarda ödemeler yapılmıştır. Bu tazminatın oluşmasında zorunlu göç ile ilgili TBMM'de hazırlanan raporlar ve zorunlu göç mağdurlarının iç hukuk yollarını tüketmeleri sonucu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açtıkları davalarda Türkiye'nin suçlu bulunarak ceza alması etkili olmuştur. Devlet yeni davaların ve başvuruların önüne geçmek için bu yola başvurmuş pek çok mağdur da bu yolla geçmişe dönük tazminat almıştır.

Genel olarak verilen tazminat ile ihtiyaçların tam olarak giderilememesi, oluşan zararın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı yapılan görüşmelerde de net bir şekilde ortaya konulmuştur. Yaşlıların hiçbiri alınan tazminatın köydeki hanenin onarımında veya orda bir düzen kurulmasında harcandığına dönük bir bilgi paylaşmamıştır. Zaten düşük tutarlı olan bu tazminat görüldüğü üzere acil ve temel ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmıştır. Özgürlük, kimlik gibi temel ihtiyaçların kaybının hiçe sayılarak tazminatın sadece hane, tarla, ağaç, araç gibi kalemler düşünülerek verilmiş olması yaşanılan kayıpların oldukça mekanik görüldüğü sonucunu çıkarmaktadır. Genel olarak bakıldığında hem tazminat alt kalemlerinin yeterli olmadığı, verilen tutarın da son derece yetersiz olduğu yaşlıların memnuniyet düzeyinin düşüklüğü ile net bir şekilde görülmektedir.

Yaşlıların göç öncesinde sahip oldukları olanaklara ilişkin verilere bakıldığında göç öncesi sahip olunan olanaklar arasında ilk sıralarda ev (%90,6), akraba (%85,3), komşu (%84,4), arkadaş (%76,5), tarla (%74,7), küçükbaş (%64,1) ve büyükbaş (%62,1) hayvan yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında göç ederek Diyarbakır'a gelen yaşlıların yaşamı devam ettirmeye yetecek çoğu olanağı geride bırakarak geldikleri görülmektedir. Kente gelindikten sonra tek katlı müstakil evin, tarlanın, hayvanların, gelinen yerdeki arkadaş ile akrabaların

aynı şekilde kente taşınması olanaksız olduğu için yeni bir yaşam kurgusu çoğu yaşlı için çok zor olmuştur. Bazısı hala bir düzen kuramadığını sıklıkla vurgulamıştır. Yaşlılar alışılan yaşam düzeninin tümüyle bozulması, geçim sisteminin ve yollarının değişmesi, toplumsal değer yargılarının farklılaşması, iletişim becerilerinin zaman zaman hizmet alımında yeterli olmaması gibi pek çok zorunla yüzleşmek zorunda kalmışlardır.

Diyarbakır'daki genel yapının göç sonrası farklılaşan ihtiyaçlara cevap veremediği, tüm yaşamlarını kırsal alandaki üretim faaliyetleri ile karşılayan insanların başlarda geçici süre ile geldiklerini düşündükleri kent bir süre sonra kalıcı yaşam alanları haline gelmiştir.

Uyum doğrudan olanak, bilgi ve beceri ile bağlantılıdır. Kentte gereken olanağı olmayan, bu yönde bilgi ve beceri sahibi olmayan bireylerin kente kısa sürede uyum sağlamaları mümkün olmamıştır. Özellikle üretim faaliyetlerinin tümüyle değişmesi, kentteki çoğu hizmetin paralı olması bireylerin yaşamını tam anlamıyla alt üst etmiştir. Yaşanılan maddi manevi kayıpların yerine konulamaması ilerleyen süreçte köyde kendi kendine geçinebilen bireylerin çoğunu kentte açlık sınırının altında yaşayan yaşlılara dönüştürmüştür.

Yaşlıların önce yaşadıkları yer ile Diyarbakır arasında kendilerine gösterilen saygı hakkındaki görüşlerini içeren verilere bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun (%51,2) önce yaşadıkları yerde daha çok saygı gördüğü görülmektedir. Diyarbakır'da daha çok saygı gördüğünü söyleyen yaşlı oranı %20,6 iken bir değişiklik olmadığını söyleyen yaşlı oranı %28,2 olmuştur. Özellikle mikro ve mezzo sistemlerinde meydana gelen değişimler yaşlıların kentte duygulanım ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamalarına neden olmuştur. Bu durumun belki de en önemli göstergesi bu sonuçlardır.

Yaşlıların göçten önce yaşadıkları yerde kurdukları sosyal ağların kentte tekrar oluşmaması özellikle kadınların sos-

yal fonksiyonlarında ciddi daralmalara neden olmuştur. Dil bilmeyen, çevreyi tanımayan ve kültürel yapı gereği daha içe dönük olan kadınların kentsel alanlarda erkeklere oranla daha yalnızlaştıkları ve azalan sosyal ilişki sebebi ile daha az iletişim kurdukları, değişen ve onların deyimiyle "bozulan" kültürel yapı nedeniyle bu durumun eskiye oranla onların daha az saygı gördüklerini düşünmelerine neden olmuştur. Benzer durum yaşça daha ileri olan erkek yaşlılar için de geçerlidir. Erkeklerin kahve ve camide vakit geçirme imkânlarının olması, ev içi işlerde çok daha az görev almaları onları kadınlara oranla nispeten daha dışa dönük yapsa da göç ederek kente gelen yaşlılar için kentsel alanda kurulan yeni yaşamın sosyal yaşamı çok ciddi şekilde değiştirdiği ve özellikle saygı görme anlamında beklentileri tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Kentte eski alıştığı düzeni bulamayan yaşlıların zaman zaman sosyal dışlanmaya da maruz kaldıkları bu sebeple genelde kendi çocukları, yakın akrabaları ve aynı yerden gelen diğer insanlara yakın yerlerde oturdukları görülmüştür. Bu sayede bozulan sosyal ilişki ağının kentsel ortamda bir miktar işlev göstermesini sağlamışlardır.

Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Sorunlar

Bu başlık altında yaşlıların göç sürecinde karşılaştıkları zorluklar, Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde sorun yaşama durumları, sorunların nasıl çözüldüğü ile uyum sağlama sürecinde yaşadıkları zorluklara ilişkin verilere yer verilmiştir.

Yaşlıların göç sürecinde karşılaştıkları en önemli zorluklara ilişkin verilere bakıldığında en çok yaşanan zorluğun %39,7 ile maddi sıkıntı olduğu, bunu %14 ile gidilecek yeri tanımamaya bağlı yaşanan endişe, %8,9 ile ev, eşya ve hayvanların tamamen yanması ve %8,9 ile ulaşımda yaşanan sıkıntılar (%6,6)… seçenekleri izlemektedir. Verilere bakıldığında

maddi konunun ağırlığının yanında özellikle zorunlu göç yaşayanlarda oluşan panik ve korku da ön plana çıkmaktadır.

Dönemin politik yapısı sebebiyle yaşam alanlarını terke zorlanan insanlar için bu süreç başlı başına büyük bir sorun iken bu süreçte ek olarak maddi ve manevi zarara uğramaları da sorunu travmatik bir hale getirmiştir. Bu süreçlerde hiçbir birey kendi yaşamı ile ilgili alınan bu karara ortak olamamış, sadece yaşadığı evi, geçimini sağladığı tarlası ve hayvanlarını değil tüm anılarını, yaşamını, değerlerini… de bırakmak zorunda kalmıştır. Bir hiçliğe giden bu yolda anlatımların çoğu hüzün, korku, öfke, endişe, nefret gibi pek çok ifade barındırmaktadır. Sebebi ne olursa olsun gerekli imkânlar sağlanmadan insanların yaşam alanlarından çıkmaya zorlanması oldukça derin sorunların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Doksanlı yılların başlarından itibaren yoğun bir şekilde yaşanan bu olaylarla ilgili sonraki yıllarda hazırlanan ulusal uluslararası pek çok rapor sürece ışık tutmuştur.

Yaşanılan dramı doğrudan yaşlıların anlatımı ile desteklemek sürecin ne denli travmatik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda bazı katılımcıların yaşanan süreçle ilgili ifadeleri yaşanan dramı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Köyden ayrılma süreci ile ilgili olarak bir katılımcının *(65, E)* çaresizliğini aktardığı *"Bir anda köyü boşaltın dediler, ne yapacağımızı nereye gideceğimizi bilmedik. Bu kadar insanı nereye götürecektim. Bizimle ilgilenen kimse yoktu."* İfadesi ile bir anda tüm mal varlığının yok olduğu anı anlatan başka bir katılımcının (62,E) *"Bizi mahvettiler evimizden dışarı attılar, bütün eşyalarımızı yaktılar. Köydeki evimizin çatısını yıktılar. Gidecek bir yer için de yardımcı olmadılar."* İfadesi ve son olarak göç sürecinde fiziksel şiddetin de olduğunu aktaran başka bir katılımcının (61,K) *"Erkekler işkenceden kaçtılar. Eşyalarımızın hepsi yakıldı, aynı gece geldik, jandarma zorla çıkardı, dağda mahsur kaldık. Çok hasar gördük, şiddete maruz kaldık."* İfadeleri korku, çaresizlik, kimsesizlik, acı gibi pek

çok duyguyu içinde barındırmaktadır. Yapılan görüşmelerde Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelen yaşlılarda özellikle devlete güven ile ilgili olarak oldukça olumsuz deneyimlerin oluştuğu ve anılarının hala çok taze olduğu gözlenmiştir.

Yine ulaşım ile ilgili olarak da çok ciddi zorluk yaşandığı sıklıkla dile getirilmiştir. Hali hazırda eşyalarını kurtaran insanların taşınma için araç bulamaması veya çok zor koşullarda ulaşımlarını sağladıklarına ilişkin bir katılımcının (63,K) *"İlk yandığında bir iğnemizi bile kurtaramadık. Diyarbakır'a geldiğimde çocuklarımız küçüktü, üstü açık kamyonda geldik çok soğuktu."* İfadesi ile gidecek araç bulamayan başka bir katılımcının (69,K) *"Otobüslere, traktörlere hayvan gibi bindirip bizi memleketimizden gönderdiler. Bütün varımızı, yoğumuzu orada bıraktık."* ifadesi insanların çoğunun evlerini genelde önceden haber verilmeden, taşınmak için uygun olmayan bir saatte terk etmek zorunda kaldıkları, insanların bazen hiçbir eşya alamadan sadece canlarını kurtardıkları, bazısının da çok az eşya alarak canlarını kurtarma derdi ile hızlıca eski yaşam alanını terk etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Sadece birkaç eşyasını alıp "evi minibüsün üzerine yüklediğini" ifade eden onlarca insanın ne şartlar altında eski yaşam alanlarından ayrıldıklarını belirten bu ifadeler süreci anlamak için yeterlidir.

Göç sürecinde yaşanan bu durumun sonrasına olan etkileri ile ilgili olarak bir katılımcının (66,E) "*Göç sürecinde otobüsüme el konuldu, 9 çocuğumun 8'i erkektir. Kente göç edince çocuklarımla yeterince ilgilenemedim. Sokaklara düştüler, kumarbaz oldular"* ifadesi de sürecin başında yaşananların doğurduğu sonuçları aktarması açısından önemlidir.

Yerleşim yerinden zorla edilmenin zorluğu yapılan her görüşmede net bir şekilde gözlenmiştir. Yıllardır süregelen düzenin aniden kaybolması ve uyum konusunda yaşanan kaygı ve korkuyu anlatması bakımında bir katılımcının (61,E) göç süreci ile ilgili "*Gözü kör bir insanın başka bir ülkeye git-*

mesi gibiydi. Evimizi yaktılar, ölüm korkusu yaşadım. Hayvanları götürdüler." İfadesi çok şey anlatmaktadır. Gidilen yer yaşanılan yerleşim biriminin bağlı olduğu il de olsa hayata sıfırdan başlamak durumunda kalan yüzlerce insan belki de bir doğal afet sonucu çadırda yaşamak zorunda kalan veya son dönem Suriye'deki savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan pek çok sığınmacıdan bile çok daha dramatik hikâyelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Genel olarak bakıldığında insanların kısa sürede tüm varlıklarını kaybettikleri, zorunlu olarak yapılan göçlerde göç sürecinin başlangıcının planlı olmadığı görülmektedir. Yaşanan bu travmatik deneyim zorunlu göç ile Diyarbakır'a gelen pek çok yaşlıda tamiri imkânsız duygusal yaralara neden olmuştur.

Yaşlıların Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde sorun yaşama durumları ve sorunların nasıl çözüldüğüne ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yarısının (%50) sorun yaşadığı yarısının (%50) sorun yaşamadığı görülmüştür. Verilere bakıldığında sorunların sırasıyla çalışarak (%27,1), alışarak (%17,9), maddi sorunları çözerek (%15,2), çocukların büyümesi, iş güç sahibi olup evlenmeleri ile (%13,2), çevre edinip iletişim kurarak (%10,6) ve zamanla kendiliğinden (%9,9) çözüldüğü görülmektedir. Sorunların çözülme şekline bakarak çoğu sorunun maddi temelli olduğu söylenebilir. Bu anlamda maddi imkânlarda yaşanan dolaylı ve doğrudan artış sorunların çözümü ile bağlantılıdır. Maddi olarak bakıldığında her 4 yaşlıdan 3'ünün açlık sınırının altında yaşaması sorunların çözümünde oldukça etkin bir güç olarak ifade edilen maddi olanakların karşılanma düzeyini göstermesi açısından düşündürücüdür.

Diğer taraftan alışarak ve zamanla kendiliğinden düzelme oranının %27,8 olması da dikkat çekicidir. Burada sorunun düzelmesi için hiçbir şey yapılmadığı uyumun süreci kabullenme ile sonuçlandığı görülmektedir.

Verilere bakıldığında herhangi bir devlet desteğinin olmadığı görülmektedir. Diyarbakır'a geliş süreci ve sonrasında sosyal devlet mekanizmasının tam anlamıyla işlev gösteremediği, bu süreçte yaşanan uyum sorunlarını yaşlıların kendi sosyal dinamikleri ile çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Yapılan görüşmelerde de kişilerin sorun çözmede öncelikli olarak hane halkından, sonrasında akraba, hemşeri ve arkadaşlardan yardım aldıkları bilgisi edinilmiştir. Bu noktada mikro düzey içinde yer alan sosyal destek ağlarının varlığı pek çok sorunun çözümünde etkin roller üstlenmiştir. Yapılan görüşmelerde yaşlıların aktarımlarına bakıldığında maddi destek sağlama, ev bulma, iş bulma, evlilik, doğum, cenaze gibi konularda sürekli yakın çevrenin desteği olduğunu vurgulamaları bu görüşü net bir biçimde desteklemektedir.

Diyarbakır'a göçle gelen yaşlıların Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde yaşadıkları zorluklara ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunluğunun (%89,1) Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde zorluk yaşadığı görülmüştür. Geçmişte yaşanan bu zorlukların etkilerinin hala devam ediyor olması bu zorlukların yaşlılar üzerinde bıraktığı etkilerin gücünü de göstermektedir. Verilere bakıldığında yaşanan en büyük zorluğun %36,3 ile ekonomik sorunlar / işsizlik olduğu, bunu kente uyum sorunları (%12,2), uygun bir ev bulamama (%8,6), kentte akraba, tanıdık kimse olmaması (%8,6), dil sıkıntısı yaşama (%7,9), çevre edinme zorluğunun (%7,6)… takip ettiği görülmektedir. Maddi konularda yaşanan zorluklarla ilgili olarak katılımcılardan çoğu çok dramatik hikâyeler aktarmıştır.

Yaşanan zorlukların en fazla yaşamı sürdürme ihtiyacının eylem düzeyinde olması pek çok temel ihtiyacın karşılanmasında ciddi zorlukların yaşandığını göstermektedir. Zorunlu bir şekilde yerinden edilme sonucu gelinen kentte süreç içinde ciddi mağduriyetler yaşayan, kentte yaşlanan ve açlık sınırının altında yaşamak zorunda bırakılan yaşlıların

hiç uyumlu olmadıkları kent yaşamı ile bütünleşme süreçleri oldukça zorlu ve sıkıntılı olmuştur. Anlatımların çoğu içinde ciddi travmatik ifadeler barındırmaktadır.

Yaşlıların uyum sağlama sürecinde yaşadıkları zorluklarla ilgili olarak köy kent karşılaştırması yapan bir katılımcının (%71,K) *"Maddi sıkıntılarımız oldu, çocuk sayısı fazla olunca sıkıntı çektik. Köyde bir şekilde idare edebiliyorduk fakat şehirde her şeyin karşılığında para istiyorlar"*. İfadesi kentteki yaşamın zorluklarını göstermesi açısından önemlidir. Yapılan görüşmelerin çoğunda köyde yaşamanın kentte yaşamaya göre zorlukları olsa da geçimin kente oranla çok daha kolay olduğu ifade edilmiştir.

Maddi koşulların yetersizliği nedeniyle aynı ev içinde birden fazla ailenin bir arada yaşaması çok az eşya ile düzen kurulması, ısınma ve beslenme konusunda da özellikle göçün ilk dönemlerinde çok büyük sıkıntılar yaşandığı ile ilgili çok fazla anı aktarılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak bir katılımcının (61,K) *"İç içe yaşıyorduk evimizi ısıtacak bir kâğıt parçası yoktu. Her yer buz gibiydi. Çocuklarımı ısıtmak için bir minderi bir yastığın arasına koyup ısıtıyordum. Oradan buradan bir iki parça eşya alıp düzeni kurduk. Hala annemin verdiği minderleri kullanıyorum (61,K)" ifadesi ile başka bir katılımcının (63,K) "Tek odalı bir evde mutfak banyo bir aradaydı, babaları cezaevinde 2 ay kaldı, çocuklarımın ağzına sıcak lokma girmedi"*. İfadeleri özellikle parasal konularda yaşanan sıkıntıların zincirleme bir şekilde diğer tüm ihtiyaçları etkilediği insanların temel ihtiyaçlarını dahi karşılamada zorluk yaşadıkları çoğu zaman bu ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları görülmektedir.

Pek çok yaşlı dil sorununu sıklıkla gündeme getirmiş yapılan görüşmede tercüman kullanıldığı için zaman zaman tarafıma "bak biz bile anlaşamıyoruz" şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bu konuda katılımcılardan birinin (76,E) "*Dil sorunu vardı, Türkçe bilmediğim için insanlarla çok fazla muhab-*

bet kuramadım." İfadesi dil sorununun cinsiyet farkı olmadan Diyarbakır il merkezinde tüm yaşlıları bir biçimde etkilediği yönündeki düşünceyi desteklemektedir. Bu noktada anadilde hizmet sunumu ya da kamusal alanda çevirmen desteği de olmadığı için yaşlıların sorun yaşamaları oldukça doğaldır.

Yapılan çoğu görüşmede Türkçe başlayan pek çok görüşme özellikle sorunların anlatımı noktasında Kürtçeye dönmüştür. Bu çalışma süresince insanların sorunlarını en iyi kendi anadillerinde ifade edebildikleri, kendi anadillerini konuşurken çok daha rahat ve mutlu oldukları gözlenmiştir.

Diğer yandan yapılan görüşmelerde yaşlıların sıklıkla köydeki sosyal ilişkileri yücelten konuşmalar yaptıkları görülmüştür. Özellikle kentteki akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin istedikleri seviyede olmadığını vurgulamışlardır. Bu konuda katılımcılardan birinin (65,K) "*Komşu edinmede, Diyarbakır'ı tanımada zorluk çektim, uzun süre tek başıma dışarıya çıkamadım" ile başka bir katılımcının (72,K) "Yabancılık çektim. Özellikle komşu sıcaklığı hiç yoktu. Köyde çok güzel bir ortamımız vardı. Ama ilk yıllar alışmak çok zordu."* İfadeleri yaşlıların kentte karşılaştıkları sosyal ortamın umdukları gibi olmadığı ve bu yeni sosyal yaşama alışmakta ciddi zorluk çektikleri yönündeki ifadelerini destekler niteliktedir.

Yapılan görüşmelerde yaşlıların bir kısmı uyum sağlama ile ilgili soru sorulduğunda geldiklerinden beri uyum sağlayamadıklarını, sorunların hiç azalmadan bugüne kadar devam ettiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili olarak bir katılımcının (66,E) "*Hiçbir zaman uyum sağlayamadım. Hala da zorluk yaşıyorum. Çocuklarımın ruhsal dengeleri bozuldu. Her biri bir tarafa savruldu. O günden bugüne günlerim oğullarımı sokaklardan toplamakla geçiyor."* İfadesi geçmiş yaşantıların günümüze yansımalarını anlatmada net bir örnek olarak görülebilir. Yaşlıların bir kısmı bu ve benzeri ifadelerle köyden hiç dönmemeyi dilediklerini sıklıkla yinelemişlerdir.

Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin İhtiyaçlar

Bu başlık altında yaşlıların eski yaşadıkları yeri özleme durumları ve özledikleri şeyler ile eski yaşadıkları yere dönme istekleri hakkında verilere yer verilmiştir.

Yaşlıların eski yaşadıkları yeri özleme durumları ve özledikleri şeylere ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%81,2) eski yaşadıkları yeri özlediği görülmektedir. Özlenen şeylere bakıldığında en çok özlenen şeylerin sırasıyla toprak, bağ, bahçe, tarla (%38,2), akrabalar (%28,5), köy, köy yaşantısı (23,5), doğa (%22,1), arkadaşlar, dostlar (%17,1)… olduğu görülmüştür. Sonuçlara bakıldığında yaşlıların geçmişe dair sahip oldukları hemen her şeye ciddi bir özlem duydukları görülmektedir. Kent yaşamında en çok özlemini duydukları şeyler kentte erişemedikleri imkânlardır. Bu anlamda ilk sırada tarla, bağ, bahçenin yer alması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Yine eski yaşanılan yerdeki sosyal yaşam da özlenmektedir. Yaşlının fiziksel açıdan çok daha aktif olduğu kadın erkek fark etmeden bir şekilde üretim faaliyetleri içinde yer aldıkları köylerinden veya ilçelerinden zorunlu bir şekilde kente gelmeleri pek çok yaşlı için üretime katkıyı çok sınırlandırmış ya da tümüyle sonlandırmıştır. Bu sert geçiş pek çok yaşlı için çoğunlukla evde boş geçirilen zamana, kendini işe yaramaz hissetmeye, üzüntüye, strese…dönüşmüştür. Eskiye duyulan özlemin altında yatan temel neden eski yaşanılan yerde yaşlının sahip olduğu rol, fonksiyon ve statünün kentte karşılık bulamamasıdır. Hemen tüm temel ihtiyaçlarının karşılanma biçimi ve düzeyi değişen yaşlılar kentte tam anlamıyla mutlu olamamışlardır.

Yaşlılık döneminin daha sağlıklı bir biçimde geçebilmesi biraz da yaşlının yaşadığı yerin onun istek ve beklentilerine cevap verebilmesine bağlıdır. Sonuçlara bu açıdan bakıldığında Diyarbakır'a sonradan göçle gelen yaşlıların çoğunlukla kent merkezinde yaşama ile ilgili olumsuz bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Yaşlıların eski yaşadıkları yere dönme isteklerine ilişkin verilere bakıldığında kente göçle gelen yaşlıların yarısının (%50,3) eski yaşanılan yere dönmek istediği yarısına yakınının (%49,7) da dönmek istemediği görülmüştür. Bu veriler yaşlıların önemli bir bölümünün eski yaşanılan yerdeki pek çok olanağa özlem duydukları ve kalan ömürlerini eski yaşadıkları yerde geçirmek istediklerine dair görüşler ile yaşlıların kentte pek çok ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamadıkları yönündeki düşünceyi desteklemektedir. Kente zorunlu göçle yaşlıların eski yaşadıkları yere dönme isteklerinin daha yoğun olduğu (%59,9) görülmektedir. Diğer yandan zorunlu göçle gelme durumu ile eski yaşanılan yere dönme isteği arasında (P<.001) güçlü bir ilişki vardır.

Yaşlıların en temelde duygulanım, boş vakit geçirme, yaratıcılık, kimlik ve özgürlük ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşamaları, kendi hayatları ile karar alamamaları, hayatın her alanında eşitsiz güç ilişkileri karşılaşmaları, kentsel alanda farklılıklarını gözeten ve bunlara cevap veren çok yönlü hizmetlerin olmaması gibi pek çok sorun yaşlıların kente uyum sağlayamamasına neden olmuştur. Yaşlıların bu ihtiyaçlarının çoğunu giderebildikleri geçmiş yaşantılarına yani eski yaşam alanlarına dönmeyi istemeleri ve oraya karşı özlem duymaları bu açıdan bakıldığında son derece doğaldır.

Yaşlıların yarıya yakının da şehirde yaşamaya devam etmek istemesi hem şehir yaşamına uyum sağlama, göç edilen yerdeki tüm yaşam koşullarının bozulmuş olması, eski düzenin kurulması için gerekli maddi güce sahip olunamaması ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca çoğu yaşlı görüşmelerde yaşı gereği köye geri dönüp yeni bir düzen kurma konusunda gereken güce sahip olmadığını vurgulamıştır.

Görüşme sırasında Diyarbakır'a göçle gelen yaşlıların hemen hepsi bu sorunun sorulduğu sırada gözlerinin dolduğu ve genelde uzaklara bakarak daldıkları gözlenmiştir. Zorunlu

olarak terk edilen yaşam alanının daha çok özlendiği görülmektedir. Kentin genel imkanları köye oranla çok daha iyi olsa da kentteki genel yaşamın yaşlıların duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında oldukça yetersiz kaldığı söylenebilir.

Yaşlıların Göç Deneyimine İlişkin Hizmet Beklentileri

Bu başlık altında yaşlıların kente uyum sağlama sürecinde süreci kolaylaştıracağını düşündükleri unsurlar ile eski yaşadıkları yere duydukları özlemin hafiflemesi için Diyarbakır'da olmasını istedikleri şeylere ait verilere yer verilmiştir.

Yaşlıların kente uyum sağlama sürecinde süreci kolaylaştıracağını düşündükleri unsurlara ilişkin verilere bakıldığında ilk sırada %18,5 ile ekonomik açıdan daha iyi durumda olmanın yer aldığı görülmüştür. Bu görüşle ilgili katılımcılardan birinin (60,E) "*İş imkânı olsaydı, para olsaydı, korku olmadan mecbur olmadan yaşasaydık.*" ifadesi ile diğer bir katılımcının (77,K) "*İhtiyaçlarımı daha ucuz ve kolay karşılayabilseydim daha kolay uyum sağlardım.*" ifadesi yaşanılan geçim sıkıntısının kente uyum sağlamayı ne ölçüde zorlaştırdığını ortaya koymaktadır.

Uyum sürecini kolaylaştıracağı düşünülen 2. başlık %13,9 ile aile ve akrabaların kentte bulunmasıdır. Bu konu ile ilgili olarak katılımcılardan birinin (67,K) "*Akrabalarımız, kapısını çalabilecek bir tanıdığımız olsaydı daha kolay olurdu.*" ifadesi çok temel sosyal ilişkilerin bile kentte sekteye uğradığını ortaya koymaktadır. Görüşmeler sırasında pek çok yaşlı kentteki yalnızlığa dikkat çekmiştir. Üçüncü sırada %12,9 ile düzgün bir iş sahibi olma yer almaktadır. İş sahibi olma da ekonomi ile doğrudan bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Çoğu görüşmede yaşlıların yüksek kazançlı işlerde çalışmadıkları özellikle göçün ilk yıllarında çok düşük ücretli işlerde, sigortasız ve zaman zaman karın tokluğuna çalıştıkları bilgisi edinilmiştir. Kadınların özellikle kent yaşamında ev bütçesi-

ne doğrudan maddi sağlayamadıkları için çok üzüldükleri de yine kadın katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiş. Ellerinden bir şey gelmediğini ifade etmişlerdir.

Sıralamada %12,3 ile devlet desteğinin olması yer almıştır. Diyarbakır'a zorunlu göç ile yaşlıların çoğu devletin kendilerine yeterince destek olmadığını bir şekilde ifade etmiştir. Görüşmenin bütününe bakıldığında her ne kadar doğrudan soru şıklarında veri olarak üst sırada yer almasa da tüm yaşlılarda böyle bir beklentinin olduğu görülmüştür. Katılımcılardan birinin (79,E) "*Kötü yaşamamın tek sebebi devlettir Madem köyden çıkarıyorsun neden sahip çıkmıyorsun bir işimiz evimiz olsaydı iyi olurdu.*" ifadesi pek çok yaşlının hislerine tercüman olması açısından önemli bir ifadedir. Yaşlıların zorunlu bir şekilde yaşam alanlarını terk ile sonuçlanan süreç bir şekilde devlet aygıtlarının da içinde olduğu süreçlerle yakından ilgilidir. Burada oluşan eşitsiz ilişki köylerin boşaltılmasına neden olmuş, pek çok insan bu zorunlu göç sırasında hemen hemen tüm mal varlığını kaybetmiştir. Hal böyle iken yaşlıların bu yaşadıkları olumsuzluk ile ilgili olarak çözümü yine devletten beklemeleri son derece doğaldır.

Kalan seçeneklere bakıldığında sırasıyla ev ve işin olması, kentin genel imkânlarının daha iyi olması, Diyarbakır'ın eski yaşanılan yere benzemesi, dil bilme, Diyarbakır'a hiç gelmeme, eğitimli olma gibi seçenekler bulunmaktadır. Dil konusu görüşmelerin birçoğunda bir biçimi ile gündeme gelmiştir. Türkçeyi konuşmada çoğu yaşlının ciddi derecede zorlandığı gözlenmiştir. Kamusal hizmet sunumunda tek dillilik pek çok yaşlıyı ciddi derecede zorlamakta ve hizmet almada kalitenin düşmesine neden olmaktadır. Bir katılımcının (76,E) "*Türkçe konuşmada bu kadar sıkıntı yaşamasaydım ya da Diyarbakır'da karşılaştığım insanlar Kurmanci, Zazaki bilseydi daha iyi olurdu.*" ifadesi tek dilli kamusal hizmet sunumunun kente uyum sağlama sürecinde ciddi zorluk yarattığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Diyarbakır'a hiç gelmeseydim daha iyi olurdu ile ne olursa olsun kolay olmazdı diyen grubun da oldukça ümitsiz oldukları ve geçmişe çok ciddi özlem duydukları gözlenmiştir. Hem geçmişine karşı öfke duyan hem de köyde yaşadığı zorlukların kentte katlanarak çekilmez bir hale geldiğini belirten bazı yaşlıların oldukça umutsuz ve genel olarak hayata karşı öfkeli oldukları gözlenmiştir. İki kadın katılımcıdan birinin (65,K) "*Erken yaşta evlenmeseydim daha iyi olurdu, küçük yaşta kadın oldum, çocuktum çocuk bakmaya başladım.*" ifadesi ile başka bir katılımcının (76,K) "*Felçli kumam olmasaydı daha iyi olurdu, kocamın ikinci eşi olmasaydım daha iyi olurdu. Kuma gitmeseydim…*" ifadeleri geçmişte yapılan seçimlerin geleceği ne ölçüde etkilediğini ortaya koyması açısından önemlidir. Seçimler bir biçimiyle tüm yaşamı doğrudan etkilenmektedir. Bu durum haliyle uyum süreçlerine de doğrudan olumlu ya da olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

Yaşlıların eski yaşadıkları yere duydukları özlemin hafiflemesi için Diyarbakır'da olmasını istedikleri şeylere ilişkin verilere bakıldığında ilk sırada %35,8 ile ne olursa olsun hafiflemez, hiçbir şey köyün yerini tutmaz seçeneği yer almaktadır. Yaşlıların çoğunluğu bu soruya yanıt verirken istediği şeyleri sıralamadan önce cümleye "*aslında ne olursa olsun tutmaz ama bunlar olsa belki biraz daha iyi olurdu.*" ifadesi ile başlamıştır. Burada eski ekosistem bileşenlerinin kentte bir araya gelme ihtimalinin olmadığını vurgulayan yaşlıların hem göç sürecinde hem de kente geldikleri andan bugüne kadar ciddi bir baskı altında oldukları görülmektedir. Yaşanan bu baskı sonucu kaynakları azalan yaşlıların ihtiyaçlarının beklenilen şekilde karşılanmaması ile özellikle kentteki yaşamın zorluk derecesini daha da artırmıştır. Zorunlu göç ile başlayan bu süreç sonraki yaşanan tüm olumsuzlukları adeta tetiklemiş adeta bir domino etkisi yaratmıştır.

Diyarbakır'da bunca farklı yaşam öyküsü ile yaşam alanından kopan insanlara yönelik hizmetlerin çeşitlenmemesi devlete yönelik oluşan olumsuz yargıları daha da artırmıştır.

Bu yaşanan olumsuzluklar kente dair öfkenin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Bu konu ile ilgili bir katılımcının (61,E) "*Burası cennet de olsa yine köyümü özlerim.*" ifadesi ile başka bir katılımcının (67,E) "*Hiçbir şey benim özlemimi hafifletmez burada 24 saat dört duvar arasındayım.*" ifadesi yaşlıların umutsuzluğunu bir biçimde ortaya koymaktadır. Kaybedilen rol ve statülerin bu umutsuzlukta rolü oldukça büyüktür.

Diğer istenilen şeylere bakıldığında sırasıyla akrabaların burada olması (%14,5), Diyarbakır'ın köydeki doğal ortama benzemesi (%10,5), Diyarbakır'ın daha sakin, huzurlu, temiz ve yeşil olması (%6,1)… isteklerinin olduğu görülmektedir. Diğer seçenekler arasında arkadaş ve ailenin varlığı, bahçeli bir evin olması, tarla, bağ, bahçenin olması gibi seçenekler vardır. Yaşlıların geçmişte sahip oldukları imkânları aradıkları ve onların Diyarbakır'da olmasını arzu ettikleri görülmektedir. Geçmişe duyulan özlem kentte geçirilen zamandan keyif alamama ile birleşince yaşlıların çoğunluğunun kentte tam anlamıyla mutlu olamadıkları söylenebilir. Bu konuda bir katılımcının (74,E) "*Bahçeli bir evim olsaydı, sebze meyvelerimi kendi bahçemden alsam, ekonomik sıkıntı da yaşamazdım.*" ifadesi hayali kurulan düşüncenin hem bir hobi hem de ekonomik bir katkı sağlayacak bir uğraş olarak ele alındığını ortaya koymaktadır. Diğer bir katılımcının (62,E) "*Biz tarım işçisiyiz, uğraşabileceğim bir toprağım olsa belki özlemim hafifler.*" ifadesi de kentsel alanda yaşlıların bilgi ve becerilerinin önemini yitirdiği, birçok yaşlının kendini işe yaramaz biri olarak gördüğü gözlemini destekleyecek bir ifadedir.

Yaşlılarla yapılan görüşmede bazı yaşlıların bu soruya da oldukça hüzün dolu yanıtlar verdikleri çoğunlukla da ağladıkları gözlenmiştir. Kente gelinmesinden sonra hiçbir şeyin istediği gibi gitmediğini söyleyen bir katılımcının (61,K) "*Diyarbakır'a geldiğimde huzursuzluk oldu kocam öldü, oğulları-*

mın hepsi bir yerde, biri burada bir diğeri İsviçre'de cezaevinde, biri de uyuşturucu kullanıyor, çok huzursuzum, köydeki yaşamım olsa temiz sakin…" ifadesi hem geçmişteki sade yaşama bir özlemi anlatırken hem de yanlış seçimlere duyulan öfkeyi dışa vurmaktadır. Yapılan görüşmelerde kadınların erkeklere oranla daha duygu dolu ifadeler kullandıkları, birçoğunun olayları ve beklentileri anlatırken gözlerinin dolduğu gözlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında temel pek çok ihtiyacı karşılanmayan yaşlıların hayata dair istek ve beklentilerinde ciddi bir düşüş olduğu, eski geldikleri yere ve geçmişe karşı büyük bir özlem duydukları, eldeki imkânlarının isteklerini karşılamada yetersiz kaldığı gözlenmiştir.

Yaşlıların göç deneyimlerine ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir; Diyarbakır'da yaşayan ve eşi vefat eden yaşlıların yarıdan çoğu bulunduğu yerleşim biriminden ayrılmamıştır. Yaşlıların eşlerinin ölümünden sonra çoğunlukla çocuklarının isteği yer değişikliği yapmaktadır. Yaşlıların büyük çoğunluğunu Diyarbakır il merkezinden önce farklı bir yerleşim biriminde yaşamıştır. Yaşlıların yarısı Diyarbakır'a zorunlu göçle gelmiştir. Bir nedenle Diyarbakır'a gelen yaşlıların çoğu ilçe ve köylerden gelmiştir. Burada ilçelerden gelen yaşlıların da çoğu öncesinde köyde yaşamıştır. Göç önce köyden ilçelere sonrasında ilçeden ile şeklinde de olmuştur. Zorunlu göç mağduru yaşlıların çoğu köy kökenlidir. Zorunlu göçle Diyarbakır'a gelen yaşlıları köylerinin yakılması, boşaltılması ve devlet baskısı ile gelmiştir. Bu durumun oluşmasında ekonomik şartlar, kentteki diğer olanaklar kadar bireylerin köylerinin yakılması ve zorla boşaltılması da etkili olmuştur. Her 2 yaşlından birinin Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelmiş olması sorunun boyutunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Her 10 yaşlıdan 3'ü göç sonrası eski yaşadığı yere dönme girişiminde bulunmuştur. Diyarbakır il merkezine göç ile gelen yaşlıların çoğu eski yaşadıkları yeri çoğunlukla 1 ila 3 yıl içerisinde görmüştür. Eski yaşanılan yeri göç ettiklerinden bu yana göremeyen yaşlıların yarıdan çoğu eski yaşadığı yeri tekrar görmek istemektedir. Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelen yaşlıların ¼'i devletten tazminat almış ve yarıdan çoğu bu tazminatı genel ihtiyaçlar için harcamıştır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde devletin kendi sorumluluğunu kabul edip zorunlu göç mağdurlarına tazminat ödemesi meblağ ne olursa olsun bir kabullenmeyi yansıtması açısından önemlidir. Yaşlılar göç öncesinde ev, akraba, komşu, arkadaş, tarla ve hayvan gibi olanaklara sahiptir. Yaşlıların yarıdan çoğu önce yaşadıkları yerde daha çok saygı gördüğünü düşünmektedir.

Yaşlıların göç sürecinde karşılaştıkları en önemli zorluk maddi sıkıntıdır. Yaşlıların yarısı Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde sorun yaşamıştır. Yaşlılar uyum sorunlarını ağırlıklı olarak çalışarak, alışarak ve maddi sorunları çözerek gidermişlerdir. Yaşlıların çoğunluğu Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde zorluk yaşamıştır. Diyarbakır'a uyum sürecinde yaşanan en büyük zorluk ekonomik sorunlar/işsizliktir. Yaşlıların büyük çoğunluğu eski yaşadığı yeri özlemektedir. Yaşlıların eski yaşanıla yerde en çok özledikleri şeyler toprak, bağ, bahçe, tarla, akrabalar, köy, köy yaşantısı, doğa, arkadaşlar ve dostlarıdır. Kente göçle gelen yaşlıların yarısı eski yaşanılan yere dönmek istemektedir. Yaşlılar ağırlıklı olarak kente uyum sağlama sürecinde ekonomik açıdan daha iyi durumda olma, aile ve akrabaların kentte bulunması, düzgün bir iş sahibi olma ve devlet desteğinin uyum sürecini kolaylaştıracağına inanmaktadır. Yaşlıların çoğunluğu eski yaşadıkları yere duydukları özlemin hiçbir imkânla ve hiçbir şekilde hafifleyemeyeceğine inanmaktadır.

YAŞLILARIN GÜNDELİK YAŞAMLARI

Bu başlık altında yaşlıların gündelik yaşamlarına dair bilgiler, sorunlar, ihtiyaçlar ve hizmet beklentileri ile ilgili veriler yer almaktadır.

Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair Bilgiler

Bu başlık altında yaşlıların Diyarbakır'da ikamet ettikleri ilçe, mahalle ve diğer ilçelerin adını bilme durumu, başları sıkıştığında ilk kime ya da nereye gidecekleri, yerini bildikleri hizmet kuruluşları, toplu taşıma araçlarını kullanabilme durumları, evden dışarı çıkabilme durumları ve gerekçeleri, tek başlarına dışarı çıkabilme durumları ile dışarı çıkamama nedenleri, rutin olarak yaptıkları işler, arkadaşlarının varlığı, onlarla görüşme durumları ve sıklığı, düzenli olarak TV izleme durumları ve ne izledikleri, TV izlememe nedenleri, ibadethanede ibadet ettikten sonra arkadaşları ile vakit geçirme durumları ile nerede vakit geçirdikleri, yaşadıkları yerde mutlu olma durumları, yaşamlarını kendi evlerinde sürdürmek isteme nedenleri, il dışına çıkma durumu ve en son çıktıkları zaman, Diyarbakır dışına çıkılan ilin içinde bulunduğu bölge, yaşlıların il dışına çıkma nedeni ve son zamanlarda toplumsal bir etkinliğe katılma durumları ile katıldıkları etkinlikler ile ilgili verilere yer almaktadır.

Yaşlıların Diyarbakır'da ikamet ettikleri ilçe, mahalle ve diğer ilçelerin adını bilme durumuna ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunluğunun (%88,1) ikamet ettikleri ilçe ve mahalle ismini bildikleri görülmüştür. Yine Diyarbakır'ın diğer ilçelerini bilme durumuna bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun (%62,8) diğer ilçelerin ismini de bildikleri görülmektedir. Kentin genel özellikleri ile ilgili bilgi sahibi olma kentte yaşanılan süreye göre artacağı için Diyarbakır il merkezinde yaşama süresinin ortalama 39,41 yıl olması yaşlıların Diyarbakır ili ile bilgilerinin artmasını sağladığı söylenebilir.

Bu basit bilginin bile bazı acil durumlarda hayati önem taşıdığı düşünüldüğünde yerleşim yeri bilgi düzeyinin yüksekliği yaşlılar açısından olumlu bir durumdur. Yeni yaşanılan alana dair özellikle egzo düzey çevre bileşenleri ile bilgi sahibi olmanın yaşlıları güçlendirici bir yönü olmaktadır. Çevre ile ilgili bilgi arttıkça bu durumun yaşlıya hareket etme serbestisi getirdiği gözlenmiştir. Her ne kadar Türkçe bilmese de bir şekilde zorlukların üstesinden gelmeye çalışan yaşlı sayısı oldukça fazladır. Burada çaresizlik sebebiyle üretilen geçici çözümler yaşlılar için adeta bir yaşam seçeneği haline dönüşmüştür.

Yaşlıların başları sıkıştığında ilk kime ya da nereye gideceklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunun (%71,3) başları sıkıştığında ilk gidecekleri yerin aileleri olduğu görülmüştür. Bunu %29,1 ile akraba, %19 ile komşu, %14,7 ile karakol…izlemektedir. Buna bakarak yaşlıların başları sıkıştığında akıllarına mikro düzey çevreleri içerisinde yer alan aile, akraba ve komşularının geldiği görülmektedir. Karakolun dördüncü sırada yer alması belki pek çok ilde görülmeyecek bir sonuç iken bu durum Diyarbakır'da yıllar süren kaos ortamının bir sonucu olarak görülebilir. Halkın kolluk güçlerine olan güveni batıdaki illerde olduğu kadar yüksek değildir. Bunda öncesinde değinilen bulgularda da görüleceği gibi geçmiş olumsuz deneyimlerin etkisi vardır. Yaşlıların birçoğu yaşadıkları çoğu olumsuzlukta karşılarında sürekli kolluk kuvvetlerini gördükleri için bu türden bir önyargının oluşması da doğaldır. Burada yaratılan eşitsiz güç ilişkisinin hem halka hem de kolluk kuvvetlerinin halkın gözündeki imajına olan etkisi oldukça olumsuzdur. Devletin elindeki aygıtları zaman zaman kendi istek ve beklentilerine cevap verecek şekilde yeniden dizayn etmede kullanması böyle durumların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Diğer yandan yaşlıların başları sıkıştığında seçenekler içine belediye, siyasi parti temsilciliği gibi kurumlar yanın-

da ve İnsan Hakları Derneği gibi bir sivil toplum kuruluşunu da dâhil etmeleri ilginç bir göstergedir. Burada oluşan bu durum önceden de söz edildiği üzere yaşlıların geçmişteki olumsuz deneyimlerinin bir çeşit dışavurumu olarak değerlendirilmelidir.

Veriler genel olarak değerlendirildiğinde yaşlıların kan bağı ile bağlı oldukları ve tanıdıkları insanlara çok daha fazla güvendiği görülmektedir. Sosyal devlet mekanizmasının tam işlemediği durumlarda tüm eksiklere ve sorunlara bir çözüm olan mikro çevre bileşenleri koruyucu bir etki ile yaşlı nüfusun büyük bölümü için vazgeçilmez bir güç oluşturmakta bu durum sorunların çok daha derinleşmesini nispeten azaltmaktadır.

Yaşlıların Diyarbakır'da yerini bildikleri kurum, kuruluş ve diğer imkânlara ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların en fazla yerini bildikleri yerlerin sırasıyla, devlet hastanesi (%90,6), otobüs durağı (% 88,3), ekmek fırını (% 85,1), bakkal (% 82,1), postane (% 75,9), özel hastane (% 75,2), aile sağlığı merkezi (% 75), il belediyesi (%68,3), banka (%68,3), karakol (%61,7), kaymakamlık (%60,3) ve ilçe belediyesi (%50,5) olduğu görülmüştür. Diğer kuruluşlar arasında yer alan Mala Dilbêrên Mezin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Dengbejler Evi, Sur Sosyal Hizmet Merkezi, Yenişehir Sosyal Hizmet Merkezi, Sarmaşık Derneği, Bahar Yaşam Evi, Diyarbakır Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Diyar GÖÇ-DER, Diyarbakır Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi ve Diyarbakır Kadın Konukevi'nin bilinirliği %36,5 ila %9,9 arasında değişen oranlardadır.

Verilere bakıldığında temel ihtiyaçların karşılandığı kurum ve kuruluşlar ile birçok insanın bir şekilde işlem yaptırmak zorunda olduğu resmi kurumların bilinirliğinin yüksek olduğu ancak yerel yönetimler tarafından sağlanan hizmet kuruluşları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na

bağlı kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında ilk sırada sağlık, beslenme, güvenlik, ulaşım, vatandaşlık yükümlülükleri gibi konuların önem sırasının en tepede olmasının etkisi büyüktür. Diğer seçeneklerde yer alan kuruluşların birçoğu yaşlıların doğrudan bilgilendirilmeleri ile haberlerinin olacağı kuruluşlardır. Bazı resmi kamu kurum ve kuruluşlarının bilinirliğinin düşük olmasında tek dilli hizmet sunumunun da etkisi vardır. Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerde çoğunlukla çok dilli hizmet sunumu olsa da birçoğunun yaşlılarca bilinmemesi, hizmetlerin reklamının iyi yapılmamasına bağlı olduğu söylenebilir. Yerel yönetimlere ait pek çok kuruluş yaşlılar tarafından ilk kez duyulmuştur. Bu çalışma sırasında bile yaşlıların pek çok kuruluştan haberdar olmaları sağlanmıştır. Pek çok yaşlı hangi sorunda hangi kuruluştan destek alacağını bu sayede öğrenmiştir.

Bu noktada yaşlıların temel hizmetleri sunan birimlerle ilgili bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olduğu ancak doğrudan hizmet alabilecekleri çoğu hizmetle ilgili bilgilerinin oldukça yetersiz olduğu görülmüştür.

Yaşlıların Diyarbakır'da toplu taşıma araçlarını kullanabilme durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%79,6) toplu taşıma araçlarını kullanabildiği görülmüştür. Okuryazar yaşlı oranı düşük olsa da şehir içi taşımacılık yapan otobüs ve dolmuş şoförlerinin hemen hepsi Kürtçe bildiği için yaşlıların gidecekleri yere uygun araç bulmaları nispeten daha kolay olmaktadır. Bu durum hem yapılan görüşmelerde yaşlılar tarafından dile getirilmiş hem de Diyarbakır'daki günlük yaşamda birebir gözlenmiştir. Toplu taşıma araçlarının yaşlıların çoğu tarafından kullanılabilir olması ciddi bir hareket özgürlüğü yarattığı için olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan %20,4'lük kesimin yani her 5 yaşlıdan 1'inin toplu taşıma araçlarını kullanamaması da azımsanmayacak bir orandır. Bunların küçük

bir kısmı (%10,6) kendisine veya aile üyelerinden birine ait araç ile ulaşımını sağlasa da kalan kesimin sağlık sorunları veya dışarıya tek başına çıkmaktan korkma sebebiyle ulaşım hizmetlerinden faydalanamadığı düşünülmektedir. Toplu taşıma araçlarının birçoğunda engelliler için gerekli alt yapı bulunmakla birlikte yapılan görüşmelerde alınan bilgiler ışığında engelli yaşlıların toplu taşıma araçlarını kullanma oranlarının son derece düşük olduğu bilgisi edinilmiştir.

Burada yine yaşlı ve engelli olmanın yarattığı ayrımcılık net bir şekilde görülmektedir. Bu konuda devletin denetim mekanizmalarının iyi çalışmaması hizmeti sadece şeklen var kılmakta ve hizmetin ihtiyaç sahipleri için aktif olarak çalışmasına engel olmaktadır. Bu konuda kentte ve bölgede şu an içinde bulunan kaotik yapı bu benzeri pek çok sosyal hakkın tartışma sırasını çok daha gerilere atmaktadır.

Yaşlıların Diyarbakır'da evden dışarı çıkabilme durumları ve gerekçelerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların tamamına yakın bir kısmının (%93,8) evden dışarı çıkabildiği görülmüştür. Bu veri yaşlılar açısından olumlu bir durumdur. Yaşlıların evden çıkma gerekçelerine bakıldığında ilk 10 sırada gezme, dolaşma, hava alma (%24,2), alışveriş yapma (% 23,7), hastane / doktora gitme (% 20,3), akraba ziyareti (% 18,8), iş için (% 13), arkadaş ziyareti / görüşmesi (% 12), kahveye gitme (% 12), komşu ziyareti (% 10,5), camiye gitme (% 10,3) ve parka gitme (% 9,3) yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında yaşlıların en fazla evden kısa süreli uzaklaşmak için ayrıldıkları görülmüştür. İkinci büyük neden de temel ihtiyaçların karşılanması ve sağlık sorunlarıdır. Üçüncü neden de arkadaş, akraba ve komşu ziyaretleridir. Zorunlu haller ve belirli aralıklarla yapılan ziyaretler dışında yaşlıların eve yakın olan yerlere gidip geldikleri sonucu çıkmaktadır.

Diğer taraftan dışarı çıkma gerekçesi ile ilgili genel bir ortalama alındığında yaşlıların herhangi bir nedenle dışa-

rı çıkma ortalamalarının %10,7 olduğu sonucu çıkmaktadır. Buna göre her ne kadar dışarı çıkma oranı %93,8 olsa da çıkılan yer sayısının az olduğu, dışarı çıkma sıklığının da düşük olduğu görülmüştür. İnsanın pek çok ihtiyacını giderebilmesi için gerekli olan ve aynı zamanda bir hak olan serbest hareket özgürlüğü pek çok nedenle yaşlılar için kısıtlanmaktadır. Kentteki genel alt yapı sorunları birçok sorunun görünür hale gelmesinde en büyük etkendir. Yaşlının hareket imkânlarını kısıtlayan unsurlar arasında yaşlılık sebebi ile oluşan sağlık sorunları, dil bilmeme, maddi yetersizlikler, toplumsal olaylar, güvenlik sorunları gibi pek çok neden sayılabilir ancak bunların birçoğu engellenebilir ya da yaratılacak, sunulacak imkânlarla giderilebilecek sorunlardır. Bu sorunların ortadan kaldırılmaması sonucu yaşlıların kısıtlı bir çevreye mahkûm olmaları doğrudan onların bir sorunu gibi yansıtılamaz.

Yaşlıların cinsiyetlerine göre Diyarbakır'da tek başlarına dışarı çıkabilme durumları ile dışarı çıkamama nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%83,5) yalnız başına dışarı çıkabildiği görülmüştür. Tek başına dışarı çıkamayanlar arasında kadın yaşlıların oranı (%25,7) erkek yaşlıların (%7,3) 3 katından fazladır. Yaşlıların cinsiyeti ile tek başına dışarı çıkabilme durumu arasında ($P<.001$) anlamlı bir ilişki vardır. Burada da cinsiyetin sosyal yaşama dair etkisi net bir şekilde görülmektedir.

Dışarı çıkamama nedenine bakıldığında dışarı çıkamayan %16,5'lik bölümün ağırlıklı olarak (%69,4) sağlığın elvermemesi nedeni ile dışarı çıkamadığı görülmektedir. Dışarı çıkamama nedeni ile ilgili olarak çevreyi bilmeme, kaybolmaktan korkma ile dil bilmeme de seçenekler arasında yer almaktadır. Dışarı çıkma ortalamasının %10'larda kalmasının altında yatan temel nedenlerin bunlar olduğu söylenebilir.

Burada sağlık, çevre bilgisi, dil bilgisi ve özgüven gibi başlıklar doğrudan eğitim ve maddi olanaklar ile bağlantılı-

dır. Nispeten yüksek eğitim alıp maddi olarak güçlü bir kişinin yaşlılık döneminde yaşayacağı sağlık sorunlarına farklı çözümler geliştirebileceği, dil bileceği için çevreyi daha iyi tanıyacağı, daha rahat iletişim kurabileceği ve diğer yandan kendine olan özgüveni yüksek olacağı için kaybolmaktan daha az korkacağı düşünülebilir.

Burada yaş, cinsiyet, sağlık durumu ve kültürel özellikler de göz önüne alınması gereken iki değişkendir. Ulaşım ve hareket için birine muhtaç durumda olan bir yaşlının tamamen serbest hareket etmesi oldukça güçtür. Maddi olarak güçlü olan bazı yaşlıların yanlarında yardımcı çalıştırdıkları, istedikleri yere taksi ile ulaştıkları ve bu durumdan ötürü diğer yaşlılara oranla daha mutlu oldukları gözlenmiştir. Ancak bu şartlara sahip olmayan büyük çoğunluğun dışarı çıkma oranı yüksek olsa da dışarı çıkma sıklığı ile dışarı çıkılan yer sayısının az olduğu ortadadır. Burada da ortaya çıkan toplumsal eşitsizliğin yaşlıların yaşamına ne ölçüde yansıdığı görülmektedir.

Yaşlıların rutin olarak yaptıkları işlere ilişkin verilere bakıldığında her gün yapılan rutin işlerin ilk sıralarında sırasıyla ev işi yapma, ibadethaneye gitme, torun bakma, kapı önünde oturma/ sohbet etme ve kahveye gitme vardır. Haftada bir yapılan işlere bakıldığında ilk sıralarda sırasıyla komşuya gitme, parkta oturma, ibadethaneye gitme, arkadaşlarla dolaşma ve torun bakma vardır. Ayda bir yapılan işlere bakıldığında ilk sıralarda sırasıyla komşuya gitme, parkta oturma, arkadaşlarla dolaşma, kapı önünde oturma/ sohbet etme ve dini sohbet toplantılarına katılma vardır. Yılda bir yapılan faaliyetler arasında arkadaşlarla dolaşma, dini sohbet toplantılarına katılma ve siyasi parti çalışmalarına katılma vardır. Hiç yapılmayan faaliyetlerde ilk sıralarda kadın günlerine katılma, derneğe / vakfa gitme, siyasi parti çalışmalarına katılma, işe gitme ile dini sohbet toplantılarına katılma bulunmaktadır.

Verilere genel olarak bakıldığında kadınların günlük rutinde en fazla ev işi yapma (%52,3), torun bakma (%25,7), kapı önünde oturma / sohbet etme (%23,4) gibi uğraşları varken erkeklerin ağırlıklı olarak ibadethane (%47,7) ve kahvede (%32,6) vakit geçirdikleri görülmüştür.

Ayrıca kadın yaşlıların genellikle ev içi veya evin yakınlarında vakit geçirdikleri erkek yaşlıların ise cami, park, kahve gibi mekânları tercih ettikleri görülmektedir. Gecekondu bölgelerinde ve şimdilerde harabe haline gelen Sur ilçesinin mahallelerinde kadın yaşlıların özellikle yaz aylarında gölge olan bir kapı önünde bir araya gelip sohbet etmeleri adeta bir Diyarbakır geleneği haline gelmiştir. Son dönem eski Suriçi semtinin yaşanan çatışmalarla adeta yerle bir olması ile gecekondu ve tek katlı evlerin yerini apartmanlara bırakması bu geleneği yok etmektedir. Kadınlar için ciddi bir sosyalleşme aracı olan bu iletişim kurma şeklinin devamı özellikle kadın yaşlılar için önemlidir. Burada dikkat çeken bir konu da arkadaş kavramıdır. Arkadaş kavramının kadın yaşlılar ile erkek yaşlılar arasında çağrıştırdığı anlam aynı değildir. Erkek yaşlılar için arkadaş kavramı aynı köyden gelen, kahvede birlikte çay içip sohbet ettiği veya camide birlikte ibadet ettiği kişiler iken kadın yaşlılar için arkadaş kavramı ağırlıklı olarak komşu ve yakın yaştaki akrabalar ile bütünleşmektedir. Bu bağlamda yaşlılar arasında arkadaş sorusuna verilen yanıtlarda bir algı farkının oluştuğu söylenebilir.

Yaşlıların kentsel alanda çok dar bir çevrede yaşamaları onların yarattığı bir durum değildir. Birçoğunun yaşam öyküsü benzer olduğu ve maddi olarak oldukça zor koşullarda yaşadıkları için yaşlıların kapalı mekânlarda uzun süreli vakit geçirme oranları oldukça düşüktür. Özellikle çoğu erkek yaşlı kahvede oturmanın günlük en az 5 liraya mal olduğunu bunun 3 ekmek parası olduğunu çok nadiren çay içtiklerini belirtmişlerdir. Yine çoğu yaşlının maddi gerekçelerle sağlığa çok daha zararlı olan sarma sigara içtikleri gözlenmiştir.

Kahveye gidemeyen erkek yaşlıların daha çok camide veya dükkân, yas evi gibi yerlerde vakit geçirdikleri, kadınların da ağırlıklı olarak ev veya kapı önünde vakit geçirdikleri görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Diyarbakır'da yaşlılara dönük hizmet veren kuruluşların sayıca az olması, bu kuruluşların bulunduğu yerlerin ilçe merkezlerine yakın olması, tanınırlık düzeyinin düşük olması etkili olmaktadır. Kuruluşları bilen ve hizmetlerden yararlanan yaşlı sayısı oldukça azdır. Katılımın az olması kuruluşların kültürel gereklilikler düşünülerek kadın erkeklere ayrı ayrı hizmet verecek şekilde bölünmemiş olması ile de ilgilidir.

Yaşlıların arkadaşlarının varlığı, onlarla görüşme durumları ve sıklığına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunluğunun (%75,2) arkadaşının olduğu, arkadaşı olanların büyük çoğunluğunun da (%89,9) arkadaşları ile görüştüğü görülmüştür.

Arkadaş ile görüşme sıklığına bakıldığında yaşlıların arkadaşları ile genellikle (%40,2) hafta bir gün görüştükleri, ciddi bir bölümünün (%36,1) her gün görüştüğü, %21,6'sının ayda bir, %2'sinin de yılda bir gün görüştüğü görülmektedir. Yaşlıların arkadaşlarının olması ve onlarla çoğunlukla (%76,3) en az haftada bir gün görülebilmeleri bir artı olarak ele alınabilir.

Diğer yandan arkadaşı olan erkek oranı %86,2 iken kadın oranı 64,2 olmuştur. Arkadaş varlığı ve arkadaşla görüşme durumu ile cinsiyet arasında (P<.001) güçlü bir ilişki vardır. Yine arkadaşları ile her gün görüşen erkek sayısı (80) kadın sayısının (27) üç katıdır, cinsiyet ile arkadaşlarla görüşme sıklığı arasında (P<.001) güçlü bir ilişki vardır. Buna göre arkadaş sahibi olan kadınların sayıca daha az olduğu ve arkadaş sahibi olanların da arkadaşları ile haftanın belirli günleri görüşebildiği sonucu çıkmıştır.

Diğer yandan arkadaş kavramının erkek ve kadın yaşlılar için taşıdığı anlam aynı değildir. Bu durum yapılan görüşme-

lerde net bir şekilde gözlenmiştir. Erkek yaşlılar için arkadaş kavramı aynı köyden gelen, kahvede birlikte çay içip sohbet ettiği veya camide birlikte ibadet ettiği kişiler iken kadın yaşlılar için arkadaş kavramı ağırlıklı olarak komşu ve yakın yaştaki akrabalar olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında yaşlılar için bir sosyalleşme gereği olan arkadaş varlığının devamı oldukça değerlidir. Bu konuda yaşlıların çoğu arkadaşları ile daha düzenli görüşmeleri için uygun ortamın olmamasından dert yanmıştır. Özellikle evden dışarı çıkmakta zorlanan pek çok yaşlının en son arkadaşlarını ne zaman gördüğüne ilişkin soruya yanıt vermekte zorlandığı gözlenmiştir. Yaşlıların bir kısmı arkadaşlarını ve tanıdığı diğer insanları ancak bayram, düğün, doğum, ölüm gibi olaylarda görebilmektedir. Hatta sosyal yapıda meydana gelen değişimler kültürel özellikleri de etkilediği için bayramlarda bile yaşlıların eskisi kadar ziyarete gelenlerinin olmadığını belirtmeleri önemli bir bilgidir.

Yaşlıların düzenli olarak TV izleme durumları ve TV'de ne izlediklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun (%81,4) TV izlediği, yayın dili olarak bakıldığında da ağırlıklı olarak (%67,6) hem Kürtçe hem de Türkçe kanalların izlendiği görülmüştür. Yaşlılarla yapılan görüşmelerde Kürtçe yayın yapan kanallarda dizi, film gibi programlar yerine ağırlıklı olarak haber, tartışma ve müzik yayınlarının takip edildiği, Türkçe kanallarda yine haber ve tartışma programlarının yanında dizilerin de takip edildiği bilgisi edinilmiştir. Kadın yaşlıların dizileri izlerken merak ettiği ve anlayamadığı diyalogları sıklıkla diziyi birlikte izlediği çocukları ve torunlarına sorduğu ve kendisine yapılan tercüme ile takip ettiği aktarılmıştır.

Ülkemizde her ne kadar Kürtçe yayın yapan resmi ve özel kanallar olsa da bunların ana akım medya kanalları gibi zengin içeriğe sahip olamamaları izlenme oranlarını üst seviyelere çıkaramamaktadır. Özellikle kadın yaşlıların vakitlerinin çoğunun evde geçtiği düşünüldüğünde bir zaman ge-

çirme aracı olarak aktif bir şekilde kullanılamadığı ortadadır. Burada bir ülkede yaşayan etnik kökeni farklı insanlar için hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Son 10 yıl içinde çıkan televizyonların çoğu çift dilli yayını desteklemektedir. Bu anlamda ana akım medyada yayınlanan ve izlenme oran yüksek programların birden fazla dille seslendirilmesi mümkündür. Bu durumun iletişimin evrenselliği ilkesi ile devlet tarafından bir politikaya dönüştürülmesi gereklidir.

Yaşlıların TV izlememe nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında TV izlememe ile ilgili nedenlerin sırayla ilgisini çekmeme (%24,7), televizyonun olmaması veya bozuk olması (%21), dil sorunu (%16), sağlık problemleri (%14,8) ve günah olması (%8,7) olduğu görülmüştür. Nedenlere bakıldığında TV'nin ilgi çekmeme sebebinin ağırlıklı olarak dil sorunu olduğu görülmüştür. Yaşlıların birçoğu iletişim dili olarak Kürtçe'yi kullandıkları için TV'ler de ağırlıklı olarak Türkçe yayın yaptığı için TV'lerin ilgi çekici bulunmadığı kanaati gelişmiştir. TV olmayan evlerin bir kısmında TV'lerin çok eski veya bozuk olduğu için kullanılamadığı bazılarında da günah olduğu için eve alınmadığı bilgisi edinilmiştir. Sağlık problemi olarak da genellikle görme ve işitme problemleri sebebiyle bazı yaşlıların TV izleyemediği anlaşılmıştır. Günah olması sebebiyle izlenmeme de eve TV alınmaması ile birleştiğinde ilginç bir sonuç olarak değerlendirilebilir. TV izleme ile ilgili bazı olumsuz genel yargılar olsa da TV'nin bir yaşlının yaşamında ne kadar anlamlı olduğu hemen herkesçe bilinen ve gözlenen bir durumdur.

Yaşlıların ibadethanede ibadet ettikten sonra arkadaşları ile vakit geçirme durumları ile nerede vakit geçirdiklerine ilişkin verilere bakıldığında ibadet sonrası arkadaşları ile vakit geçiren %43,5'lik yaşlı grubunun ibadet ettikten sonra ağırlıklı olarak (%44,1) kahve, lokal ve çay ocağı gibi mekânlarda vakit geçirdiği görülmüştür. İbadethanede iba-

det edildikten sora vakit geçirilen diğer yerler cami önü, cami avlusu, park ve taziye evidir. Bu verileri yorumlarken kadın yaşlıların %82,3'ünün ibadethanelere gitmediği, gittiğini belirtenlerin de sadece cenaze ve ramazan aylarındaki teravih namazlarına katıldıkları düşünüldüğünde bu veriler ışığında üretilecek hizmetlerin ağırlıklı olarak erkek yaşlıları ilgilendireceği oldukça net bir gerçektir.

Genel olarak bakıldığında erkek yaşlıların ağırlık olarak cami, kahve, park ve taziye evi gibi yerlerde vakit geçirdikleri görülmektedir. Yaşlıların ibadethanelerde vakit geçirmelerinin altında hem kültürel faktörler hem de yaşın ilerlemesine bağlı kişide daha fazla gelişen maneviyat ihtiyacının etkili olduğu söylenebilir. Yaşlıların sosyal çevreleri içinde birbirlerinden de ciddi şekilde etkilendikleri, çevre ile yaşlı bireyler arasında bir etkileşimin sürekli devam ettiği yapılan görüşmelerde de net bir şekilde gözlenmiştir. Özellikle ramazan aylarında oruç tutamayan yaşlıların bunun nedenini birbirlerine ifade ederken genelde daha kısık bir ses tonu ile daha çekingen tavırlar sergileyerek konuştukları gözlenmiştir. Bu noktada dini duygular bir kimlik aidiyeti olarak da karşımıza çıkmaktadır. Oluşan bu aidiyet sosyal çevrenin de etkisi ile daha yoğun bir halde yaşlıların yaşamına yansımaktadır. Buna bağlı olarak erkek yaşlılar için dinin sosyalleşmede ciddi bir araç olduğu söylenebilir.

Yaşlıların yaşadıkları yerde mutlu olma durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunun (%80,3) "mutlu" olduğunu dile getirmesi yaşlılar adına olumlu bir gelişme olarak düşünebilir. TÜİK'in 2016 yılı yaşam memnuniyeti araştırması verilerine göre mutlu olduğunu belirten yaşlıların oranı %64,5 olmuştur. Yaşlılık döneminde en önemli mutluluk kaynağı %64,2 ile aile, %18,1 ile çocuklar olmuştur. Bu veriler ışığında Diyarbakır'da yaşadığı yerde mutlu olduğunu belirten yaşlıların oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. En önemli mutluluk kaynağının aile

ve çocuklar olmasından hareketle Diyarbakır'da geleneksel aile yapısının devam etmesi ve maddi olanaksızlıklar sebebiyle yaşlıların hala çocukları ile birlikte yaşaması ve bu oranın yüksek olması Diyarbakır'daki mutluluk oranının artmasını etkilemiştir.

Duygulanım ihtiyacının duyguları ifade etme eylemi üzerinden yaşandığından hareketle kent yaşamında meydana gelen onca olaya, kendilerinin yaşadığı onca soruna rağmen yaşlıların mutluyum diyebilmeleri de önemlidir.

Yaşlıların yaşamlarını kendi evlerinde sürdürmek isteme nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında yaşamını evde sürdürmek isteyen yaşlıların en büyük gerekçesi %38,8 ile evde rahat, huzurlu ve mutlu olmalarıdır. Bu gerekçeyi aileyi sevme onlarla mutlu olma, çocukları ile mutlu olma, eşiyle mutlu olma, başka seçeneğin olmaması ve huzurevleri ile ilgili olumsuz önyargılar izlemektedir. Verilere genel olarak bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun (%54,6) aile üyeleri ile birlikte yaşamaktan mutluluk duyduğu bu sebeple kendi evinde kalmak istediği görülmektedir.

Evde aile ile birlikte yaşama en temel ihtiyaçlardan yaşamı sürdürebilme, korunma ve duygulanım ihtiyaçları ile doğrudan bağlantılıdır. Bu doğrultuda yalnız yaşayan bazı yaşlıların da tüm zorluklara rağmen evde kalmak ve kendi evinde ölmek istediği gözlenmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bir katılımcının (80,E) "*İnsanın evi insanın ikinci mezarıdır*." ifadesi eve olan bağlılığı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu onuyla ilgili olarak TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması'nda kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında çocuklarının yanında yaşamak isteyen yaşlıların oranı %40,2 evde bakım hizmeti almak isteyen yaşlıların oranı %38,6 olmuştur. Bu veriler de Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların yaşamlarını evde sürdürme isteğini destekleyen verilerdir. Türkiye'deki yaşlıların çoğunluğu yaşlı-

lık döneminde kendilerine bakamayacak duruma gelseler de kendilerine veya çocuklarına ait evlerde kalmak istemektedir. Bu veriler devlete ait yaşlı bakım kuruluşlarına olan güvensizliği de ortaya koymaktadır.

Yaşlıların cinsiyetlerine göre il dışına çıkma durumu ve en son çıktıkları zamana ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çoğunun (%75) il dışına çıktığı görülmüştür. Diğer yandan her dört yaşlıdan birinin Diyarbakır dışına hiç çıkmamış olması da dikkat çekici bir veridir. İl dışına çıkma oranlarına cinsiyet değişkeni ile bakıldığından cinsiyet ile il dışına çıkma arasında (P<.001) güçlü bir ilişki vardır. Verilere bakıldığında erkeklerin %82,6'sı il dışına çıkarken kadınların %67,4'ünün il dışına çıktığı görülmektedir. Hiç il dışına çıkmayan kadın yaşlıların sayısı erkek yaşlıların yaklaşık 2 katıdır. Burada da yine geleneksel yapının kadınları erkeklere oranla sosyal yaşamdan çok daha fazla dışarıda tuttuğu söylenebilir.

En son il dışına çıkılan zamana bakıldığında yaşlıların çoğunluğunun son 5 yıl içinde il dışına çıktıkları görülmektedir. Bu verilere bakıldığında yaşlıların büyük çoğunluğunun en az bir sefer Diyarbakır dışına çıktığı ancak azımsanmayacak büyüklükte bir kitlenin de hiçbir şekilde il dışına çıkmadığı görülmektedir. Çoğu yaşlı bu durumu bir sorun olarak görmediğini ifade etmiştir. Farklı iller görmek Diyarbakır'da yaşayan çoğu yaşlı için bir ihtiyaç değildir. Birçoğunun farklı iller görme yerine çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği yerleri görme isteği çok daha fazladır. Bu düşünce ihtiyaç kavramının nerede ve kim için nasıl farklı anlamlar taşıyacağını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Yaşlıların Diyarbakır dışına çıkılan ilin içinde bulunduğu bölgeye ait verilere bakıldığında en fazla Güney Doğu Anadolu, Marmara ve Akdeniz Bölgesindeki illere gidildiği görülmüştür. Diğer yandan il bazında bakıldığında en çok gidilen ilk üç ilin Ankara, İstanbul ve İzmir olduğu görül-

müştür. Yapılan görüşmelerde yaşlıların genellikle önemli bir neden ile az sayıda seyahat ettikleri onun dışında vakitlerini Diyarbakır il merkezinde hatta aynı ilçe içinde geçirdikleri bilgisi edinilmiştir. Seyahat etme bir ihtiyaç değil bir zorunluluk nedeni ile yapılmakta olduğundan oldukça kısıtlı imkânlarla yapılabilmektedir. Maddi imkânların yetersizliği de kimi zaman zorunlu seyahatlerin yapılmasını dahi zorlaştırmaktadır. Yaşlıların birçoğu için il dışına çıkma bir boş zaman etkinliği gibi algılanmamaktadır.

Yaşlıların il dışına çıkma nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıları yarıya yakınının (%47,9) aile ve akraba ziyareti için il dışına çıktığı görülmüştür. Diğer nedenler arasında gezme, tatil, çalışma, sağlık sorunları, cenaze, düğün, nişan, kız isteme ve resmi işler yer almaktadır. Her ne kadar akraba ziyareti, gezme, tatil gibi nedenler başta yer alsa da torunlarına bakmaya giden, çocuklarının ameliyat olması, işten çıkarılması, cezaevine girmeleri gibi çeşitli nedenler de yaşlıların çocuklarının yanına gitmeleri için neden olabilmektedir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlere de genellikle sağlık sorunları için gidildiği bilgisi edinilmiştir. Özellikle cenaze, çalışma, resmi işlemler gibi gitme nedenleri ağırlıklı olarak erkek yaşlılar tarafından dile getirilmektedir. Bu durumun oluşmasında hem geleneksel yapı, hem de kısıtlı ekonomik nedenlerin etkisi vardır.

İl dışına çıkmanın bir ihtiyaç olmadığı yönündeki görüş il dışına çıkanların yalnızca %12,3'ünün gezme ve tatil için çıktığına ilişkin sonuçla desteklenmektedir. Her ne kadar bir ihtiyaç olmadığı ifade edilse de maddi olanaklar ile oluşan alışkanlıkların bir süre sonra ihtiyaca dönüştüğü bilinmektedir. Maddi olanakları yerinde olup her sene güney illere tatile giden bir insan için bu bir süre sonra bir ihtiyaca dönüşebilmektedir. Ancak imkânı olmayan başka birinin deniz kenarında yapılacak bir tatili ihtiyaç olarak ifade etmesi çok mümkün değildir. Burada da ihtiyaçlar genel imkânlar ile birbirine bağlı olan yaşam şekli ve yaşam algısı ile bağlantılıdır.

Yaşlıların cinsiyetlerine göre son zamanlarda toplumsal bir etkinliğe katılma durumları ile katıldıkları etkinliklere ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların önemli bir kısmının (%69) bir toplumsal etkinliğe katıldıkları görülmüştür. Verilere cinsiyet değişkeni ile bakıldığında erkeklerin (%78) kadınlara (%60,1) oranla son zamanlarda etkinliğe katılma oranlarının daha yüksek olduğu ve cinsiyet ile son zamanlarda bir etkinliğe katılma arasında (P<.001) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yaşlıların katıldıkları etkinliğe bakıldığında yaşlıların yarısının (%50,2) cenazeye katıldığı bu etkinliği sırasıyla düğün (%31,2), nevroz (%8,3), anma (%2,7) ve kutlamanın (%1) izlediği görülmektedir. Buna göre yaşlıların çoğunlukla cenaze ve düğüne katılım gösterdikleri görülmektedir. Cenazelerin kültürel nedenlerle katılımı zorunlu bir durum olması sebebiyle daha çok katılım gösterilen bir etkinlik olduğu görülmektedir. Cenaze sonrası taziye evine de gelenekler gereği 3 gün gidilerek taziyelerin kabul edilmesi ve duaların okunması devam etmektedir. Cenaze ve düğün gibi etkinlikler hemen her yerde katılımı yüksek olan toplumsal faaliyetler iken Diyarbakır'a özel olarak listede nevrozun olması burada yaşayan yaşlıların diğer pek çok bölgede yaşayan yaşlılara oranla daha politize olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Nevroz dışında katılım gösterilen faaliyetlerde de yine anma, açlık grevi, miting, oturma eylemi, sivil cuma namazı, protesto gösterisi gibi faaliyetlerin yer alması bu görüşü desteklemektedir. Burada geçmiş yaşantıların, travmatik yaşam öykülerinin oluşmasına neden olan olayların da etkisi büyüktür. Yapılan görüşmelerde politik yönü olan etkinliklere katılan yaşlıların büyük bölümü geçmişte yaşadıkları onca olumsuzluğa o dönem veremedikleri tepkiyi bu etkinliklerde vererek mutlu oldukları noktasında görüş bildirmişlerdir. Bu durum geçmişte kalan ve onarılmayan adalet duygusunun yıllar içinde gelişen politik yapı ve duygularla bir dışavurumudur.

Diğer yandan bu faaliyetlere ihtiyaç odağından bakıldığında faaliyetlerin katılım, duygulanım, kimlik ve özgürlük ihtiyaçlarının eylem düzeyi ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Yaşlıların toplumsal faaliyetler içinde yer almaları sosyal ilişkilerinin devamının sağlanması için gereklidir. Özellikle Diyarbakır'a göç ile gelen yaşlıların çoğunun eski yaşadıkları yeri özlemesi, Diyarbakır'da daha az saygı gördüklerini düşünmeleri, kendilerini genellikle dört duvar arasında hapsolmuş gibi görmeleri sosyal ilişki kurdukları ağın giderek daralması ile ilişkilidir. Yaşlıların katılım gösterdikleri faaliyet türünün artması ve çeşitlenmesi bu yönüyle yaşlıları sosyal açıdan daha etkin kılmaktadır. Politik yönü olan faaliyetlere kadın yaşlıların da ciddi katılım göstermesi bu açıdan oldukça olumlu bir durum olarak görülebilir.

Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair Sorunlar

Bu başlık altında Diyarbakır'da hangi alt yapı hizmetlerinde sık sık kesintiler yaşandığı, kendilerini Diyarbakır'da güvende hissetme durumları ile güvende hissetmeme nedenleri, Diyarbakır'daki çatışma ortamından nasıl etkilendikleri, Diyarbakır'da kaybolma durumu, Diyarbakır'da kötü davranan olup olmadığı, nerede ve kimlerin kötü davranıldığı, Diyarbakır'da günlük yasamda rahatsız eden şeyler ile yaşlıları korkutan şeylere ilişkin veriler yer almaktadır.

Diyarbakır'da hangi alt yapı hizmetlerinde sık sık kesintiler yaşandığına ilişkin verilere bakıldığında elektriğin çok sık bir şekilde (%91,1) kesintiye uğradığı görülmektedir. Hemen her yaşlı elektrik kesintisinden şikâyet etmektedir. Suda kesinti olduğunu ifade eden yaşlı oranı da %29,4 olmuştur. Doğalgaz ve telefonda ciddi bir sorun görülmemektedir. Elektrikte yaşanan kesintilerin sebebi var olan elektrik alt yapısının kentin artan nüfusuna cevap verememesi ile kaçak elektrik kullanım oranının yüksek olması ile yakından ilgi-

lidir. Gün içerisinde ve özellikle soğuk kış ve sıcak yaz aylarında elektriğin kesilmesi ısınma ve soğutma sistemlerinde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Soğutma sistemlerinin maddi olarak daha üst gruplara hitap ettiği düşünüldüğünde kış aylarında elektrik olmadan kombinin çalışmaması yaşlılar açısından oldukça zorlayıcı olmaktadır. Kimi zaman sürekli kesilen elektrik ile voltajda meydana gelen dalgalanmaların kombilerde de arızalara neden olduğu, tamirinin pahalı olması sebebiyle bu durumun da yaşlıların zaten kısıtlı imkânlarını daha da zorladığı görülmüştür.

Yaşlıların Diyarbakır'a Zorunlu Olarak Gelme Durumları ile kendilerini Diyarbakır'da güvende hissetme durumları ve güvende hissetmeme nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğu (%58,5) kendilerini Diyarbakır'da güvende hissetmektedir. %41,5'lik bölümün kendini güvende hissetmiyor olması da oldukça düşündürücü ve önemli bir veridir. Zorunlu göçle gelenlerin yarıdan çoğunun (%51,7) kendini Diyarbakır'da güvende hissetmemesine karşın, zorunlu göçle gelmeyenlerin %64,9'unun kendilerini güvende hissetmesi zorunlu göç sürecinin etkilerinin yansımalarının anlaşılmasında önemli bir bulgudur. Zorunlu göçle gelme ile kentte güvende hissetme duygusu arasında anlamlı ($P<.05$) bir ilişki vardır. Korunma ihtiyacının karşılanmasında yaşanan bu eksikliğin yaşlıların önemli bir kısmında ciddi endişeye neden olduğu gözlenmiştir.

Yaşlıların kendilerini güvende hissetmemelerine neden olarak ilk sırada can güvenliğinin olmaması, ortamın güvensiz oluşu (%24,3) sonrasında sırasıyla, hırsızlık ve kapkaç (%21,5), çatışmalar/olaylar (%21), devlet/polis korkusu (%11,6), Diyarbakır'daki politik ortam (%4,4), evde yalnız olma (%3,3), ekonomik olarak güçsüz, işsiz olma, düşmanların olması, etnik köken yer almaktadır.

Yapılan görüşmelerde yaşlıların can güvenliklerinin olmadığını vurgulamaları çok önemli bir bulgudur. Kentte ya-

şanan toplumsal olaylarda zaman zaman ölümlerin de yaşanması yaşlıların hem kendileri hem de yakınları için tedirgin olmalarına neden olmaktadır. Diğer yandan hırsızlık ve kapkaçın da oldukça yaygın olduğu kentte yapılan görüşmelerin birçoğunda hane içinde yaşayanlardan birinin başına mutlaka bu olayların geldiği bilgisi aktarılmıştır. Sur ve Yenişehir ilçelerinin gecekondu mahallerinde yaşayan yaşlıların birçoğu sokakta yalnız yürümekten korktuklarını net bir şekilde ifade etmişlerdir. Yaşlıların geçmiş olumsuz deneyimlerinden kaynaklanan zaman zaman kentteki toplumsal olaylarda arada kalıp darp edilme, evlerin zaman zaman izinsiz ve özensiz bir şekilde aranması veya gaz bombasının zararlı etkilerine maruz kalma durumları sebebiyle kolluk kuvvetlerine karşı da ciddi bir korku oluşmuştur. Kentte en temel insani gereksinimden biri olan korunma ve özgürlük ihtiyacının bu şekilde baskı altında olması kabul edilebilir bir durum değildir. Yaşlıların kısıtlı olan sosyal yaşamlarını çok daha zorlu bir hale getirmektedir.

Bu durumun oluşmasında yaşam öyküleri, yaşlı olmaları, maddi imkanlar sebebiyle merkezi ilçelerin daha kenar mahallerinde oturmaları, fiziksel olarak daha güçsüz olmaları, eğitim düzeyinin düşük olması sebebiyle kandırılmaya daha müsait olmaları etkilidir. Bunların büyük çoğunluğu devletin sağlaması gereken şartların sağlanmaması sonucu oluşan sorunlardır. Devlet en temelde vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bunun sağlanamadığı yerde insanlarda bu tür kaygıların oluşması son derece normaldir. Bölgedeki kaotik yapı ve beraberinde oluşan tedirginlik son süreçte yaşlıların korkularını daha çok artırmaktadır.

Yaşlıların Diyarbakır'daki çatışma ortamından nasıl etkilendiklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların çatışma ortamı ile ilgili en olumsuz deneyimlerinin ilk beş sırasında biber gazından etkilendim sağlığım olumsuz yönde etkilendi (%20), kötü etkilendim, bir sürü olumsuzluk yaşadım, psi-

kolojim bozuldu (%16,6), kendim ve çocuklarım için korkuyorum, tedirgin oluyorum (%14,7), üzülüyorum, huzursuz oluyorum (%14,4), dışarı çıkamıyoruz (%8,1) seçenekleri yer almaktadır. Diyarbakır kent merkezinde anket çalışması yapıldığı dönem ve öncesinde sıklıkla meydana gelen toplumsal olaylar ve sonrasında kolluk güçlerinin olaylara müdahalesi sonucu incinebilir gruptaki pek çok kişi ciddi zararlar görebilmektedir. Bu süreçte yaşlılar da oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Can güvenliği ile ilgili yüksek derecede endişeleri olan yaşlıların olayların arasında kalmaları, gaz bombasının dumanından etkilenmeleri, astım ve diğer solunum yolu rahatsızlıkları olan yaşlıların solunum yetmezliğine bağlı kısa süreli baygınlık yaşamaları, kimi zaman solunum durması gibi çok daha ağır etkilere maruz kalmaları pek çok yaşlıyı oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Burada özel olarak korunması gereken yaşlıların bu denli ağır bir baskıya maruz kalması kabul edilebilir değildir.

Görüşmeler sırasında bu soru sorulduğunda çoğu katılımcının yüzü asılmış, yüzlerinde net bir gerginlik oluştuğu gözlenmiştir. Çoğunun olayları adeta o anı tekrar yaşarcasına anlatması etki düzeyi ile ilgili net bir kanaat oluşmasını sağlamıştır. Sağlık sorunlarının yanında yaşanan stres ve fiziksel zararın yansımaları oldukça ağırdır. Görüşmelerin yapıldığı süreçte çok ciddi çatışmaların olmadığı Sur ilçesinde sonraki aylarda çok ciddi çatışmalar yaşanmış ilçede Suriçi semtinde adeta bir savaş ortamı oluşmuştur. Günlerce süren çatışmalar ve sokağa çıkma yasakları bu süreci çok daha ağırlaştırmıştır.

Yaşamın hâlihazırda çok kolay olmadığı kentte geçmişte yaşanan onlarca travmatik sorunun yanında, maddi yetersizlikler ve sağlık sorunları ile daha da derinleşen sorunlara ek olarak kentte yaşanan çatışma ortamının yaşlıları sosyal yaşamdan bir miktar daha geriye çektiği ortadadır. Tüm bu yaşananların yaşlılara yansıması elbette olumsuz olacaktır. Bu durum net bir şekilde yaşlıların ihtiyaçlarını gidermelerini engelleyici bir durum yaratmaktadır.

Yaşlılara Diyarbakır'da kötü davranan olup olmadığı, nerede ve kimlerin kötü davranıldığına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların %29,9'unun Diyarbakır'da kendilerine kötü davranıldığını belirttiği görülmektedir. Kimlerin kötü davrandığına bakıldığında ilk sırada %42,9 ile kolluk kuvvetleri yer almakta bu seçeneği %19,8 ile kapkaççı ve hırsızlar, %9,5 ile kamu kuruluşlarında çalışan memurlar izlemektedir. Kamu kurum ve kuruluşları arasında hastane, belediye, mahkeme, karakol, adliye ve okul yer almaktadır.

Kolluk kuvvetleri ile ilgili böyle bir durumun oluşması dikkate değer bir veridir ve bu konuda ciddi çalışmaların yapılması şarttır. Yapılan görüşmelerde bazı yaşlıların da güven duyma ile ilgili sıkıntı yaşadıkları ve özellikle bu soruda net cevaplar veremedikleri gözlenmiştir. Bazı görüşmeler bu soru sorulduğu an katılımcının isteği ile sonlandırılmıştır. Katılımcılardan bazıları görüşmecileri ajanlık yapma ve haklarında bilgi toplamakla suçlamış, sonrasında araştırma gerekçesi tekrar anlatıldığında artık kimseye güvenlerinin kalmadığını bu yüzden korku içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak bakıldığında nerdeyse her 12 yaşlıdan birinin kolluk kuvvetleri ile ilgili bu düşüncede olması oldukça düşündürücü bir bulgudur ve doğrudan yaşlıların korunma ihtiyaçlarının doğru bir şekilde giderilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Bu durumun oluşmasında eski olumsuz deneyimlerin etkisi büyüktür. Özellikle kente zorunlu göç ile gelen yaşlılar ile kendisi ve çocuklarından kaynaklı nedenlerle sık sık evlerinde aramalar yapılan ve gözaltına alınan, geçmiş dönemlerde özellikle 12 Eylül sürecinde gözaltında ve cezaevlerinde işkenceye maruz kalan yaşlıların kolluk kuvvetleri ile ilgili oldukça olumsuz yargıları vardır. Yapılan görüşmelerde oluşan yargıların dönüşmesinin de oldukça zor olduğu bu doğrultuda görüş ifade eden yaşlıların oldukça katı oldukları gözlenmiştir.

Diğer yandan tam olarak engellenemeyen gasp ve hırsızlık olaylarının da yaşlıları çok ciddi şekilde tehdit ettiği görülmektedir. Yaşlıların çoğu toplumsal etkinliklerde gösterilen özenin ve dikkatin kentte genel asayişin sağlanmasında gösterilmediğini ifade etmiştir. Özellikle hırsızlığın, gaspın, uyuşturucu kullanımın ve trafikteki ihlallerin önlenmesinin çok önemli olduğu ancak bu konuda yıllardır bir ilerleme olmadığını ifade etmişlerdir. Bu anlamda daha önce de geçtiği gibi devletin temel ödevlerinden biri halkının can ve mal güvenliğini sağlamak ve bunu güvence altına almaktır. Bu anlatılan yapı içinde bunun tam olarak sağlanamadığı ve yaşlıların bu durum nedeni ile çok ciddi mağduriyetler yaşadığı söylenebilir.

Yaşlıları Diyarbakır'da günlük yaşamda rahatsız eden şeylere ilişkin verilee bakıldığında yaşlıları rahatsız eden şeylerin en başında hırsızlık / kapkaç (%31,6) yer almaktadır. Bunu çatışma ortamı / toplumsal olaylar (%22,9), çocuk ve gençlerin kötü alışkanlıkları (%9), saygısızlık, duyarsızlık, bilinçsizlik, kabalık (%7) ile kentin genel gürültüsü ve kalabalık(%7)…izlemektedir. Buna bakarak Diyarbakır'da hırsızlık ve kapkaçın çok ciddi bir sorun olduğu ve fiziksel açıdan daha güçsüz olan yaşlıların doğrudan hedef olarak görülmesi sebebiyle yaşlıların bu sorundan çok daha güçlü bir şekilde etkilendikleri görülmektedir. Diğer rahatsız eden şeyler arasında kentteki kolluk kuvvetlerinin olumsuz tutumu, kentin alt yapı sorunları, sağlığımın iyi olmaması, yoksulluk, işsizlik yer almaktadır. Yapılan görüşmelerde özellikle genç neslin kötü alışkanlıkları ile saç ve giyim tarzları hakkında sıklıkla olumsuz yorumlar yapıldığı diğer yandan bir kısım yaşlının gençlerin genel tutum ve davranışları ile ilgili olumsuz geribildirimler verdiği görülmüştür. Bu durum değişen ve dönüşen dünya düzeni içinde oluşan kuşak farkının derinleşmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Diyarbakır için en önemli güvenlik sorunu en başta hırsızlık ve gasp sonrasında da çatışma ortamıdır. Bu iki du-

rumun ortadan kalkması da doğrudan devletin sorumluluk alanındadır. Yaşlıların günlük yaşamlarında hareket alanlarını daraltan, yaşamlarını tehdit eden bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması şarttır. Çatışma ve baskıya maruz kalma konularında ciddi travmatik bir hafızaya sahip olan yaşlıların geldikleri yaşlarda hala benzer sorunlar yaşamaları üzücüdür. Özellikle son süreçte meydana gelen kent içindeki yoğun çatışmalarda kullanılan ağır silahlar pek çok sivilin de yaralanmasına hatta hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Günlerce yollarda kaldırımlarda kalan yaşlı bedenleri hala hafızalarda yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında sürekli olan tazelenen travmatik hafıza yeni travmatik olaylarla çok daha ağır tabloların oluşmasına neden olmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiği zaman çatışma ve toplumsal olaylar, kentte yaşayan diğer insanların olumsuz tutum ve davranışları, kendilerinden kaynaklanan sorunlar, kent olanaklarının yetersizliği ile ilgili sorunların da yaşlıları olumsuz etkilediği görülmektedir.

Diyarbakır'da yaşlıları korkutan şeylere ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların tamamına yakınının hırsızlık (%93,1) ve kapkaçtan (%90,8), yarıdan çoğunun toplumsal olaylar (%65,1), saldıra uğrama (%64), kaza geçirme (%56,9) ile faili meçhul bir cinayete kurban gitmekten (%56,2) korktukları görülmüştür. Diğer korkulan şeyler arasında takip edilme, kolluk kuvvetleri, kaybolma, evde tek başına kalma ve dışarı yalnız çıkma yer almaktadır.

Bu veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde yaşlıları korkutan şeylerin yaşlılara kötü davranma ve onları günlük yaşamda rahatsız etme ile benzerlik taşıdığı görülmektedir. Yaşlıların birçoğu dışarıya her çıktıklarında gaspa uğramaktan veya boş kalan evlerinin soyulmasından korktuklarını ifade etmiştir. Toplumsal olaylar sırasında genelde arada kalma veya polisin kullandığı gaz bombalarının etkilerinin evlerin içine kadar etki göstermesi sonucu yaşlıların birçoğu sağlıklı

nefes alamama sorunu ile karşılaşmıştır. Yine gasp veya hırsızlık sebebi ile karşılaştıkları çoğu kişinin ve madde kullanan kişilerin kendilerine saldıracağından korktuklarını dile getirmişlerdir. Yaşlıları yine şehirdeki yoğun trafikten de ciddi derecede şikâyetçi olduklarını araçların ışıklara göre hareket etmediği çoğu kez trafik kazası geçirme tehlikesi atlattıklarını bu nedenle kaza geçirme korkularının oluştuğunu ifade etmişlerdir. Bu korkunun oluşmasında trafiğin yoğunluğu, sürücülerin bilinçsizliği yanında yaşlıların eskiye oranla hareket kabiliyetlerinin azalması da etkendir. Tabi ki sürücülerin bilinçli olması ve yayalara saygılı davranmaları pek çok sorunu çözebilir ancak kentte yapılan gözlemlere dayanarak sorunun kısa süre içinde çözümünün zor olacağı düşünülmektedir.

Faili meçhul bir cinayete kurban gitme ve takip edilme korkusu da belki de pek Batı illerinde çok duyulmayacak bir korkudur ancak yaşlıların çoğunluğunun Diyarbakır'ın en sorunlu olduğu 90'lı yıllarda Diyarbakır'a gelmelerinin kendilerinde ciddi travmatik sorunlara neden olduğu bunun etkilerinin de geçen onlarca yıla rağmen azalmadığı görülmektedir. Bu iki korku ile ilgili oranların %50'ye yakın ve üzerinde seyretmesi bu görüşü destekler niteliktedir. Yine bu konu ile bağlantılı olarak kolluk kuvvetlerinden korkma da benzer şekilde geçmiş deneyimlerle ilgilidir. Evde tek başına kalma ve dışarı yalnız çıkma ile ilgili korkular da çoğunlukla gasp ve hırsızlık yapan, uyuşturucu madde kullanan kişiler ile bağlantılıdır. Özellikle okuma yazma bilmeyen kadın yaşlıların ciddi bir bölümü de (%37,4) kaybolmaktan korkmaktadır. Burada Türkçe konuşamama, okuma yazma bilmeme, kadın yaşlıların kendilerini ifade etmede zorlanmaları kaybolma korkusu yaşamalarına neden olmakta ve bu sebeplerle çoğu yaşlı evden dışarı çıkmakta zorlanmaktadır. Bu sebeplerle dışarı çıkmak için sürekli birine bağımlı bir hale gelen yaşlılar zamanlarının çoğunu onların deyimiyle "dört duvar" arasında geçirmek zorunda kalmaktadırlar.

Yaşlıların Diyarbakır'da kaybolma durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların %17,9'unun en az bir sefer kayboldukları görülmektedir. Kadınların erkeklere oranla 2 kat daha fazla kayboldukları görülmektedir. Kaybolma durumu ile cinsiyet arasında (P<.001) anlamlı bir ilişki vardır. Bu veriler kaybolma korkusunun %37,4 olması ile birlikte değerlendirildiğinde yaşlılardaki kaybolma korkusunun anlamlı olduğu söylenebilir. Bu korkunun azalması temelde kenti daha iyi tanımak, kendini iyi bir biçimde ifade etmek, toplu taşım araçlarını kullanabilmek, kentin ana merkezlerini bilme ile bağlantılıdır. Tabi ki tüm bu beceriler cinsiyet, eğitim ve maddi olanaklar ile kesişmektedir. Görüşmeler sırasında olanaksızlık sebebi ile çok zorunlu haller dışında mahallesinden hiç ayrılmayan onlarca yaşlı ile karşılaşılmıştır. Özellikle köye duyulan özlemde bu konu sıklıkla dile getirilmiştir. Kendi köyünü dağlarına kadar bilen yaşlılar kenti olanaklar ve beceriler yeterli olmadığı için yeterince tanıyamamakta ve kaybolma korkusu yaşamakta zaman zaman da kaybolmaktadır. Bu kaybolma korkusu ve kaybolma olayı yaşlıların boş vakit geçirme ihtiyaçlarının karşılanmasının önünde duran önemli engellerden biridir.

Yaşlıların Gündelik Yaşamlarına Dair İhtiyaçlar

Bu başlık altında Yaşlıların kendi başlarına ve yardım alarak yaptıkları işler, yardım alarak yaptıkları şeyleri kimlerin yardımı ile yaptıkları, yatılı bir bakım kuruluşuna gitmeyi düşünme durumları, hangi durumda yatılı bir bakım kuruluşuna gitmeyi düşündükleri, günlük yaşamda nelere ihtiyaç duyduklarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Yaşlıların kendi başlarına ve yardım alarak yaptıkları işlere ilişkin verilere bakıldığında tuvalet ihtiyacını giderme (%97,5), yataktan kalkma (%97,2), ev içinde yürüme (%97), giyinme (%96,8), beslenme (%94,3), banyo yapma (%91,7) gibi

öz bakım becerilerinin çoğunlukla yaşlılar tarafından destek almadan yapılabildiği görülmüştür. Yardım alınan işlerin yemek, bulaşık, çamaşır gibi ev işleri ile evden dışarı çıkmayı gerektiren işler olduğu görülmektedir. Özellikle kadın yaşlıların dışarıda yapılacak işlerle ilgili bağımlılık düzeyi erkeklere oranla çok daha fazladır.

Veriler genel olarak değerlendirildiğinde yaşlıların en temel ihtiyaç olan yaşamı sürdürme ihtiyacının eylem düzeyindeki ihtiyaçlarını çoğunlukla desteksiz giderebildikleri görülmektedir. Tabi ki ihtiyacın giderilmesi için yine dolaylı yoldan desteğe gereksinim duyulmaktadır. Örneğin tek başına yemek yiyebilen yaşlıya yemek hazırlanması, giyinebilen yaşlı için kıyafet alınması, yıkanıp, ütülenmesi, tuvalet ihtiyacını gideren, banyosunu yapabilen yaşlının gittiği tuvalet ve banyonun temizlenmesi, sıcak suyun sağlanması, gıda alınması için maaşının çekilmesi gibi pek çok işin destek olmadan yapılması güçtür. Bu noktada yaşlıların desteğe ihtiyaç duydukları ama öz bakım ihtiyaçlarını kendilerinin giderebiliyor olmalarının da yaşamı sürdürme anlamında kendileri için çok ciddi bir artı değer yarattığı söylenebilir.

Diğer yandan sayıca %2 ile %8 arası değer alsa da bazı öz bakım ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan yaşlılar da vardır. Yapılan görüşmelerde bu durumda olan yaşlıların birçoğu artık yük olduğunu ve bir an önce ölmek istediğini sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu noktada aile içi dayanışma ile sürdürülen bu döngünün belki de hizmetlerin yetersizliği ile istenilen seviyede olmadığı söylenebilir. Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (2006) uyarınca evde bakım hizmeti alan yaşlılara bir yakınlarının bakması karşılığında devlet 2020 yılı ilk dönemi için 1460 TL ödeme yapmaktadır. Bu özünde çok iyi bir uygulama olsa da eve bağımlı yaşayan yaşlının yanında bu ücret için bir başka insanın da eve bağlanmasına neden olmaktadır. Hizmetlerin sunulmasında tüm değişkenlerin dik-

kate alınması bu tip sorunların oluşmaması açısından yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Yaşlıların yardım alarak yaptıkları şeyleri kimlerin yardımı ile yaptıklarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yardım alarak yaptıkları işlerde öz bakım ihtiyaçlarının giderilmesinde ağırlıklı olarak erkek yaşlıların eşleri, kız çocukları, kız torunları ve gelinlerinin destek olduğu, ev dışında yapılması gereken işlerin de ağırlıklı olarak kadın yaşlıların eşleri, erkek çocukları ve erkek torunlarının yaptığı görülmüştür. Dışarıda yapılacak işlerle ilgili olarak komşuların desteği de oldukça önemlidir. Bazı yaşlıların yanlarında çalışan yardımcıların da ağırlıklı olarak kadın olduğu bu yardımcıların pek çok işte ilgili yaşlılara destek oldukları görülmektedir. Tabi ki evde yardımcı personel istihdamı maddi imkânlar ile doğrudan bağlantılı olduğundan bu hizmetten yararlanan yaşlı sayısı oldukça düşüktür. Damatlardan çok az yardım istenmesi de kültürel gerekçeler ve aynı evde damatla birlikte yaşayan aile sayısının son derece düşük olması ile ilgili olduğu söylenebilir. Kültürel olarak bölgede "içgüveysi" denilen bir aile düzeni çok rastlanılan bir durum değildir.

Hem TÜİK tarafından yapılan araştırmalarda hem de bu çalışmada yaşlıların kendi evlerinde çocukları ile birlikte yaşamak istediklerine yönelik bir sonuç çıkması yaşlılar için bir artı olarak değerlendirilse de yaşın ilerlemesi ile yaşlıların tüm bakım yükünün ağırlıklı olarak kız çocuklar ve gelinler tarafından üstlenildiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında yaşlıların ihtiyaçlarının giderilmesinde ağırlıklı olarak cinsiyet farkı gözetmeden kadınların çok daha etkin olduğu görülmektedir. Yapılan işlerin ağırlığı da düşünüldüğünde özellikle hem ev içi işler hem de yaşlının öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması pek çok kadın için oldukça zor olmaktadır. Kadınların hali hazırda zaten zor olan yaşamlarının yaşlıların bakım yükü ile çok daha zor ve katlanması güç hale geldiği söylenebilir.

Yaşlıların yatılı bir bakım kuruluşuna gitmeyi düşünme durumlarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların tamamına yakının bir bölümünün (%96,8) yatılı bir bakım kuruluşuna gitmeyi düşünmediği görülmektedir. Karataş ve Duyan (2002) tarafından Ankara'da yapılan yaşlılık araştırmasında huzurevine gitmeyi istemeyen yaşlıların oranı %95,1 olarak bulunmuştur. Yine bu doğrultuda TÜİK tarafından yapılan Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre bir huzurevine gitmek isteyen yaşlı oranı %7,7'dir. Diyarbakır'da bu oranın çok daha düşük %3,2 olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde de yatılı bakım kuruluşunun adının geçmesinin bile pek çok yaşlının gerilmesine neden olduğu gözlenmiştir. Zihinde oluşan huzurevi ve bakımevi algısının bu hizmetlerle ilgili bir korkuya neden olduğu açıktır. Dünyadaki pek çok gelişmiş ülkede artık yaşlanan insanların son noktaya kadar kendi evlerinde ihtiyaç duydukları desteğin sağlanması ile yaşaması fikri ön plana çıkmış durumdadır. Bu bağlamda Türkiye genelinde yaşlıların %40,2'sinin (TÜİK,2016) evde bakım hizmeti almak istediği belirlenmiştir. 2006 yılında çıkarılan Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik de bu amaca kısmen hizmet etmesi beklentisi ile çıkarılmıştır. Ancak sonuçları tam olarak istenilen seviyede değildir. Yaşlıya bir yakınının bakmasının şart koşulması sürekli bakıma ihtiyaç duyan yaşlının yanında başka bir insanı da mağdur edebilmektedir.

Öz bakım ihtiyaçlarının birçoğunu kendi başına giderebilen yaşlıların ihtiyaç duydukları yemek pişirme, kıyafetlerin yıkanması, evin temizlenmesi, ulaşımlarının sağlaması, evin alışverişinin yapılması gibi gereksinimlerin yardım ile karşılanması ile pek çoğu kendi evinde yaşamını sürdürecek potansiyele sahiptir. Ayrıca kendi evinde yaşamını sürdürmek her yaşlı birey için bir haktır.

Yaşlıların hangi durumda yatılı bir bakım kuruluşuna gitmeyi düşündüklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların

yarıdan çoğunun (%52,8) hiçbir sebeple yatılı bakım kuruluşuna gitmek istemediği görülmüştür. Diğer sebeplerin tümü çaresizlik duygusunu içinde barındıran sebeplerdir. Konuyla ilgili katılımcıların şu ifadeleri bu duyguyu net bir biçimde ifade etmektedir. *"Ailemden tek ben sağ kalırsam (71,K)"*, *"Allah göstermesin, çöpe atsalar gitmem (61,K)"*, *"Dünyada tek kalırsam (64,E)"*, *"Düşünmüyorum, huzurevinde sürüneceğime kendi evimde sürünürüm (K, 62)"*, *"İntihar ederim oraya gitmem (62,E)"*, *"Ölürüm daha iyi, asla gitmem (65,K)"* ifadeleri çok net bir şekilde yatılı bakım kuruluşları ile ilgili ciddi bir önyargı olduğunu ve yaşlıların bakım kuruluşlarını yalnızca çaresizlik duygusu ile seçebileceklerini göstermektedir. Bir katılımcının (K, 66) *"Huzurevlerinde kendi dilimde konuşacağım bir ortam olursa giderim"* ifadesi de bakım kuruluşları ile ilgili bazı beklentilerin karşılanması durumunda önyargıların kırılabileceğini göstermektedir.

2020 yılı itibariyle Diyarbakır'da resmi ya da özel bir huzurevi de bulunmamaktadır. Açılan huzurevi talep yetersizliği nedeniyle kapatılmıştır. Diyarbakır'da hali hazırda faaliyet gösteren 5 adet özel engelli bakım merkezi bulunmaktadır. Geleneksel değerler yaşlı bakımının kurum bakımı yerine evde yaşamasının daha uygun olduğu yönünde değerler olsa da yatalak durumda olup zihinsel veya psikolojik sağlığı yerinde olmayan yaşlıların çoğunlukla engelli bakım merkezinde kaldığı görülmüştür. Bu durumun Diyarbakır'da geleneğin baskın olması sebebiyle huzurevine ihtiyaç olmadığı yönündeki tezi kısmen çürütmektedir. Yaşlıların kafalarında yaratılan huzurevi algısının kırılması ve hizmetin içeriğinin yerel ihtiyaçlar gözetilerek yeniden düzenlenmesi ve bunun halka sunulması hizmete olan talebi artıracaktır.

Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması'nda, kendine bakamayacak kadar yaşlandığında huzurevlerini yaşam yeri olarak tercih edeceklerini belirten kişilerin oranı yüzde 4,7 olarak bulunmuştur (Kumtepe

vd.,2013, s.13-14). Yine Kumtepe vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada huzurevinde kalan yaşlıların %63,5'inin huzurevine yerleşmeden önce yalnız yaşadığı, %20'sinin de huzurevine yalnızlık nedeni ile başvurması sonuçları ile benzerlik taşımaktadır. Yine Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2013) verilerine göre; Türkiye'de tek kişilik hanelerde yaşayanların yaklaşık %44,7'si de yaşlıdır.

Bu veriler ışığında yaşlılık sürecinde kurum bakımının tercihinin ağırlıklı olarak çaresizlik ve yalnızlık nedeniyle yapıldığı görülmektedir. Diyarbakır'daki yaşlıların ifadeleri de bu sonuçları ve istatistikleri destekler niteliktedir.

Yaşlıların günlük yaşamda nelere ihtiyaç duyduklarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun birileri ile sohbet etme, sağlık hizmetlerine erişim, yemek hazırlanması, ev temizliği, şehir içi ulaşım için araç gibi ihtiyaçlarının olduğu görülmüştür. Günlük yaşamda ihtiyaç duyulan şeyin en tepesinde biriyle sohbet etme ihtiyacının %69,7 oranı ile yer alması başlı başına çok şey ifade etmektedir. Bir katılımcının (66,K) "*Bazen bir kedi ariyem, tek karşime otırsın, beni dinlesin, hama ben anlatem, o öyle dinlesın…*" ifadesi doğrudan yaşlıların kendi iç yalnızlıklarının dışavurumunu anlatmak için yeterlidir. Yaşlıların çoğu yalnız başına yaşamasa da sohbet edeceği insan bulmakta zorluk yaşadığını belirtmiştir. Bu durum yaşlıların duygulanım ihtiyacının karşılanma seviyesinin oldukça düşük olduğunu gözler önüne sermesi açısından çarpıcı bir veridir.

Yaşlıların diğer ihtiyaçlarına bakıldığında yaşlıların çoğu sağlık hizmetlerine erişimde ve özellikle hastaneye ulaşımda ciddi zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine yaşları gereği evin genel işlerini yapmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Hastaneye gidiş geliş, alışveriş yapma, akraba ve arkadaş ziyareti gibi konularda ulaşımda ciddi zorluk yaşadıklarını

bu konuda kendilerine özel bir ulaşım aracının olmasını çok arzu ettiklerini sıklıkla dile getirmişlerdir. Ulaşım en temelde yaşlı bireylerin sosyalleşmelerini etkileyen bir unsurdur. Koşar (1996,s.6-7)'a göre, fiziksel ve maddi yetersizlik, alışık olunmayan mekânlar ve kalabalık yaşlı bireyin bir yerden bir yere gitmesini engellemektedir. Yoğun trafik nedeniyle araba kullanamazken, toplu taşıma araçlarını kullanırken de fiziksel açıdan zorlanırlar. Bu engeller yaşlı bireyin eve kapanmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda yaşlılar toplu taşıma araçlarında iniş binişte çok zorlandıklarını, araçların duraklarda durmadığını, şoförlerin zaman zaman kendilerine çok kötü davrandığını ifade etmişlerdir. Kentte yapılan kişisel gözlemler sonucunda özellikle duraktan önce inmek için gereken düğmeye zamanında basamayan yaşlıların hem şoför hem de yolcular tarafından kötü sözlere maruz kaldığı gözlenmiştir. Bu durum Batı illerindeki diğer metropol şehirlerde de geçerlidir. Bunun yaşlılar için bir ülke sorunu olduğu söylenebilir.

Temizlik konularında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin bir hizmeti bulunmaktadır. İhtiyaç sahiplerinin evleri belirli dönemlerde temizlenmekte, evlerde tamirat yapılacak kısımlar onarılmaktadır. Tabi ki imkânlar dâhilinde yapılan bu hizmetin ihtiyaç sahibi her yaşlı için uygulanması çok mümkün görünmemektedir.

Diğer ihtiyaçlara bakıldığında listede kişisel temizlik, alışveriş yapma, boş zamanı değerlendirmek için etkinlikler, ilaçlarının hatırlatılması ve cep telefonunun olması gibi isteklerin olduğu görülmektedir. Yaşlıların taleplerinin birçoğu gayet insani ihtiyaçlardır. Çeşitli sebeplerle yalnız başlarına hareket etmede yaşadıkları zorluklar pek çok ihtiyacı karşılamalarının önünde bir engel oluşturmaktadır.

Yaşlıların Günlük Yaşamlarına Dair Hizmet Beklentileri

Bu başlık altında yaşlıların arkadaşları ile daha rahat görüşebilecekleri bir ortam sağlanmasını isteme durumları ile bu ortamı kimin, nerede ve nasıl bir mekân sağlaması gerektiği hakkındaki görüşleri, yaşamlarını yatılı bir bakim kurulusunda sürdürmek isteme nedenleri, belediye hizmetleri ile ilgili düşünceleri, kentte daha mutlu, rahat bir yaşantılarının olması için istekleri ile Diyarbakır'da istedikleri şehir olanaklarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Yaşlıların arkadaşları ile daha rahat görüşebilecekleri bir ortam sağlanmasını isteme durumları ile bu ortamı kimin, nerede ve nasıl bir mekân sağlaması gerektiği hakkındaki görüşlerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların %34,2'sinin arkadaşları ile daha rahat görüşebilecekleri bir ortam sağlanmasını istediği görülmüştür. Arkadaşları ile daha rahat görüşecek bir ortam isteyen yaşlıların büyük çoğunluğu (%83,9) bu hizmetin belediye ve yerel yönetimler tarafından sağlanmasını arzu ettiklerini belirtmişlerdir. Ağırlıklı olarak belediyeler tarafından yapılması beklenen hizmet yine aynı grubun yarıdan çoğuna (%55,7) göre her semtte ve mahallede yapılmalıdır. Diyarbakır'da yaşlılara hizmet veren üç kuruluş bulunmaktadır. Bunlar Kayapınar Belediyesi Bahar Yaşam Evi, Büyükşehir Belediyesi Sümerpark Ortak Sosyal Yaşam Merkezi'nde Yaşlı Çınarlar Merkezi ve Dengbêjler Evi'dir. Bu kuruluşlar arasında Dengbejler Evi dışında kalan iki kuruluşun tanınırlık düzeyi düşüktür bu sebeple çok fazla yaşlı kuruluşlardan hizmet alamamaktadır. Yaşlıların genel talebi belediye tarafından ağırlıklı olarak her semt ve mahallede yaşadıkları yere yakın yaşlılara özel mekânların yapılmasıdır. Mekân önerisi olarak ilk sırada lokaller ve çay ocakları (%32,2) bulunmaktadır. Bu öneriyi özel kahve (%31,6), yaşlı merkezleri, evleri (%27,5), kültür, sanat merkezleri (%8,7) önerileri izlemektedir. Öneriler içeriğinden de anlaşılacağı üzere ağırlıklı olarak erkek yaşlılar tarafından istenmektedir.

Erkek yaşlılardan çoğu sigara içilen kahvelerde veya kışın soğuk yazın aşırı sıcak cami avlularında oturmak istemediklerini, kendilerine özel temiz, düzenli, dumansız mekânlar istediklerini belirtmişlerdir. Hareket olanakları da kısıtlı olduğu için bu yeni mekânların yaşanılan yere yakın olmasını arzu etmişlerdir. Kadın yaşlıların bir kısmı da kentte arkadaşları ile görüşmenin zor olduğunu uygun mekânlar açıldığında katılım göstereceklerini belirtmişlerdir. Yaşlıların çoğu bu tür merkezlerin cinsiyet ayrımı gözetilerek açılması gerektiğini, aksi durumda katılım göstermeyeceklerini beyan etmişlerdir. Kültürel özellikler ve dini gerekçeler dikkate alındığında bu konuda yaşlılara özel yapılması planlanan her plan ve projede bu konunun dikkate alınması kentin özel yapısı gereği bir zorunluluktur.

Bu durum Yaşlı Çınarlar Merkezinde yapılan gözlemlerle kendisini göstermiştir. Merkeze gelen kadın yaşlı neredeyse görülmemiş erkek yaşlı sayısı da oldukça düşüktür.

Yaşlıların yaşamlarını yatılı bir bakim kurulusunda sürdürmek isteme nedenlerine ilişkin verilere bakıldığında yatılı bakım kuruluşunda kalmak isteyen yaşlı sayısının sadece 14 olması hizmetin tercih edilme oranının oldukça düşük olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Yatılı bakım kuruluşunda kalmak isteyen yaşlıların bu hizmeti çocuğun olmaması, yalnız yaşama, kimseye yük olmama, daha rahat ve huzurlu olma ile yaşam alanının uygun olmaması sebebiyle istedikleri görülmektedir. Yatılı bakım kuruluşlarının hangi durumda tercih edileceğine yönelik sorulan soruya verilen cevapların çaresiz kalınan son noktada kesiştiği görülmüştür. Benzer bir durum burada da geçerlidir. Görüşme sırasında bu 14 yaşlıdan 5'i yalnız yaşadığı ve şartlarının da uygun olmadığı gözlenmiş ve kendilerinin özel isteği ile kimlik ve adres bilgileri alınarak Diyarbakır Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne iletilmiştir.

Yine TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırmasına göre yaşlıların huzurevini seçme nedeni %48,9 ile çocuklarına yük olmayı istememeleri, %20,2 ile huzurevindeki imkânların daha rahat olması, %11,2 ile çocukların kendileri ile birlikte yaşamayı istememeleri olarak belirlenmiştir. Bu noktada bu verilerde de bir mecburiyet duygusunun ağır bastığı görülmektedir. Huzurevleri ile ilgili %20,2 oranında olumlu geri bildirimlerin olması bir artı iken bu durumun Diyarbakır ilindeki yaşlılara yansımaması hem geleneksel yapı hem de önyargıların etkisi ile çok daha düşüktür.

Yapılan görüşmeler sırasında pek çok yaşlının temel pek çok hakkını ve var olan hizmetleri bilmediği, mağdur pek çok yaşlının yaşadığı mağduriyetin daha da derinleştiği gözlenmiştir. Özellikle Yenişehir İlçesi Seyrantepe semtinde yaşayan pek çok yaşlının ciddi mağduriyet içinde olduğu gözlenmiştir. Bu görüşme süreci bir doktora tez çalışmasının ötesinde zaman zaman sosyal incelemeye dönüşmüştür. Aynı zaman da sosyal hizmet uzmanı olan araştırmacının doktora çalışmasında var olan hizmetlere dönük bilgilendirme ve yönlendirme çalışması yapması sosyal hizmetin uygulamalı bir bilim dalı olduğunun en önemli kanıtlarından biridir.

Yaşlıların belediye hizmetleri ile ilgili düşüncelerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların yarıdan fazlasının su ve kanalizasyon hizmetleri, yeşil alan hizmetleri, çöp ve atık toplama hizmetleri, temizlik hizmetleri, cenaze hizmetleri ile ulaşım hizmetlerinden, yarıya yakınının da yol, kaldırım yapımı ve bakımı ile sağlık hizmetlerinden memnun oldukları görülmüştür. Memnun olunmayan hizmetler arasında ulaşım, yol, kaldırım yapımı ve bakımı, sağlık hizmetleri, çöp ve atık toplama, temizlik hizmetleri ile sosyal yardım hizmetleri yer almaktadır. İtfaiye hizmeti, kültür sanat etkinlikleri, zabıta hizmeti, sosyal tesislerin yapımı ve işletilmesi ve engelli hizmetleri ile bilgi düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmüştür.

Verilere genel olarak bakıldığında yaşlıların temel belediye hizmetlerinden çoğunlukla memnun oldukları söylenebilir. Yaşlıların en büyük şikâyet nedenleri arasında ulaşımda yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle toplum taşıma konusu yer almaktadır. Yeni yerleşim birimlerinin pek çoğunda yollar olması gerektiği gibi yapılmadığı için özellikle kış aylarında yaşlılar için bir yerden başka bir yere gidiş oldukça zor olabilmektedir. Kentte çöp toplama hizmetleri oldukça iyi bir biçimde yapılsa da atık toplama işi ile uğraşan kişi sayısı oldukça fazladır. Bu işle uğraşanlar çöp toplama saatinden bir süre önce tüm çöp poşetlerini yırttıkları için akşamın ilk vakitlerinde şehrin genelinde çok hoş olmayan manzaralar görülebilmekte zaman zaman da ağır bir koku hissedilmektedir. Bu durum yaşlıların birçoğunu da huzursuz etmektedir.

Yaşlıların kentte daha mutlu, rahat bir yaşantılarının olması için isteklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların kentte daha rahat ve mutlu olmaları için ilk sıralarda barış ve huzurun gelmesi, şehrin genel olarak daha düzenli ve güvenli olmasının sağlanması, belediyenin daha iyi alt yapı hizmetleri sunması, hırsızlık, kapkaç, uyuşturucu satışı ve kullanımının bitirilmesi, engellenmesi, parkların yapılması, yeşil alanların artırılması, maddi yardımlar artırılması istekleri bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında yaşlıların yarıdan çoğunun (%50,7) şehrin daha güvenli ve sakin olmasına yönelik taleplerde bulunduğu görülmektedir. Çözüm süreci boyunca oldukça sakin olan kentte sürecin sonlanması ile eskisinden çok daha olaylı ve gergin günler yaşanmaktadır. Bu durum haliyle tüm insanlarda kaygı yarattığı gibi geçmişinde çok daha ağır travmatik deneyimler olan yaşlıları çok daha fazla etkilemektedir. Bu etki kentteki huzurlu yaşam için taleplerde kendisini net bir şekilde göstermektedir.

Kentin maddi olanakları ve belediyenin alt yapı hizmetleri ile ilgili de istekler vardır. Çok küçük bir kitle dışında yaşlıların hemen hepsi kentte yaşayan herkesi ilgilendiren

isteklerde bulunmuşlardır. Yapılan görüşmelerde yaşlıların çoğunun Diyarbakır'ı sevdiği ve bu sebeple kentin çok daha iyi olmasının onları da mutlu edeceğini belirterek artık kan ve gözyaşı istemediklerini bu coğrafyada artık silah ve uçak sesi duymak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışma yapıldığı dönem yeni yeni artan çatışmalar sonrasında iyice ağırlığını artırmış pek çok mahalle yerle bir olmuştur. Tüm bunların yaşlılarda yarattığı travmatik etkinin boyutlarını tahmin etmenin oldukça güç olduğu söylenebilir. Genel olarak bakıldığında kentin bu hali tüm yaşamı kısıtlamakta yaşlıların yaşamı sürdürme, korunma, katılım, özgürlük gibi temel ihtiyaçlarını gidermelerini kesin bir şekilde engellemektedir.

Yaşlıların Diyarbakır'da istedikleri şehir olanaklarına ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların şehir olanakları olarak istekleri sırasıyla ulaşım sorununun çözülmesi, metro yapılması, otobüs sayısının artırılması, Diyarbakır'ın temiz ve düzenli bir kent olmasının sağlanması, şehirdeki ekonomik imkânların artırılması, işsizliğin azaltılması, şehrin alt yapı olanaklarının geliştirilmesi, yeşil alan ve parkların sayısının artırılması, barış ve huzurun gelmesi, yaşlılara özel çalışmaların yapılması, sağlığa erişim imkânlarının artırılması, şehirdeki asayiş olaylarının azaltılması, şehirde yaşayan halkın daha bilinçli, duyarlı ve kibar olması şeklindedir. Verilere bakıldığında yaşlıların %7,3'sinin kentteki olanaklardan memnun oldukları, %3,7'sinin de hiçbir fikrinin olmadığı görülmektedir. Kalan %89'luk kesimin olanaklara ilişkin taleplerinin olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde yaşlıların özellikle bu tür soruları yanıtlama konusunda çok daha istekli oldukları gözlenmiştir. Yaşlıların çoğu şehirdeki eksikliklerin ortaya çıkarılması ve sorunların çözümü için fikirlerinin alınmasının kendilerini memnun ettiğini ifade etmişlerdir.

Verilere bakıldığında kentteki en önemli sorunun ulaşım olduğu görülmektedir. Kentte hafif raylı sistemin yapımı ile

ilgili her seçim döneminde vaatler verilse de aradan geçen onlarca yılda hala bu konuda bir gelişme olmamıştır. Kentte diğer illere oranla çok aşırı sayıda dolmuş çalışmaktadır. Yaşlıların kendi beyanları ve yapılan gözlemler de dolmuşların ve özel halk otobüslerinin oldukça düzensiz ve kuralsız çalıştığını göstermektedir.

Büyükşehir Belediyesi'ne ait otobüsler daha düzenli bir şekilde çalışmakta ancak çok kalabalık ve güzergâh olarak gidilecek yere genelde en uzak şekilde bir rota izlediği için kısa mesafeli olup kısa süreli olması beklenen yolculuklar bile bazen 60 dakikayı geçmektedir.

Yine daha önce değinildiği gibi yaşlıların toplu taşım ile ilgili hafif raylı sistem istekleri çok yerinde bir istektir. Kentte genel olarak çöp atılan alanlarda bir düzensizlik, kaldırım ve yol yapımında da bir yetersizlik gözlenmektedir. Burada belediyelerin önceki yıllara göre daha aktif çalıştıkları ancak artan nüfusa ve büyüyen kente bir noktada hizmet üretmekte zorlandıkları görülmektedir. Son dönemde yaşanan siyasi bir takım gelişmelerden sonra il ve ilçe belediyelerinin nedeyse tümüne kayyımlar atanmıştır, bu nedenle hizmetlerin birçoğunun halen düzenli bir şekilde sürdürülemediği görülmektedir.

Yaşlıların gündelik yaşamlarına ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir; Yaşlıların çoğunluğu Diyarbakır'da ikamet ettikleri ilçe ve mahallenin ismini bilmektedir. Yaşlılar gündelik yaşam içinde ihtiyaçlarını karşılayacakları çoğu hizmet biriminin yerini bilmektedir. Yaşlıların başları sıkıştığında öncelikli olarak sırasıyla aile, akraba ve komşularından yardım istemektedir. Yaşlıların çoğu yerel yönetimlerin yaşlılara hizmet veren kuruluşlarını tanımamaktadır. Yaşlıların büyük çoğunluğu toplu taşıma araçlarını kullanabilmektedir. Yaşlıların tamamına yakını evden dışarı çıkabilmektedir. Yaşlılar en fazla gezme, dolaşma,

hava alma, alışveriş yapma, hastane / doktora gitme ve akraba ziyareti için dışarı çıkmaktadır. Yaşlıların büyük çoğunluğu yalnız başına dışarı çıkabilmektedir. Dışarı çıkamayan yaşlılar ağırlıklı olarak sağlığın elvermemesi nedeni ile dışarı çıkamamaktadır.

Yaşlıların hemen her gün ev işi, ibadethaneye gitme, torun bakma, kapı önünde oturma/sohbet etme ve kahveye gitme gibi rutin işler yapmaktadır. Yaşlıların çoğunun arkadaşı vardır. Arkadaşı olan yaşlıların büyük çoğunluğu arkadaşları ile genellikle haftanın en az bir günü görüşmektedir. Kadın yaşlılar erkek yaşlılara oranla daha az arkadaş sahibidir.

Erkek yaşlıların çoğunluğu ibadet ettikten sonra arkadaşları ile genellikle kahve, lokal ve çay ocağı gibi mekânlarda vakit geçirmektedir. Kadın yaşlıların büyük çoğunluğu ibadethanelere gitmemektedir. Yaşlıların çoğu kendilerini mutlu olarak tanımlamaktadır. Yaşlıların çoğu aile üyeleri ile birlikte daha mutlu, rahat ve huzurlu olma nedeni ile yaşamını evde sürdürmek istemektedir.

Diyarbakır'da yaşayan her dört yaşlıdan biri Diyarbakır dışına hiç çıkmamıştır. Hiç il dışına çıkmayan kadın yaşlı sayısı erkek yaşlıların yaklaşık iki katıdır. Yaşlıların en çok seyahat ettiği illerin içinde yer aldığı bölge Güney Doğu Anadolu Bölgesidir. Yaşlıların en çok gittiği iller Ankara, İstanbul ve İzmir'dir. Yaşlıların yarıya yakını aile ve akraba ziyareti nedeniyle il dışına çıkmaktadır. Diyarbakır'daki resmi sağlık kuruluşlarının imkânları yeterli değildir. Yaşlılar ileri düzey tedavi gerektiren hastalıkların tedavisi için ağırlıklı olarak Ankara ve İstanbul'a seyahat etmektedir. Yaşlıların çoğunluğu toplumsal bir etkinliğe katılmaktadır. Yaşlıların en fazla katıldığı etkinlik cenaze, düğün ve nevrozdur. Diyarbakır'da en çok kesintiye uğrayan hizmet elektriktir.

Her beş yaşlıdan ikisi kendisini Diyarbakır'da ağırlık olarak asayiş olayları ve politik ortam nedeniyle meydana gelen

çatışmalar sebebiyle güvende hissetmemektedir. Yaşlıların en büyük korkuları toplumsal olaylarda biber gazına günlük yaşamda da hırsızlık ve kapkaça maruz kalmaktır. Her on yaşlıdan üçü Diyarbakır'da kötü bir davranışa maruz kalmaktadır. Yaşlılar çoğunlukla kolluk kuvvetlerinin olumsuz davranışlarına maruz kalmaktadır. Yaşlıları günlük yaşamda en fazla rahatsız eden şey asayiş olayları ile çatışma ortamıdır. Okuma yazma bilmeyen kadın yaşlıların ciddi bir bölümü kaybolmaktan korkmaktadır. Her beş yaşlıdan biri en az bir sefer kaybolmuştur.

Yaşlılar çoğunlukla tuvalet, yataktan kalkma, ev içi hareket, giyinme, beslenme, banyo yapma gibi gereksinimlerini tek başlarına yapabilmektedir. Yemek, bulaşık, çamaşır gibi ev işleri ile evden dışarı çıkmayı gerektiren işlerde daha çok yardıma ihtiyaç duyulmaktadır. Kadın yaşlıların dışarıda yapılacak işlerle ilgili bağımlılık düzeyi erkek yaşlılara oranla çok daha fazladır.

Yaşlıların yarıdan çoğu sebebi ne olursa olsun yatılı bakım kuruluşuna gitmek istememektedir. Yaşlılar huzurevleri ile ilgili çok olumsuz önyargılara sahiptir. Yaşlıların günlük yaşamda çoğunlukla birileri ile sohbet etmeye ihtiyaç duymaktadır. Yaşlıların çoğu arkadaşları ile daha rahat görüşebilecekleri bir ortam sağlanmasını istemektedir. Arkadaşları ile daha rahat görüşecek bir ortam isteyen yaşlılar bu hizmetin yerel yönetimler tarafından sağlanmasını istemektedir. Yaşlıların çoğu bu ortamın her semtte ve mahallede yapılmasını istemektedir. Yerel yönetimler tarafından yaşlılar için açılan kuruluşların tanınırlık düzeyi çok düşüktür. Yaşlılar arkadaşları ile görüşmek için özel lokaller ve çay ocakları, kahveler ve yaşlı merkezleri kurulmasını istemektedir. Yaşamını yatılı bir bakım kuruluşunda sürdürmek isteyen yaşlı sayısı son derece düşüktür. Yatılı bakım kuruluşunda kalmak isteyen yaşlıların bu isteğinin altında yatan temel neden çaresizliktir.

Yaşlıların yarıdan çoğu belediyenin su ve kanalizasyon, yeşil alan, çöp ve atık toplama, temizlik, cenaze hizmetlerinden memnundur. Yaşlıların en fazla memnuniyetsizlik duyduğu hizmet ulaşımdır. Kent içi ulaşım imkânları yaşlı ve engelli dostu değildir. Yaşlıların kentte daha mutlu, rahat bir yaşantılarının olması için barış ve huzurun gelmesini istemektedir. Yaşlıların Diyarbakır'da en fazla istedikleri şehir olanağı ulaşım sorununun çözülmesi ve metro yapılmasıdır.

YAŞLILARIN HAYATA VE GELECEĞE DAİR GÖRÜŞLERİ

Bu başlık altında Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların hayata ve geleceğe dair ihtiyaçları ile hizmet beklentilerine ait veriler yer almaktadır.

Yaşlıların Hayata ve Geleceğe Dair İhtiyaçlar

Bu başlık altında yaşlıların imkân dâhilinde hayatlarında neleri değiştirmek istedikleri ile dünyaya bir kez daha gelme durumunda nasıl bir hayat istediklerine ilişkin veriler yer almaktadır.

Yaşlıların imkân dâhilinde hayatlarında neleri değiştirmek istediklerine ilişkin verilere bakıldığında yaşlıların hayatlarında değiştirmek istediği şeylerin ilk beş sırasında eski yaşadığım yere geri dönmek, daha iyi bir hayat için daha iyi bir eğitim almak, çocuklarıma eğitim, sağlık, barınma, aile kurma... konularında daha iyi şartlar sunmak, daha iyi ve yeni bir evde yaşamak ve çocuklarımla birlikte yaşamak vardır. Soruya verilen yanıtlar çok çeşitli olduğu için gruplandırmak oldukça zor olmuştur. Genel olarak isteklere birey, aile ve toplumsal düzey açısından bakıldığında bireysel isteklerin %65,2 ailelerine dönük isteklerinin %19,6 toplumsal düzeydeki isteklerinin %15,2 olduğu görülmektedir. Yaşlıların hayatlarında değiştirmek istenen şeylerin yarıdan çoğunun kendileri ile ilgili bireysel istekler olduğu görülmektedir. Yaşın iler-

lemesine bağlı olarak geçmişte yapılamayan şeylere duyulan özlemin ilerleyen yaşlarda daha da arttığı bunun da verilere doğrudan yansıdığı söylenebilir.

Yapılan görüşmelerde yaşlıların bu konuda sürekli olarak geçmişe dönük duydukları özlemi dile getirdikleri gözlenmiştir. İlk iki sırada yaşlıların eski yaşadığı yerlere geri dönme ve daha iyi bir hayat için daha iyi bir eğitim alma istekleri bu durumu en iyi şekilde yansıtmaktadır. Yaşlıların günümüz koşullarına bakarak kendi geçmişlerini ile günümüzü kıyaslamaları pek çoğunda ciddi pişmanlıklara neden olmaktadır.

Genel olarak bakıldığında bir kısım yaşlı eski yaşadığı yere geri dönmek bir kısmı da başka ilde veya yurtdışında yaşamak istese de büyük çoğunluğun Diyarbakır'da yaşamaya devam etmek istemesi olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Yaşlılar doğrudan kente değil kentin olanaklarına ve geçmişte elde edemediklerine yönelik istekleri dile getirmişlerdir. Sonuçlar yaşlıların pek çok konuda kendilerini gerçekleştiremediklerini ve geçmişe dönük büyük pişmanlık duyduklarını göstermektedir.

Yaşlıların dünyaya bir kez daha gelme durumunda nasıl bir hayat istediklerine ilişkin verilere bakıldığında ilk sıralarda çok daha farklı, daha mutlu, sağlıklı ve huzurlu bir hayat isterdim, daha iyi bir eğitim almak isterdim, eşit ve özgür bir dünyada barış içinde yaşamak isterdim, maddi açıdan daha iyi durumda olup daha rahat bir hayat sürmek isterdim, çocuklarıma eğitim, sağlık, barınma, aile kurma... konularında daha iyi imkânlar sunmak isterdim, dine ağırlık verir daha çok ibadet ederdim, geldiğim yerde doğup orda kalıp sevdiklerimle doğayla iç içe yaşamak isterdim, başka bir yerde yaşamak isterdim iyi bir iş/meslek sahibi olmak isterdim… gibi seçenekler vardır. Sonuçlara bakıldığında yaşlıların çoğunlukla (%81,6) bireysel istek ve taleplerinin olduğu, aile-

lerine dönük talepte bulunan yaşlı oranının %9,2 toplumsal düzeyde istekte bulunan yaşlıların da %9,2 oranında olduğu hesaplanmıştır.

Bu bulguda da geçmişe dönük pişmanlıkların olduğu çok net bir biçimde görülmektedir. Genel olarak daha mutlu, sağlıklı, huzurlu bir hayat, daha iyi bir eğitim, eşit ve özgür bir dünyada barış içinde yaşama gibi isteklerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Diğer yandan yaşanılan dönemin sorunları ile geçmişteki olumsuz deneyimlerin de yanıtlara yansıdığı görülmektedir. Bu konuda katılımcıların "*Yeniden dünyaya gelme şansım olsa barışın olduğu özgür bir ortamda yaşamımı sürdürmek isterdim* (72, K).", "*Dünyaya bir daha gelme şansım olsa dilimi konuşurken herkesin beni anladığı özgür bir ortamda yaşamak isterdim* (81, E).", "*Zalimlerin olmadığı, askerin, polisin, eli silahlı kimsenin olmadığı bir hayat isterdim. Hep bize zulüm yaptılar, kandırdılar. Onların yüzünden yerimizden toprağımızdan olduk. Başka insanlara muhtaç olduk* (61, K)." , "*Barış olsun isterdim. Olaylar çok şey götürdü bizden. Umarım o günler bir daha yaşanmaz* (69, E)." ifadeleri geçmiş olumsuz deneyimlerin yaşlılar üzerinde bıraktığı izleri net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yaşlıların bazıları da mutsuzluklarını doğrudan evliliklerine bağlamıştır. Bu konuda bir katılımcının (65,K) "*Erken yaşta evlenmeyi yasaklardım ki kızlar çocukluklarını yaşasınlar, gözlerini açtıkları gibi çoluk çocuğa karışmasınlar*" ifadesi ile başka bir katılımcının (66,E) "*Şu anki eşimle değil de daha aklı başında biri ile evlenmek ve aklı başında çocuklarım olsun isterdim*" ifadesi evliliğin bir insanın hayatında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Evliliğinde mutlu olamayan katılımcı sayısı görünenden fazladır. Yapılan görüşmelerde özellikle kadın yaşlıların birçoğu evliliğe ailelerinin kararı ile yaptığını ve çok mutlu olamadığını ifade etmiştir.

Yaşamının tümünde iyi niyetli bir insan olması sebebiyle sorun yaşadığını belirten bir katılımcının (62,E) "*Serseri*

olmak isterdim. Herkesin kahrını çekmezdim." ifadesi geçmişte herkese iyilik yapan ama şimdilerde karşılığını göremeyen bir yaşlının serzenişi olarak kayıtlara geçmiştir. Kadın yaşlıların birçoğu toplumsal yapıya yönelik ciddi eleştiriler getirmişlerdir. Özellikle erken yaşta yapılan evlilikler, evlilik kararı ile ilgili kadının görüşünün alınmaması, evde sürekli edilgen olmaları gibi pek çok konuda görüş bildirmişlerdir. Belki de bu konudaki en net istek bir kadın katılımcının (63,K) "*Dünyaya erkek olarak gelmek isterdim*." ifadesidir. Toplumsal cinsiyet kalıplarının değişmesini mümkün göremeyen kadınlar için tek çıkış yolunun dünyaya erkek olarak gelme olması düşündürücüdür.

Yaşlıların Hayata ve Geleceğe Dair Hizmet Beklentileri

Bu başlık altında yaşlıların yeni nesilden beklentileri ile eklemek istedikleri diğer konuları yansıtan veriler yer almaktadır.

Yaşlıların yeni nesilden beklentilerine ilişkin veriler yer almaktadır. Verilere bakıldığında ilk sırada yer alan beklentinin eğitim ve meslek sahibi olma olduğu görülmektedir. Yaşlıların kendi geçmişleri ile ilgili en büyük pişmanlıklarından biri olan iyi bir eğitim alamama ve iyi bir iş sahibi olamama konuları burada da kendini göstermiştir. Yaşlıların birçoğu şuan yaşadıkları olumsuzlukların büyük bir bölümünü eğitimsiz ve bir işe sahip olmamaları ile bütünleştirmektedir. Diğer beklentilere bakıldığında memlekete faydalı insanlar olsunlar, yaşlıları unutmasınlar, saygı göstersinler, adil, ahlaklı, çalışkan, saygılı, bilinçli, duyarlı olsunlar, dillerine, kültürlerine ve kimliklerine sahip çıksınlar, ailelerine sahip çıksınlar, kötü alışkanlıklar edinmesinler, kötülüğe bulaşmasınlar, dinlerine sahip çıksınlar, dindar olsunlar, iyi şeyler yapsınlar, evlensinler, mutlu olsunlar seçenekleri yer almaktadır. Genel olarak beklentilere bakıldığında yaşlıların eğitim

alma, geleneksel değerler, kimlik özellikleri, dini gerekliliklerin yerine getirilmesi ve soyun devamı konularında beklenti içinde oldukları görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde bazı yaşlılar yeni nesille ilgili oldukça olumsuz tutumlara sahip olsalar da hemen hepsi yeni neslin bu ülkenin geleceği olduğunu ve kendilerini en üst düzeyde geliştirmelerinin hem kendileri hem de ülke geleceği için önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Yaşlılara en son soruda eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş bu soruya verilen cevaplara bakıldığında ilk sırada yaşlıların %42,7'sinin barış ve huzur isteği ile görüşmeyi sonlandırdığı görülmüştür. Görüşmenin sonunda yaşlıların birçoğu geçmişi, dünü, bugünü konuşup görüşlerinin alınmasından mutluluk duyduklarını ifade etmişlerdir. Yine bazı yaşlıların görüşmenin sonuna gelindiği halde hala bunca sorunun neden sorulduğunu sorması karşılıklı bir gülümsemeye neden olmuştur. Görüşmenin sonunda pek çok yaşlı kendisine yardım edilmesini ve bu isteklerinin ilgili birimlere iletilmesini istemiştir. Görüşme sırasında yapılan gözlemlerde acil yardıma ihtiyaç duyan yaşlılarla ilgili Belediye ve Diyarbakır Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü yetkililerine bilgi verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonunda yaşlıların aktarımlarının tümü çok önemli bulunmuştur. Özellikle bu sorunun sorulmasından sonra yaşlıların birçoğu uzun uzun hayatını ve sorunlarını anlatmaya devam etmiştir. Bu soruya verilen yanıt bir yandan yaşlıların konuşmak için birine ihtiyaç duydukları gerçeğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Hemen her yaşlının onu dikkatli bir şekilde dinleyip anlattıklarını anlayacak biri ile konuşma ihtiyacı bu araştırma kapsamında yapılan görüşme ile 436 yaşlı için en azından görüşme yapılan günde bir nebze olsun giderilmeye çalışılmıştır.

Yaşlıların hayata ve geleceğe dair görüşlerine ilişkin verilere bakıldığında genel olarak bulgular şu şekildedir;

Diyarbakır'da yaşayan yaşlılar imkân dâhilinde en fazla eski yaşadıkları yere geri dönmeyi, eğitimli olmayı ve çocuklarına çok daha iyi şartlar sunmayı istemektedir. Yaşlıların çoğunluğu dünyaya bir kez daha gelmeleri halinde çok daha farklı, daha mutlu, sağlıklı, huzurlu, daha eğitimli bir hayat istemektedir. Yaşlıların geleceğe dair isteklerinin çoğu bireysel temelli isteklerdir. Yaşlıların geçmişe dönük ciddi pişmanlıkları vardır. Yaşlıların yeni nesilden en büyük beklentisi eğitim almaları ve meslek sahibi olmalarıdır. Yaşlılar çoğunluğu yeni nesille ilgili olumsuz tutumlara sahiptir. Yaşlılar her fırsatta barış ve huzur içinde yaşamayı vurgulamaktadır.

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşlılık daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi yaşayan her canlının yaşamak zorunda olduğu fizyolojik temelli bir süreçtir. Artan insan ömrü dünya genelindeki yaşlı nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır. Yaşlılık bir araştırma konusu olarak çok çeşitli boyutlarda sürekli incelenen bir konudur. Özellikle artan yaşlı sayısı ile birlikte çeşitlenen sorunlar yaşlılık konusuna olan ilgiyi canlı tutmaktadır. Yaşlılık çok boyutlu bir konu olduğu için yaşlılık süreciyle ilişkili sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentileri de içinde yaşanılan ülkeye, bölgeye, kişiye göre değişen göreli kavramlardır. Bu kavramlar arasında evrensel bir bütünlük oluşturmak mümkün değildir. Farklı ihtiyaç ve sorunların aynı hizmetlerle karşılanması bu açıdan mümkün değildir, hizmetlerin yerel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde biçimlendirilmesi gereklidir.

Yapılan çalışmaların hemen hepsinde doğrudan yaşlılık, cinsiyet, zorunlu göç ve kentte yaşama gibi bağlamların odağa alındığı ancak yaşlılığa dair sosyal politikaların tam olarak sorgulanmadığı, yerel düzeyde yaşlı sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerinin ortaya çıkarılmasına dönük çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Yaşlılığın odağa alındığı çalışmalara bakıldığında Türkiye'de yaşlılığın genelde bir sorun bir hastalık olarak ele alındığı çalışmaların çoğunluğunun yaşlı-

ları huzurevlerinde yaşayan, kronik hastalıkları olan, yaşam doyumu düşük, sürekli farklı sorunlar yaşayan… bireyler olarak gösterdikleri görülmüştür.

Bu kapsamda Türkiye özelinde yaşlılık yaşanılan bölgeye ve ile göre farklılık göstermekle birlikte genel olarak sosyal bir sorun olarak algılanmakta ve yaşanan pek çok sorun yaşlıları diğer gruplara göre daha incinebilir bir hale getirmektedir.

Araştırma kapsamında Türkiye'de yaşlılık sürecini birbirinden çok farklı şekillerde geçiren insanların dikkate alınması gerektiği düşüncesinden hareketle çok kültürlü bir alt yapıya sahip olan Türkiye'de yerel düzeyde yaşlılarla ilgili yapılacak çalışmaların oldukça önemli olduğu düşünülmüştür. Özellikle 80'li ve 90'lı yıllarda Güneydoğu Anadolu illerinde yaşayan insanların yaşam öyküleri yaşlılık süreçlerinde çok farklı durumlarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan zorunlu göçler pek çok ailenin hikâyesini tümüyle değiştirmiştir.

Bu araştırma kapsamında ele alınan örneklem Diyarbakır il merkezinde yaşayan 60 yaş üzeri yaşlılar arasından seçilmiş toplam 436 kişiye ulaşılmıştır. Diyarbakır hem kozmopolit yapısı hem de içinde bulunduğu bölgedeki stratejik yapısı gereği önemli bir kenttir. Kentte yaşayan yaşlı nüfus hem etnik köken farkı, göç ile gelme, dil farklılığı gibi pek çok farklılığı içinde barındırdığı için farklılıkları ortaya koyma adına önemli bir araştırma alanı olmuştur. Bu çalışma ile yaşlılığa güneydoğu penceresinden bakılmıştır.

Yapılan çalışmada Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların genel sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri ortaya çıkarılmış, sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentilerine dair görüşleri belirlenmiştir. Araştırmanın farklılık temelli bir yanının olması özel müracaatçı gruplarına yönelik araştırmaların kurgulanması ve sonrasında özel hizmetlerin geliştirilmesinde ciddi katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın veri toplama süreci Diyarbakır'da 2016 yılı içinde yaşanan çatışmalardan önce toplandığı için Sur ilçesinde birebir görüşme yapılan pek çok mahalledeki evler yanmış veya yıkılmış, ilçede yaşayan pek çok insan ilçeden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışma Sur ilçesinde yaşayan yaşlılarla yapılan son çalışma olduğu için de ayrıca önemlidir.

Araştırma yaşlıların sorun, ihtiyaç ve hizmet beklentileri temelinde kurgulanmış bu doğrultuda sonuç ve öneriler de bulguların ele alındığı altı temel başlıkta sıralanmıştır.

YAŞLILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yaşlılar düşük ekonomik olanaklarla, temel alt yapı imkânları olan orta ve alt düzey hanelerde yaşamaktadır.

Diyarbakır'da yaşlıların çoğunun evi vardır ancak evlerin birçoğu genel şartlar itibariyle yaşlılar için kullanıcı dostu olanaklara sahip değildir. Sorun bireysel düzeyde mikro boyutlu bir sorun gibi görünse de aynı zamanda yoksulluk ile ilintili makro boyutlu bir sorundur. Bu noktada tüm konut projeleri 3194 sayılı İmar Kanunu'nda geçtiği üzere engelli ve yaşlı dostu olmalıdır. Bu konuda yetersiz olduğu net bir şekilde görülen denetimlerin artırılması, bu maddeye uymayan yüklenici firmaların cezalandırılması sadece engelli ve yaşlılar için değil her biri engelli adayı olan ve zaman içinde yaşlanması kaçınılmaz olan tüm insanlar için bir zorunluluktur. Özellikle giriş, çıkış, asansör, merdivenlerin dizaynı, ev içerisindeki banyo ve tuvalette zamanla ya da içinde oturan mülk sahibinin ihtiyaçlarına cevap verecek tutunma aparatlarının takılabilmesi için ön hazırlıkların yapılması oldukça önemlidir. Diğer yandan özellikle Diyarbakır'da kontrolsüz şekilde yapılan ve araları birbirine 3-4 metre uzak olan neredeyse yapışık inşa edilen yüzlerce apartman vardır. Bu konuda da yapı denetimlerinin artırılması ve bu tür yapılaşmalara izin

verilmemesi gereklidir. Bu konuda inşaat yönetmeliklerine binaların engelli ve yaşlı dostu olması için eklemeler yapılmalı ve denetimler sıklaştırılmalıdır.

Diyarbakır'da yaşlıların ikamet ettiği binaların önemli bir kısmında asansörlerin ya bozuk ya da güvensiz olduğu gözlenmiştir. Yine aynı şekilde apartmanlardaki asansörlerin sağlıklı bir şekilde çalışması için denetimler sıklaştırılmalı, tamir edilmeyen asansörleri mühürleyip takip etmeme yerine mutlak suretle tamir edilip sağlıklı ve güvenli hizmet verir hale getirilmesi sağlanmalıdır. Apartmanda yaşayanların bu tamir ücretini karşılayamamaları durumunda zemin katın üzerindeki herhangi bir katta ikamet eden ve merdivenleri kullanamayan kişilerin olması halinde asansörlerin devletin kendi imkânları ile tamir edilmesi gibi uygulamaların önü açılmalıdır. Yaşlıların asansör olmadan üst katlara çıkabilmeleri çoğunlukla oldukça zordur. Bu bozuk asansörlü binalarda annesini babasını sırtında çıkarıp indiren yüzlerce yaşlı yakını için de çok önemlidir. Bu sorunun çözümünde mahalle odaklı komiteler kurulabilir, asansörlerin hepsinin aktif hale gelmesi gibi temel bir hedef belirlenerek sorunun görünür olması sağlanabilir. Çözümü oldukça kolay olan bu sorunun yaşlılarda yarattığı etkinin anlatılabilmesi bu yolla mümkün olabilir.

Yaşlılar içinde evinin iyi ısınmadığını düşünen önemli bir grup vardır. Bu anlamda ısı yalıtım olmayan evlerin doğalgazlı kombi veya soba ile sağlıklı bir şekilde ısıtılması mümkün değildir. Ayrıca yalnız yaşayan yaşlıların çoğu kombiyi sağlıklı kullanamamakta, sobasını tek başına yakamamaktadır. Bu konuda evde bakım ve destek hizmetleri kapsamında aile hekimliği uygulaması benzeri bir yaşlı destek ekibi kurularak, her yaşlıdan sorumlu yardımcı personel istihdam edilmelidir. Yardımcı personelin bir mahallede yaşayan 5 ila 10 yaşlıya sınırlı ihtiyaç odaklı hizmet götürmesinin sağlanması, yaşlının yaşam kalitesini artıracaktır. Örneğin sabah

veya akşam sobasının yakılmasının sağlanması, ilaçlarının alınmasında yardımcı olunması gibi konularda yaşlılara destek olunması önemlidir. Bu noktada ilçelerde kurulacak toplum merkezlerinin mobil ekiplerle bu şekilde hizmet vermesi oldukça yararlı olacaktır. Doğalgaz faturalarını ödeyemediği için ısınamayan yaşlılar için de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından verilen yakıt desteğinin artırılması ve yaşlının çok daha sık ziyaret edilmesi yaşlının en temel yaşamı sürdürme ihtiyaçlarından birinin karşılanması için önemlidir.

Yaşlılar evdeki beyaz eşyaların doğru kullanımı ile ilgili sınırlı bilgiye sahiptir. Bu bağlamda özellikle en çok kullanılan beyaz eşyalardan olan çamaşır ve bulaşık makinelerini de doğru biçimde kullanmasını bilmeyen ciddi sayıda yaşlı vardır. Bunun için de makinelerin genel kullanım türlerini gösterecek şekilde tuşların renklendirilmesi, yüklemenin üstten yapılabilmesi, yaşlılara makine kullanımı ile bilgi verilmesi, yaşlıların tek başına kendine yeter hale gelmelerine katkı sağlayacaktır. Bu konuda beyaz eşya üreten firmaların ARGE bölümlerinden makinelerin engelli ve yaşlı dostu olması için destek alınabilir ayrıca eski makineler için düğme kenarlarına yeni renkli etiketler yaptırılabilir. Makinelerin onlarca programlı olanlarına ek olarak 282. sayfada yer alan Fotoğraf 5'te görüldüğü gibi sadece temel düzey programları olan, tuş takımı karmaşık rakam ve kelimeler yerine doğrudan renkler ve net kelimelerden oluşan modelleri de olmalıdır. Tüm bu destek faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yapılabilmesi için toplum organizasyonu modeli kullanılabilir. Öncelikle bu konudaki ihtiyacın belirlenmesi, öneminin ortaya konulması gereklidir sonrasında da bu yetersizliğin ortadan kaldırılmaması nedeniyle oluşan ihtiyaçların kaynaklarla buluşturularak giderilmesi ve tekrar oluşmaması sağlanmış olur.

Fotoğraf 5: Yaşlı Dostu Çamaşır Makinesi

(bestmbest, 2020)

Yaşlıların yaşamları açısından hayati önem taşıyan sorunlardan biri de kronik sağlık sorunlarıdır ve bu sorunlarının çözümüne yönelik hizmetler ne yazık ki yetersizdir. Koruyucu ve önleyici sağlık bilgilendirme ve taramalarına ciddi düzeyde ihtiyaç vardır

Yaşlıların genel olarak sağlık durumlarını orta ve kötü şeklinde ifade etmeleri, sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşamaları çok ciddi bir soruna işaret etmektedir. Bu konuda özellikle resmi sağlık kuruluşlarının aşırı kalabalık olması, yaşlılara öncelik tanınsa da doktorun yaşlıyı dinlemek için ayırdığı sürenin oldukça düşük oluşu, doktorların çoğunun Kürtçe bilmemesi sağlık hizmetlere erişimde ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. Bu durumun engellenmesi için 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve bağlı yönetmelik-

lerde değişiklik yapılarak özel sağlık kurumlarında yaşlılardan katılım payı veya ek ödeme alınmamasının sağlanması, hastanelerin çoğunda geriatri kliniklerinin ve bölümlerinin açılmasının sağlanması, yaşlılarla ilgilenmek üzere en azından Kürtçe bilen doktor sayısı artırılana kadar Kürtçe bilen yardımcı personel alınması ve bu personelin yaşlıya hastanede kaldığı süre içinde refakat etmesinin sağlanması, belirli saatlerin sadece yaşlı muayeneleri için ayrılması gibi pek çok düzenleme yapılabilir. Diğer yandan yaşlılar yine makro sistemlerinde yer alan ve tüm yaşamlarını etkileyen kültürel değerler ve dini bağlamları nedeniyle sağlık personelinin cinsiyetine de dikkat etmektedir. Bu noktada özellikle geleneksel yapının katı olduğu Diyarbakır gibi illerde sağlık personeli istihdamında cinsiyet dengesinin sağlanması yerinde bir karar olacaktır. Yaşlıların bir kısmı cinsiyet tercihi sebebiyle zamanında sağlık hizmeti alamamakta var olan akut sağlık sorunları kronik sorunlara dönüşebilmektedir.

Yaşlıların yarıdan çoğunda en az bir kronik rahatsızlık olduğu için kendilerine en kolay yoldan ulaşma imkanı bulunan aile hekimlerinin bu konuda sunacakları destek ile erken teşhis konularında da çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle bölgede oldukça yoğun görülen kalp damar rahatsızlıkları ile şeker rahatsızlıklarının beslenme ile doğrudan ilişkisi vardır. Bu noktada sağlıklı beslenme ve yaşlıların kendi fiziksel imkânları dâhilinde yapılacak spor faaliyetleri ile ilgili bilgilendirmeler yapılmalıdır. Burada yaşlıların mikro sistemlerinin aktif kullanımı da önemlidir. Kadın yaşlıların içine kapanık yapıları pek çok sağlık sorununun oldukça geç teşhis edilmesine neden olmaktadır. Bu noktada aile hekimlerinin yanlarına farklı cinsiyetten profesyonelleri alarak, aylık taramalarını düzenli yapmaları pek çok yaşlının rahatsızlıklarının erken dönemde teşhis edilmesine olanak sağlayacaktır. Bu taramalarda ekipte Kürtçe bilen birinin olmasına dikkat edilmelidir.

Yaşlıların kendileri için özel olanakların olmaması nedeniyle ev içinde sürekli durağan kalmaları veya kahvede sürek-

li sigara dumanına maruz kalmaları pek çok sağlık sorununa neden almakta veya zemin hazırlamaktadır. Bu konularda da ev içerisinde yapılacak basit hareketlerle ilgili bilgi verilmesi, yasak olmasına rağmen sigara içilen kahvelerle ilgili tedbirlerin alınması oldukça önemlidir. Tedavi edici çalışmaların yanında koruyucu ve önleyici bir bakış açısı ile yapılacak bu çalışmaların hem sağlık harcamalarının azalmasına katkı sağlayacağı hem de yaşlıların sağlığını olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

Yaşlıların bir kısmı ilaç alırken fark ödemeyle ilgili de ciddi sıkıntı yaşamaktadır. Aylık geliri belirli bir miktarın altında olan yaşlıdan sağlık ile ilgili katılım payı veya ek ödeme alınmaması için düzenlemeler yapılmalıdır. Diğer yandan bu durumun istismar edilmemesi için gereksiz ilaç yazımını önleme odaklı çalışmalar ve düzenlemeler yapılmalıdır.

Tüm bu sağlık ile ilgili sorunlar yaşlıların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu konuda yapılacak tüm çalışmaların bu ihtiyaçların önemini vurgulaması gereklidir. Bu sorunların çözümünde yeni bir sağlık politikası ve çok daha kapsamlı bir sağlık sigortası kurgusu ile çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamlı çalışmalar için sağlık konusunun hayati bir konu olduğuna vurgu yapılarak oluşturulacak kamuoyu, devletin ilgili birimlerine baskı yapmada etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu konunun sıklıkla gündeme getirilmesi ile oluşan bu kamuoyu aynı zamanda soruna kalıcı çözümler geliştirilmesi ve sürecin merkezi bir yerden takip edilebilmesi için sorundan etkilenen grubu koruyan bir örgütlenmeye de gidilebilir. "Sağlıklı Yaşlanma Derneği" gibi bir adla oluşturulacak sivil toplum inisiyatifi sonrasında bir sivil toplum kuruluşuna da dönüştürülebilir.

Yaşlıların yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen sorunlardan biri de sosyal haklara ilişkin bilinç düzeyinin düşük olmasıdır

Yaşlıların tüm haklarından haberdar olmaları için bilgi düzeylerinin artması şarttır. Bu konuda özellikle seçim dönemlerinde siyasi partiler tarafından pek çok bilgilendirme toplantısı yapılmaktadır. Bu toplantıların Kürtçe bilen kişilerce verilmesi oldukça etkin sonuçların alınmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda yine yerel düzeyde yerel yönetimlerin ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatlanmasının aktif kullanılması gereklidir. Özellikle katı ataerkil yapı, bölgede yaşanan hak ihlalleri ile diğer tüm ayrımcı uygulamalar konusunda bir farkındalığın yaratılmasına çalışılmalıdır.

Bu farkındalığın yaratılmasında eğitim süresinin artırılması net bir etki sağlayacağı için eğitim süresinin artırılması ile ilgili faaliyetlerin artırılmasına çalışılmalıdır. Diğer yandan TV'de kamu spotlarının oynatılması bunların birden fazla dille desteklenmesi gerekmektedir. Hakları bilmemeye bağlı bu durum yaşlıların haklarını bilip talep etmelerini engellemekte, haklarını alamayan yaşlılar ciddi bir biçimde eşitsizliğe maruz kalmaktadır. Bazı hizmetlerin verilebilmesi öncelikle bunların çoğunluk tarafından talep edilmesine, bu talebin sağlanması da konu ile ilgili bilgi sahibi olmayla bağlantılıdır. Hak konusunda bilgi sahibi olma hakların alınmasını kolaylaştıracaktır.

Yaşlıların çoğu sosyal hizmetlerden haberdar değildir ve sosyal yardım kuruluşlarının sosyal inceleme ağı oldukça yetersizdir

Yaşlıların genel olarak doğrudan hizmet aldıkları ve yaşamın devamı için gitmek zorunda oldukları kurum, kuruluş ve işletmelerin yerlerini bildikleri ancak kendilerine sosyal destek sağlayan kültürel çalışmaların yürütüldüğü kuruluşların yerlerini bilmedikleri görülmektedir. Yerel yönetimler ile

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin düşük olması doğrudan temel ihtiyaçlar ve bu kuruluşların tanıtımın az olması ile ilgilidir. Bu konuda en kısa sürede yaşlılara dönük hizmet veren kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarını tanıtan el broşürlerinin basılması, belediyelerin reklam panolarında reklamlarının yapılması, şehir içi ulaşım araçlarındaki ekranlarda Türkçe ve Kürtçe bilgilendirmelerin yapılması, ulusal kanallarda kamu spotlarının yayınlanması, bu kamu spotlarında ülke içinde konuşulan tüm dillerin kullanılması gereklidir. Bu kuruluşlara olan ilginin artırılması ancak bu yollarla mümkün olacaktır.

Büyük çoğunluğu açlık sınırının altında yaşayan yaşlıların çok küçük bir bölümü oldukça yetersiz sosyal yardımlardan yararlanmaktadır. Sosyal yardımların kişinin ihtiyacına uygun olması sağlanmalıdır. Çoğu yaşlı yardım için yapılan başvuruların incelenme biçiminin şeffaf ve standart olmadığını belirtmiştir. Bu noktada tüm sosyal yardım kuruluşlarında muhtaçlık tespiti yapacak elemanın bu konuda özel eğitim alan sosyal çalışmacılar arasından seçilmesi yapılan incelemenin niteliğini artıracaktır. Hali hazırda devam eden standartlaştırılmış çekler ve yardım kolileri ile muhtaçlığın çözümlenemeyeceği açıktır. Bu noktada nitelikli ve yüksek sayıda personel alımı yapılarak mahalle odaklı inceleme çalışmalarının yapılması ve yoksulluk sorununun çözümünde makro odaklı çalışmaların yapılması gereklidir. Geçici yardımlarla soruna kalıcı çözümlerin geliştirilmesi mümkün değildir.

Diğer yandan çok net bir biçimde yapılan çalışmada hemen hemen tüm görüşmelerde yaşlılar kendi fikirlerinin alınmasından çok memnuniyet duymuşlardır. Yaşlıların bu tür görüşmeler sırasında pek çok sorunu dile getirmeleri sorunların kapsamlı bir şekilde tespit edilmesinin de önünü açmaktadır. Bu bağlamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yaşlılara yönelik ihtiyaç ve sorun hari-

talarının çıkarılması, sorunların yerinde tespiti için mahalle odaklı yaşlı görüşmeleri yapılmalıdır. Pek çok yaşlının çoğu hizmetten haberdar olmaması görüşme sırasında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar kapsamında var olan ya da yapılması planlanan hizmetlerle ilgili bilgi verilmesi hizmetlerin bilinirliğini artıracak artan kullanıcı sayısı hizmetlerin gelişmesinin de önünü açacaktır.

YAŞLILARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yaşlıların çoğu yoksuldur ve açlık sınırının altında yaşamaktadır, çok küçük bir bölümü nicelik ve nitelik yönünden yetersiz olan sosyal yardımları alabilmektedir.

Yaşlı nüfus arasındaki yoksulluk oranı her yıl kademeli olarak artmaktadır bu noktada yaşlıları koruyacak yeni politikaların oluşturulması şarttır. Artan ömür beklentisi ile birlikte yaşlı nüfusunun artması, sağlık harcamalarının artması, enflasyonun artması gibi konu başlıkları yaşlılar arasındaki yoksulluk oranını artırmaktadır. Bu konuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı öncülüğünde yeni bir yaşlı sosyal destek sistemi kurgulanmalıdır. Diyarbakır özelinde çok ciddi bir şekilde sosyal araştırmaların yapılması ve araştırma sonunda mağdur yaşlı ve yoksulluk haritasının çıkarılması şarttır. Yine oluşturulacak bu yoksulluk risk haritaları güncel araştırmalarla sürekli olarak desteklenmeli, üniversiteler bu konuda aktif olarak kullanılmalıdır. Bu yapılacak çalışma sonrasında gelir desteği sağlanacak yaşlıların tespit edilerek sosyal yardım almaları veya sosyal yardımlarla desteklenmeleri sağlanmalıdır. Bu konuda 21.07.2016 tarihinden buyana uygulanan olağanüstü hal sürecinde 22.11.2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 677 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan sosyal yardım veren bazı sivil toplum kuruluşlarının yerine hızlıca ikame edilecek yeni yapı-

lanmalara ihtiyaç vardır. Bu kuruluşların var olan hizmet binaları ve özellikle ayni yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabilmesi için yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Toplumlar her koşulda kendi istedikleri yerlere giderler. Bu süreçte yeni yapılanmaların da halktan bağımsız olmamasına çalışılmalıdır. Çalışmaların bu doğrultuda zenginleştirilmesi şarttır. Halkın memnun olduğu hizmetleri hangi kuruluş veriyorsa o hizmet modeline benzer bir modelin oluşturulması için halkın bir araya getirilerek ilgili tüm kuruluşlarla yeni bir eşgüdüm yaratmaları önemlidir.

Yine bu süreçte üniversitelerde kurulacak yaşlılık araştırma merkezleri ile konunun sürekli aktif kalması sağlanmalıdır. Özellikle düşük sosyo-ekonomik yapıdaki bölgelere (Diyarbakır özelinde özellikle Sur ve Yenişehir) bu konuda çok daha fazla destek sağlanarak oluşan sosyal adaletsizliğin giderilmesi için çalışılmalıdır. Yerel düzeyde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile yerel yönetimlerin ortak çalışmalar yapması için uygun yasal şartlar sağlanmalıdır. En temel yaşamı sürdürme ihtiyacını karşılama noktasında bu denli sorun yaşayan yaşlıların bu sorunları çözülmeden diğer ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildir. Bu konuda yapılacak tüm çalışmalar doğrudan yaşlıların yaşam kalitelerini artıracaktır.

Her dört yaşlıdan birinin eski adıyla yeşil kart olarak bilinen yeni adıyla Genel Sağlık Sigortası kapsamında primleri devlet tarafından karşılanan ücretsiz sağlık güvencelerinin olması düzenli gelir imkânı yaratmadığı için yaşlıların mağduriyetini tam olarak ortadan kaldırmamaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için sosyal güvencesi olmayan tüm yaşlıların güvence altına alınması gereklidir. Özellikle 2022 sayılı kanun gereği 3 ayda bir alınan maaşın açlık sınırının bile altında kaldığı düşünüldüğünde bu maaşın aylık ödenecek şekilde ayarlanması ve 3 ayda bir ödenen tutarın aylık kısmının en az 4 katı fazla tutarda ödeme yapılmalıdır.

Yaşlıların düzenli bir gelirlerinin olmaması pek çok ihtiyaçlarını karşılamalarını engelleyerek başkalarına muhtaç olmalarına neden olmaktadır. Bu anlamda yapılacak düzenleme ile her ihtiyacı olan yaşlının düzenli ve tam bir sosyal güvenceye sahip olması sağlanmalıdır.

Yaşlıların sosyo-ekonomik sorunlarının çözümünde yapılacak bu çalışmalar ile yaşamı sürdürme ihtiyacı karşılanacak böylece yaşlının diğer ihtiyaçlarının ve hizmet beklentilerinin karşılanması mümkün olacaktır.

Burada tüm bu faaliyetlerin yapılabilmesi için makro düzeyde politika oluşturma girişimleri gereklidir. Burada kent bazlı örgütlenmeler ile yapılacak toplantılarda yazılı ve görsel medya aktif bir şekilde kullanılarak ulusal düzeyde bir kamuoyunun oluşması sağlanarak bu sorunun meclis gündemine alınması sağlanabilir. Bu süreçte yine ilgili tüm sivil toplum örgütleri aktif olarak sürecin içinde yer almalı, tüm önerilerin diğer sivil toplum kuruluşları ve TBMM ile eşgüdüm yaratılarak politikaya dönüşmesi sağlanmalıdır. Yoksulluk pek çok ihtiyacın karşılanmasının önündeki en büyük engellerden biri olduğu için bu yönde yapılacak tüm çalışmaların etkisi büyük olacaktır.

Yaşlılar çoğunlukla aktif çalışma yaşamı içinde yer almamaktadır.

Yaşlılar çoğunlukla ayrımcı ve damgalayıcı yapı nedeniyle aktif çalışma yaşamının dışına itilmektedir. Yaşlıların yarıdan çoğunun hayatları boyunca bir işte çalışmadıkları verisinden hareketle iş yaşamında aktif faaliyet göstermek isteyen yaşlılara yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Yaşlıların el emeği ile yaptıkları ürünlerinin kazanca dönüşmesi için kadın kooperatifleri ile iletişime geçmeleri sağlanmalı, bu kooperatiflere de özel destekler verilmelidir. Gerektiğinde yapılan işlerin kalitesinin artırılması için özel kurslar düzenlenmeli, isteyen yaşlıların da bu kurslara erişimi sağlanmalıdır. Kimi

yaşlıların kendilerine uygun iş bulamama yönündeki şikâyetlerinin giderilmesi için yaşlıların İŞKUR üzerinden kendi bilgi ve becerilerine uygun işlerde çalışmaları sağlanmalıdır.

Bu konuda da en temelde bir ihtiyaç oluşturmak önemlidir. Yaşlıların kendilerini aktif çalışma yaşamı içinde görebilmelerinin sağlanması bu yönde bir ihtiyacın oluşmasını sağlayacak bu ihtiyaç ile ilgili olarak da gerekli düzenlemeler yapılabilecektir. Türkiye'de tam anlamıyla bir yaşlılık politikasının varlığından bahsetmek için devlet kurumlarınca yapılan eylem planlarında da büyük yer ayrılan bu konuda hakkında eşitlik ve sosyal adalet bağlamları ön plana alınarak çalışmalar yapılmalıdır. Yaşlıların farklı becerilerini kullanabilecekleri olanaklar yaratmak her sosyal devletin görevidir. Yaşlıların içinde bulundukları fiziksel özellikler ve toplumdaki önyargılar nedeniyle savunuculuğa ihtiyaçları vardır. Yaşlıların da toplumda yaşayan bireyler olduğu ve hakları olduğu bilincinin toplumda yerleşmesi için güçlü bir sosyal aksiyon yaratılması gereklidir. Bu sürecin oldukça zorlu ve uzun süreli olacağı düşünüldüğünde sürecin bir toplum organizasyonu şeklinde kurgulanması gereklidir. Toplumdaki önyargıların ve baskı unsurlarının değişmesi kolay olmayacaktır.

Özellikle tarım ve hayvancılık konularında ciddi bir bilgi birikimi ve becerisi olan yaşlıların kent içinde bu konudaki bilgi ve becerilerini aktarmada faaliyet gösterecekleri alanların yaratılması ve yaşlılar arasında çalışmak isteyenlerin aktif olarak bu bilgi aktarımı sürecine dâhil olmaları sağlanmalıdır. Örneğin kent içinde popüler olmaya başlayan hobi bahçelerinde yapılacak küçük ölçekli sebze tarımı konularında danışmanlık yapılmasında yaşlıların rol alması sağlanabilir. Bu süreçte çalışma yaşamına girme konusunda çok gerilerde olan kadınların çok daha aktif rol almaları için de yine pozitif ayrımcı politikalar gözetilmelidir. Yaşlanma Ulusal Eylem Planında (2007) da buna benzer öneriler bulunmaktadır. Bu yapılacak çalışmalarla hem yaşlılar üzerindeki iş yaşamı ile

ilgili genel baskının azaltılması sağlanacak hem de yaşlıların üretim faaliyeti içinde bulunarak çok daha üretken ve mutlu olmaları sağlanacaktır.

YAŞLILARIN AİLELERİNE VE AİLE İLİŞKİLERİNE DAİR ÖZELLİKLERE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yaşlıların geleneksel aile bağları oldukça güçlüdür ve yaşlılar geniş aile düzeni içinde yaşamaktadır.

Yaşlıların çoğunluğu en az bir çocuğu ile ya aynı evde ya da birbirine yakın yerlerde ikamet etmektedir. Hem çocuklardan aileye hem de ailelerden çocuklara dönük bir zorunluluk durumu da özellikle aynı evde yaşama durumunun oluşmasında etkilidir. Yaşlılara sağlanacak sosyo-ekonomik desteklerin artırılması yaşlıları kendilerine yeter hale getireceğinden yaşlıların çocuklarına olan bağımlılığını azaltacaktır. Yaşlının tüm ihtiyaçlarının sürekli olarak yaşlının mikro sistem bileşenleri tarafından giderilmesi hem olumsuz hem de bağımlılık ilişkisi yaratacak bir durumdur. Bu nedenle yaşlılara ihtiyaç duydukları desteğin verilmesi yaşlının kendine yeter hale gelmesi ve bu durumun devamının sağlanması açısından önemlidir.

Diğer yandan yaşlıların duygulanım ihtiyacını gidermede oldukça etkin bir seçenek olan torunlarla geçirilen vakit de son derece önemlidir. Bu açıdan çocukların yaşlıya yakın olması ve torunlarla düzenli görüşme imkânının olması ve bunun devamı hem yaşlılar hem de torunlar için son derece önemlidir. Torunların Kürtçe öğrenmesi, kültürel özelliklerini yakından öğrenmeleri için büyükanne ve büyükbabaları ile vakit geçirmeleri oldukça faydalı olmaktadır. Yaşlıların aile üyelerine karşı bağımlılıklarının azalması aileden uzaklaşmaları anlamını taşımamaktadır. Aksine içinde bulundukları dönem gereği duygulanım ihtiyaçları çok daha yoğundur. Bu nedenle hem çocukları hem de torunları ile düzenli görüşme

imkanı bulan yaşlıların psiko-sosyal açıdan daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

Yaşlılar başları sıkıştığında öncelikli olarak en yakınlarındaki (mikro sistemlerindeki) bireylere başvurmaktadır.

Yaşlıların başları sıkıştığında ilk gidecekleri kişi mikro sistemleri içinde yer alan bireylerdir. Karakolun dördüncü sırada yer alması yaşlılarda oluşan güven algısı ile yakından ilgilidir. Kendi için bir korku unsuru olan ve ifadelerinde zaman zaman kolluğun olumsuz davranışlara maruz kaldıklarını ifade eden yaşlı bireyin başı sıkıştığında polisi veya diğer kolluğu daha alt sıralarda düşünmesi yaşanmışlıklarla doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda yaşlılar özelinde bölge insanının çoğunda oluşan bu olumsuz tutumun değişmesi oldukça zordur. Bu konuda süreç içinde uzun vadeli ciddi çalışmaların yapılması şarttır. Bazı projeler kapsamında kolluk kuvvetleri ile halkın bir araya getirileceği pek çok etkinlik yapılmalı ve azalan bu güven duygusu tekrar artırılmalıdır.

YAŞLILARIN GÖÇ DENEYİMİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yaşlılar kırsal kökenlidir ve eski yaşam alanlarını kendi istekleri dışında terk etmek zorunda kalmışlardır. Yaşlıların olumsuz yaşam deneyimleri tüm kent yaşamlarını olumsuz olarak etkilemiştir.

Diyarbakır'da yapılacak her türlü çalışmada yaşlıların neredeyse tamamının kırsal kökenli olduğu Diyarbakır'a göç ile geldikleri, zorunlu göç ile gelen yaşlıların o dönemde çok ciddi sorunlar yaşadıkları ve en uzun süreli yaşadıkları yerin Diyarbakır kent merkezi olduğu dikkate alınmalıdır.

Eşleri ölen yaşlıların çoğunlukla çocuklarının isteği ile yer değişikliği yaptığı görülmektedir. Bu yer değişikliğinde özellikle kadınların çoğunlukla yalnız kalma ve dolayısıyla zorunluluk sebebi ile bulundukları yerden ayrıldıkları görülmektedir. Bu noktada Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve

Yaşlanma Ulusal Eylem Planında (2007) da geçtiği üzere kırsal alandaki tüm imkânların artırılması ile güvenliğin sağlanması bu yönlü yer değişikliklerini engelleyecektir. Yaşlıların istemeleri halinde kendilerine sağlanacak desteklerle yaşadıkları yerde kimseye muhtaç olamadan kalmalarının önü açılacaktır. Kırsal alanların bu anlamda terk edilmesi ile insansızlaşmasının önüne de bu şekilde geçilebilir.

Yapılan çalışmada yaşlıların büyük çoğunluğunun Diyarbakır il merkezinden önce farklı bir yerleşim biriminde yaşadığı ve yarısının da Diyarbakır'a zorunlu göçle geldikleri görülmektedir. Uzun süreli yaşanan yerin aniden değiştirilmesi birçok kişide çok ciddi travmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sürecin yaşanmasının en temel nedeni 90'lı yıllarda yaşanan çatışma ortamı ve insanların güvenlik ile ilgili ciddi sorun yaşamasıdır.

Yaşlıların çoğunun öncesinde ilçe ve köylerde yaşadığı görülmektedir. Burada ilçede yaşayan yaşlıların birçoğu da köyde yaşayan yaşlılardır. Göç bazı zamanlarda köyden ilçeye, ilçeden kente doğru yaşandığı için özünde köyden kente doğru uzayan bir süreç vardır. Bu noktada zorunlu göçle gelen yaşlıların birçoğu hala travmatik izler taşımaktadır. Eski yere dönme girişiminde bulunan yaşlı sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Yaşlıların zorla geldikleri kentte pek çok ihtiyaçlarını karşılayamadıkları açıktır. Geri dönme sürecinde köy boşaltmalarına neden olan sorunların ortadan kalkmaması geri dönüşü engellemiştir. Diğer yandan kente göçle gelen yaşlıların çoğu eski yaşadıkları yeri görmüştür. Göremeyenlerin de neredeyse tamamı tekrar görmeyi istemektedir. Zorunlu göçle gelen yaşlıların az bir bölümü devletten tazminat da almış bunu genel ihtiyaçlar için kullanmışlardır.

Zorunlu göç süreci sonrasında devlet tarafından sorumluluk alınmış ve terk edilen yaşam alanlarındaki hane, tarla,

bahçe gibi taşınmazlar dikkate alınarak bireylere tazminat ödemesi yapılmıştır. Bu veriler ışığında yaşlılar arasında eski yaşadığı yere dönmek isteyenler için köy, mezra veya ilçelerde tekrar bir yaşam kurabilmeleri için çok kapsamlı geri dönüş projelerinin yapılması gereklidir. 17.07.2004 tarih 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'un etki düzeyi istenilen seviyede gerçekleşememiştir. Verilen tazminatlar eski yaşanılan yerde tekrar bir düzen kurulması için yeterli değildir. Bu noktada 2016 yılında Tarım Bakanlığı tarafından yapılan "Köye Dönüş Projesi" ile köye dönen genç çiftçilere 30.000 liralık hibe verilmesi planlanmış bu hayata geçirilmiştir. 2017 yılında yürürlüğe girmesi beklenen "Milli Tarım Projesi" ile de köye dönüş yapacak genç çiftçilere 30.000 lira köye dönüş hibe kredisi veya 30.000 lira köye dönüş hibe desteği verilmesi planlanmaktadır. Bu projelerin zorunlu göç odağında olmaması ve sadece genç çiftçileri odağa alması bölge için anlamını yitirmektedir. Bu noktada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hazırlanacak projelerin tarım ve hayvancılığı teşvik eden, göç sürecinde kaybedilen maddi ve manevi zararların gerçek değerli tazminat olarak ödenmesi ayrıca bu çalışmaların hibe desteği ve çok düşük faizli krediler ile desteklenmesi gereklidir. Ayrıca projeler kapsamlı bir şekilde yakılan, yıkılan ve boşaltılan köylerin modern alt yapı desteği ile yeniden yapımını ön gören bir bakış açısı ile oluşturulmalıdır. Köylerde yaşlı destek birimleri kurulmalı özellikle yaşlıların köye dönüşünü kolaylaştıracak tüm imkânlar kullanılmalıdır. Yaşlıların yaşadığı onca travmatik olayın izlerinin tam olarak kapanması mümkün olmasa da onarıcı adalet mantığı ile yapılacak bu çalışmaların yaşlılara olumlu anlamda çok ciddi katkılarının olacağı açıktır. Eski yaşanılan yere geri dönüş sürecinde oluşacak psikolojik ve duygusal dışavurumların sağlıklı bir şekilde aktarımı için psikolojik destek birimlerinin de oluşturulması gereklidir. Bu süreçte hem

merkezi yapı hem de yerel yönetimler uluslararası kuruluşların da desteği ile çok kapsamlı çalışmalar yapmalıdır. Bu süreçte bu kuruluşlar arasında yaratılacak eşgüdüm var olan kaynakların harekete geçmesinde ve olmayan kaynakların yaratılmasında oldukça etkin bir güç oluşturacaktır. Bu süreci bir toplum örgütlenmesi olmadan başlatmak ve sürdürmek mümkün değildir. Sürecin her aşamasında sivil inisiyatiflerin çok aktif bir şekilde yer alması sağlanmalıdır.

Bu konuda yapılacak çalışmalar için burada belki de en temel konu bölgede kalıcı bir barış ve huzur ortamının sağlanmasıdır. Bu şekilde yapılan zorunlu göçlerin tekrarlanmaması için tüm önlemler alınmalıdır. Bu konuda da 3 yıllık çözüm sürecinin insanlarda yarattığı huzurun yeniden hatırlanması ülke insanının barışa ve huzura duyduğu özlemi göstermektedir. Çözüm süreci kapsamında 3 yıl süre ile oluşan barış ortamının tekrar tesisi ile yaratılacak bu sinerji ile bölgede insanları çok daha mutlu kılacak pek çok projeye imza atılabilir. Bölgenin tarımsal ürün üretim potansiyeli de göz ardı edilmeyecek boyutlardadır. Özellikle tarımsal üretim gücünün çok daha artması için bu konuda yapılacak her hamlenin hem insanlara hem de doğrudan ülkeye katkısı büyük olacaktır.

Sürecin tamamında koordinasyonun sağlanması için İçişleri Bakanlığı bünyesinde köye dönüş sürecini koordine edecek bir alt birim veya müdürlük kurularak taşra teşkilatlanması oluşturulmalıdır. Bu kurumsal yapının diğer ilgili tüm bakanlıklar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı…) ile ortak çalışma içinde olması hem başarıyı artıracak hem de sürecin devamını sağlayacaktır. Süreçte yerel güçlerin aktif kullanımı da oldukça önemlidir. Bu noktada yine üniversiteler içinde kurulacak araştırma merkezlerinin de ciddi roller alması gereklidir.

Yaşlılar eski yaşadıkları yere karşı ciddi özlem duymakta ve yaşamlarını eski yaşam alanlarında sürdürmek istemektedir çünkü yaşlıların eski yaşam alanlarındaki maddi olanakları ile sahip oldukları rol ve statüler kenttekine oranla çok daha tatmin edicidir

Yaşlıların çoğu eski yaşadıkları yeri özlemektedir. Özlem duyulan şeylerin başında toprak, bağ, bahçe, tarla, akraba, arkadaş gelmektedir. Yaşlıların yaş dönemi itibariyle daha genç olmakla birlikte eski yaşadıkları yerde oldukça aktif oldukları bilinmektedir. Hem kadın hem erkeğin toprak ve hayvanlarla uğraşılarına benzer bir uğraşılarının olmaması ve köy yaşamı içindeki kuvvetli sosyal ağlarının kentte oluşmaması yaşlıları kentten soğutmakta eski yaşanılan yere duyulan özlemi artırmaktadır. Bu anlamda yaşlılar için geri dönüşün mümkün olmadığı veya istenmediği bir seçenekte yaşlılar için kentte kırsal olanaklar ile buluşabilecekleri mekânların yaratılması önemlidir. Bu sayede hem yaşlıların Diyarbakır'da daha kolay bir yaşam için beklentilerinin bir kısmı karşılanmış olur. Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planında (2007) da geçtiği gibi yaşlıların bilgilerinin olduğu konularda bu deneyimlerini paylaşacakları ortamların yaratılması gereklidir.

Yaşlılar için yeni uğraş alanları yaratma çabası doğrultusunda Diyarbakır gibi geniş bir tarım ovası olan illerde isteyen yaşlılar için ücretsiz hobi bahçelerinin verilmesi, bu bahçelerin tüm alt yapısının hazırlanarak, haftada belirli günler tüm ilçelerden servislerle gidiş geliş olanağı sağlanarak yaşlıların hem toprak ile uğraşmaları hem de diğer hobi bahçesi olanlara çeşitli konularda rehberlik etmeleri sağlanabilir. Bu yaşlıların daha aktif bir yaşam sürebilmeleri için doğrudan onlar tarafından dillendirilen en basit önerilerden biridir. Fiziksel ve sosyal açıdan sağlanacak bu aktif yaşamın yaşlılara dönüşü çok olumlu olacaktır. Yaşlıların yaşadığı kent ortamının eski yaşanılan yere benzemese bile en azından orayı hatırlatan bazı öğeleri içermesi bile yaşlı için çok önemlidir.

Bu konuda Diyarbakır özelinde Dicle Üniversitesi'nin kampüsü içerisindeki boş araziler çok rahatlıkla kullanılabilir. Bu konuda Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden de kapsamlı destek alınabilir. Yaşlılarla gençlerin bir araya getirileceği pek çok akademik etkinlik düzenlenebilir. Hatta geleneksel tarım uygulamaları isimli sempozyum ve kongreler bile yapılabilir. Kuşakların bir araya getirilmesi ve pek çok önyargının, baskı unsurunun kırılmasında bu etkinlikler ciddi bir güç olarak kullanılabilir.

Kentte daha az saygı gördüğünü ifade eden yaşlıların bu duyguyu yaşama nedeni yıllar içinde alıştıkları düzenin bozulmasıdır. Duygulanım ihtiyacının giderilmesinde yaşanan bu değişim yaşlıları kentsel alanda eskisine göre daha mutsuz olmalarına neden olmaktadır. Bu durumun ortadan kalkması için Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planında (2007) geçtiği üzere toplumsal bir bilinç oluşturulması, yaş ayrımcılığının azaltılması, kuşaklararası dayanışmanın artırılması gibi konularda çalışmaların yapılması gereklidir. Bu çalışmaların yerel düzeyde kültürel değerlerin de dikkate alınarak hayata geçirilmesi yaşlıların alt kuşaktan bekledikleri saygıyı görmelerini kolaylaştırabilir. Bu süreçte gönüllü kuruluşların ve kişilerin aktif olarak süreç içinde yer alması bu ihtiyacın giderilmesinde önemlidir. Bu konuda yazılı ve görsel medyanın etkin kullanımı da önemlidir. Otobüs duraklarındaki reklam panoları ve otobüslerdeki bilgilendirme ekranlarında paylaşılacak bazı mesajların da bu sürece aktif katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Üniversitelerdeki seçmeli ders havuzunda konu ile ilgili seçmeli derslerin konulması da uzun vadeli etki gösterecek bir girişim olabilir.

Yaşlıların kente uyum süreçleri yetersiz olanaklar sebebi ile oldukça sıkıntılı olmuştur. Bu süreçte bekledikleri kurumsal desteği alamayan yaşlılar sıkıntı ve sorunları kendi imkânları ile çözmüşlerdir. Yaşlıların temel sorun çözme yöntemleri maddi güç ile doğrudan bağlantılıdır.

Özellikle zorunlu göç ile Diyarbakır'a gelen aileler kentte çok ciddi maddi imkânsızlıklarla baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte gerekli sosyal yardımlara ulaşamamışlardır. Hali hazırda yaşlıların ¾'ü açlık sınırının altında yaşadığı için bu ailelere dönük sosyal yardımların nicelik ve niteliğinin artırılması gereklidir. Maddi koşullardaki düzelme pek çok ihtiyacın da karşılanmasını sağladığı için bu konudaki destek doğrudan yaşlıların yaşam kalitelerini artıracaktır. Bu süreçte başlayacak projeler ile yaşlıların eski yaşadıkları yerleşim birimleri ile ilgili bilgilerin toplanması ve bu yerlerde geri dönüş ile ilgili gelişmelerin yaşlılarla paylaşılması, zaman zaman yaşlıların eski yaşadıkları yerlere götürülmesi önemlidir. Bu konuda yerel yönetimler ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal hizmet merkezleri çok rahatlıkla ortak çalışmalar yürütebilirler. Bu eşgüdüm, ihtiyacın çözümünde başlangıç hedefi olarak kullanılarak daha büyük hedeflerin gerçekleşmesinde bir itici güç yaratabilir. Bir sorunun önemini ortaya çıkarmada yapılacak her çabanın etkisi doğrudan sürece yansıyacaktır.

Eski yaşadığı yere geri dönmek istemeyen yaşlılar için kentteki yaşam olanaklarının geliştirilmesi ve en yakınlarında bulunan (mikro düzey) aile üyeleri önceliğinde tüm destek öğelerinin güçlendirilmesi gereklidir. Geleneksel dayanışma mekanizmalarının yerine geçecek bir sistem kurulamadığında bu ihtiyacın en yakın çevrenin dışında karşılanma şansı çok azdır. Bu anlamda Diyarbakır'daki bu geleneksel yapı gereği yaşlıların çoğu ihtiyacının aile içinde giderilmesi yaşlılar açısından bir olumluluk olsa da bu durum hem bazı yaşlılar hem doğrudan bakımı üstlenen bireyler için oldukça yorucu

ve tüketici olabilmektedir. Yaşlıların en azından gün içinde uğraşılar edinmelerinin sağlanması hem yaşlıları memnun edecek hem de mikro alanları içinde bulunan hemen herkesi rahatlatacaktır. Dışarı çıkma olanağı oldukça kısıtlı olan pek çok yaşlı için bu tip imkanlar tüm yaşam kurgusuna olumlu etkiler yapacaktır.

Geçmiş yaşam deneyimleri nedeniyle ağır travmalar yaşayan yaşlıların birçoğunu bu konuda profesyonel bir destek almadığı için travmayı tam olarak atlatamamışlardır. Bu noktada geçmişi anlatarak rahatladığını anlatan yüzlerce yaşlı için cinsiyet ayrımına dikkat edilerek kadın ve erkek yaşlılardan oluşan kendine yardım grupları kurulması ve yaşlıların o dönemde yaşadıkları sorunları paylaşarak rahatlamalarının sağlanması oldukça faydalı olacaktır. Bu grup çalışmaları yine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ortaklığında Kürtçeyi iyi kullanan sosyal çalışmacı, psikiyatr ve psikologlardan oluşan bir ortak çalışma grubu ile yapılabilir. Kürtçe bilen personel olmaması halinde mutlaka çevirmen desteği sağlanmalıdır. Bakanlıklar ve kurumlar arası imzalanacak çeşitli protokoller ile sürecin sağlıklı yürümesi sağlanabilir. Çalışmaların yapılabilmesi için uygun bir alan bulunamadığı takdirde okul ve camilerdeki büyük salonlar kullanılabilir. Yaşlılar açısından gönüllülük esası ile başlayacak olan bu çalışmaların etkisinin sosyal etki ile yayılacağı ve katılımın ilerleyen süreçte artacağı öngörülmektedir.

Yaşlıların çoğunluğu Diyarbakır'a uyum sağlama sürecinde zorluk yaşamıştır. Bu zorlukların birçoğu hala aşılabilmiş değildir. Ekonomik sorunların çözümü için özellikle araçsal sosyal destek sistemlerinin aktif çalışması önerisi oldukça etkin sonuçların alınmasını sağlayabilir ancak çevre edinme, dil sıkıntısı gibi sorunların çözümü için yaşlıları bir araya getirici etkinliklerin yapılması şarttır. Erkek yaşlılar genelde kahve ve cami gibi alanlarda sosyalleşirken kadın yaşlılar çok sınırlı bir alanda genelde komşuları ve yakın akrabaları ile diyalog

kurmaktadır. Bu süreçte özellikle kadın yaşlıların çevrelerinin genişlemesi, kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için çevrelerindeki kadın yaşlıların bir araya getirileceği merkezler ve faaliyetler yapılması kadın yaşlıların sosyalleşmesi ve kendilerini ifade ederek duygusal anlamda rahatlamalarının sağlanması için son derece gereklidir. Bu merkezlerin kurulması için yine bazı pilot mahalleler seçilmeli merkezlerin tüm mimarisi, çalışma biçimi ve personel rejimi yaşlıların istekleri doğrultusunda şekillendirilmelidir. Bu çalışmaların başlaması için yapılan çalışma kapsamında pilot mahallere örnek olarak Diyarbakır ili Su İlçesindeki Fatihpaşa ve Hasırlı Mahalleri ile Yenişehir İlçesindeki Aziziye, Gürdoğan ve Seyrantepe Sanayi mahalleri verilebilir. Bu mahallelerdeki çok ciddi oranda hizmetlere erişimde güçlük geçen yaşlı vardır.

YAŞLILARIN GÜNDELİK YAŞAMLARINA İLİŞKİN SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yaşlılar sosyal yaşamın temelini oluşturan iletişim konusunda dil nedeniyle sorunlar yaşamaktadırlar.

Diyarbakır'da yaşayan yaşlıların çoğunun etnik kökeni Kürt'tür ve ağırlıklı olarak Kürtçe konuşmaktadırlar. Bu durum kamusal alanda tek dilli hizmet sunumu olduğu için yaşlıların kendilerini kendi dillerinde ifade etmelerini ve dolayısı ile pek çok hizmeti almalarını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu sorunun çözümü için en hızlı şekilde kamu hizmet kurum ve kuruluşların tümünde yaşlıların Kürtçe dil destekli hizmet alabilmesinin önü açılmalıdır. Bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Yaşlıların içinde bulundukları yaş itibariyle yeni bir dil öğrenmeleri veya kendilerini Türkçe olarak düzgün bir biçimde ifade etme şansları yoktur ayrıca buna mecbur da tutulamazlar, dünya üzerinde yaşayan her bireyin kendisini kendi anadilinde ifade etme hakkı vardır. Kanada, İsviçre Almanya gibi pek çok ülkede kamu hizmet-

lerinin sunumunda birden fazla dil desteği mevcuttur. Bu seçeneğin olmaması özellikle kadın yaşlıların hareket serbestisini çok ciddi oranda azaltmakta zaman zaman da yok etmektedir. Özellikle hastane, adliye gibi kuruluşlarda resmi çevirmen desteğinin olmaması ciddi sorunlara neden olmaktadır. Kurum ve kuruluşlarda Kürtçe bilen personel çalıştırılmasının önünün açılması, bu personele Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde çalışmaları için özel dil tazminatları da ödenerek bu bölgede çalışmalarının cazip hale getirilmesi gereklidir.

Toplumsal cinsiyet farklılıkları kendisini hem yaşam alanında hem de eğitim alanında göstermektedir. Araştırma sonuçları cinsiyet eşitsizliğinin güçlü bir biçimde var olduğunu göstermiştir. Kadınlar en temel ihtiyaçlardan biri olan katılım ve özgürlük ihtiyaçlarını yeterince gideremektedir. Kadın yaşlıların sosyal yaşam alanları erkek yaşlılara göre oldukça sınırlıdır.

Yaşlıların oldukça düşük olan eğitim düzeyinin yükseltilmesi için 40 yaş ve üzerinde olup hala okuryazar olmayan, okulu yarıda bırakan bireyler eğitim almaları için teşvik edilmeli ve istekli olanların yaşlılık sürecine girmeden en azından ilköğretim düzeyinde eğitim almaları sağlanmalıdır. İstekli olan yaşlıların da eğitim sistemine dâhil olmaları veya yarıda kalan eğitimlerini tamamlamaları için bazı özel pozitif ayrımcı kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

Kadınların genel olarak daha az eğitim aldıklarından hareketle kent kapsamında bu cinsiyetçi ve ayrımcı bakış açısının önüne geçilmesi için özellikle kız çocuklarının okutulmasına yönelik yerel destekli, baskıcı olmayan düzenlemeler ve çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda yerel güç unsurlarının aktif kullanımı kız çocuklarının daha uzun süreli eğitim almalarının önünü açacak süreci kolaylaştıracaktır. Yine erken evliliklerin önüne geçilmesi kız çocuklarının eğitim süresini

artırmada etkin bir güç olacaktır. Bu süreçte hem geleneksel değerler, hem din çok etkin olarak kullanılmalıdır.

Türkiye'nin daha doğu ve iç kısımlarında kalan bölgelere dönük bir plan çerçevesinde eğitim seviyesinin artırılmasına çalışılmalıdır. Çocukların ailelerinin ikna edilmesinde okul üzerinden de rehberlik servisleri aktif olarak kullanılabilir. Rehberlik servislerinin okullara sosyal çalışmacı istihdamının da sağlanarak daha aktif hale getirilmesi, Kürtçe bilen rehber öğretmen ve sosyal çalışmacılara atamada öncelik verilmesi öğrenci velilerini ikna etme sürecinde oldukça kolaylaştırıcı olacaktır. Eğitim süresinin artmasına yönelik mikro, mezzo ve egzo sistemler üzerinden yürütülecek bu çalışmalarda makro düzeydeki kültürel değerlerin de sürece dâhil edilmesi oldukça etkin sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Bu yapılan çalışmalarla ilerleyen süreçte yaşlanacak olan kadınların eğitim süresinde kademeli bir artış sağlanmış olacaktır. Eğitimli olmak aynı zamanda kültürel bir birikim de sağladığı için aynı zamanda nitelikli iş bulmayı da kolaylaştırdığından kadınların eğitimli olması iş yaşamına dahil olmalarını da yardımcı olacaktır.

Yaşlıların eşlerinin ölümünden sonra yeni bir evlilik yapmaları erkek yaşlılar için çok daha kolay iken kadın yaşlılar için makro düzey kültürel değerler ve mikro alanlarında bulunan çocuklarının da katı tutumu nedeniyle oldukça zor olmaktadır. Bu anlamda erken yaşta eşini kaybeden kadınların istekleri halinde yeniden evlenebilmeleri için güçlendirilmeleri gereklidir. Cinsiyetçi bu tutuma dair toplumsal baskının kırılmasında içinde dini yaklaşımların da olduğu süreci normalleştiren çalışmaların olması gereklidir. Bu çalışmalarda Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın taşra örgütlerinden aktif olarak destek alınmalıdır.

Diğer yandan ikinci evliliğini yapan erkek yaşlıların bir bölümü resmi nikâhlı değildir. Bu konuda da resmi nikâh

belgesi olmadan dini nikâh kıyılmasının önüne geçilmelidir. Yine hak konulu bilgilendirme toplantılarında bu konu gündeme alınmalı ve kadınların resmi nikâh ile kazandığı sosyal haklardan bahsedilmelidir. Kadınların eşlerin ölümü sonrasında tüm sosyal güvence sistemlerinden uzak kalmalarının yarattığı mağduriyetlerinin engellenmesi için bunların yapılması şarttır.

Yaşlılar özbakım ihtiyaçlarını karşılayabildikleri halde yaşamlarını kendi evlerinde aileleri ile geçirmek istemektedirler. Zorunlu bir ihtiyaç olarak görmedikleri için yatılı bakım merkezlerine karşı çok ciddi önyargıları ve negatif tutumları bulunmaktadır. Bu önyargı ve negatif tutumlar da bu konuda hizmet almaları engellemektedir.

Yaşlıların çoğunda yatılı bakım evleri ile ilgili oldukça olumsuz önyargılar mevcuttur. Bu noktada bu önyargının kırılması için öncelikle bölgedeki kültürel yapıya, bölgenin mimarisine, yaşam tarzına, beslenme şekline, gelenek ve göreneklerine uygun tarzda düzenlenmiş yatılı ve gündüzlü yaşlı bakım ve destek merkezleri yapılmalıdır. Huzurevi ismi yıllar içinde basına yansıyan onlarca olumsuz haber ile oldukça olumsuz çağrışımları olan kirlenmiş bir kavrama dönüşmüştür. Yeni bir kurgu için huzurevi yerine yaşam merkezi, yaşam destek merkezi, yaşam evi, hayat merkezi gibi isimler kullanılabilir.

Bu konuda "Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği", "Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği" ile "Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak "Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik" te bu yerel düzey farklılıkların gözetilmesini içeren eklemeler yapılmalıdır. Faaliyet gösterecek olan özel destek birimlerinin yerel ihtiyaçlara ve farklılıklara cevap verecek şekilde dizayn edilmesi gereklidir. Bu kuruluşlarda yaşlı yatacağı yatağın türü-

ne varana dek seçim özgürlüğü olmalıdır, yapının mimarisi Diyarbakır'ı ve köydeki yaşamını çağrıştırmalıdır, kuruluşlar görünüm olarak klasik yapıda olsa sahip olduğu tüm imkânlar oldukça modern olmalıdır, kuruluştaki yemekler yöreyi tanıyan bilen aşçılar tarafından yapılmalıdır, kuruluşlarda çalışan personelin Kürtçe bilmesine özen gösterilmeli bu konuda ek ödemeler ile bu bölgede çalışma teşvik edilmelidir, yatılı veya gündüzlü bakım ve destek kuruluşlarında mutlaka kişiye özel küçük hobi bahçeleri olmalıdır, ortak alanların düzenlenmesinde kürsüler, şark köşelerinin dizaynında kullanılan minderler, yastıklar, aydınlatmalarda 50'li, 60'lı yılları çağrıştıran göz yormayan aydınlatma elemanları kullanılmalıdır. Her kuruluşta bir kurum kültürünün oluşması kuruluşlarda çalışan yöneticilerin uzun süre çalışmaları sağlanmalıdır. Bu tür kuruluşların faaliyete girmesi ile kuruluşların tüm olanaklar kullanılarak tanıtımı yapılmalıdır. Her ne kadar yıllar önce açılan huzurevi talep azlığı nedeni ile kapanmış olsa da bu tür bir mantık ile yapılacak kuruluşların talep göreceği düşünülmektedir. Çünkü yaşlılarla yapılan görüşmelerde yaşlılardan alınan bilgiler bu yönde bir hayalin oluşmasını sağlamıştır. Yaşlıların önyargılarının kırılması için bu merkezlerin içinde mutlaka yerel güçlerin yer alması şarttır. Gönüllü yaşlıların kuruluşlara yerleştirilmesi ve kuruluşların tanıtım yüzü olmaları sağlanmalı, ülkedeki ana akım TV kanallarının haber bültenlerinde gösterilmek üzere röportajlar verilmelidir. Yine camiler, okullar, iş yerleri, kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partiler bu hizmetin halka anlatılmasında aktif görev almalıdır.

Yatılı bakım kuruluşlarının yanında yukarıda da geçtiği üzere gündüzlü yaşlı bakım veya destek evlerinin de yaşlı bakımında oldukça önemli roller üstleneceği açıktır. Özellikle kronik rahatsızlığı olan yaşlıların en azından sabah saatlerinde evin dışına çıkması hem yaşlı için hem de onun bakımını üstlenen çoğu kadın yüzlerce birey için çok faydalı bir uygu-

lamadır. Yaşlı böylelikle hem başkalarını yük olmaktan kurtulmuş olacak hem de evden dışarı çıktığı için sosyalleşme imkânı bulacaktır.

Yardımla yapılacak işlerde yaşlılara çoğunlukla kadın yakınları yardımcı olmaktadır.

Yaşlılar öz bakım ihtiyaçlarını çoğunlukla kendileri giderebilirken yemek, bulaşık, çamaşır gibi işlerde desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu konuda duyulan bu ihtiyacın karşılanmasında yaşlıların mikro sistemleri içinde yer alan kadınlar etkin rol oynamaktadır. Bu durumun her iki tarafı da rahatlatacak şekilde düzenlenmesi için ihtiyaç duyulan konularda yaşlılara hizmet verilmelidir. Bu hizmet yerel yönetimler ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarca verilebilir. Bu konuda yaşlıların gündelik işlerinin takibinin yapılması için destek elemanları istihdam edilebilir. Mahalle merkezi çalışacak bu personelin amacı yaşlının kendine yeter hale gelmesine ve bu halinin devamına katkı sunmak olacaktır. Bu personellerin belirli mahallerde belirli yaşlılarla irtibat halinde olmaları sağlanarak ilgili yaşlı ile profesyonel bir ilişki ağı içinde çalışmaları sağlanacaktır. Bu hizmet evde yalnız yaşayan yaşlılar için de oldukça faydalı olacaktır. Hali hazırda büyükşehir belediyesi tarafından kısıtlı imkânlarla temizlik ve boya badana hizmeti verilmektedir. Ancak hizmetin nitelik ve nicelik yönünden güçlendirilmesi şarttır.

Bu destek sürecinde yaşlıların günlük alışverişlerinin yapılması, onlarla sohbet edilmesi, faturalarının ödenmesi, gazete veya kitap okunması gibi öz bakım sürecinden bağımsız konularda Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında yapılacak bir protokol ile yurtdışında pek çok örneği olan üniversite öğrencilerine yaşlılarla çalışma karşılığı burs verme projesi geliştirilebilir. Bu proje kapsamında görev almak isteyen öğ-

rencilerin kredi alması halinde kredilerinin de bursa dönmesi sağlanabilir. Bu yolla hem öğrencinin bir kazanç elde etmesi hem yaşlının ihtiyaçlarının bir kısmının giderilmesi hem de kuşaklar arası işbirliğinin oluşması sağlanmış olur.

Diyarbakır'da yaşayan yaşlılar politikaya çok daha fazla ilgi duyan bir gruptur. Politik süreçten kaynaklı kaotik yapı ve asayiş olayları yaşlılar için en büyük korku kaynaklarıdır. Geçmiş yaşam öykülerinden süregelen bu durum aynı zamanda yaşlılarda kolluk güçlerine karşı duyulan güveni bir miktar azaltmıştır.

Kolluk kuvvetlerini ağırlıklı olarak göç sürecindeki travmatik anılar, toplumsal olaylarda kalabalığı dağıtmada kullandıkları sert müdahaleler ve gaz bombaları ile hatırlayan yaşlıların bu algılarının kırılması için öncelikle barış ortamı tesis edildikten sonra İçişleri Bakanlığı'nın gerektiğinde teşkilatın içine bölgeden de personel alarak çok ciddi çalışmalar yapması gerekmektedir.

Hem Diyarbakır'da hem de bölgenin genelinde devlet aygıtları ile vatandaşlar arasında bir sıkıntı olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmalarda olumlu sonuçlar elde edilmesi için yapılacak çalışmaların halktan bağımsız yapılmaması gerekmektedir. Bu bağlamda bölgede çalışan emniyet amirlerinin bölgeyi tanıyan, halkın içerisindeki sosyolojik farklılıkları bilen, iletişim becerisi yüksek, mümkün olması halinde Kürtçe konuşabilenler arasından seçilmesi ve sonrasında çeşitli projeler kapsamında kolluk kuvvetleri halkın bazı etkinliklerde bir araya getirilmesi halk ile kolluk kuvvetleri arasında oluşan güven sorununun azaltılmasında oldukça etkili olacaktır.

Yaşlıların önemli bir kısmı Diyarbakır'da kendini güvende hissetmemektedir. Neden olarak Diyarbakır'daki genel kaotik ortam, hırsızlık/kapkaç ve devlet/polis korkusu önemli ana başlıklardır. Bu noktada daha önce de tekrarlandığı gibi tüm bölgede bir barış ortamının tesisi korkuların ve endişe-

lerin ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Hırsızlık ve kapkaç konusu hemen her yaşlının şikâyetçi olduğu birçoğunun da doğrudan mağduru olduğu bir konudur. Bu konuda özellikle kent içindeki güvenlik tedbirlerinin artırılması yaşlılar gibi kolay hedef olması muhtemel bireylerin özel olarak korunması için özel tedbirler alınması gereklidir. Yaşlıların birçoğu özgürlüklerini bu denli baskı altına alan bu durum sebebi ile evden dışarı çıkmaya korkmaktadır. Sorunun engellenmesi doğrudan İçişleri Bakanlığı'nın çalışmaları ile bağlantılıdır. Sorunun Diyarbakır'da oldukça yaygın olması bu konudaki tedbirlerin gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Özellikle kapkaç eyleminde çocukların kullanımı oldukça yaygındır. Bu döngünün kırılmasında Diyarbakır'a Adalet Bakanlığı'nın Denetimli Serbestlik faaliyetlerinin doğru ve etkin bir şekilde uygulanması için ek mekânlar yaratılması, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı sosyal hizmet merkezlerinde ve rehabilitasyon merkezlerinde konu ile ilgili çalışmalar yapılması, sosyal yardımların çok daha nitelikli olmasının sağlanması, eğitim olanaklarının artırılması, okullardaki rehberlik servislerini okul sosyal hizmeti uygulamaları çerçevesinde sosyal çalışmacı istihdamı ile çok daha güçlü bir hale getirilerek çocukların eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması bu durumun yaşanma sıklığının azalmasına katkı sağlayacaktır. Yine yaşlıların bu olaylardan korunmaları için sık gittikleri cami, taziye ev, kahve gibi yerlerde bilgilendirici broşürler veya uygun ortamlarda bilgilendirme toplantıları da yapılmalıdır. Bunun için parklar, camiler, okullar, taziye evleri gibi mekânlar aktif olarak kullanılabilir.

Yaşlıların birçoğu bir biçimde biber gazının zararlı etkilerine maruz kalmıştır. Yaşlıların bazılarının ağır solunum yolu rahatsızlıkları olması nedeniyle solunum yetmezliğine bağlı kısa süreli baygınlık yaşamaları, kimi zaman solunum durması gibi çok daha ağır etkilere maruz kalmaları oldukça önemli bulgulardır. Kimi zaman öldürücü sonuçları da olabilen biber gazının kullanımın sınırlandırılması ya da şehir

içindeki yerleşim yerlerinde özellikle kullanılmaması olayların içinde olmayan semt sakinlerinin bu olumsuz durumdan etkilenmelerini engelleyecektir. Konu ile ilgili çalışmaların yapılması ve bu önceliklerin dikkate alınacağı yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Yaşlıların büyük çoğunluğu ağırlıklı olarak hem Kürtçe hem de Türkçe TV kanallarını izlemektedir.

Yaşlılar evde birlikte oturdukları diğer aile üyelerinin sıklıkla ana akım medyada yayınlanan pek çok dizi, film ve diğer programı izlemesi nedeniyle bu yayınları takip etmekte zorlanmaktadır. Televizyon kanallarının web sayfalarında yapılan kanal içerik taramasında sadece Kürtçe yayın yapan TRT6 gibi kanalların içerinin zengin olmaması izlenme oranlarının düşük olmasına neden olmaktadır. Ayrıca yapılan görüşmelerin hiçbirinde izlendiği gözlenmemiştir.

Bu konuda televizyonların birçoğunda çift dilli yayın desteği sunulduğu bilgisinden hareketle programları Kürtçe, Arapça veya diğer dillerde izlemek isteyenlere yönelik gerekirse özel aboneliklerle bu hizmetin sunulması gereklidir. Bu konuda DSmart, Digitürk, Kablo TV, Tivibu gibi yayın platformlarının Türkçe dışındaki dilleri kullanan yaşlılar özelinde diğer tüm halka bu imkânı sunması ülke adına çok önemli bir kazanç olacaktır.

YAŞLILARIN HAYATA VE GELECEĞE DAİR GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yaşlılar yerel yönetimlerin yaşlılara dönük özel hizmetlerinden memnun değildir.

Yaşlılar belediyenin hizmetlerinden genel olarak memnun iken ulaşım, yol, kaldırım yapımı ve bakımı, sağlık hizmetleri, çöp ve atık toplama, temizlik hizmetleri ile sosyal yardım hizmetlerinden memnun olmadıkları görülmektedir. Bu konuda bu hizmetlerin çok daha aktif bir hale gelmesi için belediyelerin bilgilendirilmesi gereklidir.

Yaşlılar kentte daha mutlu, rahat bir yaşantılarının olması için en temelde şehrin daha güvenli ve sakin olmasına yönelik taleplerde bulunmuşlardır. Çözüm süreci boyunca sağlanan bu durumun yeni bir süreç ile devamının sağlanması yaşlılar önceliğinde tüm bölge insanının en temel arzusudur. Bu konuda toplumsal bir barışın tesisi için akil insanlar, yerel güçler, siyasi partiler, sivil inisiyatifler, uluslararası güçler etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Bölgenin içinde bulunduğu durumun anlık değişkenlikler göstermesi, son dönemde sürekli bir karmaşanın hâkim olması, siyasi bir çözümün konuşulmaması umutları kırıp insanları üzse de birçok insanda olduğu gibi yaşlılarda da hala barışın umudunun olması gelecekte daha güzel günlerin görülebilmesi açısından önemlidir.

Yaşlılar Diyarbakır'da şehir olanakları olarak ilk sırada ulaşım sorununa dikkat çekerek özellikle Diyarbakır'a metro gelmesini talep etmişlerdir. Yaşlıların çoğu uzun süren yolculuklardan ve geç gelen otobüslerden şikâyetçidir. Genel olarak Diyarbakır'daki ulaşım ağının artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlandığı görülmektedir. Bu sorunun çözümünde hafif raylı sistem projesi oldukça önemli bir katkı sağlayacaktır. Son dönemde tramvay yapımı ile ilgili çalışmaların artması bu açıdan sevindiricidir. Ancak ulaşım ağının geliştirilmesi için hem yeni hafif raylı ulaşım ağlarının projelendirilmesi hem de şehir içi ulaşımda kullanılan engelli, yaşlı ve çevre dostu otobüslerin sayısının artırılması gereklidir. Özellikle dolmuşların genel düzeni ve yolcu taşıma şekilleri gayriinsani bir görüntüdedir. Bu konuda da düzenlemelerin yapılması ve kontrollerin sıklaştırılması şarttır.

Diğer yandan Diyarbakır'ın temiz ve düzenli bir kent olmasının sağlanması, şehirdeki ekonomik imkânların artırılması, işsizliğin azaltılması, şehrin alt yapı olanaklarının geliştirilmesi, yeşil alan ve parkların sayısının artırılması, yaşlılara özel çalışmaların yapılması, sağlığa erişim imkânlarının artırılması, şehirdeki asayiş olaylarının azaltılması, şehirde

yaşayan halkın daha bilinçli, duyarlı ve kibar olması da hem yaşlıların beklentisidir hem de uygulamaya geçirilmesi gereken konu başlıklarıdır. Özellikle ekonomik kalkınma için bölgeye çok ciddi yatırımların teşviklerle artırılması önemlidir. Ekonomik koşullarda yaşanacak her olumlu gelişme domino etkisi ile kentteki tüm süreci olumlu yönde etkileyecektir.

Yerel yönetimlerin bu eksikleri en temelde belediye meclislerinde sık sık gündeme getirilerek sürekli gündemde olması sağlanmalıdır. Bu yönde oluşturulacak bu baskı çeşitli sivil toplum temsilcileri tarafından da dile getirilmelidir.

Kent içindeki yetersiz olanaklar yaşlıların tüm sosyal yaşamını olumsuz etkilemektedir.

Yaşlıların yarıya yakını yardımcı bir araç gereç kullanmaktadır. Yardımcı araç gereç kullanarak yaşamına devam eden yaşlılar için özellikle resmi kurumlar başta olmak üzere tüm hizmet kuruluşlarında ve toplu taşım ağında yapılacak düzenlemeler ile tüm hizmetlerin engelli ve yaşlı dostu olması sağlanmalıdır. Yapılan düzenlemelerin sadece tabelalarda bir reklam cümlesi gibi kalması engellenmeli hepsinin hizmet verdiği süre içinde aktif olması sağlanmalıdır. Gerekli yardımcı araç gereci edinemeyen yaşlılara destek olunmalı bu araç gereçlere erişimleri kolaylaştırılmalıdır.

Toplu taşıma araçları yaşlıların çoğu için kullanılabilir olsa da yaşlıların 1/5'inin toplu taşıma araçlarını kullanamaması önemlidir. Yapılan gözlemlerde otobüs duraklarının özellikle yeni yerleşim yerlerinde çok belirgin olmadığı, özel toplu taşım araçlarının oldukça kuralsız davranışlar sergilediği, dolmuş şoförlerinin hem yolculara hem de trafikteki diğer sürücülere karşı oldukça olumsuz tutumlar içinde oldukları gözlenmiştir. Şoförlerin çoğunun Kürtçe bilmesi yaşlıların gidecekleri yere doğru gitmeleri için diyalog kurabilmeleri anlamında oldukça olumlu iken zaman zaman düğmeye geç

basma veya araca geç binip geç inme durumlarında çok abartılı tepkilerle karşılaşabilmektedirler. Yaşlılar araçlarda genelde ayakta kalmamaktadır. Diyarbakır halkının geleneksel değerleri bu konuda oldukça üst seviyededir ancak sürücülerin olumsuz davranışları pek çok yaşlının sadece yaşı gereği oluşan hareket kısıtlılığı sebebiyle doğrudan ayrımcılığa maruz bırakmaktadır. Yine otobüs ve dolmuşların çoğunda yaşlı ve engelli dostu, araçlara iniş ve binişleri kolaylaştıran yardımcı eklentilerin aktif kullanılamadığı görülmektedir. Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren tüm toplu taşıma araçlarının sürücülerinin incinebilir gruplara yönelik hoşgörü, trafikte saygı, ileri sürüş teknikleri, güvenli sürüş teknikleri, ilkyardım gibi konularda eğitim almaları zorunlu hale getirilmelidir. Kent içinde toplu taşıma araçlarını kullanan tüm şoförlerin Kürtçe bilmesine de özen gösterilmeli, otobüslerde durakların isimleri sesli şekilde anons edilmelidir. Bu anonsların hem Türkçe hem Kürtçe yapılması gereklidir. Bu düzenlemeler yaşlıların toplu taşıma sistemini daha aktif kullanmalarına yardımcı olacaktır.

Yaşlıların Diyarbakır'ın genel yapısı ve olanakları hakkında da bilgilendirilmesi en azından başlangıç olarak evinden istediği yere gidebileceği araçların numaralarını veya adını öğrenmesi dahi yaşlıların birçoğu için çok önemlidir. Bu konuda yine evdeki diğer aile üyelerinin bilgilendirilmesi, okuldaki öğrencilere projeler yaptırılarak yaşlı aile büyüklerine bu konuda bilgi verilmesinin sağlanması gibi pek çok kolaylaştırıcı çalışma yapılabilir.

Yaşlıların yaşamları çoğunlukla bulundukları çevre ile sınırlıdır bu da sosyal yaşamlarını etkilemekte, aynı zamanda psiko-sosyal sorunlara yol açabilmekte ayrıca çevreyi tanımamaya bağlı oluşan kaybolma korkusu tüm bunlarla birleşerek sosyal etkinliklere katılım düzeyini düşürmektedir. İletişim kurma konusunda da eksiklik yaratan bu durum yaşlıların arkadaşları ile daha rahat görüşecekleri özel ve korunaklı mekânlara olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Yaşlıların birçoğu yaşadığı ilçe ve mahallenin ismini bilmektedir. Ancak bazı yaşlıların bu bilgileri dahi bilmemesi dışarı tek başına çıkamama ile birlikte düşünüldüğünde önemlidir. Yaşlıların yaşadıkları yer ve zor durumda kaldıklarında iletişim kurulacak kişinin telefon numarası ile ilgili bilgi sahibi olmaları hayati derecede önemlidir. Yaşı çok ileri olan yaşlılara bu bilgilerin öğretilmesi zor olabilir ancak yaşlıların yaşadıkları evin adres kodunun basılı olduğu basit bir kolye veya bileklik yapılması bu konuda oldukça yararlı olacaktır. Bu düşünce Demans ve Alzheimer rahatsızlığı olan yaşlılar için de kullanılabilir.

Çevreyi tanıma, dil bilme, erkek olma gibi özellikler harekette serbestlik kazandıran özelliklerdir. Çevrenin güvenli olması, bilgi, beceri düzeyinin yükselmesi bu konuda her yaşlıya ciddi katkı sunacaktır. Yaşam süreci içindeki hemen her konu birbiri ile bağlantılıdır.

Yaşlıların genel olarak zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıktıkları görülmektedir. Sosyal faaliyetlere katılım oranı oldukça düşüktür. Bunun oluşmasında yaş, dil bilmeme, maddi yetersizlikler, ulaşımda yaşanan güçlükler, sağlık sorunları etkilidir. Yine faaliyetin uygun saatte başlaması ve sona ermesi, süresi, yapıldığı yerin fiziksel imkânları da önemlidir. Yaşlıların düşük katılım gösterdikleri ve kısıtlı sosyal faaliyetlere katılmaları için ulaşım ve erişim imkânlarının artırılması şarttır. Diyarbakır'daki resmi ve özel halk otobüsleri 65 yaş ve üzeri yaşlılar için ücretsizdir ancak bu-

nun bilinirliği oldukça düşüktür. Bu konuda da mutlaka bilgilendirme çalışmalarının yapılması şarttır. Evden tek başına çıkamayan yaşlıların çoğu sağlık nedeni ile sürekli evde kalmak zorunda kalmaktadır. Evden çıkamayan yaşlıların da zaman zaman evlerinden alınıp diğer yaşıtları ile bir araya gelebileceği etkinliklerin düzenlenmesi zaman zaman bu etkinliklerde de diğer özel hizmetler hakkında bilgi verilmesi hem yaşlıları aktif hale getirecek hem de hizmetlerin bilinirliğini artıracaktır. Yaşlıların bu şekilde aktif bireylere dönüşmeleri hem kendileri hem de aileleri için oldukça olumludur. Yine bu yaşlıların belirli aralıklarla ziyaret edilmesi sadece bir süre sohbet edilmesi bile onlar için çok değerlidir. Bunun için Kürtçe bilen özel eğitimli personelin istihdam edilmesi yeterlidir. Bu hizmet Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı veya yerel yönetimler tarafından sağlanabilir.

Yaşlıların il dışına çıkma oranları ve sıklıkları düşüktür, neden de genellikle zorunluluk kaynaklıdır. Sağlık nedeni ile il dışına çıkmada sadece ulaşım gideri değil aynı zamanda konaklama ve yeme içme giderleri de dâhil edildiğinde meblağ oldukça yükselmektedir. Bu konuda da kent içindeki hastanelerdeki sağlık imkânlarının artırılması sağlanmalıdır. Şehirlerarası ulaşımda çok ciddi indirimlerin yapılması, otogar ve havaalanı transferlerinde 65 yaş üzeri yaşlılardan ücret alınmaması, konaklamalarda da ciddi indirimler yapılması bu süreci kolaylaştırma adına önemlidir.

Yaşlıların çoğu çok sık olmasa da cenaze, düğün, nevroz gibi etkinliklere katılmaktadır. Bu katılımın devamı için örneğin mezarlığa giden araç sayısının belirli saatlerde ve önemli dini günlerde artırılması, nevroz gibi kutlama etkinliklerinde yaşlıları koruyucu alanların oluşturulması, bu kutlamalara zaman zaman yaşı ileri sanatçıların çağrılması, bir toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi ve devamının sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Okuma yazma bilmeyen kadın yaşlıların ciddi bir bölümü kaybolmaktan korkmaktadır. Bu noktada yaşlıların güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaların en temelde "işlevsel okuma" odaklı olarak günlük yaşam ile ilgili bilgi beceri kazanma temelli olması sağlanmalıdır. Kent içi ulaşım ve hizmetlere erişim ile ilgili kullanıcı dostu küçük haritalar ve krokiler yapılması da bu süreci kolaylaştırma adına kullanılabilir.

Diyarbakır'da yerel yönetimler tarafından işletilen kuruluş sayısı oldukça azdır ve yaşlıların taleplerine cevap vermemektedir. Ayrıca bilinirlik düzeyleri düşüktür. Yaşlılar mahallelerde lokal, çay ocağı, özel kahve, yaşlı merkezleri, yaşlı evleri, kültür, sanat merkezleri açılmasını talep etmektedir. Bakıldığında ağırlıklı olarak erkek yaşlılar tarafından istenen bu hizmetlerin her iki cinsiyete de hizmet edecek şekilde bütüncül bir bakış açısı ile düşünülerek kurgulanması gereklidir.

Yaşlılara özel bu hizmet birimlerinin yapımında kültürel değerler, yerel mimari özellikleri, iç döşeme, genel beklentiler, kadın erkek ayrımı, dini bağlam, etnik farklılık gibi konu başlıkları dikkate alınmalıdır. Bu hizmet birimlerinin kurulmasında yerel yönetimler aktif rol üstelenebilir ancak faaliyetlerin yürütülmesinde sivil inisiyatiflerin rol alması gereklidir. Bu noktada yaşlılık teması ile yeni sivil toplum kuruluşlarının kurulması gerekebilir. Bu yeni hizmet birimlerinin boş vakit geçirme, hobi faaliyetlerini sürdürme, yeni hobi alanları ile ilgili eğitim alma, gerektiğinde psikolojik destek alma, sağlık hizmetlerine yönlendirme, çeşitli konularda danışmanlık hizmeti alma, çeşitli konularda bilgilendirilme, ekonomik açıdan aktif hale getirici kursların verilmesi gibi pek çok konuda yaşlılara destek olması gereklidir. Bu birimlerin kapsamlı merkezler şeklinde şehirde yaşlıların en yoğun yaşadığı mahallerde yapılması pek çok soruna doğrudan müdahale edilmesine ve önerilen pek çok hizmetin tek

elden aktif bir şekilde yürütülmesine olanak sağlayacaktır. Bu konuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile yerel yönetimler arasında yapılacak ortak çalışma protokollerinin ve gerekli yasal düzenlemelerin bu tür hizmet birimlerinin çok daha etkin çalışmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yaşam evi, yaşam destek evi gibi çeşitli isimlerle faaliyet gösterecek bu kuruluşların yaşlıların pek çok ihtiyacının karşılanmasında yükleneceği misyon ilerleyen zamanda yaşlılar için vazgeçilmez olmalarını sağlayacaktır. Şu an faaliyet gösteren diğer kuruluşlarda hem alt yapı hem personel yetersizlikleri ile mekân seçimlerinin hatalı olması ilgiyi azaltmaktadır. Bu tür bir bakış açısı ile faaliyet gösteren birimlerin iyi bir tanıtım çalışması ile başarısız olma ihtimali yoktur.

Yaşlıların Diyarbakır'da yaşlılara özel kuruluş ve hizmetlere ihtiyaçları vardır.

Erkek yaşlıların ibadet sonrası ağırlıklı olarak camide veya cami çevresindeki kahvelerde vakit geçirdikleri önceki bölümlerde de ifade edilmiştir. Bu noktada özellikle erkek yaşlılar için camilerin içinde sohbet edebilecekleri kahvedeki gibi sigara içilmeyen özel alanların yaratılması pek çok açıdan yaşlıları rahatlatacaktır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ile çeşitli projeler üzerinde çalışılabilir. Halkın dinine bağlı olması ve yaş itibariyle manevi hayatın daha baskın olması camilerde geçirilen zamanı artırmaktadır. Bu nedenle herhangi bir siyasi bağ kurulmadan sadece yaşlılara sohbet imkânı yaratan bu mekânların yaratılması önemlidir. Camilerin daha erişilebilir ve bilinir olması bir çeşit toplum merkezi olarak kullanılabilmelerine de olanak sağlayabilir. Aynı şekilde kadın yaşlıların da ayrı bir mekânda bir araya gelmeleri sağlanabilir. Önceki bölümlerde de geçtiği üzere pek çok konuda yapılacak bilgilendirme çalışmalarında camilerde oluşturulacak bu bölümler aktif bir şekilde kullanılabilir.

Diğer yandan vaktinin çoğunu kahvede oyun oynayarak geçiren ve farklı bir uğraş bulamamaktan yakınan çoğu emekli yaşlıların da çeşitli hobilerini yapabilecekleri veya yeni hobiler bulabilecekleri merkezler ve hobi kursları açılmalıdır. Bu konuda yine yerel yönetimlere büyük görev düşmektedir. Yaşlıların bu konudaki talepleri bazı araştırmalarla alınarak en çok talep edilen konularda kurslar açılmalı ilgili hobilerin icrası için yeni alanlar yaratılmalıdır. Bu merkezler sadece yaşlılar için değil kentteki tüm yaş gruplarına hitap etmeli bu yolla kuşaklararası iletişimin geliştirilmesi ile başlayacak sürecin kuşaklararası dayanışmaya dönüşmesinin de yolu açılmalıdır.

Yaşlıların farklı konularda hizmet beklentilerinin olduğu da görülmektedir. Bu konuda Ankara merkezli olarak Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) tarafından Ankara Valiliği adına 2011 yılında başlatılan "Yaşamdestek Sistemi Projesi" nin bir benzerinin Diyarbakır'da yapılması oldukça olumlu olacaktır. Diyarbakır'da Kürtçe'nin farklı lehçelerini konuşan personelin çalıştırılması yaşlıların daha rahat iletişim kurmalarına olanak sağlayacaktır. Proje kapsamında ücretli ya da ihtiyaç sahipleri için ücretsiz olarak yalnız yaşayanlar, yaşlılar, engelliler ve kronik hastalara kendi evlerinde 24 saat çevrimiçi destek hizmeti sunulmaktadır. Proje temelde kentsel ortamda yalnız yaşayan yaşlı, hasta, engelli ve yatalak hastalara en kısa sürede yardım etmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda her eve telefon hattına bağlı bir diafon sistemi bağlanmakta sonrasında ihtiyaç dâhilinde sisteme kolye, ip, paspas alarmı, fotoselli takip gibi pek çok ek aparat eklenebilmektedir. Herhangi bir nedenle tıbbi yardıma gereksinim duyan kullanıcıların bir düğmeye basmaları yeterli olmaktadır. Diğer yandan telefonla ilaç hatırlatma, hastane randevusu hatırlatma gibi konularda da destek sağlanmaktadır. İmkân dâhilinde kullanıcıların evden hastaneye ulaşımları da sağlanabilmektedir. Sistem

24 saat hizmet vermektedir, telefonun başında konu ile ilgili eğitim almış operatörler bulunmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde yıllardır uygulanan bu sistemin evinde yalnız yaşayan pek çok yaşlı için çok ciddi bir kolaylaştırıcı ve güven verici bir yanının bulunduğu söylenebilir. Yaşlıların sıraladığı ihtiyaçlar arasında bulunan ihtiyaçların tamamına yakını gerekli alt yapının oluşturulması ile bu tip bir hizmet sunumu ile verilebilir.

Yaşlılar şu anki yaşamlarından memnun değildir, tüm gelecek planlarında barış ve huzur öncelikli çok daha iyi bir yaşantı ihtiyacı vardır.

Yaşlıların hayatlarında değiştirmek istediği şeylerin ilk beş sırasında eski yaşanılan yere geri dönme ve daha iyi bir hayat için daha iyi bir eğitim alma bulunmaktadır. Eski yaşanılan yere geri dönme ile ilgili olarak göç deneyimine dönük önerilerde kapsamlı bir projeden bahsedilmiştir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalara katılımın yüksek olacağı bu sonuç ile bellidir. Eğitim konusunda da yaşlılara henüz çok geç olmadığının sürekli vurgulanacağı çalışmalar yapılması ve yaşlıların diğer bölümlerde önerilen hizmet modelleri ile sunulacak pek çok eğitim faaliyetine katılabilecekleri bilgisi verilmelidir. Burada tabi ki hizmetin sunumu diğer önerilen kuruluşların açılması ve bu hizmetleri vermesi ile bağlantılıdır.

Yaşlıların çoğu geçmişe ciddi derecede özlem duymaktadır. Bu süreçte sürekli içte kalan ve yansıtılamayan duyguların sağlıklı bir şekilde yansıtılabilmesi için diğer bölümlerde söz edilen grup çalışmalarının yapılması oldukça faydalı olacaktır. Erkek yaşlılar daha katı dursa da yaşam öykülerinde ciddi travmalar olan yaşlıların bu konuda destek almaları şarttır.

Yaşlılar doğrudan kente değil kentin olanaklarına ve geçmişte elde edemediklerine yönelik istekleri dile getirmişler-

dir. Bu anlamda kentteki olanakların artırılması ve yaşlıların kendine yeter hale getirilmesine yönelik tüm çabalar yaşlıların Diyarbakır'daki genel mutluluk düzeylerini artıracaktır.

Özellikle kadınlar erken evlilik, istenmeden yapılan evlilik, eğitimin yarıda kesilmesi, aile baskısı, kültürel baskı gibi konularda toplumsal yapıya yönelik ciddi eleştirileri vardır. Bu konuda özel nitel çalışmaların yapılması geçmişten günümüze süregelen bu konuların çok daha görünür hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Yaşlıların birçoğu şu an yaşadıkları olumsuzlukların büyük bir bölümünü eğitimsiz olmaları ve bu nedenle bir işe sahip olamama ile bütünleştirdikleri için yeni nesilden özellikle bu iki konuda büyük beklenti içindedir. Bu konuda gençlerin yaşlılarla buluşturularak bilgi alışverişi ortamlarının yaratılması pek çok konuda genç neslin ufkunu açacaktır. Geleceğe dair planlarda doğrudan olumsuz yaşam öykülerinin kullanımı etkili sonuçlar alınmasında önemli roller üstlenebilir. Bu konuda üniversitelerde "kuşaklar arası buluşma" sempozyumları düzenlenebilir.

Yaşlıların çoğu araştırma kapsamında yapılan bu görüşmeden bile çok büyük keyif almış, görüşünün alınmasını önemsemiştir. Bu noktada bu tür çalışmaların artarak devam etmesi yaşlıların istek ve beklentilerinin ortaya çıkarılması ve onların talepleri doğrultusunda hizmetlere dönüştürülmesi hizmetlerin kalitesini ve işlevini artıracaktır. Böylece hizmetler yararlanıcıların fikri ile oluşan etki düzeyi yüksek hizmetlere dönüşecektir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışma Diyarbakır özelinde yaşlıların ihtiyaçları, sorunları ve hizmet beklentilerinin ortaya çıkarılması için yapılmıştır. Çalışma sonunda ortaya çıkan sonuçlar beş başlık altında ele alınarak her ihtiyaca ve aktarılan sonuca dönük çözümler önerilmiştir. Küçük, orta ve büyük ölçekli bu önerilerinin uygulamaya geçirilmesi Diyarbakır

özelinde yerel farklılıklarının gözetilerek yeni hizmet modellerinin oluşturulma zorunluluğunu gözler önüne serecektir. Tek tip hizmet modellerinin uzun vadede başarılı olma şansı yoktur. Bu bağlamda bu çalışma kapsamındaki tüm önerilerin uygulamaya geçirilerek Diyarbakır'ın barışın hüküm sürdüğü, yaşlı dostu örnek bir kent olması arzulanmaktadır.

Sonuç ve önerileri altı ana başlık altında ele aldıktan sonra insanların barış içinde çok daha huzurlu, mutlu, sağlıklı yaşadığı bir Diyarbakır, bir Türkiye ve dünya dileğiyle çalışmamı Diyarbakırlı şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın Memleket İsterim şiiri ile bitirmek istiyorum:

"MEMLEKET İSTERİM
Memleket isterim
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim
Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim
Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun."

ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Bu çalışmam tarama model bir araştırma kurgusu ve Diyarbakır kent merkezinde yaşayan 436 kişilik örneklem ile nicel tasarım ilkelerine uygun yapılan bir çalışmadır. Daha önce Diyarbakır'da yaşlıların genel profilini, ihtiyaçları, sorunları ve hizmet beklentilerini ortaya çıkaran bir çalışma olmaması bu çalışmayı yapmamdaki en büyük itici güçtür.

Bu çalışmamda yaşlı olma konusuna Diyarbakır penceresinden genel bir bakışın sağlandığını düşünüyorum. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda yine özel hizmet üretmenin gerekli olduğu düşünülen diğer kentlerde de benzer araştırma kurgusu ile çalışmalar yapılabilir. Diğer yandan bu çalışma özel sorun alanlarına nitel araştırma kurgusu ile derinlemesine odaklanmadığı için göç süreci, kentte günlük yaşam gibi konuların daha derinlemesine incelenmesi pek çok sorunun ayrıntıları ile görünür olmasına katkı sağlayacaktır. Diyarbakır özelinde yapılması planlanan araştırmaların nitel kurgu ile tasarımlanması bu açıdan oldukça yararlı olacaktır. Diğer yandan Diyarbakır kent merkezinde ve çoğunluğu göç ile gelen yaşlılarla yapılan bu çalışmadan sonra eski yaşadığı geri dönen veya Diyarbakır'a hiç göç etmeyen yaşlılarla da nicel veya nitel tasarımlı geniş katılımlı çalışmalar yapılmalı ve iki çalışma arasındaki sonuçlar karşılaştırılmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. (1976). *T.C. Resmî Gazete*, 15642, 10 Temmuz 1976.

3194 sayılı İmar Kanunu. (1985). *T.C. Resmî Gazete*, 18749, 3 Mayıs 1985.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. (1986). *T.C. Resmî Gazete*, 19134, 14 Haziran 1986.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C. Resmî Gazete*, 24607, 8 Aralık 2001.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). *T.C. Resmî Gazete*, 25531, 23 Temmuz 2004.

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun. (2004). *T.C. Resmî Gazete*, 25535, 27 Temmuz 2004.

5393 sayılı Belediye Kanunu. (2005). *T.C. Resmî Gazete*, 25874, 13 Temmuz 2005.

5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanun. (2006). *T.C. Resmî Gazete*, 26173, 20 Mayıs 2006.

Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (Ed.). (2009). *Critical practice in social work*. New York: Palgrave.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkeleri. 25 Mart 2014 tarihinde http://www.eyh.gov.tr/tr/8168/Birlesmis-Milletler-Yasli-Ilkeleri adresinden alınmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Yaşlı Kuruluşları. 25 Mart 2014 tarihinde https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz/kuruluslarimiz-yasli adresinden alınmıştır.

Akdemir, N. (2000). Yaşlılarımızın bakım sorunları ivedilikle çözümlenmelidir. *Türk Geriatri Dergisi* 3 (4), 169-170.

Akgün, S., Bakar, C. ve Budakoğlu, I. (2004). Dünyada ve Türkiye'de yaşlı nüfus eğilimi, sorunları ve iyileştirme önerileri. *Türk Geriatri Dergisi*, 7, 105-110.

Altındağ, Ö. & Ege, A. (2018). *Güncel sorunlara sosyal hizmet bakış açısı: ekolojik yaklaşım.* Tam Metin Bildiri. II. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s.645-651). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Altıntaş, H., Attila, S., Sevencan, F., Akçalar, S., Sevim, Y., Solak, Ö.S., Şahin, E.K. ve Velagiç, Z. (2006). Ankara'da Bir Yaşlı Bakımevinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Belirtilerinin Taranması. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5 (5), 332-342.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 7, Ana yayıncılık, 1987.

Arıoğlu,S. (2009). Türkiye'de Geriatri. *Akademik Geriatri Dergisi*, 1, 1-2.

Arun, Ö. (2008) Yaşlı bireyin Türkiye serüveni, kaliteli yaşlanma imkanı üzerine senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 313-330.

Aylaz, R., Güneş, G., Karaoğlu, L. (2005). Huzurevinde yaşayan yaşlıların sosyal, sağlık durumları ve günlük yaşam aktivitelerinin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 12 (3), 177-183.

Bahar, A., Tutkun, H., Sertbaş Gülümser. (2005). Huzurevinde yaşayan yaşlıların anksiyete ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 227-239.

Baines, D. (2011). An overview of anti-oppressive practice roots, theory, tensions. D. Baines, (Ed.), *Doing anti-oppressive practice: Social justice social work* içinde (ss.1-27). Canada: Fernwood Pub.

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik. (1961). *T.C. Resmî Gazete*, 26244, 30 Temmuz 2006.

Baran, A.G. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2, 86-97.

Barut, Y. (2008). Yaşlılık Dönemi Zihinsel ve Ruhsal Özellikleri. K. Ersanlı, M. Kalkan (Ed.). *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık* içinde. Ankara: Palme.

Batman, A. (2002). Yaşlı popülasyonun özellikleri ve sunulan hizmetler. *Türk Geriatri Dergisi* 5 (3), 123-124.

Baykan, Z., Naçar, M. ve Çetinkaya, F. (2011). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Huzurevindeki yaşlıların yaşam kalitesi. *Akademik Geriatri Dergisi*, 3, 35-40.

Bestmbest, 2020. Çamaşır Makinesi görseli. 22 Mart 2020 tarihinde https://bestmbest.in/wp-content/uploads/2019/10/LG-6.5-kg-Inverter-Fully-Automatic-Top-Loading-Washing-Machine-2.png adresinden alınmıştır.

BİA Haber Merkezi, Diyarbakır'da yaşlılar çocuklarla bir arada olacak. 14 Nisan 2014 tarihinde http://www.bianet.org/bianet/toplum/150981-diyarbakir-da-yaslilar-cocuklarla-bir-arada-olacak adresinden alınmıştır.

Bingöl G., Demir, A., Karabek , R., Kepenek, B., Yıldırım, N. ve Kaytaz E.G. (2010). Bazı değişkenler açısından 65 yaş üstü bireylerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Göztepe Tıp Dergisi*, 25 (4), 169-176,

Bostancı M. ve Yılmaz B. (2002). *Denizli Huzurevi Sürekli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezindeki yaşlıların sosyo-demografik özellikleri ve sağlık sorunları.* 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the Development of Children*, 2 (1), 37-43.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme.

Cindoruk, M., Yetkin, İ., Şahin, M., Ekici, E., Görgül, A., İleri, F., Keskin, G., Küçükkayıkçı, B., İşgenç, H., ve Karakan T. (2010). Evde bakım hizmetleri, Türkiye'de geriatri. *Akademik Geriatri Dergisi*, 2, 121-127.

Clifford, D. ve Burke, B. (2009). *Anti-oppressive ethics and values in social work*. New York: Palgrave Macmillan.

Collins, S. ve Wilkie, L. (2010). Anti-oppressive practice and social work students' portfolios in scotland. *Social Work Education*, 29 (7), 760-777. doi:10.1080/02615471003605082

Cruz-Jentoft, A.J., Franco, A., Sommer, P., Baeyens, J.P., Jankowska, E., Maggi, A., Ponikowski, P., Rys, A., Szczerbinska, K. ve Milewicz A. (2010). Sağlığın iyileştirilmesi ve önleyici eylemler, temel araştırma ve yaşla ilgili hastalıkların klinik yönlerinin geleceği; Avrupa raporu. *Akademik Geriatri Dergisi*, 2, 134-141

Cüceloğlu,D. (2002). *İnsan ve davranışı, psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi.

Çağlar, T. (2015). *Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları* (doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çınar, İ. Ö. & Kartal, A. (2008). Yaşlılarda depresif belirtiler ve sosyodemografik özellikler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7 (5), 399-404.

Dalrymple, J. ve Burke, B. (2006). *Anti-oppressive Practice*. US: Open University Press.

Danış. M. Z. (2009). *Kurumlarda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler: Ankara örneğinde bir alan araştırması* (doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Darülaceze Başkanlığı. (2014). Kabul İşlemleri. 14 Şubat 2014 tarihinde http://www.darulaceze.gov.tr/kabul-islemleri adresinden alınmıştır.

Daşbaş, S. (2014). *65 yaş üstü bireylerin aile içi yaşlı istismarı konusundaki değerlendirmeleri* (doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demet, M.M., Taşkın, O., Deniz, F., Karaca, N., İçelli, İ. (2002). Manisa Huzurevlerinde kalan yaşlılarda depresyon belirtilerinin yaygınlığı ve ilişkili risk etkenleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, 290-299.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. 9 Ağustos 2013 tarihinde http://www.eyh.gov.tr/upload/Node/8638/files/Yaslanma_Ulusal_Eylem_Plani.pdf adresinden alınmıştır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı. 22 Mayıs 2014 tarihinde http://diyarbakir-bld.gov.tr/printnews.aspx?id=7506 adresinden alınmıştır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi (2016). *Dengbêjler Evi* (Mala Dengbêjan) resim. 4 Şubat 2016 tarihinde http://turizm.diyarbakir.bel.tr/tools/gallery_image_save/mod_sayfa/8/70/show.jpg adresinden alınmıştır.

Diyarbakır Kayapınar Belediyesi (2016). *Bahar Yaşam Evi resim.* 4 Şubat 2016 tarihinde http://www.diyarbakirkayapinar.bel.tr/zkb/wp-content/uploads/bahar1.jpg adresinden alınmıştır.

Diyarınsesi İnternet Gazetesi ve Yayıncılık. (2013). *Diyarbakır'da yaşlılar için, bahar yaşam evi*. 30 Mart 2014 tarihinde http://www.diyarinsesi.org/haber/diyarbakirda-yaslilar-icin,-bahar-yasam-evi-41416.htm adresinden alınmıştır.

Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. New York: Palgrave.

Dreamstime (2017). *Elderly man putting pressing settings on washing machine*. 11 Nisan 2014 tarihinde https://thumbs.dreamstime.com/z/elderly-man-putting-pressing-settings-washing-machine-hand-presses-to-obtain-48459860.jpg adresinden alınmıştır.

Durgun,B. ve Tümerdem, Y. (1999). Kentleşme ve yaşlılara sunulan hizmetler. *Türk Geriatri Dergisi*, 2, 115-120.

Ekici H. ve Ünal S.(1992). Akyol Sağlık Ocağı'na bağlı evinde kalan yaşlılarla huzurevinde kalan yaşlılarda psikolojik semptom taraması ve yaşam doyumu. *I. Ulusal Sağlıklı Yaşlanma Sempozyumu Kitabı*. Ankara: I. Ulusal Sağlıklı Yaşlanma Sempozyumu.

Ekici, H. ve Ünal, S. (1994). Evinde ve huzurevinde kalan yaşlıların psikolojik semptomlarının ve yaşam doyumlarının karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 5, 29-35.

Erikson, E.,H. (1998). *The life cycle completed*. Erik H. Erikson (Ed.). New York: Norton & Company

George, P., Coleman, B. ve Barnoff, L. (2007). Beyond "providing services": Voices of service users on structural social work practice in community-based social service agencies. *Canadian Social Work Review*, 24, 5–22.

Giddens, A. (1989). *Sociology.* London: Polity Press.

Gingvich, L.,G. (1999). Theorizing social exclusion: determinants, mechanisms, dimensions, forms, and acts of resistance. W. Shera (Ed.) *Emerging perspectives on anti-oppressive practice* içinde (ss. 3-24). Toronto: Canadian Scholars Press International.

Global Action on Aging (GAA), 2014. 22 Ocak 2014 tarihinde http://globalag.igc.org/about_gaa/mission.htm adresinden alınmıştır.

Gökçe, Kutsal. Y. (2006). *Başarılı ve üretken yaşlanma için; önce sağlık*. Ankara: Bilim. 22 Ocak 2014 tarihinde http://www.geriatri.org/pdfler/kitapson.pdf adresinden alınmıştır.

Güneydoğu News (2016). *Sümerpark Ortak Sosyal Yaşam Merkezi "Mala Dilbêrên Mezin" Yaşlı Destek Merkezi resmi. 4 Şubat 2016 tarihinde* http://guneydogunews.com/images/news/01-11-2013-sumerparkta-yasli-destek-merkezi-aciliyor.JPG adresinden alınmıştır.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı - Yaşlılar için Sosyal Hizmet*. Ankara: Kilit.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2013). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü-HÜNEE. (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*. Ankara

Havighurst, R.J. (1981) *Developmental tasks and education*. New York: Longman.

Hazer, O., Aslan, Ö. (2010). Participation in social relations and social life in old age. *Akademik Geriatri Dergisi*, 2, 143-147.

Healy, K. (2005). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. Basingstoke: Palgrave.

Helpage,2014. HelpAge International. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.helpage.org/who-we-are/our-history/ adresinden alınmıştır.

Hick, S. (2005). Reconceptualising critical social work. S. Hick, J. Fook and R. Pozzuto (Ed.) *Social work: a critical turn* içinde (ss. 39-54). Toronto: Thompson.

Human rights of older persons, OHCHR & UNDESA, 6 April 2011. 4 Nisan 2014 tarihinde http://social.un.org/ageing-working-group/documents/Table%20HR%20&%20MIPAA%20-%20April%202011.pdf adresinden alınmıştır.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği. (2001). *T.C. Resmî Gazete*, 24325, 21 Şubat 2001.

IAGG, 2014. International Association of Gerontology and Geriatrics. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.iagg.info/sub01_01_Missions.php adresinden alınmıştır.

IAHSA, 2014. Global Ageing Network The International Association of Homes & Services for the Ageing. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.iahsa.net/Mission_and_Vision.aspx adresinden alınmıştır.

IFA, 2014a. International Federation on Ageing. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.ifa-fiv.org/partner-profiles/international-association-of-gerontology-and-geriatrics-iagg/ adresinden alınmıştır.

IFA, 2014b. International Federation on Ageing. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.ifa-fiv.org/about/ adresinden alınmıştır.

ILC,2014. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.ilc-alliance.org/index.php/about adresinden alınmıştır.

INPEA,2014. The International Network for the Prevention of Elder Abuse. 4 Şubat 2014 tarihinde http://www.inpea.net/about.html adresinden alınmıştır.

Işık, E. (1991). *Duygulanım bozuklukları: depresyon ve mani*. İstanbul: Boğaziçi.

İlgar, L. (2008). Yaşlılık Dönemi Sosyal Özellikleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri. *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık.* K. Ersanlı, M. Kalkan (Ed.). Ankara: Palme.

İmamoğlu, S.E., Kanar, H.K. ve Ekşioğlu, R. (2011). Huzurevinde yaşayan yaşlıların sosyal kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Akademik Geriatri Dergisi*, 3, 150-158.

İntiharbilim Sitesi. (2014). *Coğrafi Nedenler*. 22 Nisan 2014 tarihinde http://www.intihar.de/cografik.htm adresinden alınmıştır.

Kalaycıoğlu, S. (2005). *Yaşlılar, yaşlı yakınları ve hizmet verenler açısından yaşlanma ile ilgili süreçlerin Ankara ili genelinde toplumsal kesimlere göre farklılaşması*. 1. Ulusal Gerontoloji Konferansı, Antalya.

Kalaycıoğlu, S., Rittersberger- Tılıç, H. (2000). Intergenerational solidarity networks of instrumental and cultural transfers within migrants families in Turkey. *Ageing and Society*, 20, 523-542.

Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak "Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik. *T.C. Resmî Gazete*, 19422, 5 Nisan 1987.

Karadeniz, G. & Dedeli, Ö. (2008). Yaşlılık Dönemi Fiziksel Özellikleri. K. Ersanlı, M. Kalkan (Ed.). *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık* içinde. Ankara: Palme.

Karataş, K. & Duyan, V. (2002). Kocatepe yaşlı dayanışma merkezinin hizmet çevresinde oturan yaşlıların sosyo demografik özellikleri ve gereksinimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13 (2), 77-90.

Karataş, S. (1990). Yaşlılıkta yaşam doyumu ve etkileyen etmenler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 8 (1,2,3), 105-114.

Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme. Ankara: Dipnot.

Kılavuz, M.A. (2002). Yetişkinlik ve yaşlılık döneminde eğitim ve din eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-2, 59-72.

Koşar, N. G. (1996). *Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanı*. Ankara: Şafak.

Krysik, J. L. ve Finn, K.-J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması*. Ankara: Nika.

Kumtepe, H., Özgüney, M., Samyeli, D. Ve Şendur, P. (2013). *Huzurevinde yaşayan yaşlıların huzurevine yerleşme nedenleri ve huzurevi yaşamına ilişkin algıları araştırması.* Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Maral, I., Aslan, S., İlhan, M.N., Yıldırım, A., Candan, S., Bumin, M.A. (2001). Depresyon yaygınlığı ve risk etkenleri: Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda karşılaştırmalı bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 251-259.

Martin, J. (2003) Historical develoment of critical social work practice. J. Allan, B. Pease ve L. Briskman (Ed.) *Critical social work: An introduction to theories and practices* içinde (ss.17-31). Avustralya: Allen and Unwin.

Max-Neef, M. A., Elizalde, A., ve Hopenhayn, M. (1991). *Human scale development : conception, application and further reflections*. New York: The Apex Press.

Mullaly, B. (2002). Anti-oppressive social work practice at the personal and cultural levels. *Challenging oppression: A critical social work approach* içinde (ss.170-192). Londra: Oxford.

Neuman, W.L. (2010). Toplumsal araştırma yöntemleri 1-2. İstanbul: Yayın Odası.

NGO Committee on Ageing – NGOCOA (2014). 22 Nisan 2014 tarihinde http://www.ngocoa-ny.org/about_us/mission.html adresinden alınmıştır.

Nzira, V. ve Williams, P. (2009). *Anti-oppressive practice in health and social care*. London: Sage.

Önal Dölek, B. (2011). *Türkiye'de üniversite hastanelerindeki geriatri bilim dallarına bağlı geriatri ünitelerinde verilen hizmetin sosyal hizmet temelinde değerlendirilmesi* (doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği. (2008). *T.C. Resmî Gazete*, 26960, 7 Ağustos 2008.

Pala, A. (2013). *Zorunlu göç ve kadın deneyimi: Diyarbakır örneği* (yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pardeck, J. T. (1988b). Social treatment through an ecological approach. *Clinical Social Work Journal*, 16, 92-104.

Pardeck, J.,T. (1988a). An ecological approach for social work practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare,* 15 (2), 133-142.

Parton, N. ve O'Byrne, P. (2000). *Constructive social work: towards a new practice*. Basingstoke: Macmillan.

Payne, M. (1997). *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Macmillan.

Pence, A. R. (Ed.). (1988). *Ecological research with children and families*. New York: Teachers College.

Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23 (3), 256-266.

Populationpyramid, 2018. Norveç Nüfus Piramidi, 2018. 21 Mart 2020 tarihinde https://www.populationpyramid.net/norway/2018/ adresinden alınmıştır.

Sağlık Bakanlığı. (2015). *Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020*. Ankara: Sağlık Bakanlığı 960 nolu yayın.

Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği. (2007). *Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası*. Diyarbakır.

SGK, 2020. Sosyal Güvenlik Kurumu aylık bülteni, sigortalı istatistikleri Mart, 2020. 21 Nisan 2020 tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri adresinden alınmıştır.

Siporin, M. (1980). Ecological systems theory in social work. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 7, 507.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2013). Aralık 2013 Bülteni. 25 Ocak 2014 tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/SGK+Internet/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri/ adresinden alınmıştır.

Strengthening Older People's Rights: Towards a UN Convention (2010). 12 Mart 2014 tarihinde http://social.un.org/ageing-working-group/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf/ adresinden alınmıştır.

Strier, R. and Binyamin, S. (2010). Developing anti-oppressive services for the poor: A theoretical and organisational rationale. *British Journal of Social Work*, 40, 1908-1926.

Stuart-Hamilton, I. (2012). *The psychology of ageing: An introduction*. Philadelphia: J. Kingsley.

Şener, A. (2009). Yaşlılık, yaşam doyumu ve boş zaman faaliyetleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1, 1-18.

Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze nüfusun zorunlu yer değiştirmesi ve iskan sorunu. *Toplum ve Bilim*, 50, 49-71.

Tezcan, M. (1982). Yaşlılıkta boş zamanların değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 179-191.

Tomanbay, İ. (2002). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi.

Topbaş, M., Yarış, F., Can, G., Kapuca, M. ve Sayar, K. (2004). The effect of sociodemographic factors and medical status on depressive symptoms of the inhabitants of nursing home and community-dwelling elders in Trabzon-Turkey. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 14 (2), 57-60.

Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye yaşlılık raporu* 2007. Antalya: Gero.

TUİK, 2018. Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080. Haber Bülteni. Sayı: 30567 21 Şubat 2018. 12 Mayıs 2020 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567 adresinden alınmıştır.

TUİK, 2019. Demografik göstergeler, 2000-2025.

TUİK, 2019. İllere ve cinsiyete göre doğuşta beklenen yaşam süreleri, 2013, 2013-2014, 2015-2017

TUİK, 2019. Yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080.

TUİK, 2019. Yıllara göre il nüfusları, 2000-2019.

TUİK, 2019. Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 1935-2019

TUİK,2018. Bölgesel İstatistikler.

Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama sosyal adalet paradigması temelinde bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17 (2), 60-73.

Turan, N. (1992). Sosyal kişisel çalışma birey ve aile için sosyal hizmet. Ankara.

TURKİŞ, 2020. Mart 2020 açlık ve yoksulluk sınırı. 25 Nisan 2020 tarihinden http://www.turkis.org.tr/MART-2020-ACLIK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d388750 adresinden alınmıştır.

Türk Dil Kurumu. (2013). Büyük Türkçe Sözlük. 20 Nisan 2014 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&-view=bts adresinden alınmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1996). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/25). 22 Şubat 2013 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf adresinden alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). T.C. Resmî Gazete, 17863, 9 Kasım 1982.

Türkiye İstatistik Kurumu, 1965. 22 Mart 2016 tarihinde http://rapor.TÜİK.gov.tr/reports/rwservlet?nufus80db2=&ENVID=nufus80db2Env&report=nfs80_ilce_koy_sehir_cinsiyet.RDF&p_kod=1&p_il=21&p_kod=1&p_yil=1965&desformat=html adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2012). Seçilmiş Göstergelerle Diyarbakır. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/ilGostergeleri/iller/DIYARBAKIR.pdf adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2013). İstatistiklerle Yaşlılar. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2014). İstatistiklerle Yaşlılar. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenler.do?id=16057 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2015). 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21514 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2015). Eğitim istatistikleri. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2016). 2016 Yılı doğuşta beklenen yaşam süresi. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PdfGetir.do?id=21509 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. 27 Nisan 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2016). İstatistiklerle Yaşlılar. 29 Nisan 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644 adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2016). Yaşam Memnuniyeti Araştırması. 22 Mart 2016 tarihinde http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24641 adresinden alınmıştır.

Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü. *T.C. Resmî Gazete*, 27146, 19 Şubat 2009.

United Nations, Report of the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002. 12 Nisan 2015 tarihinde http://c-fam.org/docLib/20080625_Madrid_Ageing_Conference.pdf adresinden alınmıştır.

United Nations. (1983). Vienna International Plan of Action on Aging. New York.

Vienna International Plan of Action on Aging. United Nations, New York, 1983. 12 Nisan 2015 tarihinde http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf adresinden alınmıştır.

WHO, 2002a. Missing Voices: Views of older persons on elder abuse. 12 Nisan 2015 http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_VIP_02.1.pdf?ua=1 adresinden alınmıştır.

WHO, 2002b. The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse. 12 Nisan 2015 tarihinde http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf adresinden alınmıştır.

WHO, 2008. A Global Response to Elder Abuse and Neglect: Building Primary Health Care Capacity to Deal with the Problem Worldwide: Main Report. 12 Nisan 2015 tarihinde http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563581_eng.pdf adresinden alınmıştır.

WHO. (1996). WHOQOL-BREF İntroduction, Administiration, Scoring and Generic Version of the Assessment, Field Trial Version, Programme on Mental Health. Geneva. 29 Ocak 2014 tarihinde http://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf adresinden alınmıştır.

WHO. (2013). Global health and aging 14 Ağustos 2014 tarihinde http://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf adresinden alınmıştır.

World Assembly on Aging 2012. 12 Nisan 2015 tarihinde http://www.hmunchina.org/wp-content/uploads/2012/12/WAA_Kagan.pdf adresinden alınmıştır.

"Bu çalışmamda yaşlı olmayı güneydoğu penceresinden anlatmayı amaçladım. Kitabımda 21. yüzyılın ilk çeyreğinde güneydoğuda yaşayan yaşlıların yaş alma deneyimlerini aktararak; sorunları, ihtiyaçları ve beklentileri açısından bir analiz yaptım. Pek çok özgün yanı içinde barındıran, farklı dil ve şiveyle, kimi zaman utana sıkıla söylenen yüzbinlerce sözcüğün anlam bulduğu bu çalışmamın sonuçlarının dikkate alınması ve tüm ileri yaş bireylerimizin daha adil şartlarda yaşaması dileğimle.

Doğduğu topraklara özlemle yaşayan, bu özlemle hayata gözlerini yuman tüm yaşlılara..."

Çizgi Kitabevi

www.cizgikitabevi.com
/cizgikitabevi